

Д-р Ристо Ивановски

ГРЦИТЕ, АЛБАНЦИТЕ И
ВЛАСИТЕ ВЕШТАЧКИ
НАРОДНОСТИ

Битола, Р.Македонија
2009 година

**Д-р Ристо Ивановски, ГРЦИТЕ, АЛБАНЦИТЕ И ВЛАСИТЕ ВЕШТАЧКИ
НАРОДНОСТИ**

Д-р Ристо Ивановски
 Адреса: Ул.Михајло Андоновски бр.6/21
 Битола, телефон: 047/258- 133

Берлинско-виенската школа се бореле Македонскиот Полуостров, од 1809 година со тн.Герман Цојне само Балкански, да го раздели, и на него да создаде мноштво народи, според поимите кои постоеле, а и така таа би можела да владее, што и денес важи. Така денес место еден народ Македонци=Балканци со јазик на Белци, пелагиски=варварски=тн.словенски, со здала две групи народности: тн.Словени со јазик на Белци и одродени тн.Словени со повеќе-расни јазици: Грци со дворасни јазици на Белци и Црнци (Семити) и Албанци со Власи трорасни јазици, дополнително монголски=скитски=готски=татарски=арнаутски (гегски).Па Европа и САД со нивната НАТО мораат за навек да се срамат за нивните крволовочни злостори.

СИР-Каталогизација во публикација
 Матична и универзитетска библиотека
 "Св. Климент Охридски" - Битола

94 (497) "03/19"

ИВАНОВСКИ, Ристо
 Грците, Албанците и Власите вештачки народности/ Ристо
 Ивановски. - Битола: Ивановски Р., 2009. - 175 стр; 23 см.

а) Балкан - Историја - 1889. до 1890. година.

МАКЕДОНИЈА САМО НА МАКЕДОНЦИТЕ.

ПРЕДГОВОР

Во книгата "Аромуни" Том I на Густав Вајганд¹, издадено од Српско-цинцарско друштво "Луњина"-Београд и Едиција "Москопольска задужбина" књига III, се гледа дека Вајгановите таканаречени "Македоноромани" не можат да бидат антички Македонци, ниту Романи, затоашто гласовите=буквите љ, њ...се само тн.словенски. Значи, Власите биле тн.Словени.

На последната страна на книгата, формат А5 постои Белешка за писателот:

"Густав Вајганд (Gustav Weigand) се сврстува во ред на истакнати германски романисти. Бил роден 01.02.1860. година во Дуизбург, а починал во Белгерсхайн (област Грим) 8.07. 1930 година.

Од 1896. година работи како професор во Лайпциг во кого, 1893. година, основал Институт за романски јазик. Во текот на својата долгогодишна работа ги објавил следните дела:

- 'Лингвистички атлас на дако-романското јазично говорно подрачје' (1898-1909)
- 'Јазик на Власите од Олимп' (1888.)
- 'Влахомеглен' (1892)
- 'Аромани' (во два тома, 1894/95.)
- 'Практична граматика на ароманскиот јазик' (1903., II издание 1918.)

Покрај останатото, објавил и многу други значајни работи во врска со романскиот јазик и различните дијалекти на романскиот.

Свестран по интересирање и образување го дал својот допринос во изучување на албанскиот и бугарскиот јазик".

Како предговор на издавачот се наведува:

"И овој месец мај Српско-цинцарското друштво 'Луњина' објавува нова книга во рамките на својата едиција 'Москопольска задужбина'. По 'Траматика на цинцарскиот јазик' и 'Заборавени старобалканци' на читателите овој пат им се пружа првиот том на делото 'Аромуни', на познатиот германски романист Густав Вајганд (Gustav Weigand). Ова дело досега не е преведено на српски јазик, а на познавачите на литературата за Цинцарите (или Аромуните, што терминот кој во науката го внел Г.Вајганд) е познат како дело кое најчесто се цитира во литературата која се бави со проблемите на овој етнос.

Потребата да се потикне проучувањето, негувањето и афирмација на цинцарските традиции и култура, бил еден од мотивите за формирање на 'Луњине'. Ако со ова издание дел на таа благородна цел се реализира, Друштвото има разлози да биде задоволно со постигнатото..."

Цинцарите Аромуни ги нарекува Вајганд, кој внесува збрки и во така од Германците презбркана историја. Новица Митиќ, во "Овчарство", од 1964 година,Београд, пиши: Каракачанскиот или црни влашки сој на праменка настанал во Македонија. Таа ја има во Тесалија, Тракија и Анадолија. "Црната влашка или каракачанска овца е автохтона прamenка, која отсекогаш ја одгледувале Власите и Каракачаните за која се мисли, по Митровиќ (1926) дека се директни потомци на староседелците на Балканскиот полуостров Илири и Трачани. Според Поповиќ (1937) тие не се изградиле како народ. Немале свое писмо, ниту книжевен јазик, ниту стално место на живеење, биле вистински номади. Со чувствување близки или еднакви на Грците, Македонците, Србите, Бугарите, Албанците или Романците. Мајчин јазик на Власите е романски а на Каракачаните грчки. Со текот на времето почнале да го напуштаат номадскиот живот, да се баваат со трговија и според Поповиќ (1937) да го примаат јазикот и обичаите на земјата каде се наслиле. Така кај нас ги нарекуваат 'Цинцари'".

Следи Предговор на авторот:

"Како изнесов уште во II том, кој излегол од печат пред година дена, назив 'Аромуни' се однесува на народот на југозападниот дел на Балканскиот Полуостров кој говори влашки, а се означува уште со називите: 'Македовласи', 'Јужни Румуни', 'Пиндски Власи', Трансдунав-

---

¹ Густав Вајганд, Аромуни, Етнографска, филолошка и историска истраживања. Такозвани "Македоноромани" или Цинцари. Том I. Српско-цинцарско друштво- Београд, 1995 година. Видливо е дека со овој автор почнало името Македонци да им се поклонува на Власите=Овчарите, а Македонците се да бидат, само не Македонци. Меѓутоа, Власите од Москополе...днес говорат трорасен јазик,а не јазик на Белци.

вски Власи', 'Куцловласи', 'Цинцари' итн. Сите овие називи се неадекватни во поглед на ознаките на територијалната рас пространетост и потеклото, или се, пак, пежоративи, како што тоа е случај со двета последни два наведени. Бидејќи, ипак, и на крајот мора да се постигне согласност околу еден назив, го предложив оној назив со кој овој народ се ословува на сите подрачја, а тоа е: 'Аромуни' што претставува германски облик за 'Аромани'. Не ми паѓало на памет да го земам овој назив или да го изведам од Миклошиќевиот облик 'Румуни', како што Густав Мајер ова ми го подметнал во својата критика во 'Индогерманките истражувања'. За Румуните од Дакија веќе постои општи назив кој е во употреба: 'Румуни' (Rumäne) те затоа Миклошиќевиот назив е сувишен, ама за Армуните не постои елементарен облик, те еден таков облик е неопходен. Што, значи, било поприродно, отколку да им се остави самите себе да се називат со сопствено име, ама во секој случај во германски облик. Румуните можат да го транскрибираат овој назив во 'Aromanii' или 'Aqmâni' оти за нив се однесува, а за Германците тоа е небитно оти не им е непозната динстикција на гласовите 'ă' и 'ÿ'. Тоа не може да се избере фаворизованиот назив на Хуга Шухарата и на некои други 'Јужни Румуни', сум ги претставил на 296. страна; Со нив може да се означат Румуните на Дакија кои живеат јужном од Дунав, и кои дури се побројни во однос на Румуните на Добруџа отколку Аромуни. Дека некој предложил поприкладен назив, порадо би го прифатил, а бидејќи ова не се случило, останувам кај овој назив (Аромуни) кои не ги изумив, ама кој е во најширока народна употреба. (Пак, Власите денес не се викаат Аромуни, туку само Власи=Влахи, Р.И.)

Овој I том на моето дело за народот Аромуни содржи извештај за патувањето кое го превзедов во времето од 30. април 1889. до 24. мај 1890. година по Македонија, Албанија, Епир и Грција. Краток престој во Србија, Унгарија и Истра, кој следел по тоа, нудело сувишно малку ново што би се исплатило пишењето. Не намеравам ништо друго, туку да ги опишувам своите доживувања од патувањата- на едноставен и објективен начин, како и земја а посебно лубето, превасходно народот Аромуни, а потоа и сите народи кои живеат во контакт со нив. Се во меѓувреме спознаето намерно сум го држел подалеку од себе и тоа нарочито таму каде би можело да се потисне мојата филолошка настроеност во поглед на некои погрешни објаснувања, така ова објаснување сум го попишал во 'напомените', а специфичниот етнографски и географски материјал го сместив во три прилози. Со помош на менскиот регистар и регистрина поимите (кои се најдуваат на крајот на томот) се олеснува барањето на местата кои се наведени во описите и забелешките за најразличните работи, а исто така се пружаат објаснувања за почестото користење на изразите кои не постојат во германскиот.

Приложените фотографии и гравири засноваат на сопствени снимки, освен оние донесени под реден број VIII, кои г. Папахаџи ми ги оставил на располагање. На овој господин му сум благодарен, покрај останатото, уште и за некои вредни информации.

Далеку од тоа да тврдам дека моите дела или пак приложената географска карта се лишени од грешки или заблуди, ипак сум свесен на тоа дека не ми можел да ми промакне некој неспоразум, да можда се провлекло и нешто погрешно, ама тоа со сигурност можам да тврдам дека се што сум публикувал одговора на најдоброто знаењ и свест, те да не е напишано на основа на предрасуди на било кој вид. Се подразбира дека во центар на моите истражувања биле повеќе застапени Аромуните отколку другите народи, и не постои било каква друга предност, освен ова. Своето внимание исто така сум го усмерил на социјални, културни и политички односи; како лубето живеат, што мислат, кои се нивните настојувања и борбите; се ова сум го представил онака како сум го затекнал. На овие простори се водат огорчени и беспоштедни борби, повеќе отколу во останатите земји на Европа, како оние со умни средства, така и оние со вистинско оружје: борба за политичка, културна и конфесионална надмоќност, борба за живот и материјална добра, а само со слабо развиените сообраќајници и сталниот надзор на турската власт може да се заблагодари сосем спорадично да се подигне завесата пред која Европа фрла ужасен поглед на овој бојно поприште. Живеејќи денес во култивираната земја со ужас се присетуваме на овие несрекни земји и зборови кои ми недостасуваат да би ги изразил сите свои срци поради срамната состојба каква- на срам на Европа- денес уште владее во Албанија и во внатрешноста на Македонија, во земјите во кои самоволно и со фанатизам триумфираат над елементарното право, каде со подјаремување и супровост слободно се потикнува, каде на дневен ред со утамничување и прогонување на невини како и гола смрт, каде никој не е сигурен за свој живот. Се тоа се состојби за кои не можат да

се окриват Турците како такви, туку целокупен пропаднат и корумпиран систем на властта и нетрпение на фанатизираните муслумани- како Турци, така уште полоши: Албанци.

Да не би подлегнал на претерување, ги наведив само оние настани кои лично сум ги доживеал или оние за кои ми говореле потполно поуздани извори, свесно сум ги потискал и оние настани кои повремено ми соопштувале бугарските или албанските селани, аромунски кирации и овчари² оти сум се трудел да ги наведам сите оние што е поволно за владеачкиот народ и тоа да го истакнам во прв план. Па ипак, како во Предговорот не сакам да посветам внимание на моето преовладувачко чувство бес поради муслуманската свирепост, морам да дадам израз на своето лични, внатрешно сожалувување за потлаченето христијанско становиштво.³

Се надеваме дека ипак еднаш ќе дојде тренуток кога срамната турска власт ќе и се направи крајот.⁴ И меѓу овие народи има добри и благородни луѓе, ама најголем дел е фанатично против христијаните, а само кога се принудени од обсир према Европа, се покажува трпение, додека доброволно никогаш до сега не давале гаранција за подобрување на плоожбата на потлачените.

Оној- кој, како Турчин, има смисол за удобна, трула угодност, за свој 'ќев', тој размиштува само за тоа како да се 'замости' од работата на потчинетите, тој му придава на својот културен напредок непријателска конотација во оправданиот страв дека ќе го направи крајот на владеачкиот, средновековниот систем.

Ми останува, на крајот, да ја изразам својата благодарност на учените здруженија: на Кралското Саксонско Друштво на наука во Лајпциг, како и на Кралската Академија во Берлин и Кралската Пруска Влада за издашната помош и подршка, што ми овозможило ова патување.

Третиот том: 'Етимолошки речник на аромунскиот јазик'- ќе може да се појави од печат тек за две до три години, бидејќи претходно мора потполно да се публикува 'Codex Dimitoniu'⁵ од кого е објавен тек еден негов мал дел.

Ова дело е посветено на мојата драга сопруга како скромен израз на мојата благодарност што се помачила да ги преточи моите стенограми во пишаниот текст и изврши коректура на пишаното.

Лајпциг, јуни 1895.

Г.В."

Следи содржина.

"I ПОГЛАВИЕ

Пролетта 1889. година

² Берлинско-виенската школа се бореле Македонскиот Полуостров, а од 1809 година со тн. Герман Цојне само Балкански, да го раздели, и на него да создаде мноштво народи, според поимите кои постоееле, и така таа би можела да владее, што и денес важи. Ова може да се види од ова довде изложеното, како и ова овде: Турци за муслумани, а неговите Албанци биле муслумани=Турци и православни=Грци. Ова било и нејзино дело, кога и по нејзин налог султанот ја укинал македонската народна=булгарна Охридска архиепископија, а опстоила македонската царска Цариградска патријаршија со припадници Грци. Од Франките Македонците биле навредливо наречени Грејки, тие како дојденци да ја напуштат јужна Италија. Ова Македонците го одбивале и него прифаќале навредливото име Грејки=дојденци, од греј, зашто имало и расправии итн. Следи тој да говори за Булгари, ама и негови, само негови Аромуни, кои биле кирации и овчари. А поимот Власи означувал само овчар: власи=власина, влаи=влаина, вlainка...

³ Против Македонија=Православието отсекогаш бил Рим. Токму затоа тој во сојуз со исламот постепено него го уништувал. Следи тн. Германи, Англичани, Французи... да се борат против православните, а го поддржувале Отоманското Царство, чиј заштитници биле Албанците, Муслуманите (Скиптари=Тоски и Арнаути=Геги)... Бидејќи Власите не го прифатиле католицизмот, Рим нив им го свртил Али-паша Јанински... Нив ги прифатиле Османите. Власите биле латинизирани Пелазги. Следи нивниот тн. словенски јазик да се латинизира=семитизира, а според антрополозите Семитите биле Црнци. Сите оние кои не говореле пелазгиски=тн. словенски, јазик на Белци, биле одродени Белци=Пелазги. Токму за нив се залагал авторот. А и за оние чиј јазик содржи и готски=татаротурски зборови: тн. Албанци, Власи, Турци...

⁴ Денес во Р. Македонија најсиромаси се Македонците, но не Власите, Скиптарите и другите Муслумани.

⁵ Завршетокот у е само бригиски=брзјачки датив. Токму Власите (Овчарите) и Скиптарите (скиптар=жезло=стап, со него само балисти) се само одродени Брзјаци. А па тие ги имаат сите брзјачки гласови.

1. Патување за Битола (30. април- 3. мај)

Во Градско стигнав по четириесетчасовно патување од Лайпциг и ова, воедно, била последна станица на железничката пруга Белград- Солун. Бидејќи веќе било 16 часот, сакав уште истиот ден да се приближам до целта на своето патување: Битола. Ни во еден од двата постоечки анови не можело да се добие удобна кола, така со тешко срце морав да се одлучам да земам таљиги кои воопште немале амортизери, биле во облик сандук во кого може да се лежи или седи со испруженi нозе. Во 17 часот го продолжив патувањето во овие таљиги кои ги влечеле два убоги коњи. На почетокот се движевме со умерен кас по полскиот пат, а кога сме избиле на регионалниот пат тек тогаш почнала да се чувствува сета неудобност на мојата положба. Стеснат помеѓу осум парчиња на мојот багаж таљигите ме фрлале час налево, час надесно, а кога би се приближиле на оние длабоки попречни канали која ги излокал дождот (што често се случувало), тогаш очајнички се ослонував на раката како вонеколку би ја амортизирал снагата на ударот. Изгледа на кочијашот ништо не му пречело. Навалувал на коњите, а правел пауза само кога виткал нова цигара. За тоа време пронашол оригинално место за корбач,- едноставно би ја завлекол заврат неговата дршка. Околу 22 часот приспеавме во ан Ракле. Малкубройните соби биле зафатени и да не бил еден турски офицер кој го слушнал моето доаѓање и бил љубезен да ми ја остави својата соба, морав да го разапнам својот шатор во ходникот меѓу трговците со крзно. Во 03 часот го продолжив патот во друштво на двајца аромунски трговци од Невеска. Двата господини кои доаѓале од Румунија, ги запознав на граничниот премин и радо им се придружив. Бидејќи патот водел низ стрмната узбрдица, моравме да продолжиме пеш. Ноќта била видлива од светлоста на звездите, воздухот пријатен и благ а стотина славеи се слушало низ грмушки.

Од разлика од другите јужноевропски земји, овде се пружа полна заштита на овие птици и никаде не се случува крадење на птици певачици да би се уживало во нив. Странците во градовите ги изненадува големиот број на гулаби кои несметано летат наоколу и се гnezдат по стреите на куќите. Во тоа примерот на Турците делувал облагодарувачки на христијаните.⁶

Ама, да се вратиме ипак на патувањето. По повеќе узастопни прекини на патувањето како последица на пукањето на тркалото (кое го поврзувавме со фортоми), околу 11 часот стигнавме во градчето Прилеп. Го искористив трочасовното задржување како би ја посетил румунската школа која е подигната за тамошната аромунска колонија, која се најдувала меѓу мнозинството, бугарското население.⁷ Продолжувањето на патувањето низ едноликата равница протекло брзо. Околу 18 часот стигнавме во Битола, каде ме напуштиле моите придружници. Бев радостен што конечно можам да го напуштам овој 'сандук' ама бројни, сини мордрици уште задолго ме потсетувале на тој пат. Со радост бев примен во гостољубива куќа на мојот приятел Перикле Робе⁸ кога го запознав уште во Лайпциг и веќе еднаш го посетив на својот пат 1887. година. Многу му заблагодарувам на неговиот совет и неговото познавање на тамошните прилики, оти, ипак, без него многу би ми промакло.

2. Битола (3. - 17. мај)

Битола било најприкладно место од кого можев да ја превземам својата тура во аромунските села во Западна Македонија.⁹ Овде секогаш се враќав до есента кога сум одел за

⁶ Авторот разликувал муслумани=Турци и христијани. Од 1767 година христијаните биле само Грци. Кога немало српска, грчка, бугарска и скитарска=албанска држава, нејзините жители биле Турци и Грци.

⁷ Авторот не е чесен кога тој говори романска школа за аромунско (влашко) население а и бугарско мнозинство. Власите (Овчарите) во Епир биле под Охридската архиепископија, што важело за селото Атина, а и во Влашка. Службен јазик бил јазикот на Охридската архиепископија. Ако таа била бугарска и нејзиниот јазик бил бугарски. Токму затоа во Епир, Македонија...Елада...Романија...живееле само Бугари, а од 1767 година само Грци. Кога се создала државата Елада и Романија, во нив имало Ромејци, наследници на Ромејското Царство со главен град Цариград, а името Романија било според Ромеите. Тек со создавање на романска држава имало романски јазик. Па тој го учеле Власите, кои биле овчари...

⁸ Авторот ја заскрива вистината, затоашто Робе бил само Грк, а неговите претходници пред 1767 година само Бугари. Не случајно, неговите сограѓани сакале да ја возобноват Охридската архиепископија со јазикот на Кирил Солунски, т.н. старословенски, а и да ги внесат мајчините јазици (говори). Ова никогаш не се случило со Власите, неговите Аромуни, кои до денес се само Грци а и Романци, ништо повеќе.

⁹ Во Македонија никогаш немало а и денес нема аромунски села, туку само влашки. Вајганд не успеал...

Епир и Грција, или кога сакав да ја посетам Источна Македонија. Одма сакам да дам резиме на она што сум сознал за Битола за време на мојот повторен престој во него.

'Монастир' или турски 'Манастир' бугарските селани уште го нарекуваат 'Битољ' (Битола), е главен град на овој вилајет и како таков е седиште на турската власт и главен воен центар. Во него се најдуваат конзулати на Грција, Русија, Велика Британија, Австро-Унгарија, а овој потоњи ги застапува и интересите на Германското Царство. Србија донедавно имала свој конзул, а во поново време е уреден и румунски конзулат.¹⁰ Жителството стално се зголемува и тоа поради доселување на муслумани од Босна, Србија и Бугарија кои овде се називаат 'Мохаџир' (избеглици).¹¹ Бројот на жителите изнесува преку 50.000 и тие припаѓаат на разни нации. Не е можно да се пружи поединечна бројно податоци за некои народи и нивните односи со другите.

Меѓутоа, главна маса на жителите ја чинат Бугарите,¹² нив 20.000. Одма сакам да кажам дека жителите на Македонија се називаат 'Бугари', а не 'Срби',¹³ оти тие самите себе така се називаат и оти нивниот јазик е еден бугарски дијалект.¹⁴ Во секој случај, приметувам дека источните и западните Бугари се разликуваат во јазикот и тоа мошне битно само во акцентот, ама во морфологијата (додавање слова, лич. зам. 'јас', компарација, творба футур, изостанување инфинитив, итн.), тој потполно се сврстува на страната на бугарскиот, а не на страна на српскиот јазик,¹⁵ потоа овој македонски јазик да се развива во некои точки на особен начин, додека српскиот јазик и источнобугарскиот јазик се идентични.¹⁶ Прашањето на националната припадност на Македонците воопште не смее да се поставува така да се праша: дали Македонците се Срби или Бугари,¹⁷ туку: кој народ има повеќе права да ги бара за себе? Оваа дилема мораат да ја разрешат славистите уз соработка со етнографите и историчарите, а понајмалку не на површен начин како тоа во своето дело го нуди Гопчевиќ: 'Македонија и Стара Србија'.(Српски и источнобугарски исти:западниот бугарски е македонски говор, Р.И.)

Што се однесува на прашањето на православата слава на која Гопчевиќ неоправдано полага голема тежина, мора да се рече дека таа се јавува и во Источна Бугарија, дури во Беирабија, додека од друга страна во Македонија таа или воопшто не се слави или се слави само поединечно, како на пример во Битола, каде само поедини семејства слават 'светец' или 'служба', те 'прослава на семејниот заштитник'. Исто така, и Власите од Меглен познаваат слични прослави, со таа разлика што во нив учествува цело село. Што за мене лично се однесува, не постои ни трунка дилема дека Македонците мораат да им се припишат на Бугарите.¹⁸

¹⁰ Србија, Грција и Романија биле држави со свои цркви, што не било и со Бугарија, која држава станала во 1908 година. Па затоа до таа година немало македонски Бугари, туку само наследници на Охридската архиепископија, со т.н. старословенски и во дунавското кнежество Бугарија... Грци од 1767 година биле Македонците и Власите. Ама Власите биле и Романци. Романија за нив изградила Романска црква и Романски гробишта со романски јазик, а и денес. Никогаш и ништо во Битола нема влашко, туку само романско. Пак, Македонците подигнувале и подигнуваат цркви. Вакво нешто од Власите во Битола нема.

¹¹ Од нив денес има остатоци Арнаути. Тие биле населени во арнаутмаала/мацирмаала, но не скиптарска.

¹² Бугари биле припадници на Охридската архиепископија. Па вакви биле и Епирците, а во Епир била и Арбанија, за авторот Албанија. Епир била македонска земја. Иако таа во 1767 година била укината, Бригите=Брзаците, Бриги биле и Епирците (Власите со Арбаните), во Битола се чувствуваат само верски Бугари. Меѓутоа, во изворите се говори само Турци=Муслумани и Грци=Православни. Тек кога се создала државата Грција, по 1830 година, поимот Грци станал политички. Следи Македонците да не сакат да бидат Грци, ниту бугарски Бугари (Шопи), никако Срби, туку како отсекогаш Македонци, верски Бугари.

¹³ Срби биле припадниците на Пеќка патријаршија, а бугарски Бугари (Шопи) на Трновска патријаршија.

¹⁴ Бригискиот=брзацкиот дијалект не можел да биде бугарски, оти Бугарија припаѓала во Македонија. Таа била Македонски Полуостров. Ова го менала берлинско-виенската школа со Цојне од 1809 година.

¹⁵ Авторот не е чесен, затоа што српскиот јазик не бил народен, туку македонски јазик на Кирил Солунски... Пак, брзацкиот и шопскиот биле македонски говори, а македонски биле Белград, Смедерово...

¹⁶ Брзацкиот говор бил различен од источнобугарскиот, кој бил како српскиот. Авторот не е доследен.

¹⁷ Вајганд, во "Етнографија на Македонија", вели: Бугарите во Македонија биле попаметни од Бугарите во Бугарија. За Албанците (Тоските=Скиптарите) тој вели тие биле поинтилгентни од Албанците (Гегите=Арнаутите). Значи, тој разбираш Бугари=Арнаути Монголи и Македонци со Скипари Белци. Следи тој овде да говори за Македонци. Да не се изуми Бугарија и Србија биле македонски, а исто и Епир.

¹⁸ Без германски фалсификат Словени Србите, Бугарите, Грците, Власите и Тоските биле Македонци.

Други по бројност во Битола, по Бугарите, се Муслуманите кои вкупно ги има 18.000 (без гарнизон), а во нив чинат: Турци, Мохачини и Албанци.¹⁹

Аромуните бројат околу 8.000 луѓе кои воглавно водат потекло од разорените градови: Москополе, Николица и Линотопи, а во поново време има жители на Крушево кои овде се доселуваат. Овие податци се процена на австрискиот конзул, г. Погачера кој исцрпно се бави со статистика.

Изгледа дека моите податоци се значајно претерани во поглед на бројот на Аромуните (13.000) кои сум ги добил од аромунските извори. Не може да биде говор за хеленизација на овие Аромуни, како наводи Гопчевиќ. Секаде во семејствата се говори на аромунски јазик, а не на грчки.²⁰ Така во Атина се сртнав со еден број студенти од Битола кои се служеле во меѓусебна комуникација со аромунскиот јазик, иако биле прожети со грчки идеи. Кога се случи мешање помеѓу Бугари и Аромуни, што во Битола е доста чест случај, тогаш превагнува секогаш бугарскиот јазик како јазик кој е во ошта употреба во Битола, без обсир дали татко или мајка е бугарска националност. Тек во најново време започнува продор на грчкиот јазик во аромунските и бугарските семејства како последица на школството и заради обновување на овој јазик. Грчкиот елемент е застапен тек во понекое семејство. Меѓутоа, грката партија навистина е со јака делатност на Аромуните во прв ред, ама и на Бугарите и во помала мера на Албанците, и оваа партија е далеку појака дури и од бугарската, додека румунската пропаганда во Битола уште секогаш не може да се наведе некој опиплив број приврзаници.

Број на шпанските Еvreи изнесува околу 4.000. Најчесто се работи за сиромашни занаетчи, надничари и носачи. Само мал број семејства е имотен. Се запознав со еден шпански Еvreин кога турската Влада го испратила во Германија да студира земјоделие и кој е подолго време во Битола како би организирал огледна земјоделска станица, за што, меѓутоа, не прими потребни средства. Во поглед на овдешните Еvreи тој ми рекол да постои огромна разлика помеѓу нив и Еvreите од Солун. Тие од Солун се поинтилигентни, работни, извонредни трговци, додека Еvreите од Битола, лени, необразувани и се втопуваат во валканштини и беда.

Према сопствените запазувања ми се чини дека овој суд е сувишен оштар, оти барем еврејските занаетлии потполно се вредни луѓе кои се задоволни со скромна заработка.²¹

Исто така, не е беззначаен ни бројот на Циганите, ама не можам да наведам егзактни цифри поради нивното стално доселување и отселување. Тие понајпред се музиканти, потковачи, трговци со коњи или посредници во продажба, ама се бават и со крпење лонци. Овие Цигани со голема вештина умеат да продаваат стар коњ како нов или ќопавиот коњ да го напераат во галоп преку калдрмата. Купувачот, обично, сувише доцна открива дека оваквиот коњ може да се раздвижи само со удари на стап.

Меѓу Циганите владее голема беда. Дирливо е да се посматра како војниците од касарната донесуваат остатоци на храна на своите оброци а Циганите се окупуваат умилувајќи се околу нив да би ги поделиле тие остатоци. Тоа што Гопчевиќ соопштува за овие војници на 119. страна, да секоја вечер кукаат да би ја утолиле својата глад: 'Падиша чок јаша', е една глупа невистина. Војниците се добро нахранети и тоа се гледа по нив. Дури иако им должат плати за подолго време, ипак не трпат никакви оскудици во храната, дури ни во најмалите постани.

Е јасно дека во еден град со толку многу различни националности мора да се води политигванизам. Турски и бугарски јазик готово се подеднакво застапени. Аромуните говорат, покрај својот мајчин јазик уште и бугарски и грчки, а најголем број од нив: турски и албански.²² Многу разбираат дури и шпански јазик оти чувствуваат дека има доста исти или слични зборови како и нивниот мајчин јазик. Сосема е вообичаено во поголемо друштво истовремено да се говори со различни јазици. Кога седев за столот кај својот пријател, со нив би го-

¹⁹ Турци, Мохачини (Арнаути) и Албанци (Скипетари): Мохаџир, x=v, а без v, е само Маџир или Маџар, Унгарец=Монгол. Арнаутите имале арнаутмаала или мацирмаала. Тие биле Монголи: Татари, Черкези...

²⁰ Се говори за хеленски=грчки јазик, македонскиот јазик, коине и од него рефирмированот катаревуса, како и романски или латинизиран тн. словенски јазик. За Вотсон романскиот бил латинизиран словенски.

²¹ Авторот не сака Еvreите од Битола да ги прави понепапаметни=понентилигентни како Монголите. Бидејќи Темните, Црнци, Индиџи и Монголи, биле со заедничко потекло, за него исто: Бугари=Арнаути.

²² Тој говори за албански (скиптарски=тоскански), но никаде го нема гегскиот=арнаутскиот, мацирски.

ворел германски, со неговара мајка грчки, со сестрата аромунски, со братот кој одел во английска школа во Цариград-англиски. Наредбите на слугите исклучиво се издаваат на бугарски јазик (брзјачки говор, Р.И.). Ако некој дојде во посета, тогаш повеќе се држат на грчкиот кој важи за јазик на образованите луѓе, а во Битола навистина добро се говори, подобро отколку во најголемиот број градови на самата Грција, а јас повеќе сакам да кажам: во склад со книжевниот јазик. За ова, пред сите, се грижат школите.²³

Грчката гимназија е добро посетувана и има марливи наставници. Ова важи и за женска школа чија зграда е поклон на браќата Пиника, едно семејство кое е населено во Египет. Едно друго аромунско семејство, Мушико од Букурешт, оставила задужбина од 20.000 дукати за машка школа во Битола и 8.000 дукати за женска школа во Плака.²⁴ Најдобрите слоеви на Битола, кои ги чинат Аромуните и Бугарите, своите деца управо ги испраќаат во оваа школа. Бугарите последните години вложиле големи напору ама исто така постигнале големи успеси, така да со времето ќе ги превазиќат грчките школи. Румунската гимназија ја посетуваат готово исклучиво учениците од страна и во неа има мошне малку ученици од самата Битола, додека наспроти неа, женската школа стално се шири.²⁵ И Турците имаат своја гимназија, додека Еvreите располагаат исклучиво со основни школи кои се најдуваат во жалосна состојба. Децата на имотните еврејски семејства посетуваат грчки школи, а и румунска женска школа има еден број еврејски ученици.²⁶

Освен национална пропаганда која се канализира низ школата, постои и религиозна пропаганда. Овде постој една американска мисија која е сместена во мошне убавата куќа во која се одгледуваат неколку бугарски и албански девојчиња во духот на протестантизмот, работливост и домаќинско газдување. Понатаму, овде делуваат лазаристите кои, изгледа, имаат доста влијание на румунската школа и ја чини значајната препрека за нејзиниот понатамошен развој во Битола, бидејќи на грчко-православните христијани ништо не е помрско од римокатолиците.²⁷

Во овој град владее жива трговија и сообраќај кои ја поспешуваат како мошне поволната географска положба на ободот на големата, плодна Пелагонска равница, така и се вкружтуваат повеќе значајни сообраќајници. Една поштенска сообраќајница води од Корча, преку Битола во Јанина (Епир), друга преку Калмара во Тесалија, трета во Солун, четврта за Градско преставува приклучок на поштата, петата (мада недовршена) води преку Охрид во срце на Албанија и понатаму во крајбрежните градови на Јадран. Недавно отворената железничка пруга од Солун уште ќе го допринесе потенцирањето на значајот на овој град како трговски центар на Западна Македонија и Источна Албанија. Изузетни се: пазарот за житарица, сточниот пазар и пазарот за коњи. Цената на овците изнесува 8 марки во пролетта и паѓа на 4 марки во есен. За магарината се бара 20-80 марки, малите, брдски коњи чинат 100-160 марки, додека јаките коњи на домашната раса чинат 150-200 марки, а маѓарските 500-800 марки.

Занаетчиите се групирани по своите занаети во одредена улица каде заедно стануваат, работат и ја изложуваат својата роба на отворен, дрвени тезги. За подобрите години и ноќи можат да се видат нивните посленици (воколку семејствата не им стануваат во некој друг дел на градот) како завиени во ќебиња лежат во редови на калдрмата. Овде нивниот ноќен мир помалку се ремети, отколку во внатрешноста на тезгите. (Улица=у лице, влице куќа, Р.И.)

Неделните вашари ('пазар') пружат посебно шарена слика, кога селаните и селанките се облечени во својата живописна народна носија на тешко натоварени магарина ги донесуваат своите производи. Кромидот, пиперката и лукот ги пронајдуваат своите бројни миленици. Колку од нив кои мораат да се задоволат со нешто проја и малку испржени пиперки, а ипак само треба да се види како се дебели тие црвени образи од Буково !!!

²³ Имало само Муслимани=Турци и Православни=Грци. Бидејќи грчкиот во Грција се говорел попошо од во Битола, грчки народ со грчки јазик никогаш пред 1830 година немало. Нивниот јазик бил тн.словенски. Во песната Мани има темен вокал кој бил тн.словенски, кај Фалмерајер е тн.словенски акцент...

²⁴ Романија (Влашка) со Романци немаат ништо заедничко со Власите (Овчарите) од македонски Епир.

²⁵ Значи, Власите од Битола сакаат да бидат Грци, а Власите војните Битола Романци. Власите не се народ.

²⁶ Во Битола имало грчка школа со македонскиот коине, а потоа од него настанатиот катаревуса. Покрај грчка школа имало и романска школа со романски јазик кој бил латинизиран тн.словенски јазик. Никаде нема ништо влашко. Пак, во македонски Епир се говорел венетски=илирски=тн.словенски јазик.

²⁷ Се говореше за Турци=Муслимани и Грци=Православни, а овде и Римокатолици. Само верски народи.

Во Витола може ефтино да се живее воколку неште иповеќе чувствителен на начин на припремање на јадењето. Во секој случај морате да се навикнете на лукот и маслиновото масло, ако сакате да останете подолго на село. Секогаш мора да се набави овчетина и јаретина, а ретко говедина и телетина. Нешто промена донесува јагнетината во пролетта и свињетината зима. Постојат различни видови зарзат кои ми биле непознати, а исто така не се оскудева со овошје, како: смоква, грозје, дињи и лубеници, ама главни намирници за прехрана на сиромашните слоеви на населението е пченкарен леб (проја). Компирот уште не стекнал право граѓанство.

Климатата на овој град не е посебна добра. Во пролет и есен владее маларија, а во лето стомачна грозница. Узроците на мошне големата смрт на населението лежи во лошиот квалитет на водата, баруштината која лежи на југозапад на градот, со често изливаче на реката Црна во речната долина и вонеопрезниот начин на живот на ниските слоеви население. Градската власт покушава да ја подобри оваа состојба со тоа што воведува канализација, а делимично и водовод. Дури не жалеле значајни трошоци да се изврши поставување кеј уз брежната рекичка Драгор која извира на оближната планина Пелистер (2599 м) која е прекриена со снег до крајот на јули, а протекува низ самиот град.

Изгледот на овие улици наликува на изглед на турските градови воопште. Земјиштето е прекриено со валкаништини и измет. Ако времето е дождовито се запаѓа во очај, како да се оди понатаму, а ако времето е убаво мора да се внимава на некој пес да не му се нагази на опашката, или вас да не ве прогази некој носач на терет или да не добиете удар на некој широк терет кој го пренесува товарното животно. При тоа, на пазарот врви од луѓе: селани, докони војници, Турчинки облечени како 'мумии', валкани Цигани, жени со 'спаковані' деца на грб, просјаци од ужасните болештини, одрпани Еvreи, аромунски керации во своите бели носии кои ги гонат своите коњи со гласни повици, трговец во франачка носија, се се судрува и поминува еден мимо друг, ама никој не е ужурбан.

Еднаш сум покушал да направам снимка на една оваква жива улица, ама одма се создала таква гунгула да ми пришол еден полицаец и ме замолил да одустанам од тоа.

За време на својот престој во овој град склопив неколку познаства. Најнапред, морам да го споменам австрискиот конзул г. Погачер кој ми пружил активна поддршка во општење со турските власти и ми обезбедил пријатни часови на најпријатни и најпријателски можен начин.

Понатаму, од помош ми биле г. Апостол Маргарит и неговиот син Таки, професори, како и неколку ученици на вишите разреди на румунската гимназија, посебно во поглед јазичните и етнографските студии на Аромуните.²⁸ Во однос на албанскиот јазик особено благодарност му должам на г. Јерасимос Киријаш.

3. **Росна- чифлик** (17.- 23. мај)

Да во многу не би зависел од керациијата, купив еден јак, добро граден коњ. На жалост, подоцна се испоставило дека овој коњ не бил најпогоен за моите планински тури, оти имал сувишно долги нозе. Во равницата се покажало како изврстен тркачки коњ. Тргнав 17. мај со својот пријател Перикле во Росна. Подносливиот пат нас не водел низ добро обработена равница на реката Црна кон Југ. Во Негочани се склонивме во анов бегајќи од невремето кое избило. Овој ан му припаѓа на некој Аромун, како што тоа, воостанатото, скоро секаде е случај во овие делови на Македонија. Сопственикот со пар момци ги обезбедуваше работите додека семејството останало во домовината, во планинското село, кое го посетува во големите временски размаци. Обично, анцијата има дуќан во кого на селаните им продава се можни производи. Неговата заработка е осредна, а бидејќи неговите потреби и потребите на неговото семејство е изразито скромна, се случува со времето да може да се заштеди помала сума пари со кои тој се повлекува во своето планинско село кога наполни педесет години живот. Генерално земено, ановите нарочито не се чисти, ама сум воочил дека ановите кои ги држат Аромуните се далеку почисти отколку ановите на Бугарите или Албанците.²⁹

²⁸ Видливо е дека се работи само за романски јазик, ништо влашко. Романски биле и гробиштата, а нив од грчките ги дели само еден пат. Токму затоа Власите биле само Грци и Романци, без посебно влашко.

²⁹ Авторот потврдува, дека Власите живееле во планините со доволно вода. И затоа тие биле само овчари. Бригите=Брзјаци и брзјачките Скиптари во равницата биле без доволно вода, што останала и нивна традиција/навика. До денес Власите не се земјоделци, ниту говедари и свињари, а вакви биле Бригите.

Го продолживме патот кога престанало невремето. Кај местото Сакулево ја прегазивме надојдената вода на истоимената река, а зад местото Варбени преминавме преку мостот кој е опасен по живот. Камениот лак на овој мост се срушил така да останала само една стаза ширина околу 30 см по средина на мостот. Обично се јава низ водата, ама овој пат тоа не е можно оти потокот бил сувише надојден. Непосредно пред Росна слеговме од патот и свртивме на некој полски пат кој нас не одвел во селото низ убави пченични полиња.

Нас не дочекал срдит лавеж на пес на кој се сјатиле селаните да би ги поздравиле своите господари на имоти. Оваа прилика ја искористив да ја опишам чифтличката економија која мошне е распространета на турското тло,³⁰ на начин на кој сум го запознал во Росна. Дури иако би се јавиле извесни останувања од одредбите кои овде важат, ипак, генерално, секаде е ист односот помеѓу господарите на добрата и селаните.

Уште од далеку може да се разликува чифлик од некое друго село. Усред бројни, онички потлеуши се издигнува една масивна зграда во облик на кула, која е обоена во бело и прекриена со цигли. Тоа е стан на господарот на доброто во кого тој борави за време на својата посета. Мошне ретко е и неговото семејство. Самиот живот на чифтликови исувише малку е привлечен за повеќето богати сопственици, а неретко и опасен. Тоа се гледа и по тоа да на долниот спрат обично нема прозори, а да горниот е снабден со пушкарници. Освен тоа, оваа кука лежи усред двориште кое е опашен со високи сидови. Во Росна покрај главната капија постои и дозидана, некој вид стражарница.

На секое добро има повеќе стражари, готово секогаш Албанци, на кои им се укажува предност за такви работи поради нивната верност, пузданост и храброст. Неизменично шетаат по атарот како дење, така ноќе да би го спречиле полскиот грабеж, ама и да (што уште значајно) правовремено би јавиле секоја опасност од разбојниците. Оваа фукара, имено, е така дрска да продре во само село, зароби сопственикот на доброто и за него изнудува висока откупнина. Во Росна вакви напади повеќе пати се одбили.³¹

Кога една вечер заедно седевме во добро расположение одеднаш се слушнало пукање испред селото, на кој одма уплашено станале Перикле и неговиот роднина Тасо и одма ја угасиле ламбата. 'Разбојници', било едино што ми довикнале во својот страв. Одма се потегло за оружје и отворување на пушкарниците. Сите се распоредивме покрај секоја од нив и напнато чекавме. Во далечината се зачуло неколку хитци. Потоа некои пола час се појавиле овие Албанци и јавиле дека разбојниците упаднале во соседно село, ама пак ги одбиле. Се ми се чинело како многу бука ниодшто, ама наново можев да видам во каков страв живеат овие луѓе од разбојниците.

Сиромашните селани малку или ништо не мораат да се плашат, бидејќи ионака немаат што да изгубат. Тоа посебно се однесува на оние кои своите средства за живот ги заработуваат работејќи макотрпно на некој чифтлик.

Земјиштето, како и сите куки на него припаѓаат на земјопоседникот кој обработува земја онолку колку што сака, а извршители му се кметови. Овие селани добиваат од 2-5 пари волови, веќе во зависност од нивниот број, а тоа исто се однесува на семе и сетва. Од жетвата Владата го добива својот десеток, а од преостанатите девет десетини се одбија и количината на предаденото семе, па тек од преостаната маса се врши расподелба на пола, од која една половина припаѓа на селаните, а втората половина на земјопоседникот. Во некои чифтлици не се одбива семе за сетва. Освен тоа, селаните се обврзани на земјопоседникот да му ја стават на располагање својата влечна марва, кога овој мора да изврши поголема испорака.

Кога земјопоседникот е присутен на својот имот, тогаш селаните се обврзани, по ред, да го снабдуваат со животни намирници, како: со живина, јајца, леб итн. Тие стално ги издржуваат стражарите. Дури и ним им припаѓа дел на земјата за обработка, ама неа бесплатно ја обработуваат истите овие селани.

Како противуслуга за овие поклони, земјоделецот (земјопоседникот, Р.И.) бесплатно им пружа на селаните пасишта и оревено дрво. Приносот на лозарството исто така се дели помеѓу земјопоседникот и селаните, ама цела работа во нив ја изнесуваат самите селани на

³⁰ Власите, кои во античка=етничка Македонија ги прифатиле Османите, станале богаташи, но не античките=етничките Македонци. Следи Власите да бидат во служба на туѓи интереси, а што важи и денес.

³¹ Албанците се чували да го заштитат имот од албанските разбојници. Чуварот и арамијата се храбри.

своите грбови. Овдешното вино е малку опоро, лозјата не умеат правилно да го третираат и е право чудо приносите да се толку богати иако негата на лозјата е недостаточна.

Ова добро е така големо да 50 населени семејства не можат да го обработат, така големата област се дава во закуп на селаните на соседните села кои, на име порез, имаат обврска наесен да испорачат една четвртина принос. И покрај тоа, 1/3 добра останува необработена секоја година. 'Со германските селани и подобри орудија приносот би се упетстручил', ме уверува мој пријател.³² Упркос на тоа, сумата која овој земјопоседник ја исплатил на државата на име десеток изнесувала во претходната година 26.000 пјастери³³ (околу 5.000 марки), што консенкватно значи дека вкупниот принос парично бил вреден 50.000 марки. Меѓутоа, вистинската вредност на жетвата била значајна повисока, оти закупците десетките, спахиите, сакаат во таа прилика и нешто да заработка. Тешко христијанин да може да се бави со вакви работи, оти беговите ги сметаат со своето привилегирано право, кое повеќе им донесува отколку износот на нивните добра (роба).

Најголем број чифтлици припаѓаат на муслиманите, ама ипак има и христијани и неколку Евреи кои ги поседуваат. Селаните готово секогаш се Бугари, во Албанија тоа се христијански и муслимански Албанци, во Епир Грци. Наспроти нив, Аромуните живеат слободно на своите планини. Само во пределот Музакија постојат Арумуни од племето Фаршериоти кои работат на чифтлиците. Освен тоа, има доста Цигани кои се вработени на доброто или како кметови или како селани и кои тука се населени. Ова се однесува на Средна Албанија.³⁴

Климатата во Росна е мошне добра, блага и здрава. Овде нема грозница, за разлика од Битола во кого се јавува. Преку равницата секогаш дува ветер со умерена јачина така да летните жештини мошне лесно можат да се поднесат. Не оскудуваат ни во дождовите.

Селаните се лени, валкани и лажливи. Одраствуваат готово без иакво образување, само мал број од оние кои умеат да читаат. За наставата не се чини готово ништо. Бидејќи тоа не им е од корист, губат секакво интересување да се борат за знаења.³⁵ Нивната марливост би била од корист само на земјопоседникот, па затоа повеќе и не работат од онолку колку им е потребно за сопствениот живот.

Двадесети мај била прославата во чест на евангелистот Јован. За таа прилика усред село се собрале украсени селанчички кои меселе лебови ('погачи') кои добиваат облик на тепсии во кои се печат. Обликот им е тркалезен, околу 1/2 м во пречник, со ивица дебела околу 6 см. Кога се појави жар тој се става во тепсијата а преку неа се става поклопец од бакар. Потоа се ова се завртува со жешкиот жар и пепелот додека лебот се пече. Кога им пријдов на оваа група девојки со својот фотографски апарат да ги снимим, најповеќето се разбегале пред што успеав апаратот да го ставам на ногарите. И оние преостанатите можев да ги спречам да одат едино уз употреба сила. Таа вечер сум сознал од еден мештанец за разлогот на нивното бегање: верувале дека имам франечки, 'чаробни' апарат, со кој би можел да ги видам 'in natura'.

Следниот ден било стрижењето на овците на кое нас не повикал еден селанец. Овде се нашле и роднините и познаниците да би помогнале во стрижењето на овците. За таа прилика се коли јагне и по извршената работа настанува частењето при што прилежно се пие препеченица. Многи учтиве изреки, кои се слушнале од страна на наједноставни луѓе при пиењето, предизвикало така мое дивење да едноставно не би сакал да ги наведам.³⁶ Уште кога се приближувајме на оваа куќа, во пресрет ни излегол домаќинот со поздрав добродојдовте,

³² Пак, бидејќи Власите не биле земјоделци и сточари, со нив стопанството би се исушило, пропаднало...

³³ Пјастери=пја стери: пјати=пљати=плати стери=c тери, статери=c тери, со иста македонска основа.

³⁴ Се гледа дека потчинети биле православните домородци, а вакви биле и во Епир, одека Грци, што важело и за православните бригиски Арбани, авторови Албани, но не Османите=Турците и нивните Власи.

³⁵ До денес се говори, Македонците биле Грци, Срби и Бугари. Меѓутоа, Грција, Србија и Бугарија до 1912 година, кога Македонија била разделена, изградувале школи и за Македонците да постанат Грци, Срби и Бугари. Напротив, Власите учеле грчки и романски, но не влашки, а немало ни скиптарски школи. Се кажа, "Турци имаат своя гимназија", во која се учел Османовиот јазик. Овој бил Мехмедов јазик. Пак, тој бил новоперсиски, во кој Мехмед Караман во 13 век внесол турски=монголски зборови. Бидејќи Балканскиот=Македонскиот Полуостров бил под Османите, кој немале тursки јазик, немало народи.

³⁶ Авторот се дивел на преобилните изреки на бригиските=брзјачките традиции само од последено доба

а зад него стоела неговата жена. При прилика влегување во собата следел уште еден поздрав, а во тренутокот кога седевме на тепихот- трет поздрав и тоа секогаш со исти зборови. Потоа еден селанец на домаќинот му го пружил шишето со ракија, при што рекол: 'На твоја служба, чорбацио'. (Тогаш се споменува името !)

Домаќин: 'Добро ти било и нек'ти драги Бог подари среќа'

Селанец: 'Амин'! (Сите присутни извикуваат исто, дури и муслумани, и се крстат.)

Домаќин: 'Да се благословени полињата'

Селанец: 'Амин'

Домаќин: 'Нек' поживеат вкуќаните и животните'

Селанец: 'Амин'

Домаќин: 'Нека овците останат живи и нек' се множат, нек од една бидат илјади, а оној кој ги нема, да добие стотина'.

Селанец: 'Амин'

Домаќин: 'Боже благословиги <благотната> (производите на овци како: млеко, путер, сирење) и нек' се појаде во здравје и среќа'!

Селанец: 'Амин'

Домаќин: 'За твоје здравје'!

Селанец: 'Благодарам'

Кога домаќинот отпил, тој на селанецот му го пружа шишето од калај (кој се вика 'погур'), кој има исто толку ако не и повеќе желби на срцето, пред што ако домаќинот е неоженет, на кого му сака добра и богата жена и многу здрави деца. Така 'пагурот' пополека кружи. Потоа кружат ладни јадења, а лубето не се срамат при земањето храна.

Брзо ми поминало времето на овој чифтлик посветено на турските и албанските истражувања како излетите во околината заради ориентација.

4. Излет за Невеска (23.- 29.мај)

Дваесеттрети мај во 08 часот го напуштил Росно во придружба на својот пријател Перикле и еден Албанец.³⁷ Ја пропешачивме равницата во правец југозапад, а потоа сме свртиле јужно во една помала долина која нас понатаму не водела покрај селото Лесковец(кој е на глас поради плачкање) во Негован убаво место со 150 куќи населен со Албанци од Епир (Аргирокастро). Ова раздалечина од Росно до Негован изнесува 2 часа од.³⁸ Во него, исто така, се најдува околу 20 аромунски семејства. Ова место постој тек неколку 30 години. Најголемиот број на машки на ова село е вработено во Румунија како тесари.³⁹ Еднаш годишно тамо доаѓа испратен и ги зема парите за издржување на семејствата кои останале во местото.

Попот нас не примил пријателски и не почестил со колачиња од јајца и необрano млеко. Веќе мислев да тргнам кога се појавил заптијата и го побарал мојот пасош. Ни најмалку не сум бил во неприлика иако тогаш не сум побарал турски пасош кој се користи во внатрешноста на земјата. Сходно на неговите инструкции требало да ме одведе во Флорина,⁴⁰ и телеграфски да се распраша за мене кај полицијата во Битола. Ако ни тогаш не добие задовољувачки информации, тогаш може да дојде по мене во Невеска. Потоа сум отишол. Перикле и Албанецот останале. Поради тоа унајмив двајца фахризаптии за придружба. Се одело узбрдо со едно патченце, а потоа сме во шума. Набрзо морав длабоко да се сагнувам како гранките на крошните не би ме обориле, а наскоро сме биле принудени и да ги разтргнуваме гранките како воопште би можеле да поминеме. Ама најгоре нас те не очекувало кога излеговме ид оваа шума и тргнале низ планинскиот обронак со излокан стаза од дожд. Среќно сме поминале преку најопасното место, кога нестанало тло испод копитата на задните нозе на мојот

³⁷ На авторот Албанецот му бил чувар, пес, а Албанците биле поставани за чувари, песови. Денес Албанците,на непријателите на православието,православни се македонските Руси,опстоиле чувари,песови.

³⁸ Вајганд говори за Власи и Албанци во Епир.За Барлет Албанија била во Епир.Според Барлет, Епир бил македонски, а илирски јазик бил тн.словенски јазик.А бидејќи во македонски Епир цела топонимија била само на тн.словенски јазик,тој и неговата виенско-берлинско школа се само 100% фалсификатори. Па никогаш немало влашки и албански народи.Власите и Албанците се одродени Белци=тн.Несловени.

³⁹ Бидејќи најповеќето Власи и Албанци оделе во Романија, таму со романскиот јазик се романизирале.

⁴⁰ Патувањето било во 1889. и 1890. година.Името Лерин во Флорина било променето многу по 1913 год. Тоа било направено од авторот, кој се служел со литература: на крај. Исто така, за Битола стои Битољ.

коњ. Во тој тренуток не било место за скокање, така да извите напред што повеќе сум можел, а со заеднички напори како коњот, како и заптиите кои го влечеле, успеавме да се избавиме од оваа опасна ситуација. Ги проколнав своите придружници што воопшто тргнале на оваа стаза за да со пречицата би го скратиле патот за еден час. Дали делот на патот бил подобар. Со придружниците сум разговарал на грчки јазик а потоа со дурбинот им го покажав еден пастир на соседното брдо кое го напасувал стадото, нашто почнале снебливо да викат на аромунски јазик. Тек тогаш сум приметил дека биле Аромуни. Ми раскажале дека Арумуните во Негован водат потекло од Белкамен. По двочасовниот марш од Негован стигнавме во Невеска.⁴¹ Средечно сум дочекан во կўката на Јанску⁴² Керане, кога сум го познавал уште со своето прво патување. Набрзо се собрале пријателите и познаниците како би ме поздравиле.

Положбата на ово село е сосема дражесна. И ова село, како востанатото готово сите аромунски села, лежи на стрмниот планински обронок кој се спушта во долината на својот горен дел во правец Север. Местото е опкружено со шума и сочни ливади кои со богати извори ги напојуваат со вода, чија темпертатура варира од 7 до 9° R. Само еден од изворите, по име 'Šorut d'ingjos'⁴³ има температура од само 5,8° R. Ладноста на оваа вода може да се објасни со околноста дека на брдото Вичу (на чиј обронок лежи ова село) и лето можат да се видат некои места покриени со снег.

5. Заслуги на Халил Рафит-паша (Битола, 30. мај- 1. јуни)

Прославата Бајрам ми пружила прилика да го посетам тогашниот валија Халил Рифат-паша. Ме примил мошне љубезно и ми обеќал поддршка во секој поглед. Нажалост, после се по неколку дена бил отповикан од својата положба. Тоа бил човек кој во временскиот период од три години ја вршел власта на општо задоволство на христијанското население. Под него, цела област Битола била едина во свеколиката Турција во која можело да се патува со извесна сигурност. Стално ги прогонувал разбојниците,⁴⁴ нив само ги убивал, а како опомена на другите, нивната глава ја набијал на кол. Со тоа обезбедувал мир и ред и го вовел институтот 'Фахри-заптије' (што значи 'наоружани луѓе') кој се регрутirале од населението на селата и биле одредени да ги штитат, со што и на христијанското население му е пружена прилика не само со оружје во раце да се одбрани од разбојниците, туку и да се спротистави на нападите на муслиманите.⁴⁵ Под Рифат-пашината власт секој претставник е казнуван без обсир на својата религиозна припадност. Се случувало имотните Турци да се осудуваат на казна физичка работа на регионалните патишта, додека сиромашните се казнувале парично. Со тоа ја изборил љубовта и почитувањето на христијаните ама и омразата на Турците,⁴⁶ те под влијание на благородништвото им пошло за рака до го склонат и на негово место да доведат таков човек под чија власт повторно смееле да продолжат со неказнети прогонувања и подјаремување на христијаните, Фахри-заптије одма се отповикани, е забрането носење на оружје, а недолго потоа се појавиле и разбојници, (како што можело да се очекува), кои со поедини бегови дувале во ист рог.⁴⁷ Рифат-паша, видно обесхрабрен, дозволил во Елмирки (во кој е преместен) работите да течат со својот тек, како што тоа, воостанатото, е обичај во цела Турција. Па ипак, сега е поставен за Министер за внатрешни работи. Можда уште тогаш спознал да е узалудна борба против врежаното мислење дека христијаните се робови на муслима-

⁴¹ Поимите се на јазик на Белци, тн.словенски, но не скиптарски и влашки, трорасни јазици, срам за беллата раса. Исто то е за германски јазик. Следи Германите да ги познаваат готските=албанските зборови.

⁴² Јанску=јанск у=бригиски(брзјачки)датив. Кај Белците никој друг освен Бригите=Брјаците е у=датив.

⁴³ Шопут...како и темниот вокал се тн.словенски, но не тн.несловенски, а нити семитски, а семитски зборови биле на Црнци во латинскиот јазик. Според Вlainката Фанија Папазоглу, Епирци биле семитизирани Пелазги. Тоа говори романизирани Епирци (Власи и Албани), а Вајганд вели, Власите и Албанците биле "браќа". За потсетување, романскиот бил латинизиран тн.словенски јазик, како грчкиот коинизиран тн.словенски. Меѓутоа, нејзините Власи имаат арнаутски зборови, што важи за албанскиот, кој бил трорасен јазик, тоа токму поради монголските Арнаути. Албанските автори ги одбегнуваат семитски и монголски зборови на темните раси. Исто то важи и за Власите. Нивните јазици се само трорасни јазици.

⁴⁴ Рабојници биле Албанците. Тие од Арбанија=Албанија=Скипарија доафале да плачкаат во Битола...

⁴⁵ Православното население било напаѓано само од муслиманските разбојнички банди, а само албански.

⁴⁶ Отсекогаш Албанците како муслимани биле само Турци. Тоа во Р.Македонија било и по 1950 година.

⁴⁷ Албанците биле прочуени бегови и војни старешини. Токму затоа тие биле злато... на православните.

ните. Дури иако ова мислење не е широко застапено во градовите на морскиот брег кои сообраќајно добро се поврзани со надворешниот свет, ипак таа итекако е застапена во внатрешноста и по него тамошните муслумани се равнат.⁴⁸

Бидејќи сами си обезбедив турски пасош и писмо со препорака се вратив 1. јуни во Родос. Тек 3. јуни од Флорина ми испратиле придружувач бидејќи локалниот кајмакам тврдел дека за ова нема овластување, оти Рифат-паша во меѓувреме е отповикан. Само со енергичен демарш на конзулот од Битола- г. Погачера , имав да му заблагодарам дека кајмакамот попуштил на мојата желба.

Сврха на овој излет била во тоа лично да се уверим што е вистина во приказните кои сум ги слушал за Власите од планинскиот предел Каракочова. Се говорело дека се муслумани и говорат со мошне сличен јазик на дачките Румуни.⁴⁹

6. Излет на Влахомеглен и враќање во Битола (4.-25.јуни)

Утрото 4. јуни во 06 часот, тргнавме при ведро време на нашиот пат. Сум понесол само една дупла кожна чанта која висела од двете страни на седлото и едно ќебе, со обсир дека сум намерувал мошне брзо да се вратам. Во брзиот кас се одело кон Баница која лежи на подножјето на брдото, откаде со добар пат кој со окуки води напред, пристигнале до превојот кај Горничова. По двочасовното јавање кратко се задржавме да би попиеле кафе. Кога зад себе ја оставивме 'кулата' (стражара за надзор на патиштата со наоружани војници) удривме со прчицата како побрзо би доспеале до долината. Од тоа место имавме поглед на малото езеро Петреско. Потоа пеш се спуштивме на патот. По кратко време стигнавме до друга кула. Оттаму патот е лош да човек мора да се чуди како по него воопшто можат да се движат коли. Голи стени лежат на дневна светлост посеани со еден слој облутки, што, всушност, при плусковите се претвора во дно на корито на моќен поток. Повторно сме слегле од патот и околу 10 часот биле на северозападниот брег на езерото Острово. Во галоп сме пројавале со песковитата површина која се најдува испред севрниот брег и поминале покрај живописниот остров кој се најдува околу 100 м од брегот. Тоа во меѓувреме постанало полуострово поради нискиот водостој на езерската вода, и по пола час дојдовме во Острово каде се одморивме за ручек. Риби и колачиња од јајца одлична ни пријале. Кога сум се расправшувал кај анцијата за населението, ми одговорил: 'MIS KSEVROME ROMEIKA' (говориме грчки);⁵⁰ со тоа сакал да избегне да каже дека се Бугари, а истовремено не сакал директно да каже дека се Грци. Ова село брои 100 бугарски и 50 муслумански куќи.⁵¹

Околу 13 ч го продолживме патувањето со стазата кој води преку брдото и доспеавме на овој ист друм кој во широкиот лак го заобиколува Островото поради високиот превој. Пред што на тоа постанавме свесни, одеднаш се наоблачило и почнало да плуска со таква сила да одеднаш се чувствува дека сум воден и да немам време да го распакувам ќебето и да го префрлам на себе. Заправо сме јавале према долината од чии бочни обронки водата се сливала во каскадите. За кратко време водата го преплавила патот до членките, те сме нашле за сходно да го продолжиме својот пат. Се чувствувајќи мошне неудобно бидејќи сум носел кожни панталони кои биле вовлечени во високи чизми. Наравно, не потраело долго, а чизмите веќе биле исполнети со вода, додека кожните панталони биле потполно водени.

Уште долго по престанокот на невремето се потсетив на неговите последици на најнепријатен можен начин. Околу 15 часот стигнавме во Владово. Брзавме да што пред стигнеме во Воден бидејќи ми се ледиле водените алишта, при што на мене не можело да се

⁴⁸ До денес за Албанците православните се робови. Тоа се гледа во Р.Македонија, само за неа има Рамковен договор, од 2001 година, без финансиска рамка, Албанците само како муслумани да паразитираат врз православните Македонци, овие и за нив за се да плаќаат. Па ова дело е на Европјани со САД-чани.

⁴⁹ "Поблиску за народот и јазикот ќе најдете во моето дело 'Влахомеглен', Лайпциг, 1892". Меѓутоа, во Меглен биле населени Монголи. Следи во Меглен да имало темнотени овчари, преселени и од Кавказко.

⁵⁰ Се потврдува, никогаш немало грчки народ, нити хеленски, туку само римејски со римејски јазик. Токму затоа за Атињаните главен град бил само Константинопол. Па селото Атина до 1767 година бил под варошот Охрид, а и градот Атина во 1836 година под соборната црква "Св.Димитриј"-Битола. Исто така, Вајганд говори дека во Битола, во 1924 година, грчкиот јазик се викал румејка. И тогаш немало Грци.

⁵¹ Авторот не кажува што се муслуманите. Па тие биле само Македонци. Иако тие според авторот говореле бугарски јазик, тие за него не биле Бугари. Бугари биле само православни, припадници на укината Охридска архиепископија. Се потврдува, до 1767 година имало Бугари, а потоа Грци и Муслумани.

остави впечаток ниту убавината на реката која протекувала низ долината, нити живописната вегетација која ја приредила оваа рајска област на Воден. Околу 16 часот одјававме во тесните и валкани сокаки на Воден.

По кратко барање, ја пронајдовме куќата на добростоечкиот Аромун кој се викал Ѓорѓи Димитри Чоко, чија адреса ја сознав при прилика на своите престои во Невеска. Ме примили гостолубиво. Мојата прва грижа се состоела во тоа да се преслечам. Со помош на гардеробата на својот домаќин брзо се преоблеков во бугарски селанец. Потоа излеговме, посетивме неколку уснатни кафани кои се најдуваат на познатата траса на Воден, откаде се пружа предивен поглед на низината која се под неа се шири и која е обраштена со живиписни растенија. Сме пиеle различни ракии со кои едино можам да се заблагодарам што не сум навлекол настинка од што се плашев.

Целиот град е проткаен со притоките на реката Крема кои жуборејќи се обрушуваат во длабината во вид на мали или поголеми водопади. Климатата на Воден е најздрава. Се гледаат ожелтени лица на жителите кои доста мора да патат од грозница. Главно занимање на населението чини одгледување на свилени буби. Годишно се произведува околу 200.000 ока чури. Во тесните улици човек има проблем да ги избегне теглечка марва која е натоварена со гранки на црници.

Грчката партија има нешто приврзаници меѓу Бугарите во Воден, а самиот град истовремено е седиште на владиката. Ама ова не е од љубов према Грците веќе од страв од Турците и од владиката.⁵² Тек во последно време се втемелува национална-бугарска партија.⁵³ Турици овде чинат негде околу една третина население, чиј број износи околу 14.000 душо.

Следното утро го посетив кајмакамот да би му го предал своето писмо со препорака, ама и да би го замолил за едно ново писмо и суварија заради придружба во областа Меглен.

Оваа молба ја одобрил мошне нерадо. Се сумњало во мене (како сум слушнал по повратокот) дека сум австриски офицер кој дошол овде да би видел каде може да се постават топови. Никој не можел да свати дека сум дошол заради Аромуните во кршевитата Караџова. Тек по подне и неколку ургенции, се појавил суварот.

Помеѓу градината и насадите на црници тргнавме во правец на север, неколку пати го прегазивме потокот, а потоа тргнавме кон северо-исток пронајдувајќи го селото Луковач на брдото, и продолживме за Драгоманце во кое стигнавме во 14 часот. Оттука почнува низината 'Бугаро-меглен'. Уздужната оса на оваа низина поаѓа од Драгоманци, во правец северо-исток, до Фуштани и има должина од околу 25 км, додека ширината на низината варира помеѓу 5 и 10 км. Е затворена со планински масиви кои се спуштаат окомито према нејзините ободи од кои се сливаат мноштво потоци и поточиња кои истовремено обилно ја натопуваат низината како што се Слатина, Гулена Река и Белица и кои, спојувајќи се во еден водотек, течат понатаму под името Мегленица. Заштитени положбата на низината добро тло и издашност во вода условуваат како раскошна вегетација и голема плодност така годишно да можат да се собираат и три жетви. Само изузетно паѓа снег. Населението најголем дел го чинат 'помаци', те. муслуманизирани Бугари,⁵⁴ кои исто така се познати како вредни земјоделци.

Со низината сме пројавале во кас доаѓајќи кај селото Котуриан едно извишување кое стрчи од низината на кое некогаш сенаогало утврдување, потоа поминавме крај надојдена Белица и околу 18 часот стигнавме во главно место Суботско кое има околу 200 куќи-најповеќе муслумански. Сместување пронајдов кај аромунскиот сребределец Теодора Мишала;⁵⁵ којот го оставил во анот.

Скоро во секое поголемо место може со сигурност да се пронајде еден или повеќе Аромуни кои се баве со среброделство, или како анции или дуќандии. Така е и овде. Биле пет особи од Крушево и Мегарово кои заеднички изнајмувале една соба за коначење, каде и јас

⁵² Стои за страв од владиката на Цариградската патријаршија оти од 1767 година повеќе ја нема Охридската архиепископија. Па следи Македонците да се борат да ја возобноват Охридската архиепископија.

⁵³ Бугарска држава со нација само од 1908 година. Следи наведеното на авторот нема никаква историска основа. До денес Македонците, Србите, Бугарите...меѓусебно се разбираат, тие се еден народ, што не важи меѓу Германците, на пример Пруси и Баварци. Токму затоа пишаното на германските автори е лага.

⁵⁴ Помаци биле Македонци, верски муслуманизирани Бугари, наследници на Охридска архиепископија.

⁵⁵ Авторот вели Аромун, значи Блав. Меѓутоа, неговото презиме е само на јазик на Белци, т.н. словенски. Тој никаде не кажува, ниту ќе каже, дека влашкиот јазик, како и германскиот, се трорасни јазици, срам.

сум пронашол местенце за се, доволно големо да можам да се испружам, со тоа пред што на оваков начин на сместување му давав предност во однос на вардиките анови.

Селскиот старешина толку долго ме задржал да тек наредното утро, околу 9 часот, можев да го продолжам патот, додека водач бил еден војник. Прегазивме повеќе потоци и застанавме повеќе пати тргнувајќи кон северните обронци на низината преминувајќи покрај местата: Сервиан, Извор и Кастански, а околу 12 часот стигнавме во местото Фуштани. Кога се опростував од својот придржник- еден Помак, се случило нешто нечуено, дека ми го одбил понудениот бакшиш. На моите бројни патувања по Турција ова бил прв пат такав случај и останал еден.⁵⁶

Го посетив селскиот старешина да би побарал војници. Одвај да ми го отворил пасошот а веќе ме 'повлекол за јазик'. Бев изненаден, ама ипак сватив што сакал. Во мојот пасош, наиме, е титула 'доктор' преведена со 'хеким' (лекар),⁵⁷ што го навело како таков да ме третира и од мене да побара лекарски совет. Несум можел да го одбегнам а да не пробудам сумливост дека имам можда лажен пасош; воочив дека него во своето лено на начинот на живот него ништо не му недостасува друго туку до движење. Го советував секое утро да се трие на ладно а на вечер оди на извор топла вода која се најдува високо на брдото, како и помалку да пушки. Тоа била терапијата која сум ја препорачал на овој дежмекастон Турчин. И инаку, секогаш кога сум бил замолен за лекарски совет (што почесто се случувало) го давав верувајќи дека тој може да биде баран одговор.

На тоа поподневие се приближив со двајца војници на својата сакана цел на патување - Влахомглен. Морало да се изкачува повеќе стотина стопи да би се дошло до другата низина. И оваа е ворамчена на обронците на Караџова на која се најдуваат два превоја- еден на североисточната а другата на југозападната страна. Оваа низина, меѓутоа, е знатно помала: два часови од долга и помалку плодна отколку што е Бугаро-мглен. И овде, исто така, се одгледува свилена буба, а тамошната пиперка се продава на сите страни.

Средиште е населбата Нонте која брои 450 куки и од Фуштани е оддалечена $1\frac{1}{2}$ час од. Турците ова место го називаат Нотке, ама ипак многу сумњам во тоа дека ова место 'Свирија' како што Кедренос го споменува (ed Bonn, II, 462) или како што г-дин Јиричек претпоставува дека во основа е називот бугарско 'НЖТЕ' од што турскиот назив е само прилагоден облик, а и од друга страна затоа што неговата положбово подножјето на високото, стрмно брдо не е погодна за положба утврдување, те место кое Кедренос го споменува повеќе треба да се трага на порано споменатиот превој кај Костуриона или некое брдо кое се најдува северно од Фуштани. Жителите се муслимани Власи кое се занимаваат со земјоделство и грнчарство. Со својата ефтина грнчарија патуваат далеку наоколу.⁵⁸

Селото некогаш било христијанско, на што укажуваат малата ниша во сидовите кои биле наменети за поставување на икона на светците; исто така, уредувањето на старите куки потполно е христијански. Уште секогаш се зачувани рушевините на некој манастир или црква. Дури и Божиќ уште секогаш се слави, а христијанските имиња сосема се вообичаена појава.⁵⁹ Како населението на Нонте постанал турски' се опишува на следен начин во бугарскиот Зборник, III, 198; 'И сега, уште секогаш, има во селото стари луѓе кои биле сведоци или кои слушнале како изгледал преминот во новата вера на нивните татковци, што значи настанот не бил постар од 100 до 120 години. На неделата Велигден владиката држел во црквата божја служба. Не знам како се случило да луѓето кои се најдувале во црквата одеднаш се напушле опкружени со турски војници. Владиката дал да се пренесе пораката на турскиот заповедник со кој овој се замолувал ипак да се допушти да се заврши божјата служба. Кога мисата се завршила, владиката излегол надвор, ама место селаните да ги поздрави со <Христос во-

⁵⁶ Авторот наведе придржба од Македонци (Грци) и одродени Македонци (Скипари, Власи...), а за прв пат најде Македонец, кој бил горд на својот македонски изворен говор, а наследник на Охридска црква.

⁵⁷ Хеким=леким=лечим. Се потврди, т.н.турски јазик бил бригиски=брзјачки, со повеќе страни примеси.

⁵⁸ Бидејќи Власите биле овчари, муслиманското население било романизирано и монголизирано, како што биле и Власите (Овчарите). Пред тоа тие биле домородци, Македонци, со јазик на Белци, т.н.словенски. Сите наведени називи се на тој јазик, т.н.словенски. Исто тоа важи и за: Свирија=Свирија=Свирија.

⁵⁹ Бидејќо Цариградската патријаршија имала мал дел на Тракија, другите делови биле на Охридската архиепископија, со т.н.старословенски јазик. Тоа биле: Елада...Тесалија...Македонија...Епир со Арбанија.

скрсна>, како што тогашниот ден бил обичај, им се обратил со: <Селам алејкум>. Селаните најнапред биле запрепастени, а потоа, охрабрени со примерот на владиката, заедно со војниците отпоздравиле: <Алејкум селам> <Добро браќа>, рече владиката, <што би било подобро: да постанете Турци и така да имате своја жена и деца, задржите свое имење, или да останете раја и да вас ве убијат? Ако мене ме прашате, ќе ви дадам совет, да го изберете првото а и јас со вас' . Селаните отишле со својот владика, од него направиле паша и без резерва постанале Турци, а оние кои тоа не го сакале, одбегнале во друго христијанско село.⁶⁰

Мада ова население е преведено во Ислам тек на крајот на претходниот век како би го избегло тлачењето на Турците, ипак онолку христијанско население ми се жалело дека многу преобретени и денес ги надминуваат Турците во окрутноста. Е зачудење како брзо, во овие релации, претворувале во Турци, дури и по надворешниот изглед, а нарочито што се однесува во достоинствено држење, обичајот и облеката. Едино добро го сочувале јазикот.⁶¹

По доаѓањето сме сместени во една мрачна штала, така да моравме да е делиме со коњите. Веќе се привикнав на помислата дека таму ќе ја проведам ноќта кога се појавил меанџијата Муста Беј- една госпоствена старина, на кого кајмакамот на Воден му испратил писмо, и ме повика да дојдам во неговата куќа каде една соба ми е ставена на располагање и за мене добро водел сметка.

Овде прв пат го слушнав дијалектот кои кратко ќе го називам 'мегленски'.⁶² Луѓето овде го називаат својот јазик 'влашки' исто како и Власите на Истра,⁶³ додека останатите Власи на Балканот говорат 'аруменеште'.⁶⁴ Бидејќи во муслиманските куќи не можев да останам подолго а да не пречам, следното утро одјавав кон Борислав- место кое се најдува на некој час јавање према Источниот крај на равницата. Од сигурносни разлоги, ме прателе пет полјаци (чуввари на села).

Селцето брои само 45 куќи и преставува чифтлик место на Нонте. Отседнав кај селскиот првак Дучуј. Овој ми раскажувал за своето трпение, за тоа како ги 'исцичуваат' господарите на Нонте, за Владата, за полјациите и војската во премин, и за тоа како во беспомошен бес мораат да имат 'скрстени раце како во вреќа'. Највеќа беда владее во селата. Се сртнуваат само едноспратници, две или три семејства живеат во една готово мрачна соба. Нивната храна се состои од пченкарен леб, лук и кромид, сирење и млеко. Месо има едино во сосем особени прилики.

Тоа поподневие го посетив ближното место Лугунзи (Лунзи) и следниот ден воздигнатото место Ошин. Од Ошин отидов во дражесен манастир кој се најдува во шума и во кого живеат во мир, едни покрај други, три калуѓери и шест калуѓерици. Таму ништо не сум напол интересно. (Тој не кажува на кој јазик се било во манастирот, Р.И.)

Навечер повторно се вратив во Борислав и другата ноќ ја поминав во една тесна собичка завиткан во свое ќебе, а преку тоа покриен уште со овчко крзно, така оштриот ветер кој продирал ништо не можел да ми направи. Полјациите спиеле при температура од 8° R, во ладно, без никакви последици.

Денот 9. јуни, во недела, тргнав назад. Се убедив сам себе дека во овој крај мора уште еднаш да се вратам и тоа на подолго, како би можел да го запознам овој интересен дијалект, со обијр дека тогаш не сум бил припремен за подолог престој.⁶⁵

На мое прашање за песните и бајките, ме упатиле на 'влашкиот' учител, на 'грчката' школа во 'бугарското место' Тушин. Дојавав назад во Нонте, ручав со Мусто Беј и за точно

⁶⁰ Значи, немало турски народ, туку турска вера, а спротивна на христијанската со тн.словенски јазик.

⁶¹ Авторот потврдува, дека Македонците до 1767 година биле Бугари, потоа Грци, а со исламот Турци.

⁶² Авторот кажа, Власите не биле од Македонија, туку од Епир.Следи во Меглен не можело да има влашки дијалект, туку Мегленците, каде имало и Монголи...Па во Меглен биле романизирани по 1767 год.

⁶³ На Бригите симбол им бил прчот. Следи од Бригија во Истра да се пренесе сиболот прч со Кирилица, а со лавот од Солунско Глаголицата во Далмација. Епир бил со прч, како Бригот Александар Македонски,а Бриг бил Пир од Епир,што важело и за Георг Кастроитис.Пак,ис Скиптарите безуспех го бришат.

⁶⁴ Власите, балкански Аромуни и авторови, се само одродени Белци=тн.Словени со трорасен латински.

⁶⁵ Македонците, како домородци во Македонија, имале дијалект. А бидејќи Власите во Македонија од Епир дошли од крајот на 18 век, во никој случај не може да се говори за влашки дијалекти. Туку Власи од повеќе епирски места,со повеќе епирски тн.словенски дијалекти,низ Македонија биле романизирани.

пola час доспеав во Тушин. Узгред да биде речено, ова место е едино бугарско место во Влахомеглен. Одма го пронајдов учителот и тој, навистина, ми рецитирал една подолга песна која изгледа ја слушнал од својата баба. На фанстатичен начин песната прикажувала како Римјаните дошле во Дакија и во Турска. Јазикот на песната бил мешавина дако-румунски и овдешниот дијалект. Набрзо признал дека тој е личен составач на оваа песна.⁶⁶ Подолго бил во еден румунски манастир на Атос и тамо го научил румунскиот јазик и историја.⁶⁷

По краткото задржување одјавав во Фуштани каде го сретнав главниот турски службеник во шетање; радосно ми го соопштил благотворното влијание на направените масажи на ладно. Оттаму сум вратил петмина полјаци и го продолжив своето патување до Суботско, каде по четиридневно задржување од месо можев да се опоравувам во јагнешко печење. Аромуните пак ме зеле кај себе, ама марливо го наплатиле своето гостопримство.

Следното утро побрзав понатаму. Ме прател само еден пешадинец кој (да би стопала-та му останале суви при преминување на реката) го повикал оближниот селанец од полето да го пренесе. Околу подне пристигнавме во Воден каде слушнав дека заправо тоа утро некои разбојници до смрт го претепале некој човек.

Следниот ден го искористив излетот на водопадите и манастирот кој се најдува во низината и бев богато награден со изгледот на предивната природа. (Манастир а без јазик, Р.И.)

Во среда 12. јуни јавав за Росно со истиот пат по кој дојдов. Во близина на меаната слушнав пукање на некоја пресметка помеѓу војниците и разбојниците, при што тројца потоњи се убиени. Иста оваа банда разбојници претходната вечер кај Росно најпрво оплачкала а потоа и убила двајца аромунски керации.⁶⁸

Денот 17. јуни го напуштил Росно во придружба на Тасо Робе, роднина на мојот пријател и еден Албанец,⁶⁹ кој нас не допратил до Негочани. По краткиот одмор го продолживме патот. Кога веќе дојдовме пред селото, Тасо приметил дека во анов го заборавил својот долг пиштол. Бидејќи сум бил подобро опремен за јавање, брзо побрзав назад да го земам, додека Тасо пополека продолжил. Во долгиот галоп итав по Тасо, ама не сум приметил, кога во повратокот по него се свртив, мостот пред селото непосредно пред тоа се срушил, или бар, приметив тек тогаш кога било предоцна да го застанам коњот. Во снажниот скок коњот рипнал на страна преку провалијата. При прилика на доскокот долгот кундак (кој поради должина не сум го носел во бисагот туку за пас) снажно ме притиснал така да ми се смрчило пред очите. Покушав да го продолжам јавањето пар чекори додека Тасо доаѓал, а потоа морав да слезам. Се спуштил на ливада некое време, а потоа покушал да јавнам, ама болот при прилика на јавањето било толку интезивно да готово се онесвестив. Останав да лежам на патот во некој шатор на патари, додека Тасо на мојот коњот одјавувал во Битола, што побргу можел (кој бил оддалечен некој 15 км) да би дошол со кола по мене. Четири часови сум лежел во овој шатор, поставувал ладни облоги и се предавал на најцрните мисли оти, ако повеќе не би бил во состојба да јавам, тогаш би морал да одустанам од своите патувања. Конечно се појавила долго саканата кола со која се префрлил во Битола, без некои нарочито јаки болки, а таму веќе владеело возбудување и загриженост на моите пријатели, бидејќи веќе се проширил шеппотот за овој инцидент.

⁶⁶ Значи, влашки (овчарски), а вакви има на сиот Македонски Полуостров до реката Дунав, а од 1809 година и Балканки Полуостров. Влавот во местото на античка=етничка Македонија, наследници на македонската народна=булгарна Охридска архиепископија, бил учител во 'грчка' школа каде се предавало на македонскиот Птоломејов Александрички јазик коине, а од 1868 година и на еладскиот катаревуса. А катаревуса бил реформиран коине. Коине бил по смртта на Александар Македонски. За негово време Балканот, Мала Азија...биле под него. Следи Римјаните никогаш не дошле во Турција. Бидејќи Цариградската патријаршија владеела со коине на дел на Тракија, а Охридската со Пеќкската и Трновската патријаршија со тн.старословенски на Балканскиот Полуостров, а според авторот Вајганд, старобугарскиот=тн.старословенски бил во Влашка=Романија, било можно латинизирање на тн.словенски говори на Белците во Епир...Македонија...Дакија...Влашка само по 1767 година,никако порано.Доказ е што учителот песната лично ја составил.Затоа се она што тој пиши за неговото латинизирање е по 1767г.

⁶⁷ Атос во Македонија бил под Охридската архиепископија со тн.старословенски, како што било со Влашка. Во Влашка, која била тн.домовина на тн.германски тн.Словени, романскиот јазик бил само латинизиран тн.словенски говор. Романската историја била за романизирање на тн.домовина на тн.Словени.

⁶⁸ Разбојници биле Скиптарите муслумани.А и во 20 и 21 век.Па дури разбојнички банди од Скипарија.

⁶⁹ Германскиот автор не е чесен, кога тој Албанец мисли на Тоска=Скиптар,но никако на Гега=Арнаут.

Лекарот ми пружил утешно уверување дека болот набрзина ќе помине. Морав да лежам во кревет некоку ден, ама веќе 26. јуни можев да појдам на пат, мада тоа најпрво било така да се возев во кола, а веќе 3. јуни повторно да го јавнав коњот. Ипак, со месеци несум бил во состојба да рипнам, нити да трчам.

Денот 21. јуни со себе зедов еден слуга. Тоа бил Аромун од Влахоклисурা, под името Наки Вучу,⁷⁰ изучен кондурација⁷¹ кој помалку знаел да чита и пиши освен на мајчиниот јазик, владеел уште турски, бугарски и грчки. Мада непосредно пред тоа е пуштен од затвор во кој поминал 11 месеци поради некои политички промашувања, ипак без оклеваше го зедов во службата и никако не сум имал основа да се покажам за тоа.

Тој бил низок човек со снажна градба, со паметни и добродушни очи и се докажал како домислив, марлив и поштен. Во Клисурा⁷² ја оставил својата жена и дете и ме прател по моите патувања.

7. Крушево (26. јуни-3.јули)

Наутро во 6 часот отпатував од Битола во еден 'Ландауер', додека Наки јавал покрај. Патот води најпрво со трасата за Прилеп, потоа се одвојува на лево, ама ипак секогаш се држи на подножјето на планинските ланци кои окомито се спуштаат во равницата одејќи од Север кон Југ. Брзо сме напредувале со овие полски коли, иако често моравме да преминуваме покрај дупки на патот или замочвареното земјиште. По петчасовното патување стигнавме до еден ан на новозавршената делница, која води од Прилеп кон Крушево, каде подолго се задржавме како би се освежиле. Нажалост, осем јајца и ракија не било ништо друго. Во 15 часот го продолживме своето патување понатаму со овој уметнички положен, локален пат, кој со многу кривини постепено води на повисока надморска висина. Бидејќи колата се движела мошне пополека, го испратив Накија напред, да би можел да ме известува. Веќе пред селата во пресрет ми излегле учители и учителки и ме поздравиле. На една окука на патот бил, поставен поголем број ученици кои противно на локалните обичаи, а во знак поздрав, ги симнеле своите фесови.⁷³ Директорот на школата- господинот Стерју Јоанески⁷⁴ ме зел кај себе во куќата. За време на моето осмодневно престојување тој и неговата сопруга ме неговале и се грижеле за мене на така лубезен начин да не можам доволно да им бидам благодарен. При прилика собирање и толкување на јазичниот материјал исто така од помош ми биле и други господи, како Вангелију Петревску и Ташко Илиевску, кои го стекнале името на своите публикации на аромунски јазик.⁷⁵ Нажалост, многу сум бил спречен во работата поради нападот на грозницата која траела цело време на мојот престој.

Крушево лежи во еден 'висински лонец', кој е исполнет со куки кои се амфиратрано⁷⁶ издигаат една изнад друга. На јужната страна се најдува возвишение кое е времено со прекрасната букова шума, додека изгледот на останатите страни ги дотакнуваат само голите

⁷⁰ Авторот не е чесен, оти тој рече "Бугаро-меглен", а овде "Влахоклисурा". Такви никогаш немало. Тоа биле само македонски Меглен и македонска Клисурा. Двете се изговоруваат на денешните македонски говори, никако на влашки, затоашто влашкиот следи по 1767 година, а Клисира е од старата ера. Тогаш најстари биле Бригите, а Бриги=Брзјаци биле епирските Власи и епирските Скиптири со датив-у.

⁷¹ Кондур=кон дур имале античките Македонци, што е на денешен македонски: кон само тн. словенско.

⁷² Значи, имало Меглен и Клисурा. Во Епир, од каде биле Власите и Скиптарите, за клисурা се вели дере. Меѓутоа, во влашкиот и шкиптарскиот јазик нема именски глагол дере, тој до денес опстоил на јазикот на Белците, тн. словенски: дере=де ре, ре + ка = река=рика=рига, нарига; Еригон=е риг он=ан, која била Црна Река, која кога течи (=т ечи), таа рика, таа ечи. Па во Пелагонија, до Црна Река, бил град Дерион.

⁷³ Македонците како најсирмаси, а и денес, носеле капи и шамии. Богатите Власи, кои биле во служба на Османите, што важело и за некои имотни Македонци, сите биле Грци, а како Османите носеле фесови.

⁷⁴ Авторот ја заскривува вистината, во Битола, Трново... Крушево имало романска школа. Во Битола има романска црква и романски гробишта, ништо влашко, затоашто никогаш немало влашка држава. Бидејќи имало романска држава, Романците до големите сили интевенирале, Романија=Влашка да им помогне на своите Власи. Па до денес Романија со Грција се расправа, Власите биле Романци, а не Грци.

⁷⁵ Се говори за аромунски јазик, всушност романски јазици, како латинизирани тн. словенски говори низ Балканот и Влашка, а со бригискиот дативен у кој бил во тн. старословенски јазик, наследник на коине.

⁷⁶ За да се потврди дека антички=етнички Македонци доказ е тн. словенски поим театер=те атер=а тер=тера; Медитеран=меди тер ан=он: меди=меда=меѓа, која е меѓу континенти; атер=етер: в + етер = ветер. Следи медицин, од медит=мед ит=ет, а ит=ет е трето лице единина бригиско. Па медот се користи за лек. Апотека=а по тек-а. По утврденото оболување, е лекот. Токму тој е апотек=по тек на оболувањето итн.

стени, освен на Запад на кој овој 'лонец' е отворен и овозможува поглед на Прилеската низина (Пелагонска котлина, Р.И.), како и на некогашното уврдување кое се најдува испод градот и од кого останале само одвај видливи трагови.

Куќите се солидно градени со полно големи прозори, внатре се чисти и убаво уредени. Во некоја куќа се сретнува дури кревети што е права реткост не само во внатрешноста на Турска туку и во големите градови, бидејќи е обичај да се спие на теписи, при што особата е полуоблечена или потполно облечена и замотана во ќебе. Огледалата, гарнишните и намештајот исто така укажуваат на одредена имотност.⁷⁷ Во кафаниите дури не недостасуваат билијар, а може да се нарача и пиво. Говедина, телетина и јагнетина овде можете полесно да набавите отколку во поголемата Битола.⁷⁸

Во минатиот век Крушево било само еден чифтлик кого Аромуните од Москополе и Грамосте го откупиле за 400.000 пјастери.⁷⁹ Во овдешните релативно здрави и сигурни места перманетно се доселувале Аромуни од Плаке, Мецова, Линотопа и Николице⁸⁰ прогонети од својата домовина на крајот на минатиот век со сталните притисоци и плачкања.⁸¹ Подоцна се населувале и Бугари чиј број постојано расте не само поради доселување од равницата, туку и поради големиот број деца во семејствата.⁸² Населението се состоело од 7.000 Аромуни, 4.000 Бугари и 800 Албанци,⁸³ што вкупно е 12.000 души. Ова место го издржуваат двајца гласници- еден за Румунија а другиот за Константинопол, како би посредувале во поштенскиот сообраќај на трговците со своите семејства кои останале дома, бидејќи со редовна пошта не може да се повери испраќањето на парите.⁸⁴

Најинтересно е што Крушево може да понуди есте резбаријата во дрво во главната црква.⁸⁵ Проповедницата и сидот кои го одвојуваат бродот од алтарот- такозвани 'темплон' го изработил еден едини човек во размак од 20 години на предивен и фин начин, со полно вкус. Во овие резбарији во дрво така и во филигрански работи во сребро се исказува умешноста,

⁷⁷ Во Пелагонија, во атарот на село Велушина, тн.Породинска Тумба, постоела куќа од 6.000 г.п.н.е. со цела покуњнина, за што говори авторот. Таму било најстар тн.хамбургер. Начинот на градба на куќата до денес е бригиски=брзачки, а вакви куќи се најдувале во Бригија (...Битола...Крушево...Охрид...Москополе...). Македонците во Пакистан биле Бриги, кои не го познавале германскиот поим Словени. Ко-га нивниот владетел Мир=мир, Омир=Омер=Хомер, бригиски без х, дошол во Р.Македонија, рекол, таа е нивна домовина, никоја друга. Нивниот јазик бил бригиски.Тоа што не го прифаќаат Германци е срам.

⁷⁸ Се тоа уништиле дивите Континенталци, кои биле канибалисти, крадци и убијци, се до денес. Тие не си го познаваат своето потекло. Тие од и преку Балканот се населиле во континентот, кој не бил населен. Тоа било со балкански домашни животни (говедо, коњ, свиња, овца...). Токму и пивото било балканско.

⁷⁹ Претходно авторот кажа за утврдување. Од тоа населението бегало на повисоко...Веројатно, Власите купиле некој чифтлик. Па токму Крушево да било влашко и не држи, а и самото име Крушево е старо, пред Власите таму да се населат. Е познато, имињата се носат во новата населба, како што низ континентот, во Британија...Скандинавија...Данска...Германија има бригиски...:Вардар,Морава, Драгор, Кораб, Дурмитор, Велес(Велс), Фригија=Фризија=Бригија...Меѓутоа, Власите во Крушево ништо не донеле.

⁸⁰ Поимите се тн.словенски. За потсета, во Бригија има Плакенска Планина, која е висена во "Илијада".

⁸¹ За Вајганд Албанците (Скиптарите) и Власите се "браќа". Нив ги прогонувале Скиптари, муслимани.

⁸² Во равницата е земјоделство и сточарство (говедарство и свињарство), а на висините само овчарство. Бидејќи Крушево било висинско,тоа било само овчарско,а на високи места и Македонците биле овчари.

⁸³ Скиптарите велат дека Власите биле Албанци. Најдобар пример бил и Питу Гули, кој за Власите бил Влав, а за Скиптарите Албанец. До денес ниеден Влав тоа не го оспорил. Вајганд вели, Власите и Албанците (Тоските) биле "браќа". Па тие како Епирци и друго не можеле да бидат, туку само Епирци. Следи за други автори, и Власите во Битола да се Скипари (Албанци).Дури за Вајганд,тие биле Траки итн.

⁸⁴ Власите биле само Ромејци со јазик румејка на главниот град Цариград и неговата патријашрија, што било само по 1767 година, што важело и за населението на селото Атина...Исто така, по создавање на Романија, тие биле и Романци. Во 19 и 20 век Романија била богата. Тек на крајот на 20 век, кога Елада била примена во Европската заедница, таа Власите ги предала на циганска (бузучка) и мацирска Елада.

⁸⁵ Авторот се што е македонско го прогласува за бугарско, иако бугарска држава немало се до 1908 година, за да има бугарска нација. Исто така, тој говори за Аромуните, кои ги нарекува Македоноромани, иако тие не се од античка=етничка Македонија. Секако, тој не кажува, дека влашкиот јазик Власите го познаваат само оние кои го учеле романскиот јазик и тоа различно колку него го научиле. А тоа било само во Отоманската Империја, која ја нарекува Турција. Па таква држава дотогаш никогаш немало. Иако никогаш до 1913 година немало негова албанска држава со свој народ, за него и такви постојат. Видливи се злосторите на берлинско-виенската школа, кои до денес не престануваат. А без Македонци.

дар за инвенција и истрајност на аромунските ракотворци, кои нашле пат кон најатрактивен израз иако работеле без узор и школа.⁸⁶ Обработувачите на сребро со потекло од Крушево се сретнува на најразлични места во Турција и Грција.⁸⁷ (Црква без нејзиниот јазик, Р.И.)

На возвишението испред селото стои една нова црква која ја подигнале национално настроени Аромуни.⁸⁸ Меѓутоа, по нејзиното осветување и отворување на аромунски, а не на грчки јазик, владиката дал исто така да се затвори, така да и денес стои неискорситена. Борбата помеѓу грчкиот елемент и националната самосвест овде се води нарочито интезивно, ама ипак грката страна однесува голема превагност.⁸⁹

Денот 28. јуни околу 22 часот навечер се случила страховита бура, небото наликувало на море од пламен, громовите снажно удирале во овој 'висински лонец' а град се срушувал гласно прскајќи. Кога сум отишол кон прозорот ми се укажал раскошен призор: сите прозори биле осветлени и оставале впечаток намерно режирана илуминација. Ниедна друга вечер несум имал таков призор, оти овде најчесто се оди на спиење одма по залезот на сонцето, а да претходно да не се запали светло. Следното утро ми покажале мноштво брави при што најчудно било тоа да секогаш биле погодени две соседни: една големина на слива, а друга големина на зрно грашок. Се уверив сам дека тоа не бил случај, туку деловите биле направени на тој начин ударот ди ги раздвојува. Штетата во самото Крушево биле е знатна бидејќи најголемиот број на прозори на јужната страна бил покршен, ама уште полошо било долу- во низината на едно широко подрачје, била комплетно уништена жетвата на сиромашните бугарски селани.⁹⁰

Трети јули се вратив во Битола, ама не во удобни коли марка 'Ландауер' туку во порано описаны таљиги. Кога стигнавме на главниот прилепски друм го јавнав коњот, бидејќи бев уморен од клацкање и така поново почнав да јавам, без обсир што било малку напорно, додека за тоа време Наки бил радостан што може да се опорави во колата од оштрото седло.

8. Околина Битола (5.-11.јули)

Пети јули навечер јавав во сруштво познаници од Битола кон селото Тарново и Мегарево кои се најдуваат околу 6 км западно од Битола. Двете готово исклучиво аромунски со околу 6.500 жители. Поради високата, здрава положба на северниот обронок на планината Пелистер овде се наслиле и приближно 40 муслиманско-албански семејства.⁹¹ Генерално: овде ради доаѓаат луѓе кои боледувале од грозница. Дури иако двете места, кои се одвоени со еден мал поток, не оставаат некој нарочит впечаток, како Невеска и Крушево кои во поглед на локација се неспоредливи поубави, ипак и ова место се сосем убави, имаат калдрмисани улици, симпатични куќи и дражесни цркви. Во Тарново се најдува и еден манастир со лазарет за болесници. Во црквата Лигарова ми е покажан дрворез кој го дрворезбариł истиот мајстор. Кај учителот Буја и неговата жена се запознав со драги и гостољубиви луѓе кои огнено ме подржувале во моите студии. До доцна се задржувајме на улиците и во кафеантите да би

⁸⁶ Влашки раковторци нема, туку бригиски=брзјачки и мијачки. Мијачките се најпрочуени. Не случајно, Власите да ги присвојуваат мијачките раковторци. На Брзјаците и Мијациите не им се потребни Епирци.

⁸⁷ "Уз ова, да се спореди слика I и II во делото 'Аромуни', II том, каде се прикажани 'темплон' и филигрански работи". Меѓутоа, авторот ништо на наведе за резбаријата. Следи, влашка резбарија немало.

⁸⁸ Авторот е предрзок, затоашто никогаш влашка држава немало и нив никогаш за таква не ги интересирало. За доказ, дека никогаш немало такво нешто е следниот доказ: Власите во Грција денес се најголеми Грци. Во авторовата Албанија сите тн.Неалбанци се борат за своите права со свој јазик...Ова не важи само за Власите. Тие во авторовата Албанија се само Грци, учат грчки и се заложуваат за своите грчки права. Во Р.Македонија Власите се Грци и Романци. Вторите не да се малцинство, туку и тие се Грци. Власите во Битола одат на приеми кај романски и грчки амбасади, тие се во романски и грчки конзулати. Тие се вработени во грчки фирмии,Космофон...На гозба во Корзо тие одат како Грци и Романци

⁸⁹ Никогаш не постоел аромунски јазик, нити аромунска национална самосвест, туку само сé романско. А тоа било само од државата Романија. Меѓутоа, грчкото не било од Атина, туку од Цариград, кој бил главен град на Ромејците=Романците. Следи Грција како држава да се бори за грчко дури само во 20 век. Кога тогаш не била битна Грција, а бугарска држава немало се до 1908 година, авторот што пиши е лага.

⁹⁰ Авторот говори за сиромашки бугарски селани. А бугар=угар. Токму ридот кој е неплоден се угари, а во Мала Азија има ридовит Угарит=угарит-и. Следи Макс Фасмер да пиши, дека ридовите носеле име Булгар, без л Бугар. Па народот=бугаринот бил селанец, кој бил сиромав. Но не Влавот, кој бил само Грк.

⁹¹ Вајганд бил во право, Власите и Албанците биле "браќа". Па тие како Епирци и друго не можеле да бидат. Следи тие низ Македонија да се најдуваат во исти градови, села...Преселбите биле во 18 и 19 век.

можеле да ја посматраме прославата Иванден, кој овде е нарочито свечен (еф. 'Аромуни', II том, с. 129). (Тарново=Тирново=Тир ново, Р.И.)

Следниот ден, околу вечерта, се вратив во Битола.

Во текот на наредната недела намерував да превземам нешто подолго патување низ Средна Албанија што изискивало со себе да понесам нешто повеќе багаж, поради што сметав за неопходност да набавам уште еден коњ. Уз помоќ на еден стручен Аромун купив за 9 лири (180 марки) еднојако, младо животно. Кога трговијата била завршена, продавачот ми дал нешто коса од гривата и опашката и една паричка што нарочито требало да ги чувам на коњот добро да му одело.

Да би ги испробал издржливоста и умешноста на коњот во искачување по планините следниот ден отидов на излет кон селата и манастирите околу Битола кои се најдуваат на стрмите возвишени, а ме пратил Георг Робе- брат на мојот пријател Перикле. Најпрво сме јавале помеѓу виноградите кон убаво положениот имот Смилово, а потоа без пат и стаза кон селото Буково каде сме свратиле кај еден гостијничар кој говорел нешто германски научувајќи го за време на своето долгогодишно престојување во Руманија. Потоа свртивме кон манастирот Сотири, каде има изворска вода, а оттука кон манастирот Христифор кој служи како некој вид воздушна бања. Одовде по необележаниот пат доспееале до изворот Екшису (Кисељак, кис. вода, прим. превод.) кој се најдува во подножјето на брдото. Овде, околу издашниот извор, мора да се побара некое место, уште ако е разубавено со некој привремен подигнат објект, тогаш би се уживало во пријатно, вкусна киселица. Најчесто тута е присутен и некој гостијничар кај кого може да се добие ракија. Ова место многу потсетува на Битола, и тоа во празниците. Тек кога по четврочасовното, готово непрекинато јавање по лоши патишта, стигнав во Битола, можев да бидам мошне задоволен со учинокот на својот нов коњ, бидејќи овој не бил уморен, а пред се оти се докажал како поуздан во јавање по планините, те мирно можев да му се поверам. (Ништо за јазикот на црквите и манастирите со објекти, Р.И.)

Јавав 9. јули попладне со Такија Маргарит, со својот слуга и еден Албанец во аромунско село Нижополе, во кого стигнавме по 1^{1/2} час по добар пат. Низ селото протекува потокот Драгор кој шуми и жубори а чии извори се најдуваат на обижниот Пелистер. Селото има околу 2.000 жители кои најголем дел припаѓаат на племето Грамосли. Ипак има и извесен број Фаршериоти и околу 20 муслиманско-албански семејства. Еден од тамошните учители има само едно уво, додека другото му го отсекле разбојниците за време на заробеништвото оти не можел да собери пари за откуп. На крај го ослободиле во уверување дека кај сиромашкиот школски учител не било што да се земе. Тие разбојници не биле Албанци, туку негови мештани- Аромуни.⁹²

Аромунските села во близина на Битола лежат групирани околу Пелистер, и тоа: Тарново и Мегарево према Север, Маловишта према Запад, и Нижополе према Исток, додека следни бугарски села лежат далеку пониско, со обзор на нивните жители упатени на земјоделство, додека Аромуни своите средства за живот ги создаваат како трговци во Битола, Македонија или во иностранство. Во тамошните села има мошне малку сточари.⁹³ (Тарнево и Мегарево денес Трнови и Магарево. Бугарите пониско како земјоделци, Власите овчари..., Р.И.)

II ПОГЛАВИЕ

Патување низ Средна Албанија. Летото 1889. г.

1. Патување преку Маловиште за Охрид (11. и 12.7.)

Тоа бил еден четврток кога нашиот мал караван ја напуштил Битола. Георг Робе- брат на мојот пријател, сакал да ме отпрати до Охрид и таму да проведе извесно време со мене. Мојот слуга Наки и еден керација се движеле зад нас. Поголемиот дел на својот багаж го имав кај себе и тој бил бочно причврстен со јажиња уз вреќите на Накиевото седло, додека на задниот дел стоел фотографски апарат, така да во секој тренуток можел да се користи. Изнад се тоа е пространо ќебе а над него е встоличен Наки на знатна висина. Јас намерував

⁹² Авторот бил во право, Власите и Албанците биле "браќа" од Епир, заедно се селеле и биле разбојници. Македонците не краделе, што го потврдил Хан (1865) со Мариовците. Па тие биле домородци, Пеонци.

⁹³ Авторот потврди, дека Бугарите биле земјоделци и сточари (говедари, свињари...и овчари), а Епирци-те како планинци само овчари. А овчарите биле разбојници. Тие станале и трговци, кои се разбојнички.

да го јавам новиот коњ. Исто така сум набавил едно англиско седло преку чие заден, повисок дел висела двodelна кожна торба која ги содржеле неопходните предмети, како: решо на шпиритус, прибор за јадење, нсесер за патување, прирачна апотека, крпа, чај, намирници и сл. Мојој кревет, кој се состоел од едно ќебе од камиски влакна и една вреќа за спиење, бил свиткан и причврстен позади, на седлото.

Моето одело се состоело од јакна со 4 џепа, кожни панталони, волнена поткошула, англиски шлем (кој во опасните краеви го заменував со фес) и високи јавачки чизми. Крагната и манжетата сум ја оставил по страна како сувишна, а ги ставував само при прилката на престој во градовите. Дури и при прилика на посетата на званичниците во внатрешноста на земјата не сум придавал значење на тоа како се оди, или стои, во чизмите или мамузите.

При себе сум имал уште дурбин и еден револвер, чии краишта се вкрстувале на моите гради. Компасот, часовникот, термометарот и книгата за белешки се најдувале во џеповите на сакото, додека барометарот се покажал како поуздан по краткото користење, можда след сталните удари при прилика на јавањата. Како практично можам да препорачам дека моловот (заврзан за коноп) се носи околу вратот како би одма бил при рака. Е добро, исто така, да се има една свилена марама во џепот како при прилика на излегување од долината, загретан, човек би можел да се поврзи качувајќо се на поголема висина.

Посебно треба да се препорача дебели чутури од дрво кои имаат запремина од 2 литри, вообичаени на Ориент, кои исто така удобно можат да се причврстят за седло и во кои можат да се држат напитоци.

По двочасовно јавање по друмот, поминувајќи ги селото Тарново и Мегарево, дојдовме близу на местото Кожани каде се положивме во лад на една шумарка. По краткиот одмор свртивме на Југ, кон една котлина и по следни два часови стигнавме во Маловиште-едно чисто аромунско село со преку 2.000 жители. Куќите претежно се по стрмата возвисица, се градени збиени една уз друга и по нив може да се препознае стандард. Најголем дел жители се вработени во Румунија па затоа овде и се случило националниот елемент ја однел превагата над грчкиот.⁹⁴ Впечатокот, кој на мене го оставиле жителите и самото село, имал помала предност во однос на оние одпорано. Јазикот покажува повеќе особености каде друге залудно се бара.⁹⁵ Изгледа дека многу од овдешните жители порано живееле во Кожани а можда овде се наслиле и номадски Власи. Исто така не е неможно дека и Мегалити настанале овде, или бар нешто во јазикот укажува, накратко: изгледа дека населението (први слој мора да е монше стар) мошне се изменило со текот на времето след доселување.⁹⁶

Станував кај учителите со кои сум отишол на шетање во блиската шума, а потоа се искачувавме по кршевитите литици на спротивната страна од онаа на која се најдува селото.

Следното утро околу 7 часот продолживме понатаму. Ме чинело доста напори да тргнам оти управо во тоа време биле школските испити и од мене сакале да им присаствуваам. Меѓутоа, само поради чинителот дека сум обеќал на австрискиот конзул во Битола- господин Погачер истата вечер со него да се сртнам во Охрид, било доволно да побрзам, оти сум сакал да го одржам своето обеќање.

Со извесен дел сме го прателе патот со кој сме дошле а потоа сме застанале на стазата која се провлекувала низ густа букова шума, која нас постепено не водела напред во правец Гавот- ан: највисока кота на патот помеѓу Битола и Ресен во кој сме стигнале околу 8 часот. Следовме од коњите и ја пратевме стазицата која во права линија, за $1\frac{1}{2}$ час, нас не одве-

⁹⁴ Авторот конечно ја отвори својата замаскираност, злобноста на берлинско-виенската школа, каде се гледа постои влашки народ со јазик според Влашка (Романија), која отворала школи во Отоманското Царство, а имала и романски цркви..., како и Грци, не под Атина, туку под Цариградската патријаршија. За ова да се потврди е следниот доказ: по поделбата на Македонија, во 1913 година со Букурештанскиот договор, македонските цркви не подпаднале под Атина, туку само под Цариградската патријаршија. Ова продолжило се до денес. Токму затоа мора да се разбере Романци (Власи), Грци и Еладци со Атина.

⁹⁵ Жителите во Маловиште подобро го научиле романскиот јазик. Се друго што следи е авторова желба

⁹⁶ Се што било постаро од 18 век се било домородно. А Власите од бригиските=брзјачките простори на Корча и пошироко, како номади можеле да доаѓаат во потрага на планинска паша, и назад си се враќале. Ваков случај бил со овчарите од западна Македонија, кои во зимно време доаѓале во Солунско Поле. Вакви биле и Гораните, кои од Солунско Поле се преселиле во Елада, Атина..., и денес таму живеат. А по 1913 година, овчарите од западна Македонија во зимно време напасуваат овци покрај Црна Река...

ла до Ресен- едно големо бугарско место, во кое има околу 150 аромунски семејства кои најголем дел водат потекло од планината Грамос. Во близината се најдува селцете Јанковци со околу 180 куки, од кои се 50 аромунски.⁹⁷

Во анат се освеживме со јогурт- напиток со добар вкус кој се припремана посебен начин од полномасно млеко и по задржување од околу пола час го продолживме своето патување на планините. Сонцето печело, а патот бил лош и постанувал полош. Со мамузите и камшикот моравме да ги поттикнуваме коњите да би оделе напред. Скоро во висина на планината поминавме низ една шума која нас ни донела нешто освежување. На една падина догледавме два аромунски катуни, а ги викаат уште и 'каливи', кои имаат ниски огради во кои стоката се задржува во време на летните месеци. Радо би ги посетил, ама поради краткост на времето како и поради опасноста од нападите на разбојниците, по што овој заправо овој превој бил познат, моравме да го забрзаме својот марш што е можно повеќе. Следната пролет веројатно ќе сретнам луѓе од овие катуни во Тесалија или во зимските бивци во подножјето на Оса, каде ќе можам подобро да ги запознам.

Во близина на еден издашен извор на текука вода се одморивме во ладовина на дрва и го потрошиле она од залихата што сме ја имале. На навалување на плашливите керации тргнавме по кратко време. На излегување од шумата патот постанувал лош и во таа мера бил посипан со облуци, кои биле шилести, да моравме да сјаваме. Одеднаш, према запад се укажала предивна панорама. Со поглед го обфативме Охридско Езеро во својата негова големина, како и пошумените гори на Средна Албанија до кршевитиот Томор кај Берат.⁹⁸ Одма подно на нашите нозе лежел Охрид а од наше стојалиште едва да се приметувало да го наткрилува замок. Со најбройни окуки кривинска една стаза покрај потокот кој жубори и води во долината. Тек кога малку се спуштивме, можевме на мир и во сигурност да логоруваме во некое двориште, каде добро се 'снаоѓавме' со черешните.

Низ долго, валкано предградие доспеавме, околу 17 часот, во стариот град со лошо кадрмисани, тесни и ќошкасти улици, каде одседнавме во куќата на мојот пријател Перикле чие семејство води потекло од Охрид.⁹⁹

Бидејќи куќата стоела празна, можевме да избираме меѓу 4 спрата. На третиот спрат избраавме спиечки соби и дневното престојување од кои може да се ужива во поглед на езерото; висок и простран трем служел како трпезарија. На вториот спрат ја уредивме кујната, оти, наравно сами моравме да се грижиме за својот апетит. Како приучен кувар, Наки се покажал уште поумешен. Закратко научил како се припрема вкусното јадење 'Френк'. Не се оскудевало во месо, леб и зарзават, а секој ден можело да се добие и свежа риби од кои е 'лецица' (ц=т, Р.И.) (еден вид пастрмка која живее само во Охридско Езеро) на таков начин ја освоила

⁹⁷ Бројките на Власи, кои авторот ги наведува во Битола, Битолско, Крушево..., се претерани. Ова пролегува поради тоа што Охрид и Ресен се поблиски места од домовината на Власите, кои за авторот се Аромуни. Меѓутоа, сите поими во Македонија и Епир се на тн.словенски јазик. Тој штител свои интерси.

⁹⁸ Се гледа колку авторот, како и сите чеда на берлинско-виенската школа, се расипани. Второто поглавие се однесува за "Патување низ Средна Албанија", сега "пошумените гори на Средна Албанија...". По Битолско следи Источна Албанија, а никаде нема Албанци, кои до денес се германски..разбојници.

⁹⁹ Перикле било македонско име. Вакви тн.антички имиња носеле тн.етнички Македонци се додека по создавање на државата Елада поимот Грејки=Грци не станал политички за државата Елада=тн.Грција. Поимот Грејки бил употребуван како навредливо име за Македонците, а судирот почнал во 10 век, кога Отон I владеел со католицизмот, Рим. Следи Рим да го наметне името Грејки за припадниците на царската Цариградска патријаршија. Булгари се на народната=булгарна Охридска архиепископија. По налог на Рим и Виена султанот ја укинал Охридската архиепископија. Токму затоа имало само Грци, со службениот македонски Птоломејов јазик, коине. Според Хан, тој во 1865 година бил византиски јазик. Григор Приличев бил роден во 1830 година и тој го учел само коине. Тој неговите дела ги започнува со митологија. Неговите дела биле пишани на коине, катаревуса следи од 1868 година. Со катаревуса и димотики неговите дела пишани на коине во потполност не можат да се разберат, затоашто во коине има повеќе семитски зборови. Тој и други Македонци, кога сватиле дека поимот Грци станал политички, повеќе не сакале да бидат Грци, трудејќи се да се возобнови Охридската архиепископија со тн.старословенски јазик и да ги вклучат своите мајчини јазици (говори). Ова никогаш не се случило со Еладците, Власите и Скитарите, чеда на Охридската архиепископија. Па тие немале никакви национални чувства, а и денес, нивните јазици се дво и трорасни. Кога и поимот Бугари станал политички, тие велеле, не сакаме да бидеме Грци, и нема да станеме Шопи, поим кој Македонците го употребувале за бугарските Бугари.

нашата наклоност, да готово ни при едино јадење не смеела да недостасува. Оти, била пржена, печена или кувана, таа добро пријала. Коњите сме ги сместиле во шталата која лежи зад куќата, на еден оброк, во висина на кровот на куќата. Да би дошле до коњите моравме да го користиме околниот пат низ повеќе улици.

2. За однос на муслуманите према христијаните во Охрид

Еден час по нашето доаѓање, пристигнал и конзул- г-дин Погачер.¹⁰⁰ Уште истата вечер отидовме по месечина на езеро. Нас не чуделе пукањата и извиците на лукето на брегот кога сме сознale да се ова се случува поради делимичното помрачување на месецот. Муслуманите веруваат дека во тој тренуток месецот го напаѓа некое чудовиште кога со пукањето се сака да одагнат. Држат, да појавата помрачување има лошо претскажување, па нашето доаѓање го довеле во врска со тоа. И мене ме сметале за конзул и тоа оној од Румунија и се плашеле да не ќе донесеме добро, те Бог самиот на тоа ги предупредил со ова помрачување. Така и се случило нас еден преоблечен полицаец секогаш да не прати на нашите излети. Во Струга, каде сме биле следниот ден, дури го затвориле еден човек одма по нашето доаѓање, оти нас не примил во својата куќа, што сум сознал тек неколку дена подоцна. Одма превзедов енергични чекори да би ја изработил неговата слобода. Расположението на муслуманите према христијаните, а посебно према странците, е сосем другчие отколку во Македонија или на брегот.¹⁰¹ Овдешните муслумани најчесто се Албанци. Меѓу нив има мошне малку Турци. Овие Албанци се сирови, осиони луѓе кои себе си дозволуваат секое злодело према христијаните да остане не казнето, додека турската власт од слабост и страв, а и затоа што не сака да ги расипи односите со влијателните бегови, се тоа мирно посматра.¹⁰² Да ова би го поткрепил со примери и да би го илустрирал односот помеѓу христијаните и муслуманите, ќе наведам само некои од случаите кои ми биле познати за време на моето престојување и за кои сум приведил информација од различните страни кои би ме увериле дека чинителите се точни кои сум ги слушнал.¹⁰³

На еден аромунски трговец, кој немал лиценца за продавање тутун, му е подметнат тутун во дуќанот од страна неговиот личен непријател (екој службеник во управата за тутун) кој е 'откриен' за време на инспекциската контрола, и мада трговецот можел да ја докаже оваа превара, ипак работилницата му била затворена подолго време.

Деветнаести јули 1889. година еден муслуман од пушка го убил еден Аромун кој бил фахри-заптија во Вишни а против сторителот, кој добро е познат, никој не се осудил да пружи докази од страв од одмазда на родните на сторителот.¹⁰⁴

На децата и жените, кои убаво се облечени, плукаат и годат со измет. Се случувало на жените да им се кини шеширот од главата. Христијанските монци одвај да смеат сами- без придружба да се движат по пустите улици на предградието од бојазност дека машките ќе ги злоупотребат.¹⁰⁵

Кога еднаш јавав од влашката четврт на куќите задобив снажен удар со камен во плеките. Го свртив коњот да би го казнил сторителот со својат корбач (еден обесеник со неполн шестнаесет години) кога од сите страни се сјатиле муслумани со претечки изрази на лицата го фатиле мојот коњ за уздата. Морав да бидам радостен кога ми го ослободиле пролазот псуејќи ме, оти по моја процена, во нивните очи сум бил гостин на Султанот и како таков сум ја заслужил нивната заштита.¹⁰⁶

Еден ден сум капев на западната страна на градот, во внатрешниот муслумански четврт под една истурена стена. Одеднаш покрај мене паднал камен во водата кога фрлив поглед нагоре приметив булук жени како стојат собрани на стената изнад мене и жустро гостикуираат. Одеднаш на мене се срушил град од камчиња од висина од 60-100 стопи, ама, на ср-

¹⁰⁰ Погачер=Погачар е само на тн.словенски јазик, што важи за Тереза=те реза, Радецки, Донау=Донав.

¹⁰¹ Па авторот е предрзок, дури расипан, за него Охридско Езеро со Охрид и Струга не се во Македонија. Од една страна, тој тврди, Власите и Албанците се Траки, а сега тие станале Илири, илирска Албанија...

¹⁰² Авторовите Албанци биле разбојници, и денес. Германците се заложуваат за разбојничките Албанци.

¹⁰³ Дека Германците со Француздите и Англичаните се расипани се потврдува, тие биле со Османите, но не со православните. Од нив Русија ја изгубила Кримската војна, а таа се борела само против Османите.

¹⁰⁴ А па одмаздата е дело на авторовите Албанци, кои се за зло на домородците, вон бригиска Албанија.

¹⁰⁵ Албанците, што биле и останале, само сверови врз православието, непријателско за дивите Европјани.

¹⁰⁶ Авторот кога тоа го осетил на своја кожа само тек тогаш се сватил. Меѓутоа, од нив тоа трае и денес.

еќа, не ме погодиле. Допливав на брегот што можев побрзо каде во еден чамец, испод стена-та која се претворала во пештера, ме чекал мојот пријател Георг. Кога се пожалив на кајмак-от, ми одговори во иднина да се капам на некое друго место. Дури несум ни го повредил чувството срам на тие жени оти не се капев, како овде се кажува: 'a la Franka' те. без капечки га-ќи, туку напротив, ги имав на себе. Жените биле разлудени некој христијанин воопшто да се осудил да се капи во близината на нивните четврти.

Е познат чинител дека богатите бегови, иако понекогаш лични застапници на Портата, можат да одат рака под рака со разбојниците.¹⁰⁷ Разбојниците 1888. година го оплачкале адвокатот Константин Робе-Александар. Неколку дена подоцна, овој ја видел својата укр-адена бунда на некој бег како ја носи без устезање. Ама, адвокатот не превзел ниеден едини чекор за повраќање на своите работи. Недолго по ова, на разбојниците им е поставена заседа во која упаднале. Тек кога и задниот влегол во клопката, сите до еден ги побиле, оти се сака-ло да бидат безопасно.

Најгнасен случај, за кој сум слушнал, е следниот:

- Еден бугарски кројач му сошил одело на некој Албанец и кога овој се појавил кај кројачот, овој му рече дека може да му го предаде оделото само за готовина оти има доста из-datoци и оти е сиромашен. Поради ова Албанецот го обзеде страшен бес, те извади пиштол и опали према кројачот, а го спасило само тоа што пратилецот правовремено го фатил Алба-нецот за рака и го подигнал во вис. Кројачот побегна во својот стан. Два дена по овој настан била свадба кај роднината на овој кројач, кој од страв не смее да оди, ама тоа не му сметало на Албанецот таму да се запати со оружје в рака. Љубезно го повикале да им биде гостин на ручек. Ладно одбил, се шетал во двориштето тамо-вамо и на крајот седнал на прозорот отка-де можел да ги посматра жените и девојките како играат. Одеднаш се проломи пушкање а Ал-банецот се оддалечи. Кројачевата ќерка и некоја друга млада жена биле убиени, а некоја тр-ета жена тешко ранета. И додека денес овој човек шета неказнет по Охрид, никој не може да смогне снага да ги пријави. Турската власт, која за цел случај подробно информирала, така молчат како залиени.¹⁰⁸

Таква е состојбата во Охрид, Дебар исто така, а во подрачје на Елбасан владее иста таква неигурност и самоволие. Поради тоа се и случува да толку христијани ги напуштат овие краеви, посебно Аромуни, кои се селат кон Бугарија и Румунија.¹⁰⁹

3. Излет за Струга и Св.Наум (3.-15.јули)

Утрото по нашето доаѓање, отидов на излет во Струга, заедно со конзулот г. Погачер (кого го прател неговиот драгоман)¹¹⁰ и со Георг Робе. Господата се возела со колите, додека јас сум јавал со еден сувариј покрај нив. Патот се протегал тик уз самото езеро, додека брег-от е прилично равен. По отсечниот кас од 1^{1/2} час стигнавме до Струга. Бидејќи бил пазарен ден, многу луѓе таму се насобрале. Мада градот е бугарски, и албанскиот елемент стално сна-жно се истакнува, бидејќи во неговата близина лежат чисти албански села. Анот бил преполн така да таму не можевме да најдеме сместување. Еден господин нас не повикал во својата ку-ќка, каде удобно можевме да коначиме. Радо сме ја приватиле неговата понуда и ни на крај на паметот не ни паднало дека тој поради ваквиот пријателски постапок можел да заврши во затвор. Бидејќи малку се освеживме со јогурт унајмивме една барка со која се возевме узвод-но по реката Дрим (утока на Охридско Езеро) до во самото езеро. Водата е длабока метар-два, кристално бистра и брзо тече. На место каде почнува реката има доста наталожен песок и шлуњак, што значи терен да се подигнува а со тоа и нивоа на водата во езерото; во текот на последната декада нивото на езерото толку се зголемил да во Охрид повеќе не може да се ви-ди патот кој некогаш постоел испред куќите уз самото езеро.

¹⁰⁷ Па водачи на албанските банди биле беговите. Тоа останало и денес, дури нивни партии, сверства...
Па тие како муслумани се само за Велика Исламска Албанија, со робови православни. Ти се паразити...

¹⁰⁸ Што било до 1913 година, до 1990 година и денес. Проклетите Европјани и САД-чани се за Албанци.

¹⁰⁹ Значи, од Разбојниците=Албанците бегале православните, бегале и по 1913 година, бегаат по 1990 година и по 2000 година. Не случајно, Разбојниците=Албанците масовно се преселиле во северо-западните делови на Р.Македонија, а оние прогтерани Македонци од 2001 година се уште не се вратени. Ова е само поради тоа што со Разбојниците=Албанците се Европјаните и САД-чаните, па и тие се само разбојници.

¹¹⁰ Поимот драгоман бил внесен во коине. Меѓутоа, драгоман=драго ман=мон=мин=човек, а мина=луѓе.

Потоа се спуштивме низводно, поминале испод еден наткривен мост до местото каде реката со целата своја ширина скротена со загат од врбови прачки, и тоа така, само малите риби можат да поминуваат низ него. На некои места ова плетиво од врбови прачки така простирано и навиено да рибите можат да влегуваат, ама и не излегуваат од него.

Пецирите ги вребуваат рибите од соениците и ги фаќаат или со голи раце или харпуни со 5 забци. Кога дува јужен ветер, во Дрим масовно доаѓаат јагули така за една ноќ може да се улови повеќе илјади 'оки' на оваа риби кои, потоа, засолени и начадени се продаваат по цела Турција. Колку е уносен овој риболов најдобро говори чинителот дека закупите плаќаат за оваа концесија просечно 100.000 марки за 2 години. Ова езеро е богато со првокласна риба. Најдобар вид, без сумливост, порано веќе споменатата 'лецница' која се продава по цена од 7-10 пјастери за ока, што е мошне висока цена и за овдешните прилики. Нејзиното месо е сосем бело а притоа доволно масно така да при пржење не е потребно да се става додатна масти. Како што мене ми се чини, на неа мошне се слични и останатите видови риби, како 'коран', 'чиста' и 'кресница' кои така се називаат во зависност од полот и годишната добра на улов. Шаранот достигнува невообичаената големина во ромбоиден облик. Од неговите икри и глави се спрема извонредна вкусна чорба, што може да се постигне и од мали белвици. Покрај нив, рибите со средна големина се: скобуст, мрена, старф и клен а распоредената е и писо. Риби со мали велични се: шлунец, скобли, моранец, плашица и грунец. Оваа последна се соли, суши на сонце и продава исечена на каси.

По нашиот повраток во коначиштето добивме извонред обед и изврсно вино така да насекоро се разгаливме во најдобро расположение.

Вината од околина на Охридското Езеро генерално се мошне добри и неверојатно ефтини. За ока се плаќа 10-20- пфенинги. За време на добрите години се родува толку грозје да луфето, кои ретко имаат подруми и доволно буриња, едноставно го истекуваат и просипуваат старото вино како би направилеместо за ново. Годината 1888. 100 ока грозје (120 кг) чинело 15 пјастери (3 марки). Двапати дестилирана ракија од лоза 1 ока = 8-12 пјастери, а еднаш дестилирана 2-3 пјастери.

На повратокот во Охрид посетивме една мала капела која е всечена во стена, ама во неа несме нашле ништо вредно за гледање. Вечерта се искапивме а потоа седевме во двориштето на анов на езерскиот брег, оној ист ан во кого отседанал г. конзулу. Било 23 часот кога тој предложил таа ноќ да отпатуваме во манастир Св.Наум кој лежи наспроти Охрид- на другата страна на мошне пространото езеро. Мада навистина бев уморен, мошне радо се придржив на овој предлог, бидејќи и другите господи биле одушевени со него. Околу полноќ бевме спремни да тргнеме.

Користевме еден од оние големи, необликованы дрвени чамци, кои се вообичаени на тамошното езеро. Дното било сосема равно без ртењачи. На секој страна на овој чамец се најдува една избушена греда со дупки кои се воведени од внатрешната страна. Овие греди, кои се користат во бродоградбите доаѓаат од големи висини- од Подградец. Конзулот фон Хан (von Hahn) говори за бродски катарки кои оттаму водат потекло. Меѓутоа, овде очигледно се работи за замена со бочни делови на бродот, оти на ова езеро не е потребен јарбол, како што во останатото ми е потврдено од сите страни, и јарбол никогаш не се ни користрел. Со овие бочни греди чамецот добива помирен од, може да одоли и на најачите удари на таласите и има поголема носивост. Предниот дел на чамецот снажно е свиткан на високо. Овде седат веслачи- нив тројца, од кои секој има в рака по едно моќно весло. Овие веска се причврстени со коноп од плетени прачки за еден дрвен клин. Задниот дел на бродот е помалку висок, на него стои кормилар со едно големо весло на спротивна страна од она на која се веслачите и тој до-принесува бродот да се движи напред.

На средина на чамецот се поставува данци од штици, површина од околу 4 m^2 , кои нешто малку ги надвисуваат ивиците на чамците на двете страни. Кружното око на овој данце се најдува еден ракофат (гелендер) кој е потребен како патниците би се заштитиле од паѓање во вода. Воколку рибарите одат во риболов, тогаш, наравно, цел овој ракофат се демонтира. Ние сме биле 5 особи на овој мал простор, бидејќи г. конзуул го зел и својот кавас со себе. Морав само поради коњот да го изоставам Накија. (Каваз=гаваз, Р.И.)

Ноќта била предивна а температурата мошне пријатна. Свездите светлуцкале по површината на водата а месечината надалеку го осветлевала високиот брег. Сум бил така умор-

ен да одма сум заспал замотан во ќебе покушувајќи да ги испружам своите нозе колку тоа е можно, а мојот сон бил толку длабок да не сум се пробудил дури и тогаш кога конзуловиот кавас испалил од пушката преку мојата глава годејќи го некој пеликан.¹¹¹ Се пробудив само тек во самото свитување од утрешната свежина. Веслачите непрекинато веслале 4^{1/2} часа. Веднаш кружењето на една запалена цигара предизвикала кратка пауза- час кај еден, час кај другиот веслач.

Древниот манастир Св.Наум се издигнува на една стена висина околу 15 м кој стрмо се спушта во водата. Се состои од повеќе конаци, како и повеќе мали градежи кои служат како економски згради и згради за умноболни, од кои овде секогаш понекој најдува.

Во средина на овие градежи се најдува црква која се состои од три броди. Источниот брод е една црква која е од 8. век. Зад олтарот се најдува урна исклесана од камен која ми се чини да е римско потекло. Западниот брод чини една црква од која се доспева во уште помлада градевина, која во себе го чува гробот на св.Наум, на кого за празниците хрлат верници од сите страни. Тогаш можат да се најдат дури и муслиманите. Многу благословено масло, за кое се говори да се слива низ сидовите, не е ништо друго до кондезат кој лесно се формира на глатките сидови од мермер. На еден тепих покрај гробот седеле две умноболни жени кои таму спиеле. (За јазикот на и во црквите авторот ништо не кажува, Р.И.)

По што сме ги посетиле овие градежи, се искаливме заради освежување на песокливат плажа, а потоа се одвезовме со бродот на изворите на реката Дрим. Овие извори се толку бројни и од нив со толкова жестина од земјата, да исто одма го раздвижува еден млин, и одма формира река која на ово место долго одвал 100 м, или ми се чини дека таа овде е далеку побогата со вода отколку како на островот кај Струга. Риболовците тврдат дека одовде тече ладна струја со целото езеро до Струга, те затоа е оправдано да се означат овие извори на реката Дрим. Водата на оваа река е кристална бистра, длабина 2-4 м и има температура од 9° R. Се говори дека водата овде доспева со подземен пат од Преспанско Езеро, ама воопшто не е потребно ова да се привати како претпоставка. Високо пошуменото горје, кое се состои од варовни стени и се најдува меѓу двете езера, и има мошне малку извори, те затоа воопшто не е можно, водата најпрво да се собере а потоа избива на еден релативно мал простор. Кога варовничките планини секогаш е така, на висин или нема извори или ги има мошне малку, ама затоа во подножјето на вакви планини водата поиздашно избива од земјата.

Прилично долго се задржавме на овие извори, а кога се вративме во манастир, монасите се побриниле за еден богат ручек. Тој се состоел не помалку од пет различни видови на јадења а тогаш нас не услужиле со некој извонредно вино. По подолгиот попладневен одмор повторно се искаливме и при таа прилика сум запазил дека меѓу стените при брегот плива една видра. Исто така, во различните прилики приметив (и тоа подалеку од брегот) некоја црвенкаста змија како пополека плива со главата подигната изнад површина на водата.

Потоа се прошетавме низ манастирската бавча во која се дивевме со красните билни засади. Тлото е извонредно, клима мошне блага, така да овде можат да се одгледуваат градинарски култури кои само можат да се посакат. Смокви и бадеми изврсно успеваат, а чемпреси и четинари со импозатна големина.

По вечерата легнав во облеката на една обложена клупа како би присуствуval на заминувањето на конзулот што уследило во 02 часот таа ноќ. Сакал да се врати со коњите преку висовите- директно во Битола. Околу 04 часот се опростив од монасите и, како тоа обичајот наложува, ги дарував со еден златен предмет. Во чамецот се запрепастив кога сум ја видел полицијата во цивил која е испратена нас да не држи под присматра. Љубезно ме замолил да го примам како сопатник, што морав да дозволам.

4. Престој во Охрид (15. јули- 12 август)

Бидејќи Охрид во личноста на г. конзул фон Хана (von Hahn) имал свој описувач, ќе речам само накратко. Мене малку ме интересирал самиот град како таков, неговата старина, цркви итн., а повеќе аромунски елемент кој таму живее, што посебно важело за мојот престој во него. (Тој најдува објаснување, ја заскрива вистината за тн.старословенски јазик, Р.И.)

Претежно делот на населението го чинат Бугарите кои ја насељуваат и околната, ама и Албанци кои најголем дел се муслимани. Турци нема освен во личностите кои ја вршат

¹¹¹ Пеликаните не се убиваат. Меѓутоа, дивите Европјани во Македонија се истребија, и ние сме на ред.

власта, а уште помалку има Грци кои порано имале поголемо учество во структурата на населението. Овој нивни број толку опаднал задните години така да некогаш мошне посебната грчка школа сега брои не повеќе од 20 ученици.¹¹²

Аромуните живеат во две четврти на градот: горен и долен а овие се најдуваат во источниот дел на градот кој воопшто не е здрав. Помеѓу нив живее и еден број муслумански семејства така да христијаните се принудени да ги затвораат своите прозори кои гледаат на нивната бавча или со полици или сид од дрвени штици. Поради односите кои претходно ги описував, се случува лубето оттаму да се иселуваат, мада порано се доселувале од своите пла-нински села управо од разлозите на поголема сигурност. Најголемиот дел на овие жители водат потекло од Лунге, Николице и Линотапа, а само мал број од Москополе. Тоа вкупно чини 150 семејства од кои многу од племето Фаршериоти, кои по сопствено кажување потекнуваат од село Габрово, кое се најдува во близина на Лунге. Такви се најдуваат уште во Тирана и Кавала.

Овде, по прв пат, имав прилика да се зближам со лубето и да малку подобро запознам, како и да го истражам нивниот јазик користејќи ја помошта на учителот.¹¹³ Јас, лично, никогаш не би бил во состојба да извлечам нешто од нив, оти брзо по поставеното прашање постапувале нестрпливи и не сакале да ми ги раскажат своите народни песни.¹¹⁴ Само уз голем напор ми успеало да ги кренал некои постари жени и да ги фотографирам (види слики од насловот за Аромуните, II том).¹¹⁵

Не можам да пропушtam а да не укажам дека кај господинот Јоанче Робе се најдуваат некои документи, тапии за поклон напишани на дако-румунски јазик,¹¹⁶ како и г-динот Атанаса Бодлија најдува една библиотека која содржи и неколку ракописи на евангелија на пергамент, кои се- како ми се чини- понов датум. Овде сум пронашол и една книга која е печатена во Москополе, слична на онаа во румунската црква а и во оние од св. Климент и Св. Наум.¹¹⁷ Некогаш толку вредната библиотека од манастирот Св.Климент готово во потполност нестанала, останале само нешто примероци на книги. Најголем дел на тое библиотечно благо го укrale самите мештани а потоа го продавале по Атина и Париз.¹¹⁸ Узгред, големата плоча во оваа црква не е мермер (како тоа го наведува г. фон Хан) туку од алабастер.

Вреден за спомнување е еден римски гроб кој изгледа му останал непознат на господинот фон Хан. Е откриен пред отприлика 40 години во куќата на господинот Никола Ка-рајула. Од подрумот на оваа куќа и низ мал отвор, одејќи длабина 4 м во длабина, се доспева до едно предворје до кое порано водел патот од езерската страна. Подоцна самата улица е на-сипана и преработена. Од холот низ вратата која е изградена од пешчаник димензии 1*1/2 м, се влегува во вистинска гробница. Нејзините сидови се премачкани со помпејска црвена боја која добро се одржала. Димензиите се 3 м x 2 м x 3^{1/2} м. Сидовите се глатки без цртежи или на-тписи, едино задниот сид укажува на постоење на орнаменти. При прилика пронајдувањето на овој гроб биле три саркофаги, на жалост, моите распрашувања за нивната понатамошна судбина останале без резултати.

Денот 23. јули во 06 часот одјавав во влашката четврт уз пратња на Георг Робе и Наки да заедно со учителот би отишол во село Косел каде некогаш се копал сулфур. Инаку, овде е обуставено копањето кога и во селото Велошти кое се најдува близу до Охрид. Наидов на една поголема површина која е потполно гола- без билки. На некои места се воочува кора од сулфур и уште оддалеку се чувствува карактеристичен гас кој, под големиот притисок, из-бива од земјата. Ако се стреси песокот и каменчињата во овие отвори на каратерот, тогаш се

¹¹² До 1767 година сите биле Бугари, а потоа само Грци. Бидејќи поимот Грци станал и политички, тие повеќе не сакале да бидат Грци, туку Бугари. Па следи бројот на Грци да се намали, а зголеми на Бугари.

¹¹³ Учителот предавал романски јазик од Романија (Влашка), која е северно од Дунав, не држава Епир.

¹¹⁴ Нивните песни биле од тн. словенски јазик преведени на романски, кој бил латинизиран тн. словенски.

¹¹⁵ Бидејќи постарите жени не учеле романски јазик него многу лошо го знаеле, а спротивно на младите.

¹¹⁶ Не се работи за влашки јазик од македонски Епир, кој бил и бригиски=брзјачки, туку дако-романски.

¹¹⁷ Црквени книги биле на државни цркви. Таква била на државата Романија со романски јазик, не инаку.

¹¹⁸ Црковните библиотеки, наследство на Охридската архиепископија, не ги уништувале мештаниите, затоа што тие биле носители на црковното живеење со тн. старословенски, нити Атина со државата Елада. Јанг пиши, вистина е дека грчка нација не постоела пред 1912 година. Се тоа било само од македонската Цариградската патријаршија со македонскиот јазик коине..., која ги назначувала злобните владици...

создаваат препреки на гас и овој, под притисок, ги исфрла вовис. Задржување во близината постанува неподнослива и одма почнува главоболка. Покушавање овој гас да се запали со луч не вродил со плод. Лучот би горел само до левакот на кратерот а потоа би се угаснал. Потоа исто сум покушал со хартија и запалено дрво ама секој пламен се угаснува. Гасот има температура од 10° R. Околу 4 м испод овој кратер со гас се најдува еден извор во кого се подигнува големи клобуци. Вкусот на водата е опор а дејството е како стипса, пратено со мирис на распинани јајца. Нероткињите го посетуваат овој извор и ја пијат неговата готово блутава вода во чврсто верување во неговата лековита моќ. Така, жена на аромунски поп тврди дека добила свое едино дете по 11 години брак, управо заблагодарувајќи на користењето на оваа вода. (Аромунски=романски поп, а потоа тој пиши влашки четврт, Р.И.)

Во брзиот кас се вративме во влашкиот четврт и доцна на тоа попладне отидовме во Горица (на самиот брег на езерото),каде се искашивме во една мирна увала да би се освежиле. Пред повратокот во куката, го посетивме извориштето кое се најдува на северо-источниот брег на езерото и се вика 'Студена вода'. И овде се јавува појава водата да извира од стената во вид на еден поголем поток, ама, ипак, овој извор не е така издашен како оној во Св. Наум. Самиот извор е пошумен и овде логоруваат неговите посетители кои пијат чиста вода со температура 10° и која е изврсен квалитет. При понеповолна посета на ова место приметив како муслуманите како јадат сирови краставици кои, очигледно, добро им прија. Овде христијаните навраќаат мошне ретко оти премногу се плашат од муслуманите. Ова исто така е она место на кое еден фанатизиран муслуман пукал на рускиот конзулат кој дошол од Битола да го посети овој извор. (Следи истото да се повтори во поново време, Р.И.)¹¹⁹

Првиот август се упативме во црквата Св.Еразмо каде се прославувал именденот на овој светец. Патот таму ме водел покрај манастирот Св.Петка кој има убава положба, додека одредиштето на црквата се најдува прилично високо на патот за Петрина и тоа на она место каде избива снажен извор од брдото а сенковитите шумарци просто повикуваат на логорување. Стотина луѓе од Охрид се сјатиле овде заедно со Бугарите¹²⁰ од околните села и го проведувале времето уз јадење и пиење, пејќи и разговор. Непрестално стигнувала секогаш нова и нова колона на луѓе кои воделе тешко натоварени магариња со намирници и деца или со коњи на кои веќе према народноста седела некоја шарено накитена жена или 2-3 машки. Сите тие тешко дишеле искачувајќи се по стрмата стаза. Поглед на оваа весела група создавал заносна слика која ја украсувале жените облечени во живописни носии. Тек доцна навечер се спуштивме во долината а потоа одјававме во Охрид, поминувајќи ги притоа групите на луѓе кои се тетурале и подврскивале. (Се говори за шарени и живописни носии. Вакви немале овчарите, а вакви биле Власите. За нив биле битни само темна и бела, овчарски боји, Р.И.)

Мојот престој во Охрид влегол скоро во четврта недела и можев да бидам задоволен со својот допринос во лингвистичкиот смисол. (Па тој бил само еден: дако-романски, Р.И.)

Проведов многу убави часови во друштво на дивни луѓе на ова красно езеро, па ипак, несум жалел да го напуштам некое место во кое тиранијата и варварската свирепост водат

¹¹⁹ МУЗЕЈ БИТОЛА БИТОЛА 1903 ДУШАН ХР.КОНСТАНТИНОВ 1903- 2 АВГУСТ- 1903 БИТОЛА, наведува: "Во сабота на 26 јули (8 август по нов стил- бм) во 10 часот пред пладне рускиот конзулат Ростовски, враќајќи се од манастирот Буково, поминал со колата покрај првата караула на излезот од градот. Во таа караула на стража било едно заптие. Според заповедта што постоела за тоа, тој не го поздравил конзулот. Бидејќи конзулот не водел со себе гаваз, му наредил на коларот да застани, а потоа слегол и го опоменал стражарот на неговата должност...(Но стражарот) пукнал со мартинката во конзулот...Ростовски имал сила да му рече на стражарот при повторното полнење на пуштата: "Стој ! Што правиш !...Мисирков легнал на земја и се правел мртов додека пристигнале други војници и офицери"... "атентаторот Халим сакал да го убие и го убил лично рускиот конзулат Ростовски..."..."тој не е Турчин, а Албанец"..."Османските извори се стремеа секогаш да ги прикажат Шиптарите како варвари, грабачи, насиљници, злосторници, крвници и диви луѓе". Токму за овие сверови се заложуваат Европа и САД, со нивната НАТО. Овие со Албанците во Косово извршија геноцид, а водач им бил премиерот Агим Чеху, кој бил Скиптар, а Скиптарите се под 10%, со монголските Арнаути преку 90%. За него поради злостори има интерпол потерница. Него го уапси Бугарија, кој влегол во таа земја. Меѓутоа, сојузниците на исламот, отсекогаш непријатели на православието, на Бугарија и се заканиле...Следи таа него на 26.06.2009 и да го ослободи...Па САД, Европа и НАТО биле и се најголемото зло за православието на ти. Словени.

¹²⁰ За него, Бугарите и Гегите биле понеинтилгентни од Македонците и Тоските: првите биле Монголи.

главна збор, во кого законот не важи, во кого потлачениот христијанин мора да живее во стапен страв од злоставувања на муслуманите кои се на власт.¹²¹

5. Пат за Лунга (ар.Лунга) (8. и 9 август)

Осми август, во 04 часот наутро, го напуштив Охрид. Само Наки ме прател. Кајмакам на Охрид не сакал да превземе одговорност на себе и затоа оклевал да ми дозволи пратња на војник во така опасни предели кај селото Лунга за кое се ширело шепот дека е разбојничко гнездо. Не сум покушал да го наговорам, станав а од него не се ни оправстив, па дури несум го визирал ни пасошот. Па ипак, со себе сум носел писмо со препорака издадена од еден Аромун со кој се спријателив и кое гласело на попот во Лунги. (Поп само на романски јазик, Р.И.)

Добро расположени јававме по брегот на езерото, поминале покрај Горица и за два часа стигнавме во Пешчани-¹²²селце чии жители се бават со риболов или слаткарци и како та-кви се познати не само на Ориент, туку и во самата Германија. Доручковавме во шумарката на бела бука на крајот на селото. Оттаму планината непосредно се спушта уз езерото, те поради тоа стазата со која се движевме се вијуга вовис. Сонцето печело а патот постанувал се полош што нас не принудувало на некои места да слезиме и да ги влечеме коњите за узда. Скоро да сме стигнале југоисточната кота на езерото и почнавме попополека, чекор по чекор, да се спуштаме кон плажата, кога одеднаш испред нас се попречила некоја крава на тесниот пат. Не било ни помисла таа да се избегне, мимопомини или натоварените коњи свртат и тогаш Наки стапил пред неа со раширени раце и викајќи. Таа сакала да тргне наназад, се слизнала и веќе неколку тренутци подоцна лежела во езерото, ама, ипак, можела да се спаси достигнувајќи се до малата, јужна, песоклива плажа, каде и ние среќно доспеавме.

Најпрво било да ја згасниме горечката жед со бистратата езерска вода. Тогаш почна-вме да се приближуваме на блискиот манастир Св. Наум одејќи низ предивната, мала долина. Стигнавме околу 10 часот. Веќе во 11 часот ја измерив температурата од 30° R во лад.

Добри монаси! Како нас само љубезно не прифатиле, како стар, добар познаник. Навечер сум седел во мојата наместена соба од која уживав во прекрасниот поглед на езерото и неговата околина. Наспроти мене, на сосем другиот крај на езерото, ги гледав прозорите на куките во Охрид како се пресијавуваат во светлоста на залезувачкото сонце. Тогаш ме обзела мислата за тоа дали исправно сум постапил кога го приватив овој пат во планината, без војничка заштита, во разбојничкото гнездо. Од овие размислувања ме пренело пукањето кое доаѓало од пучината. Кога погледав низ дурбинот притетив еден чамец како доаѓа од правец на местото Подградец, со војници, а на неговата средина стоел еден стамен човек со неговата брада и облечен во европско одело. Некој монас, кој одма дошол до мене, рече дека тоа е кајмакам на местото Подградец, кој најверојатно сака да патува понатаму- за Охрид, ама најпрво сака да сврти во манастирот да би се крепнал со јадење и пиење.

Одма по своето пристигнување, се упатил во мојата соба и видно сакал да остави впечаток човек од образивања. Без устегнување одма му ја предочив својата цел, и сврхата на патувањето од што овој сакал да ме одврати. Ама, кога се уверил дека чврсто сум решен во своите намери, му издиктирал на монахот едно писмо на грчки јазик,¹²³ кое било наменето на чаушот¹²⁴ во Подградец со упатство да ми обезбеди луѓе за пат, да ми биде од помош во секој поглед, да не ме оптеретува со своите прашања, оти 'иако тоа не би разбрал, и второ и трето: тек тогаш ништо не би можел да разбере'. Ипак, искрено сум сумњал дека кајмакамот ја сватил сврхата на моето патување. Било како било, сум бил благодарен да ме судбината зела во

¹²¹ Тоа било кога ги делеле Македонскиот Полуостров и античка=етничка Македонија, што останало и во 21 век, кога се создава исламска земја и на Балканот, дело на Европа, САД и НАТО. Тоа е втора авторова албанска држава, чии Албанци биле во служба на Османите. Тие денес со Власите се најбогати, што не е случај со православните. Па авторот тоа го потврди и со православните Тоски, кои биле боси...

¹²² "На географските карти погрешно е забележано: Пештани, овој збор нема никаква врска со влашкиот збор: 'пеште'- риба, туку придавка за именката 'песок', ознака која навистина одговара на природната средина на ова место". И Пештите е на бригиски говор, за риба песарка, која лежи на песок. Па каде има песок, таа на него лежи. И Лунга не е само на аромунски, кога тоа и денес е македонски и брзјачки.

¹²³ Се говори за македонски јазик коине и еладски јазик катаревуса, што важи за романски. Романскиот јазик во државата Романија граѓаните многу полошо го познаваат. Следи тој е лошо научен романски.

¹²⁴ Уште еден доказ, коине бил најбитеен за Османите, а јазикот на Караман бил за водење на документи. Следи Власите да бидат службеници во Османово Царство со јазикот коине, а никогаш немало влашки.

заштита, како повторно не би морал да се враќам уз војна придружба во Охрид и да одговорам на досадни потпрашувања на полицијата. Во некои ситуации сам себе си помогнував така што сум говорел да собирам буби, семиња и каменчиња и тоа наводно како разлог на своето патување. Што се однесува до бубите, се верувало дека ги користиме во производство на лекови.

Во доцните ноќни часови срдечно се опростив од својот честит Турчин кој верувал во изврсното манастирско вино повеќе отколку што требало. Сакал да стигне во Охрид веќе на почеок на денот.

Во 05 часот наредното утро трнавме се Подградец кое е едно од поголемите албански места на брегот на езерото.¹²⁵ Моја прва посета била на Устрај бегот за кого сум имал писмо¹²⁶ од кајмакот а овој одма ми доделил еден заптија да ми го покаже патот. Чаушот се одлучил само со еден човек размислувајќи да ако ми даде повеќе иоанака тоа не ќе биде од корист воколку би ме нападнале разбојници. Околу 08 часот можевме да го продолжиме својот марш. Требало што можно побрзо и неопазено да стигнеме во Лунга. Тек таму би биле сигурни.

Нашиот водач бил еден снажен Албанец¹²⁷ кој тешко чекорел испред нас, дури толку брзо да и Накиевиот долгоногиот коњ одвај можел, уз најголеми напори, да ги прати уз стрмните висови. На поедини места патот бил прав и водел низ шумата. Планинскиот венец се состоел од пешчаник во кој пат понекогаш се всекувал мал канал. На другата страна на овој планински венец се влогоривме, поради одморот, покрај некој извор, на самата ивица на буровиката. Тогаш го запазивме еден човек кој одма побегнал кога нас не видел. Слушнавме пискав свиздук на кого одма се припремиле за одбрана. Ама не ни се случи ништо сумљиво; Најверојатно сметал дека сме разбојници. Потоа се спуштивме во долината од источна страна, преминувајќи покрај селото Каливач.

Оваа долина постепено се шири одејќи кон Југ и добро е населена. Жителите се Албанци кои не сакаат да бидат нити од племето Тоски нити од племето Гоги (Геги, Р.И.), туку да се вистински Шиптари (Шкиптари).¹²⁸ Меѓутоа, нивниот јазик и носија ипак, во битно, се сврстува во Тоски. Во овој крај порано било повеќе Словени, самиот крај носи назив Мокра, ама Албанците ги потиснале овие Словени во областа.¹²⁹ Кастроја каде и денес постои едно село под називот Мокрен. Можда и самиот цар Шишман Мокрос потекнува од овие краишта.¹³⁰ Во повелјата дури се споменува и некој владика од Мокра. Сега населението е муслиманско, ама и покрај тоа жените овде не се забрафени. При прилика на нашето поминување тие стоеле испред своите куќи или стоеле со главата и погледот на страна.¹³¹

Од Коливач тргнавме со една стаза низ лесковик која водела околу брдото козица до селото Дуница, каде добивме изврсна вода. Тука нас ни се придружиле пар машки кои од мене барале да го ископам наводно благото кое се најдува на платоа на една стрмна страна на брдото. Им се отргнав уз примедба дека таков потфат може да се изведе само во ноќта на полн месец.

Од Дуница го продолживме патот, движејќи се преку една висоравнина, а потоа низ една сликовита долина, и по двочасовно јавање стигнавме во Лонга¹³² околу 19 часот. Поп Папа Константин, на кого сум го предал своето писмо со препорака, ме зел кај себе во куќата како прв Европјанин во оваа село, ми помогнал и негувал најдобро што знаел и умеел. Следниот ден го вратив заптијата во Подградец. (Па во Албанија не пишеле Албанците, туку само

¹²⁵ Авторот говори за албанско место Подградец. Меѓутоа, неговото име и сите други се тн.словенски. Следи на авторовите албански градови тн.словенски имињата да им се променуват само по 1913 година. Тие со тие преименувања подолжиле. А па Европа и САД тоа нив им го дозволи дури во Р.Македонија.

¹²⁶ Името Устрај било тн.словенско, а исламизираните беговите општеле со православниот јазик коине.

¹²⁷ Секаде се говори за Албанци, кои биле само муслимани. И само тие на Османите им биле извршители

¹²⁸ Скумба=Шкумба; Скиптари=Шкиптари, од скиптар=жезло со двоглав орел. Тие биле само православни. Меѓутоа, бидејќи тие биле многу сиромаси, масовно го прифатиле исламот, и масово се обогатиле...

¹²⁹ Григор=Глигор; Во Арбанија сите називи се само тн.словенски. Арбанскиот јазик е трорасен, злочин.

¹³⁰ Берлинско-виенската школа е злочинечка: до денес ја уништува Македонија и ги истребува Македонците. За неа Македонија е бугарска и албанска: до 1908 година без Бугарија и 1913 година без Албанија.

¹³¹ Жените не биле заблудени. Следи тие биле исламизирани Бригијки=Брзакињи и со исто однесување.

¹³² "Аромунски изговор е 'Лунга' ама овој збор не е изведен од латински 'longus', туку од словенски 'ЛЖИЬ'-луг, шума, во која назално по правило се јавува како 'ун'". А влашкиот бил латинизиран тн.словенски.

поповите, и тоа на тн.старословенски, коине и латински, а и оците на арапски. Значи, без било што на албански, никако на влашки, непознати јазици, двата само дело на Рим и Виена, Р.И.)

6. Лунга (9.-13. август)

Лунга е едно чисто аромунско село од 45 куќи разбиен тип, во кое неретко во една куќа борават повеќе семејства. Тоа да ова село некогаш било знатно поголемо, докажува и бројно разрушени куќи кои се најдуваат на оближните обронци. Порано овде било околу 1000 куќи, што можда е донекаде претерување, ама и овдешните две цркви,¹³³ кои сега се најдуваат вон населбата, се тоа укажува дека ова место некогаш морало да биде далеку позначајно. Долната црква, која се најдува во сенката на прастара липа и три големи елки, потекнуваат од крајот на 17. век.¹³⁴ Богата е украсена со слики во масло.¹³⁵ Она малку трговци и занаетчили што останало, отсело најчесто во Охрид ама и Румунија.¹³⁶ Ист е случај и со соседните села Нича (20 куќи) и Грабово (50 куќи), кои се најдуваат на 3 часа од во правец Југ односно Југозапад. (Авторот не го кажува јазикот во црквите. Тој бил само тн.старословенски, Р.И.)

Главно занимање на мештаните на овие села е сточарство, ама уште се занимаваат и со искористување на дрва и нешто малку земјоделство, успешно одгледуваат пченка и житарица (покрај надморската висина).

Како попот отворено ми рекол, еден бистер и озбilen човек кој истовремено е градоначалник и учител, многу жители некогаш се бавеле со 'разбојнички занает',¹³⁷ ама тврдел дека тоа било само против муслимани. Последица на ваков однос била таа да ова место често го напаѓале војници разорувајќи го, ама исто така се случувало Турците да се враќале по куќите со окрвавени глави, при што само поп со пушката во рацете на чело на својата заедница се ставал на чело. Положбата на самото село како да е создадена за заклон и уточиште за разбојниците. (Власите како Скиптарите биле само разбојници, Р.И.)

Населбата се најдува на она место на кое долината се проширува во облик на левак на реката Шкумп со помал поток во близината. Шкумп (п=б, Р.И.) доаѓа од дива, тешко пристапна долина во која на секоја опасност жителите можат да се повлечат и каде се сигурни од прогони. Местото, на кое реката истекува од овој 'левок', прави една провалија, која е широка тек пар метри, ама чии страни вертикално се спуштаат 200 до 300 м во амбис. Од година во година низ оваа клисура стално дува ладен ветер. Воколку се излезе од клисурата и премине на друга страна се пружа поглед единствена убавина. Водата се обрушува во каскади преку стени со висина од 1000 метри анажно жуборејќи. Надалеку и на широкото наоколу не се гледа ништо друго до густо пошумени висови. Само на брегот од десна страна може да се види снажен манастир Св. Марија кој е од сина боја и кој, нажалост, пропуштил да го посетам.¹³⁸ Непријателскиот напад од оваа страна потполно е неможен дури и да само пар горштаци го чува излезот од клисурата. Опасноста може да стигни едино од Севера, без обсир дали тоа се војници или разбојници. Овдешните жители надалеку се прочуени по одважните јунаштва и кај Албанците, така да веќе со години не се случил ниеден напад, туку, веќе, напротив, сите се задоволни ако Ѓорѓе Кокунеш (надимок Рап) кој е наводни, а подобро да се рече, познат стапештина на разбојниците од Лунга, ги оставил на мир.¹³⁹ Заедно сме јаделе и пиеле и наздравувавме, према тамошните обичаи, на нашето братство и неговото чување на живот и смрт. Кога се врши побратимување, тогаш мештаните заедно вечараат при што заеднички делат леб или хостија. Мене не можеле да воведат во оваа церемонија оти несум православен, исто така не можат ни муслуманите, мада воопш и не се ретко побратимување на христијани и му-

¹³³ Населението до 1767 година биле Бугари, а потоа само Грци. Нивни службени јазици биле тн.старословенски јазик на Белци и коине на Белци и Семити (Црнци). Значи, Епирците биле семитизирани Пелазги. Па Епирци биле Власите и Скиптарите. Пак, според Вајганд, Власите и Албанците биле "браќа".

¹³⁴ 17 век бил пред 18 век. Токму затоа во таа црква се било на тн.старословенски јазик, а нешто и коине.

¹³⁵ Авторот намерно не кажува а на кој јазик биле фреските, од ферско=преско=пресно=свежо=живо, што важи и за иконите=и кони + кон = кокони. Тие биле само на јазикот на Охридската архиепископија.

¹³⁶ Бидејќи Власите масовно оделе во Романија (Влашка), тие се романизирале (повлашувале), и други.

¹³⁷ Власите и Скиптарите биле "браќа". Токму затоа тие како овчари биле сиромаси, а и разбојници. Во сточарството се разликуваат говедари и свињари кои како работници се миротворци, а овчари бандиди.

¹³⁸ Меѓутоа, во него и посетените манастири, што важи и за црквите, секаде било само на тн.словенско.

¹³⁹ Власите како овчари можеле да бидат само разбојници. А и трговијата го разбива производството.

слимани. Аромун го означува овај однос на братимење, кој се смета свет, со едноставната изрека: 'L am frate' (Тој ми е брат, го имам за брат).

Следното утро попот ме запрашал дали рано јадам риба. Бидејќи на ова прашање сум одговорил потврдно, ми предложи да одеме во риболов при што нас не прател Наки и поедини дечиња. Најпрво сме отишле во тесна долина Шкумпа, потоа го загазивме коритото на реката и почнале да се движеме узводно при што скокавме од камен на камен кои виреле од водата. Покрај тесната мантија која ја носел, попот покажал задивувачко умеенje и снаодливост во тоа, додека се одлучив да се спуштам на брегот и крчам патот низ шибљето о шипразјето. Наспроти тоа, Наки сакал да ми ја демонстрира својата храброст па продолжил зад попот, кога во еден тренуток упаднал до појас во вода пратен со нашата снажна смеа. Попот Константин овде ја извадил својата мрежа, која по ивицата имала оловни топчина, и ја фрлил во него познатиот вир каде лежела околу пола час, а потоа ја извадил и со неа 12 најубави пастрмки.¹⁴⁰

Кај куќата ги испрживме а потоа седанавме со прекрстени нозе околу масата која се состои од само една плоча со обод големина на шака. Жените носеле јадеа ама не смееле да ни се придружат во јадењето, дури не смееле ни да седат со нас додека има гости во собата. Попот облекол панталони по европски крој (бидејќи претходната облека се исквасила во риболовот) а овие панталони ги купил при прилика на посетата на некој свој роднина во Румунија.¹⁴¹ Изгледа таму видел дека при прилика на обедот се користат салвети така да ми дал некој вид кухинска крпа, која на себе имала јаки трагови на претходната употреба. Самиот себе си направил салвети на тој начин што едноставно извлекол дел на својата кошула и со неа го прекрил крилото до колена, без иаков страм и снебивање. Никој на ова не обраќал внимание, единоп Наки (кој ипак малку го поминал светот) имал шеретски осмев на лицето со кое му ставил до знаење што мисли.¹⁴²

Па ипак, јадењето изузетно пријало, а ни вино недостасувало. Воопшто: за време на мојот тамошен престој на ништо несум оскудевал бидејќи пердувешти животни и дивеч биле во изобилие. Овде има доста елени и мечки, се јавуваат и дивикози (бар така мислам, имајќи го во вид описот кој ми е даден) ама не ми можеле да ми ги покажат роговите како би ја разрешил оваа дилема.

Од нарочита важност ми било и тоа што во овој шумовит предел ги запознав аромунските називи за различни дрва, кои другде дел се заборавени или ги заменило со туѓици.¹⁴³ Веќе четвртиот ден морав да тргнам понатаму на голема жалост како на попот и жителите, така и на моја лична што морам да признам. Оти, како овие луѓе се груби и необразовани,¹⁴⁴ мада се диви и склони на плачкање,¹⁴⁵ ипак меѓу нив се чувствуваат мошне добро. Во основа тие се добри, отворени и поштени, гостопримливи и одани.

При таквиот едноставен живот во здрава клима луѓето доживуваат длабока старост. Во селото постој жена која има 120 години, една друга преку 110 години. Има мошне малку постари луѓе кои би можеле прецизно да ја наведат нивната старост. Долг животен век генерално е мошне воочлив во аромунските планински села. Во една едина заедница Влахоклисира поедини имаат ја следната старост: Марија Тиска Гога 113, Коста Пик 100, неговата сестра околу 100, Папа Јан 115, Андра Станко 110, Димитри Сима 115¹⁴⁶, итн.¹⁴⁷

Болести овде се јавуваат само ретко, најчесто се гастрнички грозници кои во лето понекогаш земаат понекоја жртва, ото за некоја лекарска помош нема говор. Како понекогаш

¹⁴⁰ Се наведени православни традиции. А православен јазик бил само тн.старословенски. Иако нивниот тн.словенски јазик бил романизиран=латинизиран, кај нив ништо немало католичко, ниту муслуманско.

¹⁴¹ Бидејќи скоро сите Власи оделе во Романија (Влашка), таму тие си се романизирале (повлашувале).

¹⁴² Авторовите Европјани до 15 век биле само дивјаци и канибалисти, и колонисти и расисти,а и крадци.

¹⁴³ Бидејќи имињата на сите места се само тн.словенски, такви се и на дрвата...Најдобар пример е во Романија.До денес таму е се на тн.словенски,а и презимињата. На тн.словенски се во авторовата Прусија...

¹⁴⁴ Бидејќи тие биле необразовани, тие немале школи. Следи романски јазик да се учел во Романија...

¹⁴⁵ Авторовите Власи биле диви и плачкаши,како што биле авторовите Европјани.Сите станале богати.

¹⁴⁶ Никогаш ја немало авторовата Влахоклисира, таа била овчарска клисура, со овчарски семејства, чии наведени имиња биле тн.словенски.Бидејќи овчарите не се работници,тие подолго живеат. Ова било спротивно на сточарите (говедари, свињари, птичари...) кои од нив оболуваат, а од нивните разни болести...

¹⁴⁷ Под нив има слика,поп и младичи од Лунга.Нивните облеки се бедни овчарски, црно-бели, монотони.

несврсходно се опходи према болесниците имав прилика да видам на денот на своето доаѓање. Попот ме замолил да појдам со него во другата соба каде лежел неговиот брат на умор кој тек пар дена дошол од патот болен од грозница. Кога влегов во собата за малку не се онесвеслив од воздухот во неа. Булук жени кои плачеле и кукале, роднини и пријатели, сите тие стоеле околу болесникот кој лежел на штица прекриена со брдо волнени ќебина. Тој човек гледал со очите без сјај и одвај давал знак на живот.

Лутито ги истерав нарикачите надвор, дадов да се поотворат прозорците и наболесникот му го олеснав теретот на волнените ќебина. Наредив да му донесат ладна вода, а потоа го завиткав во ленено платно кое претходно го навлажнав во таа вода. Јадникот тогаш почнал да диши. Или еден друг случај сврсисходна терапија за маларија, која сум ја познавал од личното искуство, и која вродила плод, така да попот при заминувањето ми рекол: 'Овој младич ти припаѓа'.

Во ова прилика слушнав дека место кинин се користи подвољак на говедо и тоа со добар успех. Со својата успешна помош успеав да стекнам љубов и наклоност на жителите. Кога 12. август ја напуштав Лунга, слушнав дека младите луѓе станале и ја запоседнале најопасната точка на патот низ шумата како би ми осигурале безбеден премин.

7. Пат за Елбасан (12. и 13. август).

Под водство водство на Ѓорѓија Кукунеш, бившиот предводник на бандата разбојници -познат под надимокот Рап-,¹⁴⁸ тргнавме на пат во 05 часот и морам да призnam дека се чувствува сигурен под неговата заштита отколку да ме спроведе цел одред војници, на кои, ипак, во случај на нужда не можете да се ослоните. Што за него се однесува, бев убеден да за мене, без оклеваше, би го ставил својот живот на коцка. Радо сум сакал да го фотографирам ама никако не можел да одлучи, додека секое навалување би било крајно непристојно.

Тоа е човек со среден стас, повеќе сувоног отколку потхранет и мада му биле 63 години, никој не би ми ги припишал. Неговиот чекор уште секогаш бил еластичен, движењата брзи, и посигурни, додека неговите нешто искосени очи и од сонце препламнат тен давале нешто неугидно избрздано лице, што ни кај осмевот не недостасувал. Додека пополека искачувале уз голото брдо во правец Север, тој чекорел уз мојот коњ и, на моја молба, раскажувал за својот поран живот.

Бил најстар од седморо браќа. Таткото и уште четворица браќа ги изгубил во борба со турските војници.¹⁴⁹ Двата млада браќа - Наум и Анастас¹⁵⁰ со своите смејства и тој своето обитаваат заеднички во една куќа. Со текот на многу години бил предводник на дружината на разбојници кои со дел ја чинеле луѓето од Лунга а со дел од муслуманските Албанци, додека како доушници се користени исклучиво Аромуни.¹⁵¹ Раскажувал 'дека во целиот свој живот не убил повеќе од 30 луѓе и тоа само војници- никако заробеници'! Неговата дружина броела 20 луѓе а понекогаш и 50. Трипати се впуштал во битка со бројни војници додека еден ден беше заробен и со еден брат бил испратен во Халеп во Сирија на издржување казна, откаде им успеало да побегнат.

Движејќи се најчесто по ноќ ја прокрстариле Мала Азија, ги поминале Дарданите во еден украден чамец во близина на Галиполе, каде замалку не биле фатени, и по многу стрампутици ипак успеале да се докопаат до Солун- за нив познат предел. Сонцето и звездите им биле едини патоказ а полските плодови и понекое парче леб на сомилосните селани им била единствена храна. Најпрво сакале да се наоружат. На крајот на градот Солун стои такавикана: 'Бела кула', која служела како казамат. Тој предел, во тоа време, (најповеројатно околу 1860. година) уште не бил толку населен како сега. Им успеало да ја препаднат стражарот и да му го одрежат вратот со еден потег нож, а да овој не пушти ни глас од себе. Му ја зеле пушката и реденикот 'и од тогаш', додал Рап, 'повеќе не се плашам па макар да ме нападнат и десет Турци'. (Драперај=драпер=д рапер, драпни=дрпни=грабни, основ рап, рапес=рапеш..., с=ш, Р.И.)

¹⁴⁸ Власите (Овчарите), во борба за пасишта, и друго не можеле да бидат, туку само банда разбојници.

¹⁴⁹ Бидејќи Власите немале свое востание против Турците, тој со неговите биле само едно: разбојници.

¹⁵⁰ Св. Наум бил од Охридската архиепископија. Следи Власите биле само Булгари; Анастас=а на стас а

¹⁵¹ Власите и Албанците биле разбојници. Бидејќи тој во неговата банда имал и муслумански Албанци, а кои биле во служба на Османите, Власите биле само разбојници. Исто така, и бидејќи Власите биле во служба на Османите, тие можеле да се доушници против Османите, сојузници на разбојниците, бандити.

Полесен дел на потфатите им бил да го поминат патот назад во својот завичај во Албанија.¹⁵² Потоа го обновиле својот живот разбојниците. Ама пред неколку години, под обеќање, постанале попитоми, а уз посредување на попот бил склучен мир со турската власт, те од тогаш живеат мирно и слободно во своите брда упркос лошото минато, плаќајќи само симболичен порез.

Ама, меѓутоа, смеам да верувам во приказната која сум ја слушнал од лубето од Охрид и другде, ипак, и денес се бават со својот занает, со тоа што ја преусмериле својата позорница и активност на Епир. На жалост, е чинителот, а кој Арумуните сакаат да го прикријат пред странците и кои тие меѓусебно итекако се свесни, да во вкупниот број на разбојници тие ја чинат главнината, да се познати предводници управо од нивните редови, ама исто така треба да се рече (а то оди во нивна чест), да се пробиле како неустрашливи борци за слобода на тлото на Грција, за што ќе имам прилика да наведам бројни примери во текстот кој следи.¹⁵³

Кога сме зашле во храстовата шума одеднаш престанал секаков разговор. Со запната пушка во рака Рап исчекорил околу 20 чекори испред нас и набрзина нас ни дал знак да сочекаме и потоа нас ни мавнал да притрчаме. Во таа прилика ги користел знаковите кои биле готово неприметни и никако несме можевме да видиме луѓе кои нас ни го завзеле патот. Во такви ситуации брзината и неупадливоста биле подобро средство заштита од било каква демонстрација на сила. Се ова живо ме потсетило на авантуристичката лектура од дечките дејнови. Навистина, не е потребно да се отпатува во Америка да би се тргнало по војните стази.

По два часа доспеавме во долината која ја врамува Западна Шкумп. Овде добредо моравме да чекаме скриени во жбуновите поново Рап да се врати и нас да ни соопшти дека патот бил обезбеден. Брзо јавнавме и тргнале по стазата која вода узбрдо преку една гола листица од чија надворешна страна можев да погледам долу и тоа баш она место на кое се составуваат Западна и Источна Шкумп. Кракот кој води од Лунга е побогат со вода и има подолг тек, ама делимично го прати правецот на движење на источниот крак. Извори на првиот лежат на обронците на планината Ленија а другиот на Камни. (Тн.словенски поими, Р.И.)

Патот нас не води низ нешто пониска храстова шума се до селото Слабиња (од слаб, Р.И.). Ама неможевма да се задржуваме и продолживме понатаму до тренутокот кога се случил еден непријатен случај од кога се плашевме и кој го предизвикал нашето застанување. Одеднаш слушнав њиштење и кога се свртив, можев само да ја видам Накиевата глава која пропаднала во еден процеп. Одма слеговме и дотрчале до ивицата на процепот каде го видовме коњот стеснет изнад провалијата и Накија како побочно успеал да се избави. Со ангажирање и на последниот дел на нашите снаги успеавме да го ослободиме коњот од оваа ужасна положба кој веќе крварел на неколку места. Среќа била што бочните вреки биле добро приврзани со јажината што коњот го заштитило од потешки последици, така да можел да го продолжи патот. Узрокот на овој пад лежел во тоа дека коњот бил повеќе голем да на тесната стаза и окуката би можел да избегне поголем одрон на патот и со таа прилика не најде бар чекор во провалијата.

За време на ова патување често настанувале несреќи заправо од овие разлози, мада Наки во меѓувремено постанал повнимателен и слегувал од коњот и го водел на поводно, што (на пример) несум морал да го правам со својот јак, кратконог коњ. Со времето, човекот воспоставува такво доверување во својот коњ а последица на тоа е равнодушност, така да и покрај најдлабоки провалии се јава со најголем мир, а да на тоа при приликата воопште не размислува за опасностите кои вребаат.

Без застанувања го продолживме своето патување низ селата Проптишти и Слатина. Во близината на ова потоњи ја прегазивме Шкумп на едно место на кое длабината била тек околу 1 м, како би дошле до селата. Голик се најдува на спротивната страна на брегот каде го побарајме еден муслиман Албанец кој бил Рапов сопатник и кај кого се одморивме за ручек.

¹⁵² До 1913 година никогаш немало Албанија, ниту Шкипарија. Вилкинсон вели дека "Албанците во 1913 г. беа сосема лишени од секакво национално чувство..." Се што е таму, е само на тн.словенски јазик. Па за тн.словенски јазик потврдуваат мноштво автори. За ова пишам во последната книга и претходни.

¹⁵³ Власите (Овчарите) биле само разбојници, а и друго не можеле да бидат. Токму затоа тие и денес се најбогати. Напротив, Македонците секогаш се бореле, тие создале држава, ама тие се и најсиромаси. Пак, на Власите нив никогаш не им била потребна држава со влашка црква и влашки јазик. Па тие во Грција биле само Грци, што важи и за во грчки Епир и Епир во Албанија=Скипарија... Исто така, и Романци.

Било 11 часот. Зад себе веќе имавме пат од оние 22 км и бидејќи се јавила глад, благодарно го привативме повикот за обед. (Само тн.словенски, без било што на влашки и албански, Р.И.)

Малку се испруживме како би ојачале за напорниот пат кој нас уште очекуваше, а моите пратилци наскоро втонале во длабок сон. На главата ставив една тенка ткаенина, како би се заштитил од муви, а истовремено можев неометано да посматрам како соседната врата се отвора, излегува девојка и жена и ме меркаат радознали и како со шепот ја исмејуваат мојата облека: да се види еден 'Френк', каков е тоа доживување.

Бидејќи срдечно го загрливме нашиот домаќин како е тоа вообичаено и му посакавме се најдобро, тргнавме околу 15 часот понатаму. На устието на реката Сеправан во Шкумп, на место каде се најдува ан кој го води еден Аромун, поново почнува долина. Брзо сме напредувале пратејќи го патот низ долината. Е интересно дека долж цела ова низина се провелкува извишение кое со состои од конгломератни стени со бројни отвори кои се населени со бројни птици. Потоа видовме неколку куќи разбиен тип што би можело да биде местото Сеум, кој го пронајдовме вцртано на нашите карти.

Застанавме накратко во селото Кујеш а потоа према анов Цура. Се движевме со патот кој бил во изградување, ама често моравме да слегуваме од него оти во потполност недостасуваат мостови. Бил мрклов мрак кога стигнавме во анов. Храната за коњот не недостасувала, ама ние не можевме да добиemo ништо за јадење. Моравме да испратиме момче во блиското село нас да ни набави храна.

Управо вечеравме кога ми пријде некој човек и ме ослови на германски. Тоа бил еден Германец од Константинопол кој работел како раководител на градбата на патот а логорувал во близината на анов со уште пар луѓе. Веќе две години работел на изградување на патот и одавно би го напуштил овој крај да му дале. Заостанале исплатите, кои намерно ги пролонгирале, како што подолго би се задржале.

Ми соопштил дека трошковите за изградба на патот не го финансира државата туку административните вилајети низ кои овој пат треба да помине. На секој вилајет, према неговата големина, му се разрезува сумата која го обезбедува завршетокот на работата за тој дел, при што сиромашните луѓе доаѓаат со својата работа да ги отплатиле установените обврски, додека подбростоечките плаќаат еден делsuma која потоа се собира и предава, ама најголем дел на пари ипак тече во цеповите на вишите службеници. Према тврдењето на еден инжењер од Битола, до сега потрошени пари и работа можела да се изгради железница, место она што е направено до сега.

Мошне доцна легнав со Наки во шталата, оти овде немало соба, а ми било премногу ладно да спијам на веранда. Рап седел испред вратата на шталата со грбот наслонет на греда и со пиштол положен преку нога. Во оваа положба ја поминал цена ноќ оти, како што рече, имал лични непријатели во овој крај,¹⁵⁴ те моравме да внимаваме. Овој човек 11 часови марширал со брзи чекори, изел само малку леб и пар маслинки и се чини помалку уморен отколку ние, кои доволно јадевме а, освен тоа, јававме на коњите.

По лошиот ноќен одмор, кој стално е ометан со комарци и други буби, станавме во 05 часот, на коњите ги заменивме старите потковици со празен stomak и неизмиени го продолживме овој пат кој нас најпрво не водел со утврдени стази а потоа низ усеките до половина планина која нас не опкружувала. По три часови стигнавме во ан Baba каде уживале во јајца и аспик од киселина и пиперка и по наредните два часа веќе стоевме испред Везировиот мост. На овој брег на Шкумпа нас не заплахнал прегреен ветер, кој нас во таласи не дувал во лице од долината, така да готово несум можел да одолам на желбата да се искарам во брзата вода на реката, иако Рап навалувал да побрзаме бидејќи овој крај е мошне опасен што потврдувале некои препади кои овде се случиле. Наки го следел мојот пример така да убаво се освеживме во ладните таласи, додека нашиот верен чувар се вовлекол во една ниша на мостот о држел стража. Коњите ги скривме во жбуновите на едно скровито место.

По тоа, јававме испод мостот косо низ реката која на најдлабоките места немала повеќе од еден метар. Рап со помош на мрдевите се искачил на еден разрушен мост од јужна страна и нас ни го покажал точното место на кое е убиен неговиот татко а тој самиот ранет. Кратко се одморивме само уште едно подне на некој брег, некој $1\frac{1}{2}$ час пред Елбасан, на ме-

¹⁵⁴ Ова е уште еден доказ дека тој бил само разбојник, ништо друго или инаку. Разбојниците плачакале.

сто каде водата на издашните извори е собрена и се спроведува во џевките за снабдување на Елбасан. Нешто пред заодување на сонцето веќе сме јавале по тесните сокаки на Елбасан.

Најпрво дадов да ме одведат до господинот Христофоридес кој стекнал име со својот превод на Библијата на албански јазик, како и со своја граматика.¹⁵⁵ Тој живее во мошне скромни услови така да сум одлучил да одам во анов, каде исто така поминан сосема жалосно. Баравме нас да ни обезбедат една соба за чување на нашиот багаж, а спиејме на еден крај на верандата, додека другиот крај го завзеле други луѓе. Изсврсно спиејме оваа блага ноќ покрај тврдите штици и гамади. Ме пробуди црвчкањето на врабчињата во кроишната на една црница испред анов непосредно по излегувањето на сонцето.

8. Елбасан и пештерата Биџула (13.- 17. август)

Елбасан не нуди ништо интересно освен самите луѓе. Најповеќе што е вредно е посетата на еден голем трг кој во повеќе редови е опкружен со чепреси и тоа таква големина и убавина какви никаде не сум видел. Улиците се калдрмисани и релативно чисти а сообраќајот е прилично живостен, нарочито во трговската четврт. Ако се ова се напушти, едино што може да се види се високи сидови обоени во бело зад кои се скриени двориштата на стамбените куќи. Овде владее снажна изразен муслимански елемент, далеку повеќе отколку што е случај во Охрид, кој го држат христијаните во потполна зависност. Христијаните не се многу застапени и во нив прават Албанци и околу 100 аромунски семејства кои се населени во двете градски четврти. Луѓето толку се плашат од властта, да се устезале со мене да стапат во контакт. Карактеристично за однос на тамошните христијани према муслиманите е тоа на христијаните да се движат по улиците им е забрането, баш како и на муслиманки, додека жените од селата кои го исповедуваат Исламот доаѓаат без зар на лицето.¹⁵⁶ Во Елбасан воопшто нема Еvreи. Повеќе пати се случувало да покушат да се населат ама едноставно ги убивале.¹⁵⁷

Луѓето овде се сиромашни уз изузеток на неколку предземливи албански семејства. Христијаните и муслиманите одат во дроњци и се задоволуваат со малку. Е познато колку муслиманите уживаат во кафе, ама ми било сосем ново кога слушнав за обичајот да утроти, пред што отвори очи, го пари своето лице со врела пареа од кафе. Конзумирањето на ракија, исто така, е карактеристично а го упразнуваат и муслиманите.

Ден по ова доаѓање морав да се оправствам од својот верен водач на патот- Рапе. Се појавила и полиција точно да се распраша за сврхата на моето патување, мада го покажав Валијиното писмо со препорака и пасошот. Се исчудувале како воопшто дојдов без пратња на војници што на турската војска одма му постанало сумливо. Со посетата на мутесарифот (началникот на округот, прим. превед.) успеав да ја одагнам оваа сумливиост, ама затоа Рап останал сумлив и сигурно би го затвориле, иако го представив како човек кого успат го зедов во служба како водач. Поради тоа Рап одлучил незапазливо искради и врати. Сакав да му подарам некој златен предмет, ама тој не сакал ништо од тоа туку само 1 ока тутун и парче говедска кожа од која сакал да направи пар сандали. Се загрливме и бакнавме а потоа тој на брзина се оддалечил како со пречиците- преку брдата-, со најкраток пат би стигнал во своето родно село.

Од господинот Христофоридес дознав дека недалеку од Елбасан се најдува една огромна пештера која се простира четири часа од испод брдата се до Тирана. Лично ја посетил во

¹⁵⁵ Христофоридес како православен бил само Грк, а ја превел Библијата на трорасен скриптарски јазик Токму ова на Вајганд досега ниеден албански автор не го навел. За авторите Албанците биле неписмени

¹⁵⁶ Прво се врши исламизирање во градовите, а тек потоа во селата. Селаните без зар биле најновите.

¹⁵⁷ „На Гопчевиќ му раскажувале дека во близината на градот има словенски села. Тоа, меѓутоа, воопште не е случај мада словенскиот елемент порано бил мошне застапен. Дури и денес новогодишните поздрави гласат: ‘Стара година’, а да при таа прилика луѓето немаат појма да користат словенски израз. Можда во следната, наизглед бесмислена албанска бројалица, покрај албански и аромунски зборови се крие и по некоја словенска: ‘Уну мине, диде мине, трен цале, каравале, бана бана, чукадана, урди шкурди, калемди, цумла’. Оваа песна ми ја соопштил Ефраим Гинис”. Авторите говорат дека во Албанија пред Албанците живеале Словените. Тоа го знаел и Вајганд. Истото важи и во Епир, а во Епир била Албанија. Пак, Епир бил македонски, а Македонците говореле пелагиски. Самите Албанци и Власи велат, тие биле Пелазги. Следи Албанците и Власите биле само одродени Пелазги=тн. Словени. Пелагискиот јазик бил јазик на Белци. Јазиците на Албанците и Власите се трорасни. Монголски опстоиле Арнаутите

својата младост. Се состои од многу главни и споредни галерии и дворани, бројни водотеци а на некои места избиваат гасови од пукнотините. Порано често слушав вакви извештаи, ама не сум им придавал поголемо значење, меѓутоа слушајќи го господинот Христофоридис како раскажува, одлучив да ја посетам оваа 'пештера со благо' (BRIMA E HAZMES) како тој ја називал. Најпрво и сум сакал да ми се придружи, ама кога видел дека сум одлучил да одам, му дал предност на својата работа во канцеларијата. Место него, ми се приклучи еден млад човек, студент во Атина Ефраим Ганис, кој од сигурносни разлози се преоблекол во селанец. Освен него, зедов еден и еден керација кој го познавал селото во чија близина се најдува пештера, оти и сам е од тие краишта и, на крај, поведов еден сувариј кој пред селаните би можел да истапи со неиоходен авторитет. Петнаесети август во доцно поподне ние петмина го напуштивме Елбасан. Понесовме товар месо, леб и вино, како добро опремени бо можеле да стапиме во подземниот свет. Не сум заборавил ни фенер и ламба. Се движевме во правец Север, со една бочна долина на Шкумпа која обраснала со насади од маслинки кои со својата сивкасто-зелена боја не овозможува баш освежувајќи поглед. Овие маслинки во Елбасан изврсно успеваат поради заштитената клима след планините кои го спречуваат прдорот на ладните северни ветрови и надалеку се познати. По јавањето од еден час по исушеното корито на реката, тргнавмекон висијата на која се најдува селото Буџула, во кое стигнавме по уште еден час јавање. Оцата на овој муслиман на некое место не одвел во најдобрата куќа, ама во неа сме смееле да влезиме кога жените се оддалечиле. Собата во која влеговме биле прилично пространа а под застрлан со душещи. Сидовите биле неваросани и на нив се најдувале два отвори за прозори, ама без стакло. Цреповите од кровот се спуштале испод куќата правејќи покриен трем. Во оваа соба не се најдувало ништо од деловите на немештај, ама затоа во еден негов агол било мноштво пченка. Кога се смркло нашиот домаќин ни донел една луча и ја забил во сидот, а нејзината треперечка светлост го осветлувала нашето ведро друштво, така да од нашите залихи успеавме да направивме изврсна вечер.

Наскоро се нашле неколку мештани кои ми раскажувале за чудата во пештерата, како на пример, во неа шета духот кој блуе орган и го чува благото, да на некое друго место стои човек со издигнат меч кој го спушта на оној кој покуша да помине покрај него и тоа слично. Сите биле спремни да ме пратат следниот ден ама барака дел од благото за себе, што, наравно, самиот и обекќав. По сувариевиот совет морав да им кажам да доаѓам по налог на Портата да ја посетам нивната пештера.

Кога следното утро сакавме да тргнеме, се испоставило дека нема никого од селаните, а ни нашиот домаќин одеднаш не знаел каде се најдуваат. По тоа го испратив суваријата во селото да го доведе оној старец кој претходната вечер се фалел дека самиот во неа провел 12 часови. Овој старец, како и повеќето останат машки, ги напуштиле своите домови и тек по закана на суваријата дека ќе ја запалу куќата на баракиот човек, истиот се појавил и повел во правец северо-запад, движејќи се измеѓу нивите. Постепено, успат пополека се придружувале и останатите селани, така нас не било дванаестортица. По пола час застанавме на ливадата покрај еден извор. Овде уживавме во чорба со месо, а коњите ги вративме во подножјето по еден селанец, додека самите продолживме да се искачуваме до една узвисина од која се спуштал еден стрмен одсек во длабината. Потоа старецот итро се испентериил на стената додека ние обазриво го следеле баражки ослонец на голата варовничка стена.

Најпосле застанал пред насипот од облутци и ние му се приближивме четвороношки. Кога дојдовме до врвот видовме дека навистина стоиме пред округлиот отвор на пештерата, од која, на општо запрепастување останатите луѓе, излегла една жаба која сум ја убил со камен. Стравот бил таков да тројцата селани одма се вратиле, а нашиот водач повеќе не сакал да се спушта во пештерата. Во тој тренуток го презедов водството така што ја зедов ламбата во едната рака а стапот во другата. Зад мене одел Наки со некои намирници, зад него студент, потоа селаните и тек на крајот суварија. Низбрдицата била прилично стрма а потоа влезот се рачвал. Влеговме во левиот ракавец. Огромни маси на седиментен материјал, кој паднал од кровот на пештерата, лежеле во подножјето така да моравме да се вереме уз нив. На некои места се движевме брзо, ама веќе по пола час дојдовме до самиот крај на овој ракавац, понатаму повеќе не можело. Од водотекови, отровни гасови, итн. немало траг. Тек уз голема помош на машта можел да се види човек со подигнат меч во вид на еден сталактит кој се најдува во средиште на двораната. Должината оваа пештера изнесува околу 400-500 м а ширина

варирала помеѓу 1-2 м, додека висината на поедини места навистина била импозантна- околу 12-15 м. Старецот тврдел дека сме доспеале во погрешниот ракавец по што се вративме на поаѓалиште и покушавме да влеземе во ходникот до местото на кое се најдувале една пукнатина. Тука се заврзув со една жица, која ја имав при себе, а Наки и студентот се држеле за другиот крај пополека спуштајќи ме, додека со рацете и нозете со ослонувавме на сидовите до местото каде, очигледно, бил крајот. Разочарани, моравме да се вратиме. Од живи суштества пронајдовме една шкорпија и долгоножни комарци, ама не можевме да пронајдеме ни една единица бубуца. Кога на својот водач му држев лекција за неговите лаги, рекол дека порано било другчие. Ма колку често факате некој во лажење, тој ќе пронајде добар изговор па дури ќе се подсмее што воопшто му поверувавме. (Шкорпија=шкорпија, ш=с, с корпи, Р.И.)

Кога, поново, стигнавме до својот логор, го припремивме ручекот на кого сите учествувавме, така повеќе ништо не останало од нашите залихи. Во тренуток кога мислевме да тргнеме, коњот го одфрлил суваријата кој бил толку бесен поради тоа дека на селанецот му удрил шамар, а керацијата, на кого му го поверили коњот, замало да не го убил од пиштолот. Имав многу мака да го умирам овој срдит човек што ми дошло во потполност за рака тек кога селаните, по долго виење, го вратиле коњот. Со оваа прилика можев да констатирам да не се злоставуваат не само христијаните, туку и муслиманите да се злоставуваат од страна на своите турски господари. Поради тоа е лесно да се објасни зошто е таквото расположение меѓу Албанците према Турците.¹⁵⁸ На ова, наравно, треба да се додаде и тоа мада турската власт се опходи према албанскиот устоличеното племство со најголем обсир, мада ги ѕтити и не ги казнува нивните злодела према христијаните, ипак ова племство никогаш навистина не заборавило дека тоа некогаш било вистински и едини сопственик на земјата и свесно е на тоа дека во народот ужива голема поддршка.¹⁵⁹ Постојат само два елементи, два заеднички интереси кои ги сврзуваат: Првиот, Ислам на кого се одани и албански бегови, и, други: Исцичување на корисности од христијаните, работа во што се втркуваат многу бегови- посрамни и побескруполозни од самите Турци. Ова се однесува и на повеќе државни чиновници, оти самиот лично ги познавам и некои пониски кои биле доброќудни и правични луѓе. Генерално: Турчин е велкиодушен, доброќуден и витешки само онолку долго колку има пари.

Околу 18 часот поново бевме во Елбасан. Господинот Христофоридис, кој одма се појавил по нашето доаѓање, бил на мислење дека сме биле во погрешна пештера, додека она вистинската, голема пештера се најдува во долината Арсен во близината на местото Пулумбас. Господинот Киријаш од Битола ми рекол дека недалеко од Тирана, кај селото Пиприла, постои голема пештера која ја посетил. Можда оваа забелешка ќе биде поттикнувачка на некој патник кој ќе ја окуша својата среќа.

Иста оваа вечер се собравме во Шкулит кој е оддалечен од градотtek 10 минути а по тоа го отпратив господинот Христофоридис во неговиот стан да би го видел ракописот на албанскиот речник на кого работел веќе 16 години стално го дополнува. Колку за ова кратко време можев да видам, во него е вложено многу труд, содржи доста зборови кои бил принуден самиот да ги создаде преведувајќи ја Библијата. Ова дело е вредно, оти никој не го познава подобро дијалектите на албанскиот јазик од него. За некоја академија ова би било мешне благодарен задаток да се привати.¹⁶⁰

9. **Берат** (18.-21. август)

Оддалеченоста од окоилу 50 км од Елбасан до Берат можев да го поминам секако за еден ден. Меѓутоа, еден господствени Албанец, Јусуф-бег, ме повика на својот имање 'Белмак' затоа што со еден лекарски совет му направив услуга, што ради го приватив. Јусуф-бег ми предал писмо за некој роднина во Берат и ми доделил пратња двајца свои слуги до имањето

¹⁵⁸ Албанците и Арнаутите како Муслимани биле само Турци. Мноштво Албанци и Арнаути во Османовото Царство биле најголеми аги. Тие и по 1950 година, како муслимани, во Р.Македонија биле само Турци. Токму затоа тие како Турци се селеле во Турција. Тие станале Албанци само во последни децении.

¹⁵⁹ Иако Албанците биле од епирска Албанија, тие како слуги на Османите биле колонизирани во Албанија, и таму тие денес господарат. Напротив, Турците се казнети, тие имаат само еден дел од Тракија.

¹⁶⁰ Значи, немало албански речник со зборови потребни да се преведе Библијата, туку тоа биле зборови кои биле во употреба. Па таму биле во употреба зборови на три раси: Белци и Црнци од коине, латински, арапски и т.н. старословенски, како и монголски на аранаутите, кои биле и во Карамановиот јазик, кој бил Османов, составен од дворасниот персиски со монголски зборови. Мноштво зборови тој вnel.

Белмак. Освен тоа, ангажирав еден суварија како водач на патот од Белмак до Берат. (Белмак=бел мак, само тн.словенски, ништо тн.албански, Р.И.)¹⁶¹

Околу 16 часот во кас го напуштивме Елбасан движејќи се во правец Југозапад. По еден час ја прегазивме реката Шкумп која на тоа место била прилично широка ама имала длабина од едвај пола метар и веќе по пола час стигнавме во Белкамен. Околу мене се собрал булук деца Цигани кои живеат на поседот и сите вриштели и трчкале наоколу. Некои од овие деца биле потполно голи а некои имале на себе само по кошула. Секое добро во овој крај има свои Цигани кои не се вработени само како надничари туку се наследувани како селани. Меѓу овие Цигани се најдуваат казандии, ковачи и гоначи на мечки, а некои од нив водат потекло од Румунија те го користат румунскиот јазик како мајчин, додека староседелци викајќи не само цигански туку и поголемиот број на останатите балкански јазици.¹⁶²

Добро се старале за нас на овој посед. Спievме изврсно а наредното утро околу 05 часот го продолживме своето патување. Теренот овде готово е потполно равен, при што едино одудрува едно одвај извишување кое ја чини вододелницата на сливот на реката Шкумп и по река Девол. На реката Девол стигнавме во 06 часот. Во средината на реката уште стојат столбови на некој камен мост. Го баравме газот каде водата би била подлабока од метар. Ширината на реката на ова место иснесува готово 1 км а стените кои стрчат од неа, текот е поделен на повеќе помали, поединечни текови. Широкиот пат нас не водел низ добро обработена област, потоа долж речниот брег добро засенет со липи, брези и сребрени јавори до планинскиот превој на кој сме биле околу 09 часот. Реката Девол ја пробија оваа планина и доспева во мирната равница на местото Музакија. Околу 10 часот застанавме крај некое поточе, окрепнавме со понесените залихи на храна и се одморувавме повеќе часови во сеновитите жбунови. Потоа тргнавме понатаму со еден прашински пат, по јара, сакајќи да стигнеме во селото Тенерони¹⁶³ кое било оддалечено нешто повеќе од час од нашиот претходен логор.

Одовде патот води во долината која е прошарена со поголеми и помали локви. Тргнавме уз еден мал ама длабок водотек кој нас не одвел во пожар пред што на тоа постанавме свесни, кој за сите нас можел да биде кобен. Наиме, таму е обичај да се пали оган на нивите кога иод нив се скини летнината, јарата сосуши и последната стебилка, ама пред што почне телењето на кравите. Меѓутоа, често се слушува огнот да оди сосем друг правец од саканиот, носен со ќудите на ветрот. Додуше, ние оддалеку ги приметивме густите облаци на чад ама нас не грижело се до овој момент кога правецот на ветрот се променал и почнал да го тера огнот на нас. Бидејќи никако не можевме да поминеме низ локвите, сметавме дека е неопходно во галоп да побрзаме низ пламенот. Суваријата и јас среќно поминавме и стигнавме на спржена земја- во сигурност. Едино Наки, на својот претоварен коњ, зад нас одел многу поспоро отколку што сакал, доаѓајќи конечно ошаметен и исцрпен. Коњот бил така изнеможен да Нако морал да сјава и да добар час да го води до Берат.

Коначевме во добропосетен ама варкан ан кој се најдува тик уз реката. Нажалост, немало веранда така да морав да ја користам една единица соба и како просторија за спиење. Па ипак, ноќта ја проведов далеку подобро што се плашев заблагодарувајќи на еден изум кој овде прв пат го видев. Наиме, во средината на собата се најдува еден голем рам за кревет од штици, чии нозе биле вронети во 4 садови. Со тоа постоела бојазност едино гамадот да стиг-

¹⁶¹ Се говори за Берат и Белмак, двата на тн.словенски јазик: Берат=берат и Белмак=бел мак, што истогласно не е можно на албанскиот, кој според авторите е кавкаски јазик. Бидејќи Аре=Але, Арбанија=Албанија, Григор=Глигор...е и бер=бел. Следи Белград да е денешен Берат. Во македонско творештво, песни се пее за Белград, но на албански не за Берат. Се истакна што Вајганд пишо: "На Гопчевич му раскажувале дека во близината на градот има словенски села. Тоа, меѓутоа, воопште не е случај мада словенскиот елемент порано бил мошне застапен. Дури и денес новогодишните поздрави гласат: 'Стара година', а да при таа прилика лубето немаат појма да користат словенски израз...". Се потврдува, Албанија била тн.словенска. Вајган вели: "...Во 1911 г. слушнав во Елбасан една песна, која децата ја пееле, без да ја разберат содржината, и која очигледно е силно изопачена булгарска песна, се запазила одстарате времиња, затоа што ширински и должностински во целата околина повеќе нема нити еден Булгарин. А Спас Гопчевич расправа што не бива, дека во Елбасан живееле 20.000 Криптосрби!". БЕЛЦИ.

¹⁶² Едни Цигани како Власите говореле романски (влашки), други цигански, а трети на балканските јазици. Балкански јазици биле на балкански држави со свои цркви и народи, ама без албански и влашки.

¹⁶³ Тенерено=те не рони. Да се спореди со Арон=а рон, неро=не ро, водата не се рони. А и Трон=t рон-и.

не од ќебето, ама тое не бил случај, веројатно затоа што ги скренале Наки и Сувариј кои лежеле испружени на подот.

Берат има различити, сосема одвоени градски четврти. Најстарата градска четврт е такавиканата 'кастрон', една бивша тврдина која лежи високо на стената чија капија се заклучува секоја вечер. На бастионот уште секогаш лежат топовите со многу железни гулини. На еден од најголемите топови римската цифра се очитува 1684. година а испод тоа се најдува ознака TW. Во Кастрон е седиште на Белградскиот владика. Овој збор 'Белград' е словенско потекло и значи 'бели град' што во албанскиот јазик има еквивалент во зборот 'Берат' а во аромунски 'Веларде'.¹⁶⁴ Во личноста на владиката пронајдов сосема интелигентна особа, можда дури мошне образуван човек. Аромуните, кои водат потекло од Плак, мада (како подоцна се воспоставило) воопшто не го разбираат аромунскиот јазик.¹⁶⁵ Ми покажал еден мал антички саркофаг, кој е изработен од мермер, со натпис: ΛΥΣΜΑΙΟΟΣ ΙΟΙΑΠΗ' и со фигура која претставува птица и чини (прикажува) некој вид крст. Во горниот десен агол може да се види едино големо 'A'. На останатите страни нема натпис ниту ознака. Во владичкиот посед се најдува и една предивно очувана, фино изработена глава од мермер. Меѓутоа, најголема вредност преставуваат две збирки. Постарата збирка го прави Евангелието по Матеја и Марко, со натпис од сребро, чии страници добро можат да се листат, иако е пергаментот потемнел од староста. Помладата збирка надвор е чиста, со натпис од злато, и во потполност ги содржи сите четири Евангелија. Ракопишаните пергаменти, кои се најдуваат во црквата Св. Марија во подножјето на брегот, исто така содржат раскошни иницијали ама тие, без сумња, се понов датум.¹⁶⁶

Долниот град е попротран. Се протега на ободот на планината Осум и влегува ве неколку долини. Градскиот четврт Горица, која се најдува на јужната страна на реката, готово исклучиво е населена со Аромуни.¹⁶⁷ Нивниот вкупен број изнесува најмалку 500 семејства кои бројат околу 3000 жители (према изворите на турската полиција се наведува бројката од 9000), додека останатото население се состои од околу 3000 албански семејства, од кои една половина чинат христијани, а другата половина муслумани. Освен неколку службеници овде воопшто нема Турци, а уште помалку Грци.¹⁶⁸

Писмото со препораката на Јусуф-бег од Елбасан ми овозможило да се запознам со еден од најгospодствените бегови во Берат, со Сали-бегот, со кој се шетав неколку пати и видел со какво стравопочитување народот се однесува према своето племство. Секако кој нас ни идел во пресрет не поздравувал понизно и стоел во место додека ние поминувавме, а тие кои седеле, би станвале. И овде сум го чувствувај она истото расположение како и во Елбасан кои Албанците го имаат према своите господари- Турци.

Климатата на Берат е блага, лето температурата во долниот дел на градот е мошне висока и тоа толку да еден ден ми се случило да го извадам термометарот од црната футрола која покажувала температура од 46° R и кога сум го положил на сонце видов дека живата во него едноставно ја разбила мерната цевчиčка. Наспроти тоа, ноќите и во текот на летата се мошне ладни. Во зимата понекогаш паѓа снег или се задржува. Овде на обронците на планината, се одгледуваат и изворно успеваат винова лоза, смакови, нар и дуњи, додека лубеници, дињите и житариците се допремуваат од долината. Едно на што овој град оскудева есте добра вода за пиење. Како вода за пиење се користи водата од реката повисоко од градот која се остава да одстои преку ноќта во земјини крчези да би се разладила и валканштината да би се исталожила, додека на утврдувањето се поставува цистерни.

¹⁶⁴ На српски стои Београд, иако постои само дунавски Белград, кој бил македонски, како што бил и авторовиот албански Белград. Тој бил постар поим од албанскиот Берат и влашкиот Веларде, со иста основа. Следи, албанскиот и влашкиот јазик се нови јазици, чија основа била тн. словенска. Тие се Белци.

¹⁶⁵ ЗНАЧИ, НИКОГАШ НЕМАЛО ВЛАШКИ ЈАЗИК. ТИЕ БИЛЕ РОМАНИЗИРАНИ ТН. СЛОВЕНИ

¹⁶⁶ Авторот не е чесен, тој не кажува, на кој јазик биле напишани двете збирки. Тој ги познавал коине и тн. старословенски, па само овие јазици биле службени: првиот по 1767 година, а пред тоа вториот. Меѓутоа, тој вели понов датум. А на тие простори биле само тн. Словени, чиј јазик бил најстар и најнов, ништо на албански и влашки, тн. словенски изроди. Натписот содржи кирилични, коински и едно латинско.

¹⁶⁷ Горица бил 100% тн. словенски поим, населен со 100% Власи. Значи, Власите биле 100% тн. Словени.

¹⁶⁸ Осум и Горица биле и се само тн. словенски. Власите биле тн. Словени, а денес се дури тн. Несловени.

10 Мусакија и неговите жители (21.- 24 асвгуст)

Бидејќи овој пат друмот водел низ готово потполно равничарски крај во кого немало можност на задржување на разбојниците, се одлучив да тргнам без војничка пратња. Па ипак зедов еден Љапид¹⁶⁹ (како Албанците од околината на Берат ги викаат), човек кој го познава теренот и кој може да ми го покаже патот. Тој се приватил на оваа работа за 80 пфенинги дневно, одбивајќи да јаде било какво месо оти било пост, ама и покрај тоа неуморно скокал цели четири дена на нашиот пат, упркос лошата облека и готово сталниот кас. Навистина се работело за запрепастувачки напори кои ги пружел овој, наизглед, слабишен Албанец.

Најпрво го пратевме патот кој води за Авлона, доаѓќи до една голема локва од која извирала вода чија снага ги подвижуvalа големите тркала на кои биле причврстени садови, кои, поново, ја подигнувале зафатената вода и се празнела во цевковод кој служел за наводнување. Оваа ги натопувала бавчите и овозможувало да се добие рано овошје и зеленчук. Не-кои 15 минути по мостот, во правец северозапад, приметивме аромунско село Душник¹⁷⁰ кој се најдува на обронокот. По двочасовното јавање преминавме преку мостот кој се најдува на реката Осум. Малку пониско од него се најдува устието Осум во Девол. Единствена река, која сега рече под името Семани, го раздвојува цел овој предел на јужна: Мало Мусакија о северни: Велика Мусакија. Слеговме од патот и тргнале со правец Југ да би го посетеле едно мало езеро и место Конисблато во близина каде ни било првото одмориште. Еден Аромун, кој нас не довел овде од селото Милх, рекол дека по езерото никогаш не ќе се лови риба оти нема чамец и прибор. Брегот на езерото е обрастаен со трска а големи јата птица-мочварица готово да ја прекриле неговата површина. (100% тн.словенски поими, Р.И.)

Потоа го заобиколивме јужниот брег на езерото преку едно камено возвишение на чиј источен обронок лежи селото Алвациас и преминавме во Богополе. Одовде тлото е со-сема друкчије: место варовник се јавува песоклива иловача која потоа постепено се спушта во равницата. Крајоликот е богат со засадите на винова лоза. Замолив една жена да нам, уз на-дохнада, нешто грозје, а таа нас ни дала се што имало во својата кецеља не сакајќи да наплати. Нашиот Љапид нас ни објаснал дека се работи за селани кај кои при секој сретнување со сопственикот на лозјете можете да се најадете грозје колку е вашата волја а тоа не морате да го платите.¹⁷¹

Четриесет пет минути северно од нашиот пат видовме аромунско село Шќепур; се приближивме на селото Побрат во долината и за ручек веќа бевме во анов Ресковец (кој уште го викаат 'Фрашери') каде останавме до 15 часот. Во овој ан било мошне живо оти овде обично се задржуваат патниците од Авлона за Берат. Овде некако баш во тоа време бил пазар кој добро е посетен мада во близин може да се види тек понекоја колиба.¹⁷²

Нашиот предводник скакал да го скрати патот за Фјери ама со таа прилика потполно се изгубил во пченовите полиња. Тек по почестото распрашување, но пошло за ручек поново да се вратиме на брегот на реката Семани и да продолжиме понатаму. Оваа река ги варља своите матни буици низ коритото кое поради некој глинено земјиште е длабоко и до 6 м. Нејзината валкан, топла вода се користи и за пиење. Таму каде е можно се копаат дупки во речниот песок кои набрзо се пополнуваат со филтрирана вода. Жителите на вака добиената вода за пиење им даваат предност во однос на водата од бунарот, оти само вака 'зафатената вода' е поподнослива за пиење, и во тоа ништо не може да ги разувери, дури ни грозницата која владеене е во состојба овие луѓе да ги научи на нешто подобро.

Кога избивме на устието на потокот Јаница, тргнавме низ водно на неговото корито и во 18,30 часот стигнавме во Фјери (ар. Феарика) централно место на Мала Мусакија. Тоа брои околу 200 куќи чии жители готово се исклучиво Аромуни, кои овде се доселиле по уништувањето на градот Москополе во минатиот век. Дозвола за населување им дал еден предок на сегашниот сопственик, богатиот Емир-бег. Вериона од Берат. Емир-бег недавно издал налог да се подигне известен број нови продавници- магази наместо досегашните дашчари и им

¹⁶⁹ Љапид=лапи=лапит, п=ф, лафит, без п=ф лајт=лајт=лајот, вести=лајме=лај ме, да ми го каже патот.

¹⁷⁰ Бидејќи Душник е и Дишник..., тн.словенски поими, Власите биле само повеќеструко тн.Словени.

¹⁷¹ Овие биле неодроден тн.Словени,Македонци,кои денес од разбојниците Албанци и Власи се научиле

¹⁷² Само тн.словенско: Шќепур=ш ќе пур=пир, пири, пиреј; Побрат=по брат; Ресковец=Ресковец; Авлона=а в лона. Ама и Фрашери=Прашери=пра шери, ќ=т, ф=п, ћ=с...Само Фрашери е ново,да се пра в и=j.

ги предал на аромунските трговци кои во свои раце ја држат целокупната трговија на овој крај. Куќите за становање лежат во бавчите, скриени со густи крошниви дрва така да се стекнува впечаток да се движете по некоја бања.¹⁷³

Следното утро отидов во шетање со еден аромунски филитранција. Со таа прилика посетивме една црква во чии сидови се ввидани некои антички рељефи, измеѓу останатото, еден рељев кој прикажува двајца војници во борба. Нажалост, сите тие се мошне оштетени. Зад црквата се најдува засенет простор, сличен на паркот, во кого се најдува некоја кафана. По тоа, посетивме неколку работилници за изработка на грнчарии чии сопственици и работници не се Аромуни, туку Албанци.¹⁷⁴

Во 14,20 часот го напуштивме ова убаво место, веќе околу 15 часот поминавме покрај полааромунското место Радостина и стапиле на бреговитиот терен обрастен со ниска шума. Набрзина ни се укажа манастирот Појани, кој се најдува на прекрасната возвишица обрастена со шума. Поминувајќи низ старата капија и совладувајќи го уште еден успон стигнавме во овој манастир околу 16 часот. Срдечна добродошлица ни посакал каштелан на начин кој е вообичаен, најдобар нас негувачки.¹⁷⁵

Возвишението, на кое се најдува овој манастир, е паралелно со морскиот брег кој од овде е оддалечен некои 10 км. Долната раса, ипак, не може да дојде во права линија оти испред неа се најдува баруштина. Отидов по еден монах во обилазок на својот манастир како би ми ги показал постоечките записи и статуи, кои се најдени во непосредна близина на манастирот.¹⁷⁶ Наиме, како на оваа висина, така и на нејзините обронци, се најдува некогашна античка Аполонија.¹⁷⁷ До сега се превземени ископувања со мошне мал обем, мада повеќе отколку очигледно оние итекако би се исплатите. Сиот мермер кој се најдува во Фјери, во манастирот Калкондаси, во соседните села, се потекнува одовде.

Следниот ден околу 07 часот се спуштивме до аромунското село, Појани,¹⁷⁸ кое се најдува во подножјето на брдото, поминувајќи низ Харалејас, а потоа во права линија единствената равница која има правец на пружање према манастирот Колкондаси. Надолго и нашироко од овде не може да се види ништо друго освен сосушена трева, плевели планинско- зелена боја, измеѓу кои- тутка и таму- паси по некој коњ, кои, инаку, мошне се ценети на италијанскиот пазар. Над целиот крајолик се чувствува спарен воздух кој снажно сонченото зрачење го држел во стално движење. Селата лежат далеку едно од друго, додека населбите уз патот се мошне ретки. Освен понекој искинат коњушар тешко кој може да се сртне. Концепто е така како пржело да сум ја тргнал својата рака која со нехотица сум ја ставил на своите црни кожни панталони.¹⁷⁹ Наскоро почнало нас да не мачи жедта а усто еден дел на патот моравме да го препешачиме оти на земјата од иловача се јавуваат така големи пукнатини да движењето и за коњите постанале опасни. Сосема исцрпено стигнавме во Калкондаси околу 11 часот каде прво и најпреко било да приставам чај, да го испијам без шекер, оти тоа било најдобро средство за гасење жедта.

Самиот манастир се најдува на една кривина на реката Семани која овде е подлабока одвај 2 до 3 метри од околната равница. Минатата зима реката излегла од своето корито, продрела во манастир и зад себе оставила слој мул дебел 1 м кој уште секогаш не е уклонет. На

¹⁷³ Семани=Семени, Алвациа-с, Богополе, Москополе=Моско (Москва=моск ва), Емир=е мир (Омир=о мир), Верион=вери он=ан, дури Фјери=Фери=Пери=Вери, Феарика=Пеарика=пеа рика, следи Појани, о=е.

¹⁷⁴ Авторот ја продолжува својата нечесност, не кажува кој јазик бил во црквите, па тн. старословенски.

¹⁷⁵ Иако се говори за полароманско, потполно било тн. словенско: Радостина=радост ин а, Појани=појан и, кога се поји=пои се пеи=пеј. Тоа било во куќта=кушта=кашта=каштелан, а вакви има во Далмација...

¹⁷⁶ И овде авторот ја заскрива вистината, дека службениот јазик во записите бил само тн. старословенски

¹⁷⁷ Аполонија=а полон... За да се потврди дека Бригите биле домородци, што важи и за пошироко Македонците, е доказот, дека сите имиња кои постојат во антиката се на денешен бригиски говор, кој е службен македонски говор. Во оваа книга е само еден доказ со Дионис. Бидејќи Словен=Славен, рока=рака, следи Дионис=Дианис. Ама и д=п, Дианис=Пианис, с=ш, пианис=пианиш. Пак, пијаниот е пеан и опеан. Сé тоа е како да се опија=опиа. Меѓутоа, ракијата...дрогата...го опиа умот: упиум=опи ум, познат во стариот Египет. Следи Бригите и Египтјаните имале заедничко потекло, со заедничко говедо, бригски коњ...

¹⁷⁸ Појани ништо не значи на влашки, што важи и за самиот поим Власи, од влас власина, влаи Влаинка.

¹⁷⁹ Панталон=пан та лон: валон, налон и талон. Значи, лон е стопало. Напон=на пон=пан, напни=наври лон, за тој=стапалото да влезе. Следи, пача, пачаџи=ногавици. Аpana=a пана, стапана=c т аpana=a пана...

мое распрашување за книгите и ракописите, еден монах ми рекол уз важен израз на лицето, дека имаат една драгоценна книга која ми ја донел завиткана во крпа. Биле тоа Блумфилдови песни кои најверојатно ги заборавил не кој патник, можда Лик.¹⁸⁰

Околу 15 часот продолживме понатаму и по неколку пола час поминавме на другиот брег со помош на една незграпно скеле, додека температурата на водата во реката изнесувала 24° R. Од двете страни се издигнувале висови кои доминираат во целата Мусакија, а како круна се издига манастирот Арденица. Преубава алеја на чемпрес не довело нас до една засидана капија на западната страна така да можевме да го посетиме манастирот со една стаза како би дошли до влезот кој се најдува на источната страна. Старата средновековна капија не воведувавала во внатрешноста на манастирското двoriште.¹⁸¹

Старешината на манастирот лежел во сенката на верандата занимавајќо се со својата религиозна лектира, што била околност, која одма ми западнала во окото. Оти, колку до сега сум запознал монаси, тие биле необразовани луѓе, одвај да умееле да читаат и пишат и не покажувале ни најмалку интересирање за својата духовна храна.¹⁸² Моето изненадување били се поголемо кога се впуштил во разговор со старешината. Не само да ги познавал политичките односи во Европа, веќе промислувал и теолошки прашања. Како некогаш Св. Августин и тој сакал да ја втемели тајната на Св. Тројство и ме мачел со прашањата на кое не можев да му пружам одговор. На крајот му реков дека тој, како духовник, би морал подобро да ги знае овие работи, отколку јас-лаик.

Овој манастир е посветен на Св. Марија и во масата го посетуваат како христијани така и муслумани, нарочито жени, да би се излечиле од болести, нашто, мождам влијае практицето во капелата. Со добрата на самиот манастир, ама и поклоните кои не се беззначајни, е стечено богатство кое се воочува во уредување на внатрешноста.

Се пробудив мошне рано. Жештината во собата и комарците не ми оставиле време за спиење. Кога фрлив поглед од прозорот на долината подмене, видов една интересна појава. Целата површина на низината како да била прекриена со снег, од кого виреле само највисоките врвови на дрвата. Била тоа густа, приземна магла која се пресијавала на сончевата светлост. Тек тогаш ми постанало јасно како воошто е можно пченката добро да успева на така лошо земјиште како било во Фјери, кој инаку морал да се спарува при ваквата жега и општ недостаток на вода. Наиме, во ноќите без ветер и облак се развива густ слој магла дебелина и по неколку метри покривајќи ја долината. Оваа влага ја донесува ветрецот секое попладне од морето пробивајќи се према планинскиот венец Томор. Кога околу 06 часот слеговме во долината не шкропила роса од дрвото како по јакиот плусок.

На источниот брег лежи аромунски Колоња со 20 куќи, кои се направени од трски со плетиво од врбови прачки, а некои се облепени со блато.¹⁸³ Како и најголем број Аромуни во Мусакија и овие луѓе припаѓаат на племето Фаршероти кои овде водат живот сличен на Циганите. Мошне се сиромашни така се принудени да работат на чифтилиците, работа која ја мрзат и презират.¹⁸⁴ Во целата област Мусакија пронајдов 38 аромунски села кои сите, освен Фјерија, се мали и беззначајни. Овие села можат да имаат измеѓу 5000 и 8000 жители. Од есен, кога се спуштаат стада од албанските планини во оваа низина, во која има храна за цела зима, овој број Аромуни (или 'чобани'¹⁸⁵ како ги називаат Албанците) нарастел на 10.000. Дури и бугарските чобани од околината Дебар доаѓаат ваму со своите стада да презимат.¹⁸⁶

Околу 07 часот дојдовме во албанското село Ббули, со скеле кај Имишта преминавме преку Семани, во 09 часот бевме во Суку, а веќе во 11 часот логорувавме во близината на местото Кутали каде пронајдовме добра вода. Овде видовме многу дотерани Албанки кои се

¹⁸⁰ Се работи за ракописи и книга. А авторот со својата берлинско-виенска држкост не говори за јазикот.

¹⁸¹ Авторот говори за капија, а на секоја капија има натпис. А Г. Вајганд понатаму не го кажува јазикот.

¹⁸² Неписмен монах може да ја обавува службата ако службениот јазик за него бил разбиралив. Бидејќи коине и латински биле дворасни јазици на Белци и Црнци, Белецот го разбирај сам т.н. старословенски.

¹⁸³ Колоња од колон, затоашто куките биле од колци, околу кои биле испреплетени трски. Во прилог е и Христофор Коломбо: Христофор=Христо фор=пор=пора=отвор=врата и коломбо=колом бо=во=ва. Ова било на јазик на Белци, т.н. словенски. Меѓутоа, авторот ништо не наведе на влашки и албански јазик

¹⁸⁴ Власите биле само овчари. Па затоа тие не сакале да бидат земјоделци и сточари (говедари, свињари).

¹⁸⁵ Чобани=пастири, паси, пасат=чуват (овците). Поимот Власи означува само овчари, ништо друго.

¹⁸⁶ Значи, во 1889. и 1890. година во Дебар и дебарско немало Скипетари, за авторот само едно: Албанци.

движеле на тешко натоварени магариња на својот пат за Арденица. Наскоро и ние побрзувме доспевајќо на патот кој водел преку мостот. Навечер поново бевме во Берат задоволни што во оваа врела област ја имаме зад нашиот грб.

11. Низ Томорица и Опар (26. и 27. август)

Дваесет и пети август бил ден на одмор. Тој ден отидов во посета на мутесариф како би обезбедил двајца суварија за пратење низ бесплодниот планински крај, кој овој ми го обекал. Станавме во 02 часот ноќта и веќе околу 04 часот привативме пред касарната двојца суварији и со кас го напуштивме предградието. Потоа тргнувме узбрдо, додека кај третата бочна долина скренале кон североисток и тогаш се одлучувме на пополека од.

Овде ги сртнувме првите гонители кои донесуваат снег од високиот Томор во Берат и на морскиот брег. Изгледа дека на овие лубе воопшто не делува температурната промена. Тие се боси, облечени во дроњки, со разголени гради. Овде воздухот е мошне свеж, а неговата температура изнесува 6° R додека температурата во висината од која тие се спуштаат уште пониска. Поминува само ноќта како за време на дневната жега не би изгубиле ништо од својот драгоцен товар. Копаат снег од дупките во кој тој долго се задржува, пресувајќи, виткајќи во зелков лист, а потоа со нив ги полнат вреките. Овие вреки тежат околу 40oki и по две вреки се товарат на една мазга. Во Берат за ока снег плаќа 5 пфенинзи а во проморските места два до три пати повеќе. Во ова време потребата за снег е голема, најпрво заради справување сладолед а потоа и за разладување на водата од реката или цистерната.

Во 05,30 часот ги напоивме коњите на еден извор. Додека се искачувувавме на стрмната узбрдица еден сувариј кој јавал покрај мене, ми раскажал една убава легенда за планината Томор која лежела пред нас и која во оваа прилика не сакам да ја преќутам.

Пред многу, многу години во Албанија живееле два дива: Томор на Север и Тобалт на Југ. Шумите била граница на нивните територии. Еден ден Томор ја пречекорил оваа граница во тренутокот кога Тобалт се капел во морето.¹⁸⁷ Бесен, Тобалт пријде и фрли со широки стени и големи камени парчиња на својот противник, и при таа прилика му нанесе бројни длабоки рани пред што се ватиле во коштец. Потоа Томор го исучи својот долг меч и со нив го распара противникот од глава до нозе. Потоа седнал и почнал да ги полни своите рани со снег ама заредно: двајцата морале да умрат.

На овој начин народот ги објаснува дупките на Томоре и длабоките, воочтиви бразди кои лежат на Тобалт, кои се простираат од Берат во права линија наниско, што навистина на посетителите им изгледа како моќна расекотина(која личи само на плитко море, Балтик, Р.И.)

Постепено нашиот разговор замрел оти ипремногу моравме да внимаваме на патот пред нас. Моравме да се увериме уз обликуваните скали при што не можело да се сјава. Наниме, тлото се состоело од шкрилци од иловача кои лесно се распаѓаат и круни при што стрчат само чврстите остатоци на стените. На оние места каде се спојуваат слоеви шкрилци од одронет камен се врши спирање на растителниот покривач како заштитен слој, при што се јавуваат пукнатини кои со уситнување постануваат ромбоидни камчиња што на се ова им дава изглед на глатка течна маса во која секој нејзин дел лесно е подвижлив. Оваа пукнатина се шири длабоко и продлабочува се додека нивната содржина не се ослободи и истече како напон.

За тоа време постанало осетно потопло а сончевите зраци се одбивале од глатките синосивкасти површини на стени така да морав да ги поставам своите заштитни наочари. По пет часови јавање ради би се одморил крај изворот покрај селото Дарда на североисток на Томор, ама суваријот навалувал да се побрза оти со појавата на разбојниците оваа област постанала несигуирна. Од овој разлог сум носел непрактично фес место шлем, иако жегата била јака. (Авторот не пиши дека селото Дарда е богато, преполнно, со круши, Р.И.)¹⁸⁸

Јававме околу северните падини на Томор кој овде е стрм а на некои места стени се спуштаат готово вертикално. Томор со своите 2.500 m надморска висина господари со целата Средна Албанија и од една страна може да се види Елбасан а од друга страна Охрид. Неговите висови од северна страна само оскудно се обрастени со смрека.

¹⁸⁷ Значи, Томор=то мор=море и Тобалт=то балт, Балтик, балт=блато, плитко море, само на тн. словенски, ништо на албански, ни на влашки, општи поими: Арбани=ар бан (земоделец) и Влав (овчар).

¹⁸⁸ Дарда=дар да, спореди со Дардан=дар дан, а ваков дар дан била крушата... За да се потврди, дека Албанците се служат со навистина е и самата Дарданија. Таа не крушарска земја. Значи, дарда не е круша.

Во близината на селото Кардица патот потоа се спушта кривудавачки и указувајќи на постоење на некој претходен пат во томоричката долина. Исто така се гледаат трагови на корито кое понира и местимично нестанува, а во долината завзема готово цела негова ширина. По испраниот шлунок и облучите се заприметува кое ниво на вода било постигнато во пролетта, ама и летото кога паѓаат обилни количини дожд. Со изненадниот порас на нивото на водата следи исто така брз пад на неговото ниво и во тој случај ретко со караванот треба подолго време од три часови да се чека да помине низ долината.

Го пратевме речното корито узводно, од наша страна зад себе го оставивме селото Добрени и по еден час дојдовме уморни и гладни во Томорица. Иако Томорица е седиште на кајмакамот, ипак нема повеќе од 12 куќи. Па ипак, овде пазар е цела долина и за повеќе села во околината.

Одма по нашето доаѓање се појавил кајмакот лично и ме повикал на кафе. За време на разговорот се жалел на својот мирен живот во Томорица во споредување со оној кога бил на претходната должност во Катарини подно на Олимп. Се испостовало дека веќе сум го запознал, пред неколку години, кога сум престојувал во Катарини. Бил вистински Турчин од Анадолија, убав човек, надворешност која будела и вливала поверијување и со господствените и љубезни манири. Ме советувал одма да продолжам понатаму оти во Томорица нема што да се види. Освен леб, неколку јајца и грозје немало што да се појаде, така да само околу 17 часот продолживме понатаму, снабден со писмо со препорака на овој на кајмакот бег од Грев. Еден суварија го испратив назад, ама затоа добив неколку пешадинци. Најпрво се одело со оваа долина можда околу час, а потоа свртivме во бочната долина и околу 19 часот стигнаvме во оддалечениот Грев. (Грев=грев, истогласно ништо незнани на тн.албански јазик, Р.И.)

Заблагодарувајќи на писмото со препорака сум примен мошне срдечно. Ни е наменета соба изнад шталата. Време до вечерата го искористив да би се расправаш за тамошните односи. Жителите се сиромашни и само уз голема мака успеваат да одгледуваат пченка, лук, пиперка на обронците на овие брда, а на некои места има и винова лоза. На овие стеновити висови се одгледува и овес кој се користи како додаток на пченката со што лебот постанува повкусен. Како и во цела Турција, така и овде, на коњите им се дава јачмен а не овес. Конечно почнале да ни го изнесуваат долго очекуваното јадење во наша чест. Покрај, јадење јагне, пилав, различни видови колачиња, зеленчук- се ова ги правеле деловите на нашиот обед, додека за напиток ни служело млекото. Вилушка и нож не се користат, па самиот дури и јас, кој со себе секогаш носам прибор за јадење, се приклонив на овој муслимански обичај: 'Зошто богот инаку на човекот му ги дал прстите' ?¹⁸⁹

Најстариот бегов син принесувал јадења ама не смеел да седне со нас додека сме јаделе. Готово воопшто не се разговарало. Едвај садот со вода за перење на прстите го поминала кругот, јас веќе се испружив и одма заспав.

Веќе во 05 часот следното утро бевме спремни за пат. Уз благодарност и загрлување се опростив од домаќинот и на момчето му ставив бакшиш во шаката и побрзав да ги сустигнам војниците кои веќе добредо биле испред нас. По два часа бевме на висината со која со поглед можело да се обфати: Грев, Страфицка и Барча од источната страна, како и селото Ѓелец, Залоши и Перињаси од западна страна на томорочката солина. Перињаси е едно место кое се најдува зацртано на нашата карта, иако брои само 6 куќи, додека останатите места бројат 60 до 120 куќи. (Тн.словенски поими, ништо албански=тн.несловенско, Р.И.)

Се движевма релативно брзо по оваа висоравнина која е обрастена со трева а на некои места било лесно замочварено. Намерувавме да не го користиме вообичаениот пат, кој води северно од брдото Бафинија низ селото Добрени и Душари, туку ова брдо да го поминеме од Југ. Кога по еден час стигнавме до окуката, од која патот се свртува на Исток, ме очекувал изненадувачки призор. Одеднаш се одронил обронок и срушил во бездно. Од друга страна, едно узвишение го затворал горниот дел на томоричката долина при што го поврзувал Томор со островичките планини и истовремено правел вододелница измеѓу сливовите на реката Девол и Осум. Од оваа страна на долината паѓа во очи на потполно отсуштво вегетација

¹⁸⁹ Белците имале повеќе богови, а Црнците еден бог. Еднобожеството неуспешно го внесол Ехнатон=Егнатон=гнат он=ан. Следи тој да биде гнат=гонат=гонет. Еднобожеството успеало со Мојси, а се вели со прсти јадење бил муслимански обичај. До денес со прсти јадат Црнците. Белците го имале сиот прибор за јадење. Меѓутоа, кај нас постои макало, а тоа се однесува само за нешто посебно, а не јадење.

и рефлексија на сончевата светлост од голите варовни стени така да мора да се сврти погледот во страната како малку би се задржал на темнозелена и сива боја на оностраните борови и кањони. Колку поглед може да обвati не може да се види ниеден едини човек, никаква населба. Птиците грабливиците се провлекуваат длабоко испод нас летејќи во кругови. Се само мир, длабок мир кој го прекрива брдото и долината во подножјето поминал и на нас. Еден мошне мал пат, кој устоа и тешко прооден, води во подножјето додека блоковите стени на него како да се создадени за застанување. Испративме двајца војници 100 м испред нас во извидување додека ние ги поминувавме најопасните места стигнувајќи, по бројни серпентини, во долината Мазерека. Овде нас не нападнале, рундави овчарски пси и таман сме ги исукале нашите пиштоли да пукаме кога се појавиле чобани и оддалечувајќи ги од нас.¹⁹⁰

Усред село во оваа долина, околу 10 часот, застанавме под некое дрво да се одмориме. Војниците биле мошне уморни и празниот stomак, ама и несакале да јадат поради верски от празник кој бил во тек. Поради стариот завет дури ни суварот не сакал ни вода да пие иако трпел од жед. Еден селанец донел сено за коњите и еден крчаг необрano млеко што не сакал да го наплати. Со Наки го поделив едното парче леб кое ми останало.

По еден час продолживме понатаму и ни требало 1^{1/2} час да би дошле до Проздовец откаде уз неискажлива мака успеавме на врв. Патот бил одвратен и не водел најчесто преку голите стени на кои тутка и таму, се најдувале вклесани скали кои за животните биле од голема корист да ги совладат овие стрми успони. Меѓутоа, Накиевиот натоварен коњ морал на вакви места да се влечи и турка. Било подобро тек кога стигнавме до окуката која патот го вртела кон Исток. Одовде има предивен поглед на долината во подножјето. Потоа се движевме низ ниска шума и конечно стигнавме на поширок каравански пат кој води од Берат за Корча.

Во 13,45 часот бевме во Лавдарија каде на сета среќа можев да ја заменам својата исцрпена посада. Тамошниот мидир- еден млад, њубезен човек- ме обавестил за селата во Опари и нивната оддалеченост, додека на својата карта го внесов само она кое лично сум го видел. Нашиот боравок траел до 16 часот. Се надевав дека уште пред мракот ќе успеам да стигнам во Москополе оти ми е речено дека за оваа раздалечина е потребно 4 часова која Албанците, кои нас не предводеле, ревносно би истабали.

Веќе по 20 минути поминавме покрај една црква¹⁹¹ откаде патот наеднаш се спушта во долината што нас не приморала да сјаваме. Во долината стапивме на местото каде еден поток со жубор се спушта во главната долина, која понатаму се шири и на крај се губи во планината. Селата Тудас, Гуро, Ќокештирас на западната страна, како и Шкозани и Леикас на источната страна речито говорат дека оваа долина е добро населена.

Да би доспеале на врвот моравме да се искачиме преку стрмниот отсек на кого, потоа, се најдува еден подобар пат кој води цик-цак линија до самиот врв. Меѓутоа, ни се случило непријано задржување. Коњот на мојот слуга повеќе не можел понатаму. Кога се се растеретивме од багажот јас узјавав како би го натерал да тргнам понатаму, ама при таа прилика готово да не сум паднал во понорот. Бевме во голема неприлика. Во пресрет нас ни доаѓал еден караван Аромуни со коњи без товар, ама ни пари ни замолните зборови не помогнале да ги убедам да го натоварат мојот багаж и пренесат во Москополе. Нас не напуштиле во журба.

На крајот, се натоваривме на мојот коњ кого го водев во поводец. Тогаш тргнав со еден Албанец, додека другиот Албанец невољко останал со Накија и болесниот коњ тука да истрајат, ама да стигнат во селото Польемир во близината. Упркос на непријатната ситуација на верното Накиево лице не можеле да заприметат трагови на невољи.¹⁹²

Кога веќе успеавме до врвот и влеговме во боровата шума било сумрак и веќе по попла час настапил mrkla ноќ. Наскоро се осетив принуден да му ја препуштам на својот претходо-

¹⁹⁰ Па Мазерека=мазе река: мазе=маза, мамина маза, мазати, мазаих=мозаих=мозаик, мазано=мачкано...

¹⁹¹ Авторот говори за црква, што важеше и за други цркви. Бидејќи неговите Албанци исламот го прифатиле во последните векови, пред тоа тие сите биле православни, со службен тн. старословенски јазик. Меѓутоа, тој за ниедна црква не кажа на чиј јазик биле пишани натписите, текстовите, книгите и се друго. Тоа било само тн. старословенски јазик. А следи Албанците и Власите биле изродени тн. Словени.

¹⁹² Стои Польемир=поле мир. Бил познат Хомер=Омер=Омир. Во албанската историја има личности со име Властимир, Владимир, итн. Меѓутоа, на албански мир означувал добро. Пак, Добромир би означувал добро=добро на македонски и мир=добро на албански. Кутрите Албанци и Власи не си го знаат коренот

дник уздата на мојот коњ, оти одвај можев да го распознам патот испред себе. Се одело час узбрдо час низбрдо и конечно излеговме од шумата, ама со тоа нашата положба не е подобрена. Сега се најдуваме на тесниот пат посипан со шлунка а покрај нас амбис. Во оваа своја критична положба, одвај можејќи да го распознам коњот испред себе, се фатив се неговата опашка како макар би се придржел на лизгање. Наспроти мене, предводникот марширал со таква брзина и сигурност како на бел ден. Ова тумарење ми изгледало бесконечно, ама бидејќи сум бил напнат ништо не сум осетил од умор. Се осетив како ослободен од стега кога во далечината го зачув лаежот¹⁹³ на песот. Уште побрзо тргнавме напред, подобро и поведро расложени при што ова расположение не можелода да ја расипи ни околноста што при преминување на некој поток упаднав во водата и се навлажнив се до голата кожа.

Била полноќ кога стигнавме пред анот и зачукале на неговата врата. Најпрво се појавила ноќна стража а тек нешто подоцна анцијата кого морале да го доведат од некоја друга куќа. Се сместивме во една мала соба заедно со ноќните стражари кои се познавале со мојот предводник. Густи облак на чад одма ја исполнил собата.

Кога се распрашував за јадење, анцијата ми одговори дека има се што сакам, нашто му реков во шала: 'Тогаш, една порција кавијар' ! 'Одма', одговорил поносно и навистина донел салама тврда како камен која била направена од црвен, пресован кавијар, ама не била по мој вкус. Потоа донел нешто варени јадења со кои ја утолив својата глад. На крајот се испрружив во своите влажни алишта и чизми, се свртев на страна и одма заспав како да сум во најдобар кревет, упркос гласниот разговор на војниците.

12. **Москополе и Шиписка** (28. август- 5. септември)

На моја голема радост следниот ден пристигнале Наки со својата придружба и коњите. Им успеало да стигнат во Полемир. Еден вичен чобан го зел животното да и ја види раната, при што стомакот мошне му отежал, така да морал три пати да му испушти крв од стомакот. Потоа зеле некој црвени камчиња со кои направиле некој вид крст по раната. По една недела, во која земјата (некој вид оксид на олово) ја исцедила раната, коњот потполно се опоравил.

Моја следна грижа е да побарам прикладен смештај кој го најдов кај бакалина и анција Јанаки Назија. За исхрана морав самиот да се снајдувам или подоброда да се речи Наки, што не било нарочио тешкио во некои места како што е ова, каде може да се најде месо, леб и вино мошне добар квалитет. Наредниот ден го испратив Наки во Корча да донесе писма од домовината од кои морав да се лишам од денот кога го напуштив Охрид.¹⁹⁴

Москополе лежи во една долина, која е долга околу 3 км широка околу 2 км, а чија уздржна оса има правец на пружање север-југ. Неа ја опкружуваат високи, голи брда. Највисокиот врв е Коста ал Мандука¹⁹⁵ и прави чвориште кое ги поврзува венците на Опаре и Островица. Оваа долина е отворена према североисточната страна со една широка долина која добива вода од изворот непосредно испред возвишението. Овде стигнуваат три потоци, кои најпрво течат одвоено а потоа се состануваат со потокот Шиписки кои доаѓаат од Севера, а тогаш заедно, низ една непристана клисура, се сурваат во реката Девол.¹⁹⁶

Сегашното село, најголем дел, е положено измеѓу двата средишна потока. Тоа брои 220 куќи, од кои 120 се аромунски а останатите албански. Овде одвај да има 50 староседелечки семејства. Новодојденците се Фаршериоти и Албанци, од кои Албанци има се повеќе и повеќе.

Жителите се чобани, керации и занаетлии, најчесто сиромашки луѓе. За неколку стари семејства може да се каже дека се имотни, па дури и богати. Албанците малку се бават и со земјоделство. Да би се дошло до обработливо земјиште морало да се прибегне на собирање на стени и камења и нивното сложување на гомила, што е воочливо и на сликата која ја

¹⁹³ Лавеж без в лаеж=лајеж.Акузативни лај ме и дативно лај ми: лајме на албански е вести, на кои се кажува лае + в = лаве.До денес на македонски говори, ваков бил албанскиот, се вели лаи=лај, лави=лафи...

¹⁹⁴ Авторот говори за германска домовина. Бидејќи Германците меѓусебно не се разбираат тие не се народ. Тој и неговите Германци ја делат Македонија, дури тој се македонско го прави албанско и влашко. Меѓутоа, тој на надрзок начин никаде не кажува, дека во Епир, каде била Албанија, се било тн. словенско.

¹⁹⁵ Мандука=ман дук а:ман=мон=мин,мина=луѓе.Дукас биле македонски цареви...тн. словенски Дуковци.

¹⁹⁶ Власите во Р.Македонија биле од македонска Корча, каде било Москополе, двата поими тн. словенски, што било и со другите поими. Па Власите биле само 100 % тн. словенски изроди а со трорасен јазик.

приложувам уз текстот. (Меѓутоа, земјоделци и сточари, значи говедари и свињари, немало Власи, туку само Власи=Овчари, привилегирани од Османите и затоа тие биле богати, Р.И.)

Кај Аромуните жените од Москополе имаат репутација најубави. Едно што можев да запазам е тоа да поради климата имаат упадлив белтен во споредување со останатите.¹⁹⁷ По убавина не се далеку од Бугарките од Смилево кај Гопеш.

Климатата на самото место е пријатно, ни премногу топло летото, ни претерано ладно зимата. Додуше, термометрот ја мери температурата од 27-30° R, ама во лад секогаш е посвежо. Рано наутро е мошне свежо, дури уред лето не се ретки температури од 7° R. Ваква, релативни високи, температури овозможуваат и објаснуваат како успева добро вино од лозата на манастирот кој е свртен према Југ. Овде се чести деновите со дожд, а зимата паѓа снег, достигнувајќи дебелина на покривачот и од еден метар.

Е карактеристичен голем број на цркви кои лежат како во самото место така и како рушевини во долината. Ги изброив 20, така да може да се рече да на 10 куки доаѓа по една црква. Меѓутоа, за стално богослужење денес се користат само три, додека останатите се отвораат само за слава. Овие цркви потекнуваат од 17. и 18. век. Најстара е црквата Св. Петка која се најдува на патот за манастирот и е изградена околу 1650. година. Најубава е црквата 'Успение Христово' која поседува неколку лустери кои се изградени во Венеција. Од останатите поголемо цркви треба да се споменат: Св. Никола, Св. Атанас, Св. Пророк Елија од 1763. година, Св. Преисполнит Ангел, Св. Тројства и црквата Тајното откровување на Јован Теолог. Останатите се повеќе во вид на капела. Готово сите се склони на паѓање.¹⁹⁸

Во Москополе исто така се најдува една библиотека за која сум слушнал доста фалби. По чести молби за дозвола да ја посетам, конечно таму ме одвеле. Библиотеката е сместена во една соба покрај црквата Св. Никола и во неа има околу 2000 томови на грчки, латински и германски јазик.¹⁹⁹ Поголемиот дел потекнува од овој век и се печатени во Виена и Лайпциг. Има нешто постари изданија на грчки и латински класици од Венеција, ама ништо од се ова не е од нарочито значање.²⁰⁰ Бидејќи и понатаму се расправшува, ми е речено дека овој книжевен фонд го поклонил баронот Сина од Виена на својот роден град Москополе пред 30 години. (Тој пиши за лустери од Венеција итн., но никако за тн. старословенски, Р.И.)²⁰¹

Во соседната црква се чува едно мошне убаво Евангелие на пергамент која има мошне голема сличност со она Евангелие од црквата Св. Марија во Берат. Двете се нов датум.²⁰²

Од далеку поголем интерес замене биле оние книги кои самостојно се печатени во ова место во текот на минатиот век. Печатницата²⁰³ се најдува во уште добро очувана зграда покрај црквата Св. Јован Теолог. Таму ми покажале десетина добро зачувани книги кои со

¹⁹⁷ Белтен имаат само жените кои не излегуваат на земјоделска работа, за тие таму и да потемнат...

¹⁹⁸ Авторот понатаму неограничено не е чесен, кога тој не кажува, на кој јазик црквите биле посветени, на кој јазик во нив биле натписите и текстовите, на кој јазик биле ракописите и книгите итн., на кој јазик се проповедало итн. Само на тн. старословенски јазик, што било се до 1767 година: Власи=тн. Словени

¹⁹⁹ Авторот Густав Вајганд е потполно расипан. Ова се потврдува најдноставно, затоа што македонски Епир, во која била Арбанија=Албанија, на арбански=албански Скиптарија од скиптар, им подпаѓале на Охридската архиепископија. Меѓутоа, иако сите од него наведени цркви биле охридски, чиј службен јазик бил само тн. старословенски, тој на најдрзок и најрасипан начин се тоа премолчува. До овде, негова 83 страна, тој за јазикот на кого биле пишани црквите и на кого се преповодало, тој ништо не кажува. И овде стои грчки јазик, коине. А овој бил службен само од 1767 година. Следи се што било пишано на тн. старословенски се било уништено, запалено итн. Дури натписите и текстовите во црквите биле бришани, а на коине внесени нови, или се што постоело било покриено со нов слој со сосем друг натпис, текст итн. Па ова се направило во Долна Македонија, која од 1913 година под окупација на Грција, што важи и за во авторовата Албанија, ама не само во Бугарија. Ова било затоа што Грците и Албанците се изроди

²⁰⁰ По налог на Рим и Виена, султанот во 1767 година ја укинал Охридската архиепископија. Исто така, по налог на Рим и Виена се што било творено до со цел 18 век било уништено, запалено итн. Па се е ново

²⁰¹ Авторот потврдува, на грчки, латински и германски било поклон пред 30 години, а се пред тоа било уништено. На стр. 82 страна е слика со текст: "Москополе во Албанија", а насловната страна на книгата е: "©МОСКОПОЛН©", без фонт затоа. Значи, во македонско и бригиско Москополе само тн. словенски

²⁰² Авторот ја продолжува нечесноста и расипаноста, тој за јазикот ништо не пиши. Се било за НЕМИ.

²⁰³ Авторот говори за печатница од 18 век. Меѓутоа, тој понатаму не кажува, на кој службен јазик тие биле печатени. Тој подолу ќе рече, дека машините и словата повеќе не постојат. Меѓутоа, тој не сака да каже и да признае, дека се што било на службениот тн. старословенски јазик се било уништено. Тој лаже.

дел воопшто не се користени и содржат литургии кои се чуваат за време на слава во чест на светците.²⁰⁴

I Во Охрид: 1.- грчки наслов, 2. Богослов Св. Серафим од 1740, кај господинот Анастас Бодлија, 3.- Богослов Св. Кименент од 1742 во црквата Св. Климент.

II Во Св. Наум: 1.- Богослов Св. Наум, 2. Богослов Св. Климент, 3.- Богослов 15 маченици, 4.- Богослов Св. Еразмо, 5.- Богослов Св. Јован, 6.- Богослов Св. Никодем, 7.- Богослов Св. Седмица од годината 1740-42.

III Од Москополе: Горе наведените книги од годината -1744.²⁰⁵

Изгледа дека главната активност на оваа печатница се одвивала измеѓу 1740 и 1744. година.²⁰⁶ Не ми се познати ни пораните ни доцните изданија.²⁰⁷ Од печатарските машини и типовите слова нема ништо повеќе. Изгледа дека е се пренесено во Св. Наум ама таму не сум можел да им влезам во траг.²⁰⁸

Воопшто не е тешко да се разбере како било можно во Москополе-усред Турција миналот век, воопшто можело да се најде една ваква печатница,²⁰⁹ со тоа што ако се знае дека овде не цветела само трговијата туку посебно науката. Овдешниот лицеј бил најпознат за целото полуострово и него излегле луѓе, како се научник Халкеус на кого му се припуштува издавањето на богословиот Св. Наум од 1695. година во Венеција, понатаму, Даниел автор на познатиот четворојазичник²¹⁰ 'Вовед во науката', монах Грегориј- автор на сите познати изданија од Москополе,²¹¹ Мандука- Бискуп од Костарија; Јоасаф- Охридски Патријарх на кого богатите влашки трговци поклониле раскошна златна круна изработена во Венеција (која уште секогаш може да се види во манастирот Св.Климент во Охрид); Кавалиотис- автор на аромунски речник кој е одржан заблагодарувајќи на Тунман, итн. Врв на овој лицеј паѓа во

²⁰⁴ "На разни места ги пронајдов следните книги чиј автор е Монах Грегорије:"

²⁰⁵ СЕ ПОТВРДУВА, ВО МОСКОПОЛЕ СÉ БИЛО ТН.СТАРОСВЕНСКИ ЈАЗИК. ТОКМУ ЗАТОА ВО МАКЕДОНСКИ ЕПИР, ВО КОЈА СПАЃАЛА И АЛБАНИЈА, АЛБАНЦИТЕ И ВЛАСИТЕ БИЛЕ САМО ОДРОДЕНИ ТН.СЛОВЕНИИ. ЗНАЧИ, ТИЕ БИЛЕ САМО ИЗРОДИ НА БЕЛЦИТЕ: ЗЛО.

²⁰⁶ Бидејќи Охридската архиепископија била укината во 1767 година, сé било само на тн.старословенски.

²⁰⁷ Бидејќи сé било пишано на службениот тн.старословенски, сé било уништено. А тој ништо не знаел.

²⁰⁸ Машините и буквите биле уништени, што важело за сé во Св. Наум. Авторот само ја крие вистината.

²⁰⁹ ЗНАЧИ,АЛБАНЦИТЕ И ВЛАСИТЕ ДРУГО И НЕ МОЖЕЛЕ ДА БИДАТ,САМО ТН.СЛОВЕНИИ

²¹⁰ А.М.Селишев',Очерки по македонској дијалектологији, т. I, Казан, 1918,7- 14...."Охридската патријаршија еден подолг историски период оскудевала за црковна литература. Тоа ја натерало да бара начини да формира своја печатница како би го решила тоа прашање. Желбата и се остварила дури во првата половина на 18 век, кога манастирот Св.Наум ја подобрил својата материјална положба. Неговото Братство ја спомогнало инцијативата на Москополци да отворат печатница. Градот Москополе во тоа време се наоѓал во Деволската Епархија, а последната во Охридската патријаршија. Таму била отворена печатница која работела под покровителство на манастирот. Во 1740 година била отпечатена 'Служба за Св.Наум', која во 1742 година била вклопена во големиот зборник Аколупио, заедно со 'Службата на Св.Климент Охридски', на '15-те Тивериполски маченици', на 'Св.Јован Владимир', 'Св.Еразмо' и на 'Седмочисленици'. Некои од овие дела предтоа веќе биле печатени во Venecija, а ги финансирале видни црковни големодостојници од Македонија. (Види...). Како најзначајно дело издадено во оваа печатница се смета 'Четиријазичникот' на Данаил од Москополе. Тоа било отпечатено на македонски говорен јазик, Охридско наречје, а го финансирал билотскиот митрополит Нектариј. (Види...)". Овој бил на коине, на охридски, на влашки и на арбански говор. Значи, тогаш Власите и Арбаните не биле конизирани, никако латнизирани. СЛЕДИ ДЕКА МОСКОПОЛЦИТЕ И ЦЕЛ ЕПИР БИЛЕ САМО ПОД ОХРИД.

²¹¹ Густав Вајганд (1924), "Етнографија на Македонија", пиши: "За да се добие искрена оценка за карактерот на Македонскиот, давам една проба на јазичниот споменик, кој од едно време потекнува, кога уште на Балканот никакви национални противречности не беа познати, туку сите балкански народи заедно под грчко водство како Христијани се чувствуваат наспроти Турците (Муслиманите, Р.И.). Тоа било случај во 18 век. Тогаш пишел свештеникот Даниел од Москополис, еден расцветен влашки град во Албанија, три часови западно од Корча, една мала книжица, во која тој проба да соопшти за во земјата говорените јазици: Новогрчки, Влашки, Бугарски и Албански. Јазикот значи е потполно без влијание на било какви национални посматрања. (Тогаш такви немало, туку само Турци и Грци, Р.И.) Тој пиши фонетски со грчки букви. Јас од тоа пренесувам еден дел с. 19 з. 12 фф во мој посед најдувачкиот пример на второто, во 1802 отпечатено издание, без навод на местото на печатење". Се говори само за охридски говор, а не бугарски, оти под народната=булгарна Охридска црква бил македонски Епир, во кого била и Албанија, што важно и за московски тн.влашки говор и некој албански говор, во кои има примеси.

годините од почетокот на минатиот век. Најверојатно е затворен околу 1845. година, ама повторно отворен веќе 1750. година, издигнувајќи се од вистинското процветување кое траело се до првото уништување на градот 1760, по што го изгубил својот претходен сјај и продолжил самиот да животари.²¹² Тренутно, постоечките школи се одредени да вршат хеленизација на населението.²¹³ Во функција наставнички особи е вработено: 2 учители со 8 ученици, една учителка со 30 ученици и една воспитачица за претшколска возраст. Последните години поизвестноста на пропагандата е преместена управо на ова обданиште, оти се надеваат своите цели најлесно ќе ги остварат управо во неа. Едно е сосема сигурно: ниедна земја културата не ја превзема со толку полна настава за селски деца како од грчката пропаганда во овие аромунски села. (Лицеј од лице, а Лицеум=лице, Р.И.)

Према преданието, градот имал околу 12.000 куќи. Мене ми се чини оваа бројка претерана, оти ако се согледа целокупната површина на овој простор, се гледа дека таа е недоволна. Меѓутоа, ипак сметам мошне веројатно (како што тоа го наведува Pouqueville) да овој град имал од 40-60.000 жители, дури иако куќите не се со поголеми габарити од денешните. Најголем број куќи двоспратници се градени од камен и прекриени со шкрилчани плочи. Често, повеќе куќи ги опашува заеднички сид. Вратите и капиите најчесто имаат лакови. Постаратите куќи имаат веранда која ја потпираат столбови и кои се протегнуваат до двориштето, баш како и куќата на мојот домаќин Јанаки Назија.

На големата бројност на некогашното население исто така укажуваат постоењето на бројни цевководи и бунари кои делимично и ден денес се во употреба. Само во југозападната долина наидов на 4 водоводни системи од грнчарски цевки, од кои два уште секогаш се користат. Према тоа, водата сигурно не недостасувала, макар бројот на населението било 60.000.

Исто така, можело да се пратат патиштата на миграцијата на ова население, односно каде тоа се наследувало напуштајќи го Москополе. Аромуните на Берат, Фјерита, Битола, Крушево, Мегарево, Тарново, Серес и Солун и тоа само оние Аромуни од наведените места ја надминуваат бројката од 20.000. Освен тоа, Аромуните и нивните наследници од Москополе се сретнуваат и во сите поголеми градови во Турција и Грција, во Австро-Унгарија и Романија, па дури и во Русија и Египет.

За минатоста на овој град немаме доволно информации оти недостасуваат пишани извори, те така сме упатени на предание. Ова предание соопштува дека Москополе е основано на почетокот на 16. век. Кога Хан ('Дрим и Вардар', 292) го поистоветува овој град со разорениот град Воскоп во Големиот Девол (кој исто така се вика Воскополе), сигурно се лаже. Како што во наредните редови на овој текст ќе наведам, и понатаму постои место Воскоп. Pouqneville (II, 392) наведува понатаму дека Москополе е подигнато уште во 11. век на рушевините на еден антички град под името 'Москес' и дека го основале влашките чобани и му дале назив Воскополис или 'град на чобани'.²¹⁴

Не е потребен нарочит доказ дека овде се работи за чиста фантазија. Најнапред, влашките чобани не градат градови туку колиби кои ги викаат 'каливи'. Освен тоа, зборот 'полис' или бил непознат, оти градот не се вика 'Москополис' туку Москополе, а зборот 'поле' е словенско потекло²¹⁵ како што се и многу други топоними во овој крај, и значи равница, низија што сосема е прикладен на описот настанат во време пред што постоел градот.²¹⁶ Како што веќе е наведено, градот лежи во долината во која во пролетта во голем број се јавуваат билки со интезивен мирис 'моска'. Бидејќи во минатиот век овдешниот лицей во полно про-

²¹² Бидејќо Охридската архиепископија била укината во 1767 година, наведеното време од авторот е пред 1767 година. Токму затоа Албанците и Власите биле само охридска чета, Булгари, а потоа само Грци.

²¹³ По 1767 година Цариград врши коинизирање, според Хан (1865), византиски јазик бил коине. Дури само од 1868 година службен станува тн. новогрчки (катаревуса) на Коралис, кој произлегол само од коине.

²¹⁴ Значи, жителите во 11...16, 17, 18, 19...век биле едно исто, само тн. Словени, кои биле сточари (говедари и свињари) и овчари ('Чобани=Власи'), а Москес=Москес=моск ес, спореди со мноштво моск... во Македонија, а според Ламб, Русите биле Македонци. Пак, за Јеремија Русо, во "Летописите на Москва", Русите, односно Московјаните, имале еден ист јазик како старите Македонци. Следи Воскоп=во скоп=с коп, Воскополис=Воскопол ис, Воскополе=во с коп поле, Москополе=моско поле- тн. словенски.

²¹⁵ Стои колиби кои се викаат "каливи". Па тие се подигаат од кал, од кого се прават плитари и тие се сидат со кал, а со или без слама. Следи полис=полиш, за поле, а ваква е Полска, полниш... тн. словенско.

²¹⁶ Бидејќи тој бил тн. словенски крај, што важи и за Епир, Албанците и Власите биле само тн. Словени.

цветување се бавел со старогрчкиот јазик, тогаш е изнајден и грчки облик за називот на градот- 'Москопилис'.²¹⁷

А сега нешто и за обликов на овој збор со почетното слово 'В', кое исто така се јавува. Кога бев во Крушево, слушнав дека овој облик потекнува од местото Воскополе кое лежи на ободот на брдото свртено према долината на градот Корча. Денес ова место го наследуваат Албанци, а порани негови жители биле Аромуните кои се преселиле во Москополе во неговото проветување, при што најпрво го заменале називот Москоплеан и Воскополеан а потоа е и создадена ковачница Воскополис како ознака на местото на нивното потекло.²¹⁸

При прилика на еден свој излет на манастирот и соседната Шипска пронајдов уште многу различни работи кои се од голем интерес за минатоста на градот.(Шипска од шип,Р.И.)

Некои 20 минути од Москополе во правец Север, а негде на пола пат до врвот на планината, се најдува манастир кој е посветен на Св. Јован Претечи. Овој манастир го наследуваат два албански монаси кои, како и останатите монаси во внатрешноста на Турција, се карактеризираат со неверојатно незнамење, леност, лажливост, нечистотија и препреденост. Едина врлинана овие 'светци'- како ги назива народот, се состои од тоа да го угостуваат секој придојден без угледот на личноста.

Најпрво ја посетив црквата која, сходно на записот, е завршена 1659. година. Оваа црква не нуди ништо интересно дури ни летимичен поглед на книгите. Еден од монасите ми покажал 'Кодекс' кој се најдува во неговата соба, во кого еден ученик монах напишал на старогрчки јазик напомена која се однесува на првото разорнување на градот Москополе од 1769. година.²¹⁹ Оваа напомена гласи: (Значи, него го интерсирале црквите, стои коине, Р.И.)

- 'О, Москополе, о Москополе ! Каде е твојата убавина ?

Каде е твојот убав стас, кој си го имал околу 17. век' ?

- 'Најбезочниот од смртникот ми донесе пропаст'

- 'Нек' Бог ти даде, на молитва Св. Јована, повторно да се врати минатата убавина !'²²⁰

Меѓутоа, оваа желба не се исполнила.²²¹ По првото разорнување, кое е пратено со одење на богатите трговци во Виена и Венеција, уследило ново 1788. година а под водство на Али-паша и неговите варварски и похотни орди (само Скипари, Р.И.) потполно е разорен и последниот траг на некогашната благосостојба.

Тоа, на кој начин се одржало сеќавањето на ова време, да се види во делото 'Аромуни', II том, 150.

Во иста ова соба наидов на гравура која е мошне интересентна и која сакав да ја откупам, меѓутоа монасите не сакале да ја дадат мада имале уште еден пример на истата.²²² Следниот ден за неа барале 10 лири а потоа 5 (околу 100 марки). Јас , ипак, се задоволив само со една фотографија, платувајќи ги и нивните услуги.²²³

Како среден и долен натпис кажува, оваа слика Андра Тирка е посветена на Ден на мртвите и за оправдување на гревовите негови и неговите претходници и крстителот Јован, Виена, 1767. септември.²²⁴

²¹⁷ Авторот не е чесен, и во сржта е расипан, затоашто тој објаснува дека потеклото било словенско, дури миризбата била моска + ва = Москва, а во Москополе живееле Московити, т.н.Словени и Бриги=Брзјаци, чиј прч стигнал и во Истра со кирилицата, а прч бил Пир и Георг Кастроит, а во Билијата и Александар Македонски. Овој не го познавал коине, оти тој бил по неговата смрт, тој бил Птолемејов јазик, а Птолемејците биле Бриги=Брзјаци, чиј дативен у бил во презимињата на македонските Албанци и Власи. Тие до 1767 година биле само Булгари, а потоа Грци со коине, а од 1868 година и катаревуса.

²¹⁸ Се говори за планина. брда и долина. Долината била преполната со билки, кои мирисале...Следи Москопелан=моско полеан и Воскополеан=воско полеан. Па долината била пчеларска, и тоа т.н.словенска.

²¹⁹ Бидејќи тој пишел за разорнувањето 1769 година, неговото пишење било само по 1769 година, а никако пред тоа. Бидејќи Охридската архиепископија била укината 1767 година, потоа се било на коине.

²²⁰ Се додека бригиските=брзјачките Московити биле под нивниот Охрид,Москополе бил преубав град.

²²¹ По укинувањето на Охридската архиепископија/патријаршија се било уништено: Власите несвесни...

²²² Авторот понатаму не кажува на кој јазик била напишана гравурата.Во неа имало т.н.старословенско.

²²³ "Морав да се откажам од репродукција чисто од технички разлози, па ипак на располагање стои уште секогаш интересантната фотографија".

²²⁴ Па тогаш,1767. година,била укината Охридската архиепископија/патријаршија со т.н.старословенски. Авторот за него вели, старобугарски јазик. Следи Власите до 1767 да се Старибугари, потоа Старигрци.

Тука исто така е слика на Тодор Сине Крудија кој сигурно добро го познавал Московополе оти, инаку, не би можел така верно да го отслика неговиот пејсажен дел. Името е аромунско како и името на ктиторот. (Власите до 1767. биле Бугари, потоа само Грци- денес, Р.И.)

Во средината се преставени Марија и Јован а 17 вињети кои се најдуваат наоколу ја прикажуваат сцената од животот на Св. Јован. Долу десно се запазува 'Москополис' (Московополе, Р.И.) со своите цркви и двоспратни куки низ кои протекуваат три потоци кои лево се составуваат во еден поголем поток. Изнад се гледа еден мост кој води во правец на 'Корица' (на тн.старо-словенски, Р.И.) која е само назначена со обриси на неколку куки во чие средиште доминира еден минарет. Потоа се гледа друг мост висина околу 8 м, под него, лево се најдува црквата Св. Петка и пат кој води во манастир Св. Јован, што се прави еден четвороагол во чија средиште лежи оваа црква. Дури и изворот, лево од манастирот, бил повеќе изграден. Овде сега се најдува една просторија во која се гледа другиот примерок на истата слика. Исто така е воочлив еден трет мост кој уште секогаш е зачуван а се прикажува испод устиеот во потокот Шиписка која, движејќи се во правец север, би доспеала до Шиписка. На сликата е испишано 'Сиписка' (бригиски=брзјачки, Р.И.). Од ова е воочливо дека и ова место некогаш било мошне значајно, да лежело од двете страни на потокот, во кое се влегувало преку мостот кој повеќе не постои.(Значи, службен гравурски јазик бил тн.старословенски, Р.И.)

Долу, лево, се заприметува уште еден манастир Св. Наум, Охрид, Елбасан и Битола во одговорувачката географска положба. Во долниот десен агол се гледа понекоја кука со црква, изнад кои стои натпис 'Елоград'- најверојатно Београд (Белоград, Р.И.), те. Берат.²²⁵

На овој начин сликата ја покажува просторната распространетост на овој град во тоа време, како и големината на Шиписка за која порано никогаш не сум слушнал наводи. Го посетив селото уз пратење на влашки чобан, кој се гледа на сликата во текстот покрај монахот, како и со младиот момок во народна носија на аромунски трговци.²²⁶

Се движејма по патот зад манастирот кој водел преку висови, и по 45 минути стигнавме. Денес ова село брои 30 куки. Сите негови жители се Аромуни кои најголем дел му припаѓаат на племето Фаршериоти а живеат од одгледување на овци. Жените исклучиво говорат аромунски додека во Московополе вичните и албански јазик, што ова село ги прави единствени за јазична студија.

Ме одвеле до еден човек кој има преку 100 години. Неговиот најстар син изгледа дека ја преминал седумдесетата и тоа што е карактеристично и најчест случај, точно не ја знаел својата старост.

Кога го поздравив со: 'Добар ден, дедо' !, горко почнал да плачи. Испрекинат со јеџаите ми се жалел дека одавно така никој не го ословил, дека неговите синови лошо опходуваат према него, да не му дават сит да се најади. Подоцна ми потврдил дека се тоа било вистина, ама ми е така речено, да тој исто така да се опходил и према сопствениот татко.

Кога се расправував за минатото на Шиписка, ми рекол, дека некогаш имала 6000 куки, дека црквата која сега е на 20 минути некогаш бил во центар место и дека некогаш биле многу куки од двете страни на потокот, додека денес е малку и само на една страна. 'Тек кога Московополе почнало да се развива во голем град, Шиписка била мала', додал, бар така слушнал од својата баба а таа се тоа видела со своите очи.

Тоа, дека Шиписка во минатиот век лежела на двете страни на потокот, потврдува и сликата од 1767. година како и многу бројните мали извишенија на обронците унаоколу кои сега се обрастени со лески, а испод кои уште секогаш се разпознаваат темели на некогашните куки. Исто така, на потокот и денес можат да се видат остатоци на млинови. Ако, исто така, се погледа широкиот пат како и мостот на излезот од местото се тоа недвосмислено ука-

²²⁵ Авторот не кажува за тн.старословенски, според него, старобулгарски, во "Етнографија на Македонија", од 1924 година. Меѓутоа, тој понатаму не признава. Елоград + б (в) = Белоград (Велоград). Токму за ваков град се пее во македонското творештво, никогаш влашко и албанско. А и песна Фросина мома.

²²⁶ Авторот потврди дека имало текст, а тој не се осмелува да го кажи јазикот на кој бил текстот напишан. На никој друг, туку на тн.старословенски. Тој вели влашки чобан. Значи, Влав=Чобан, едно исто. На следната 88 страница има слика, со текст: "Албански монаси (двајца, Р.И.), Аромунски чобанин и трговец од Московополе". Свештениците била православни, како и денес македонски, со темна носија и темна капа, како и Овчарот=Пастирот. Трговецот бил во бела облека, со црна капа. Па се е само македонско.

жува на тоа дека ова место некогаш морало да биде мошне живо што се однесува на сообраќајот, оти тоа со својата положба било готово идеално и одговорало на начин на животот на Ароманите. На косите обронци извон местото, секаде унаоколу, се најдува шума и пасишта, ладна вода во изобилие како и чист свеж воздух.'(Aer bun și ap-aratse') = 'Aer banu et aoma vecens' е превасходна одлика на овој крај.²²⁷ Се враќавме со патот кој водел ниводно со потокот, потоа низ добро пошумената долина, а потоа свртиме на југоисток кон Москополе во кое стигнавме за 1^{1/2} час.

Задоволни со она што сме постигнале во ова интересантно место го напуштив во четврток, 5. септември во 16 часот, уз пратење на Накија и еден заптија. По еден час јавање поминавме покрај живописното албанско место Гистомат. Од ова место се рачва, еден води во брдото, другиот низ долината, а двата ги поврзува Москополе и Корча. Тргнавме со првиот пат и по 45 минути поминавме низ порано споменатиот Воскоп, каде сме стапиле во долината. Кај засеката Турана ја поминавме реката Дунавица и околу 19,30 часот стигнавме во Корча. (Белград со Дунавица и Белград со Дунав, а до реката Дунав била Македонија, Р.И.)²²⁸

13. Корча (5.- 15. септември)

Корча²²⁹ по многу нешто се издвојува од останатите поголеми градови на Турција. Лежи на подножјето на едно извишување кое е прекриено со засади на винова лоза. Ова извишување ги пробил потокот Морава. Морава го дели овој град на две половини и тече во проширената долина на реката Моравица.²³⁰ Местото не оскудева во добра извонредна изворска вода. Климатата е пријатна и здрава. Само каде северецот дува подолго време и донесува испарување од езерото Малики (=мал ик и, Р.И.), тогаш настапува време на грозница. Зимата термометарот ретко да се спушти испод 8° R, а летото температурата се зголемува и до 28° R во лад. Ама жештината воопште неоптеретува бидејќи воздухот е во стално движење. Да нема куполи џамиите и минаретина, кои стрчат изнад циглените црепови на крововите на куќите, би се стекнало впечаток дека сте дошли во еден европски град. Улиците се широки и добро калдрмисани, има доволен број светилки, додека работниците и магацините на занаетчиите и трговците изненадуваат со богатиот избор и чистота. Големиот број на куки е стамен и во нив можат да се најдат симпатични уреди. Одма се гледа да се најдувате во значајно трговско место. Едино Битолскиот пазар има поголемо значење од овдешниот. Најголемиот дел на Средна Албанија се снабдува со житарици управо во Корча. Човек би се излагал ако поверува дека ова богатство на некои жители е создадено во самото место. Тоа воопште не е случај. Напротив: најголем број на трговци го создаваат ова богатство во Египет и трговските центри

²²⁷ Бригискиот=брзјачкиот крај се до со 1767 година убаво се развивал, што било со бригискиот=брзјачкиот Самоил, кој од проклетите Римјани бил прогласен за крал со архиепископија и цар со патријаршија, и тоа за да се распадне Македонија=Православието, со својот македонски православен тн. старословенски јазик, што и се случило во 1767 година. Оттогаш Охрид и неговиот бригиски=брзјачки Епир назаднал, дури бил уништен. Бригиските=брзјачките Арбанци и Власи биле коинизирани, латинизирани, катаревусирани, романизирани, дури и арнаутизирани. Следи нивните говори (јазици) да се трорасни на: Белци (Пелазги), Црнци (Семити) и Монголи (Арнаути). Меѓутоа, Арбаните и Власите ги имаат сите бригиски=брзјачки гласови (темен вокал, брзјачкото s, брзјачкото dативно у e на крајот на презимињата), како и сите тн. Вукови (Караџикови) гласови, за кои во Р. Македонија биле обвинувани носителите на македонски јазик, кој бил бригиски=брзјачки, прогласувајќи мноштво зборови за турски, грчки, албански, дури и влашки. Ама состојбата е обратна. Во албанскиот и влашкиот јазик е помасовна употребата на темниот вокал како на источниот Балкански Полуостров, како што е во Романија со Бугарија, а нив Херодот (5 век п.н.е.) ги нарекол Траки. Исто така, на тие тракиски простори има повеќе монголски (скитски=готски=арнаутски) зборови, кои Вајганд и другите германски автори многу добро ги познават. Следи тие да тврдат дека Албанците и Власите како Романците биле Траки, а Тракијци биле и Бугарите. Да состојбата била ваква е доказот дека во португалскиот јазик темниот вокал на името е крајното e

²²⁸ Авторот говори за живописно албанско место, кое е Чистомат=ч-исто мат (Матка)...на тн. словенски.

²²⁹ "Корча е албански назив, 'Корица'- грчки, а 'Корчао'- аромунски назив на ова место. Гопчевиќ пиши за 'Торци' што е словенски облик". А бидејќи сите форми се само на јазик на Белци, тн. словенски, Албанците и Власите, со нивните Германци, се само одородени Белци со повеќе расни јазици: Грците со Романите говорат дворасни јазици на Белци и Црнци, а Германци со Албанци и Власи трорасни јазици.

²³⁰ Македонска Морава се влива во македонски Дунав, а овде бригиска=брзјачка Морава во бригиска=брзјачка Дунавица. Врз нив е возвишиението кое е со Гора=Кора=Корица=Корча. Името Корица имало форми, кои биле грчка, албанска и влашка, затоашто Грците и Албанците со Власите биле Македонци.

на Средоземно Море. Таму овдешните Албанци се на ист глас како и Аромуните од Невеска, Крушево и бројните други места, или како Грци.²³¹

На богатството на овие трговци почиваат и богати задужбини од кои се издржуваат овдешните школи. Задужбината названа 'Ласон' има годишен приход од камата од 14.000 марки во готови пари, која ги исплаќа Грчка банка и приходите од закуп на различни куки. Главен задужбинар бил извесен Георг Михаел Банга. Со богати поклони стално се зголемува и моќта на задужбината. Школите, наравно, се во служба на грчката пропаганда како албанското население би се хеленизирало низ образување и јазик. За оваа цел служат: гимназии со 7 наставници и 80 ученици; Градската машка школа со 7 наставници и 320 ученици; Градска женска школа со 8 наставници и 150 ученици; ниска основна школа со 4 наставници и 130 ученици и едно обданиште со 3 воспитачки и 300 деца.²³²

Муслуманите имаат свои сопствени школи за машки и женски деца, како и едно обданиште.²³³ Колку мене ми е познато, во Корча постои и една национално-албанска школа која ја води интелигентни, патриотски настроен човек- Пантели Сотири.²³⁴ Ама учинокот на оваа школа, за сега, е мошне мал.²³⁵ Христијанското, албанско население го гледа својот благослов во Грција, оти мал број на луѓе кои ги познаваат приликтите во Австро-Унгарија, се надеваат на нивно воведување овде, додека муслуманските Албанци, а посебно господствените бегови, најповеќе би сакале да се осамостојат на начин кој порано го опишав. Христијаните а оние меѓу нив кои се изјаснуваат за Албанци се прибојуваат дека исто така ќе биде тлачење од своите бегови како порано од турските, како и да беговите, сосем сигурно, не ќе ја дадат власта од рацете- накратко: да би било можно било каква равноправност измеѓу муслуманскиот и христијанскиот елемент.²³⁶ Националната партија, наравно, се ова порекнува, ама во народот ова бојазност е така многу распространета да го спречило националното размислување.²³⁷ Недавно друштвото на национално настроени Албанци основало во Букурешт една школа во која луѓето треба да се обучат во наставнички кадар како во домовината би се развила пропаганда за развој на национална идеа.²³⁸ Во Корча- најдобро стоечкиот и најпрогреситетен град на Албанија, тло за ова е неповолно. Ова најпрво би успеало во Елбасан и Берат каде грчкото влијание е далеку помалку приметно. Во секој случај, упркос долгогодишната работа на грчките школи во Корча уште не му успеало да го воведат грчкиот јазик во семејството, а се дотогаш мајчиниот јазик останал сочуван, останува и љубовта за домовината, што дава надеж на тој начин да се сочува и националниот идентитет.²³⁹

Најголема препрека, која стоела на патот на националното обединување, е различноста во исповедување на верата.²⁴⁰ Како што во јужните краишта на земјата стојат спротиставени христијани и муслумани, така и во северните краишта постои јаз измеѓу католиците и

²³¹ Авторот не објаснува, дека Албанците како Муслумани=Турци биле привилегирани од Османите, а и Власите како Православни=Грци, што не било со авторовите Бугари. Овие сакале да ја возобноват Охридската архиепископија, да го повратат како службен црковен јазик, тн. старословенски, и да ги внесат мајчините говори. Ова никогаш не било со авторовите Албанци и Власи, кои биле само Турци и Грци. Па следи по 1950 година Албанците како Турци се селат во Турција, а и Власите во Епир денес се Грци.

²³² Парите на Власите, кои биле Грци, биле во Грчка банка, за грчка пропаганда..., а никако за влашка.

²³³ Значи, по 1767 година имало само два вида на школи: Турски (Муслумански) и Грчки (Православни).

²³⁴ "Во меѓувреме е отворено уште седум школи во областа Колонија". Колонија е од кол, а оградена од колци, тн. словенско значење, ко Пантел=пант(панот) ел, за Пан=господар/господин на чешки, словачки и полски, од Пан Бог на Пастирите=Овчарите, и Сотир=со тир или Сотр=сотри... Меѓутоа, школите биле протестантски од САД, а не албански. Албанците биле неписмени и не учеле. Се само страни влијанија.

²³⁵ Не можело да биде, кога тие не биле Романци, туку само Грци. Тие до денес никаде немаат влашко.

²³⁶ Се потврдува, немало национална албанска свест, оти тие биле само Муслумани=Турци и Православни=Грци. Следи по 1950 година Муслуманите од СФР Југославија како Турци да се преселуваат во Турција, а ниту еден во авторовата Албанија, во која не можело да се живее, па се бегало и денес бега вон неа и вон Косово. Следи само Австро-Унгарија, на српски без н Угарија, во борба против православието на Русија со јазик на Белци, тн. словенски, во сојуз со Рим, да се одродат Арбаните од пелагиски јазик.

²³⁷ Па никогаш немало арбанска свест. Арбанците биле само Муслумани=Турци и Православни=Грци.

²³⁸ Во Букурешт било за ширење на романскиот јазик, што се случило со Власите, но без Муслуманите.

²³⁹ Национален идентитет никогаш немало, туку се работело само за православните: Романци и Грци.

²⁴⁰ Бидејќи "најголема препрека" е "различноста во исповедување на верата" немало национално чувство.

муслиманите. Ако во култивираните драви е конфесионалната стратификација во состојба да предизвика расправи, тогаш таа е далеку по изразена во некултивираните земји каква е Албанија во која религијата поседува сосем друго значење.²⁴¹ За христијаните католикот ('папа'- како го викаат) е оличење на самиот ѓавол. Фанатично mrзење према нив е далеку поголема отколку према муслиманите, а дали се дава оваа спротиставеност да се изглади, (што би било неопходно за политичко обединување), останува големо прашање.²⁴²

Меѓу 12.000 жители, кои најголем дел се христијани се најдуваат и околу 130 аромунски семејства, од кои 50 водат потекло од Москополе и припаѓаат на трговачкиот и занаетчиски сталеж, додека останатите се чобани и керации. Најголем број овдешни Аромуни припаѓаат на племето Фаршериоти. За Аромуните постојат школи со 2 наставници и 50 деца. Овие деца потекнуваат од најсиромашните слоеви на Фаршериотите, додека имотните, како и секаде, се предани на хеленизмот.²⁴³

Сум бил срдечно примен кај наставниците и Папа Харалампија, син на челникот Анастаса Никола Буламаче од Пљасе. Шездесетгодишниот Буламаче е еден крепок, стамен човек кој умеел да ми пружи најдобри информации за сите односи со Аромуните, со обсир дека уз своите стада ја прокрстарил цела земја од Охрид до Мисолонгија, од Јадранско до Јонско Море.²⁴⁴ Издржал многу крвави битки со грчките пастири, кои се водени поради подобри пасишта, ама со Албанците живеел во најголеми разбирања. 'Vlach edhe Schkjip vla' (Власи и Албанци браќа), важи кај Аромуните и Албанците, те поради тоа Грците ги називаат Аромуни на Албанија, а посебно, Фаршериотите: 'Арванитовласи'.²⁴⁵

Од кога Тесалија припаднала на Грција (Елада. Р.И.), каде Буламаче редовно ја проведувал зимата, отпочнало со стално опаѓање на неговиот стандард. Порезите, царината и издатоците за пасош, кои стално растат на границата, така се значајни да одгледувањето на овци повеќе не се исплатува. Од 10.000 овци, кој порано имал, одвај останале 2000. Поради опаѓање на имотот се објаснува околноста неговиот син постанал поп, што е изразита реткост кај Власите-пастири, а кај Фаршериотите воопшто не се јавува. Овие потоњи му дават предност на својот 'капитан' (водач на бандата) во однос на попот.²⁴⁶

²⁴¹ Авторот е прерзок и расипан, тој говори за земја Албанија, а таква до со негово време никогаш немало. Албанија=Арбанија била во Епир, а Епир бил македонски. Во Епир живееле само Муслимани=Турци и Православни=Грци. Бидејќи во авторовата Северна Албанија, на крајот на 17 век, биле колонизирани монголски Арнаути, Православните го прифатиле католицизмот, за Рим со Виена нив да ги штити.

²⁴² Авторот потврди, верските разлики биле огромни, порадишто тешко било обединување на населението во авторовата земја Албанија, која никогаш не постоела. Следи никогаш да не постои албански народ. Бидејќи народот е еднорасен тој мора да има еднорасен јазик, што не е и со авторовиот албански народ со трорасен јазик, а ваков бил и германскиот, и дворасен италијанскиот. Токму проклетиот Рим во сојуз со Исламот, од 1071 година до денес, го ништи Православието. Следи авторот да потврди: "Фанатично mrзење према нив" (Католиците, Р.И.). Затоа авторова Албанија е дело на Рим и Виена, со свој албански народ со трорасен јазик, која е исламска. Тие на ова не завршиле, во 21 век тие создале Косово.

²⁴³ Авторот не наведе, дали има влашка школа за богатите Власи. А овие биле Грци. Следи бедните Власи учеле романско училиште со романски јазик, ништо влашко (овчарско), а богатите Власи биле Грци.

²⁴⁴ За авторот една земја била "од Охрид до Мисолонгија, од Јадранско до Јонско Море". Во таа негова земја имало само еден земјин народ со еднорасен јазик, т.н. словенски, а што го потврдуваат и мноштво други автори, кои биле сведоци од 11...15, 16, 17, 18, 19 и 20 век. Барлети (16 век) вели, Епир, во кој била Албанија, била македонска земја. Според него, илирски јазик бил т.н. старословенски, а Илирик била денешна Црна Гора, без Приморјето. Приморјето било во Далмација. А во неа со Истра се задржале Глаголицата сè до 1927 година, што го пиши Д. Оболенски. Бидејќи таа со Кирилицата таму не стигнала со чартер лет, тие се ширеле преку Епир и епирска Албанија, кои биле македонски. Токму затоа ништо немало албанско, нити влашко, се било македонско=т.н. словенско. И Була=була, беле=беле...маче=маче.

²⁴⁵ Се кажа Мисолонгија, грчки Пастири=Овчари=Власи за пасишта. Значи, Власите биле само овчари, со јазик како во Мисолонгија, која била во иста земја со Охрид... Таму се говорел еднорасен јазик, пелагиски, кој бил варварски, говорен во Елада и Македонија. Никаде нема Аромуни, туку само Влахи, х=v, Влав, кои со Шкиптарите биле vla, v=b, l=r, бра-тја=бра-ка. Следи тие да се Арванитовласи=арван власи. Арваните биле само т.н. Словени, што важело и за Власите. Историски Епир и Албанија биле Склавинии.

²⁴⁶ Историјата познава сточари (говедари и свињари) миротворци и овчари разбојници. Пак, овчарите се разбојници оти тие се борат за пасишта. Секаде, каде тие одат, се уништуваат, дури денес. Другите Власи биле бандити. Тие како разбојници и бандити немеле потреба за поп. А попот бил грчки и романски.

Денот 8. септември, во пратња на неколку аромунски чобани сум отишол на излет источно од Корча во селото Мборна каде се најдува една мала византиска капела од 896. година која е вредна да се спомене и во која сум пронашол извесен број слики на светци печатени во Вроцлав. Долината која од Мборно продира до планината исто така води до јама со мрк јаглен за работа на парниот млин.²⁴⁷

Бидејќи во заминувањето стрпливо сум давал информации на најрадозналите прашања на овие чобани за нашите односи, исто така ја искористив приликата да им поставам извесен број прашања за нивниот начин на живот, обичаите итн., и, измеѓу останатото, побарај од еден човек, кој ми се чинел нарочит отресит, информација за нивното верување во иностранство. Во пораните случаеви ми е даван одговор: 'Тоа не знаеме', или: 'Кога човекот е мртв, е мртв'. Исто така установив дека им е познато верувањето во небото и пеколот. Меѓутоа, на ова прашање добив одговор да по смртта сите луѓе одат во рај, било добро било лоши, и да таму продолжуваат да живеат како цвеќе, со таа разлика што добрите луѓе постануваат убаво цвеќе, а лошите луѓе одвратно цвеќе, како што чичокот или пак цвеќе со непријатен мирис и отровни билки. Бев изузетно изненаден, па дури и дирнат, со вакви наивни и така помирливо гледиште во однос на Христијанството и изгледа дека и останатите мои пратилци го делеле неговото мислење.

Овие номадски сточари одраснале без икаква религиозна подука ама нималку помалку строго се придржуваат на своите празници, денови на нивните светци, а се останато или е непознато или се равнодушни.²⁴⁸

Бидејќо Корча е седиште на мутесарифот му отидов во посета, како тоа е вообично. Со обсир дека не му било добро, ме одвеле во двориштето кое се најдува хaremot и тој во него. Седел на мадрацот, во една прилично пространа соба, замоткан во широк памбучен одор и срдечно ми посакал добродошлица изразувајќи ја својата радост на тој начин што може да поздрави еден припадник на големата германска нација во овој град, а потоа со одушевување раскажувал за царот Фридрих кого лично го запознал во Стамбол. Дури по два дена ми ја возврати посетата што е почест која до сега не ми е ја укажал ниеден мутесариф. Исто така дека христијаните се задоволни со него, оти овде општите односи се сосема другчи од оние во Елбасан, каде муслиманите чинат претежно мнозинство, и од оние во Охрид каде населението е измешано. Бугари²⁴⁹ кои таму чинат мнозинство, овде воопшто не се застапени, освен, можда пар семејства кои се доселиле од соседните села Бобошница и Дреново. Ова го слушнав од еден наставник кого овде го испратила бугарската пропаганда, ама на кого не му успеало да отвори школа.²⁵⁰

14. Повраток во Битола и боравок во него (10. септември- 19. септември)

Патот за Битола, не укажувал ни на никаква препрека, оти требало само да се следи оваа добра сообраќајница. Се водела доволно сметка и за нашата безбедност бидејќи нас не прателе двајца добри суварии- јавачи. Корча ја напуштивме во 05 часот. По 1^{1/2} часа стигнавме во муслиманската Пљаска. Изнад ова село лежи аромунска Пљаска од кое можат да се видат неколку куки и црква. Оваа црква, заедно со црквата во Охрид и онаа во Периволим биле едини во тоа време, во кои се одржувала богослужба на аромунски јазик. От тогаш броят на ваквите цркви се зголемил како кратко ми е соопштено.²⁵¹ Поминавме низ замочваре-

²⁴⁷ Македонската Павлова Црква, Јустинијана Прима, која прераснала во Охридска архиепископија/патријаршија, која била под царот во Цариград, под кого била и Цариградската патријаршија со патријархот, имала свое делување низ цел Македонски=Балкански Полуостров, и вон него, во Русија..., а и Вроцлав, каде се говорел еден јазик на Белци, тн.словенски. А ова не важело само во 19 и 20 век за изродите на Белците, Грците со Албанците и Власите. Ова важи и за тн.Несловени, изроди на човечноста.

²⁴⁸ Бидејќи имало само верски народи, се додека не била укината Охридската архиепископија, таа нив во своите црковни школи многу ги учела. Таа била укината по налог на Европа, а Европјаните се чудат.

²⁴⁹ Во Охрид, Елбасан...имало само Муслимани=Турци и Православни: до 1767 година Бугари, па Грци.

²⁵⁰ Од 1870 година има Бугарска црква, а бугарски јазик бил говорот од Варна. Овој не го прифаќале Брзјачите, тие си говореле брзјачки говор. Па бугарските школи не успевале. Бугарска држава 1908 год.

²⁵¹ Во џамиите на авторовата Турција не се проповедало на турски јазик, туку на арапски. Токму затоа во црквите, кои биле под Цариград, се проповедало на коине. Црквата во Атина немала важност. Во Влашка се проповедало на тн.старословенски, што го пишел и Вајганд. Кога Романија постапала држава со своја црква и јазик, се проповедало на романски. Бидејќи Романија била богата, таа интересувени-

ната долинска потолина користејќи повеќе мостови и во 07,15 часот се одморивме час време во анов Дзвежда во близина на истоименото село. (Поимот е само тн.словенски, Р.И.)

Оттаму се пружа поглед на езерото Малики ама мене ми се чини како да постојат две езера. Ако лубето се призапрашат и тие наведуваат имиња на две езера: Малики и Совиани²⁵² Изгледа дека зимата и од пролетта доаѓа до задржување на вода на реката Девол така да двете овие дела чинат една површина под вода, измеѓу селото Совиани и Паљани. Меѓутоа, лево тоа, многу делови остануваат суви и тогаш служат како пасишта, додека другите делови ја чинат пространата баруштина, која, чини, го разчленува езерото на два дела.²⁵³

Да би пресекле многу кривини на овој пат, поминавме по една стаза узбродо те мошне брзо доспеваме до висовите од кои патот поново постепено се спушта, пополека пратејќи ја усеката на Преспанското Езеро. Големиот дел на патот го поминавме во сенка на храстови, потоа уживавме во поновниот поглед на ова убаво, ама мирно езеро со своето острво и по четиричасовното јавање доспеваме во анов Горица, каде, освен цена, ништо не можело да се добие. Продолживме да јаваме анов Стари. Но, ни овде не можевме да останеме бидејќи ништо не можело да се добие а и гостионичарот лежел на умор. Така брзавме према анов Цури во кој стигнавме околу 17 часот при дожд кој лиел како од кабел, ама истовремено бевме обештетени оти сме нашле се што нас ни е потребно. Со Накија легнав во иста соба, додека суварите преноќиле во претсобјето тешко омамени со ракија.²⁵⁴

Нашето тргнување следното утро го омел јакиот дожд до 08 часот. Патот водел долж езерото, потоа узбродо до анов Гават во кого стигнавме по 2¹² часа. Меѓутоа, се одморувавме тек по еден час во анов Кажани.

Овде видов неколку шишиња пиво кои биле поредени на една полица. Сакав себе да си го приуштам ова долго скратено задоволство и го запрашав гостионичарот за цена на шишето, за кое барад 10 пјастери (2 марки). 'Тогаш ова твое пиво мора да е старо', одговорив. 'Да', рече, 'го имам веќе пет години а она кое сум го купил- исто така пет'. 'Во тој случај сам можеш да го пиеш', бил мој одговор на пренаражениот и унезверен анција.

Оттука за 2^{1/2} час стигнавме во Битола, по патување кое траело два месеци, срдечно дочекан од своите пријатели и нивните членови на семејствата.

Следната недела воглавно го проведов во развивање на фотографиите кои ги снимив во Албанија.²⁵⁵ Со себе понесов едно ковчеџе отпорно на светлост во кое биле 30 плочи. Тоа имало два поклопци, од една страна ги вадев неупотребените плочи, а од друга страна ги ставав осветлените плочи. Најдувам дека ваков уред е мошне практичен. Исто така, најдувам дека била мана што, покрај својот фотографски апарат, немав рачна камера ('детективна камера') со која, без претходно подесување, би можел да снимам. Оти, не само тогаш би можел да ги сочувам некои истргнати сцени од животот, туку би можел и да ги фотографирам оние особи кои несакале да се позираат.

рала кај големите сили и тие извршиле присила, во Отоманското Царство да се отворат Романски цркви, со романски јазик. Токму затоа Власите не биле Аромуни, туку овчари=чобани=пастири. Наведените Аромуни се Вајгандов фалсификат, а се работело само за Романски цркви со романски јазик. Пак, романскиот јазик бил латинизиран тн.словенски јазик во тн.домовина на тн.Словени, Романија, име на тн.Византија, за Ромејци=Римјани. Следи во Македонија богослужбата да биде на коине, а Македонците се бореле да ја возобноват Охридската архиепископија со тн.старословенски јазик, и да се вклучат мајчините говори. Ова никогаш не се случило за православните Власи и Албанци, а тие биле само Грци.
²⁵² Едното езеро било малики=малецко, мало, како родот на Готите Амал=а мал, и совиано=со виано...

²⁵³ Објаснувањето говори дека поимот Девол произлегол од девол=де вол=дол, каде останувало вода.

²⁵⁴ На истата страна 95 има слика, со текст: "Аромунско семејство од Пљасе (десно Албанка)". Него-вата Албанка има само бела шамија. Меѓутоа, народната влашка облека и носија со се накити, со се на авторовата Албанка, се македонски. Тие можат да се видат и кај македонските играорни групи, никако кај авторовите влашки и албански. Па авторот бил само чедо на најзлобната берлинско-виенска школа.

²⁵⁵ Хан (1865) пиши: "XXVII. Манастир. ..." Карло Калверт, енглески конзулат, ревносно се бавел со фотографија, и додека Секел особито помагал" ... "на наше побарување дозволиле целиот манастирски гарнизон да го фотографираме. Др. Секели зел два листа, ама на жалост коњските глави испаднале само како бели флеки. Во толку подобро испаднало снименото покрај еден топ, оти офицерите стоееле како столбови, а осветлувањето не било баш незгодно. Па и гомилата од различните родови на војска околу еден топ, испаднало на задоволство, и ако без погрешка. Полските улани покрај турските војници представувале занимлива спротивност" ... Следи и Вајганд 1894/1895 година. А па Милтон Манаки не бил прв.

15. Излет во Гопеш (19.- 23.)

Едино што уште ми останало да посетам било едно аромунско село во оваа област Битола- Гопеш. Се одзвав на позивот на тамошниот наставник Јордакија,²⁵⁶ кој управо во ова време се најдувал во Битола, и го пратев до селото заедно со Накија.

Јававме околу 10 км по добропознатиот пат, кој води во Охрид, потоа свртовме десно преку Рамна во долината во која лежат неколку албански села: Црновец, Доленци, Лера, Рамна, и Кажани чии жители се муслумани.²⁵⁷ Стазата понатаму води во пошумените планини каде, сосем неочекувано, кај една окука на патот, погледав село кое се најдува на предивната положба на еден обронок. Равен и убав пат во голем лак нас не водел во селото проаѓајќи низ дивна храстова и букова шума. Самото село е оддалечено од Битола 3¹² часа. Недолго по мото доаѓање се појавиле наставниците: Димитру Пелица, Јорго Каракота и Наки Стерју.²⁵⁸

Како и другите аромунски села и овде се води огорчена борба измеѓу националниот и грчкиот елемент.²⁵⁹ Гопеш припаѓа на оние малкубройни села во кои националната партија однела превага како последица на околноста да еден богат Аромун, Димитро Касаковиц, оставил голем иметок за овдешната школа. Исто така, трговците поседуваат свои работилници во најголем дел во Бугарија и Романија, што значи дека со Грција не постојат работни врски.²⁶⁰

Селото брои 450 куќи. На основа на многу рушевини наоколу се заклучува дека порано биле повеќе. Албанците кои живеат во близина нанеле многу штета на ова село, со што е загрозена безбедноста на неговите жители, така да многу се иселиле за Бугарија. Во Софија е стотина овдешни семејства, во Самоков 50 а во Дубрица 20. Меѓутоа, од кога таму почнале да се вклучуваат млади луѓе во војската, се случува тих повраток на овие луѓе во селото. Во меѓувреме се подобриле и сигурносните прилики. Некогаш оваа заедница издржувала неколку заптији, кои имале задаток да го надираат патот за Битола а посебно онај негов дел низ шумата, а потоа сите мажи наоружани така да можат да победат и поголеми разбојнички банди, а биле и такви кои имаат и 300 луѓе.

Годината 1879. селото го походиле разбојници составени најголем дел од Аромуни, изнулиле пари и намирници од неговите жители и со себе повеле два младинци и една девојка.²⁶¹ Отишле и во црквата во која бил овдешниот владика, му бакнале рака а на грчко настроеените жители ништо не му направиле жалосно. Оваа и слични банди арамии не само да оделе заради корист од 'занаёт', туку прателе и политички интереси. Требало да предизвика немири и незадоволство во народот да овој уште пожестоко би се завзел кај Грците и барале статус, Европа се да види и да се покаже дека Турција не умеје да одржи ред.²⁶²

Следниот ден- 20. септември- бил празник посветен на Св. Марија. Ја посетивме најголемата христијанска црква, која сум ја видел на тлото на Турција, а која ја изградиле мештаните. Сите натписи во нејзината внатрешност се составени и напишани на романски јазик мада се ова се случува против владиковата волја. Во прво време се пеело на аромунски јазик,

²⁵⁶ Тој бил наставник во Романска школа. Сé што било во Битолско, сé било само романско, без влашко.

²⁵⁷ Таму немало Албанци пред Али-паша Јанински. Зачудува, како тој не видел Македонци, како денес...

²⁵⁸ Нивните имиња и презимиња биле тн. словенски, брзачко дативно у... Тие биле учители по романски.

²⁵⁹ За да постои национален елемент мора да постои влашка држава. Ваква нема. Ама имала романска.

²⁶⁰ Само Романија. Таа како држава имала црква, школи со јазик. Во Битола и селата сé било романско.

²⁶¹ Овчарите=Власите биле разбојници. Власите како "браќа" на Албанците биле разбојници=бандити.

²⁶² Сé се работело за Цариградска патријаршија со нејзините Грци и Романија со нејзините Романци. А Крсте Битоски наведува: некој си Парзитас, кој бил на свадба кај Влав (не гркоман), бил осуден на смрт и убиен. "На 10 јуни 1903. година во Битола умрел Влаот Христо Димитри. Домашните повикале влашки (романски, никогаш немало влашка, туку само Романска црква, Р.И.) поп за погреб. Грчкиот митрополит (на Цариградската патријаршија, а не Грчката црква од Атина, Р.И.) се обидел да ги принуди да земат грчки поп, но не успеал. Се собрале неколку стотици Власи и го принудиле митрополитот да бега преку прозорец. Но попладне се собрале Власи- гркомани, ја опколиле куќата и не давале да се изнесе мртвовецот. Месниот градски совет решил да им се дозволи на домашните да одлучат со каков поп ќе го погребат. Но гркоманите не се потчиниле на таа наредба, и окуражени од полицијата (против Романската црква, Р.И.), не пуштале никого да се доближи до куќата, а неколку противници биле нападнати и биени. По заповед од Цариград, мртвовецот бил погребан со војници, без поп (изгубила Романска црква, Р.И.). Другиот ден, фанатизираните гркомани го откопале мртвовецот, го опеале со свој поп (победила Цариградската патријаршија, Р.И.) и пак го закопале" итн. Сé било за Букурешт и Цариград.

што подоцна било забрането. Како последица на ваква одлука повеќе ни национално настроени граѓани не плаќале издатоци на својот владика (бјастири годишно), кој би морал да ги бара. Владиката се жалел, ама до сега не покажал желба да ја исправи оваа одлука, па бидејќи е така, граѓаните тврдат ако тие немаат право да пеат на својот јазик, тогаш ни боголслужењето нема за нив вредност, и консеквентно на тоа не се обврзани да плаќаат издатоци.²⁶³

Попладне 21. септември отидов на излет према една руина која се најдува на врвот на брдото и до кое дојдовме по тешкиот марш низ густа шума. Овде нема ништо друго да се открие освен трагови на сид, кој во широк круг опколува градевина, ама нашиот напор е награден со предивен поглед. Према Запад ја опфативме долината Ресен и Преспанско Езеро, према Исток- долината Драгор, Битола и висовите Морихово, према Север и Југ погледот наш ни го спречувале високите планини.

Во недела, 22. септември во големо друштво отидовме на шетање. Одевме 45 минути узбрдо во бугарското село Метимер во чија црква се најдува една олтарска плоча која носи некој грчки натпис. Меѓутоа, поради преовадувачкиот мрак и обратна положба на натписот не можев да го десифрирам.²⁶⁴

Оттаму се свртивме кон Запад, успевавме уз една стрма литица откаде го видовме бугарското²⁶⁵ село Смилево кое се најдува длабоко испод нас. Изнад селото се издигнува манастирот Св. Петра. Неколку господини од пратњата, на кои патот им бил премногу долг, се вратиле во Гопеш. Ние останавме се спуштивме како би го посетиле ова село. Селото брои 400 куќи, сите се мошне убави а најповеќе се двоспратни. Нивниот изглед сосем е различит од оние кој се најдува во равницата. Ова е затоа што жителите не се бават со полоделство туку работат како сидари и за овдешните порилики заработкаат доста пари. Се работи за бајката, која Каниц ја изнесува, дека се само Аромуни, Цинци марливи сидари на кои не им е потребна помош на други занаетлии, како собни мајстори и бравари потполно да ја подигнат куќата. Ова можда важи за Србија, ама за Македонија сигурно не (Аромуни, II, стр. 63).²⁶⁶

Во Смилево климата, имотноста и лагодниот живот на воочлив начин оставиле траги и свое поволно влијание на развојот на телесните дражи. Никаде на едно место несум видел толку убави, свежи и полни лица, како овде. Устоа, уште тоа да инаку незграпната носија на Бугарките оставило место за многу повкусни и повредни облеки.

Оваа носија се состои од една ленена кошула²⁶⁷ обработена по обод на рачна работа и достига до членките. Изнад неа се облекува уште една кошула, ама овој пат подебела, која достига до колена. Преку неа се носи јакна од бело јагнешко крзно со влакна свртени према внатрешноста ('кожув') која има пораб од црно крзно. Овој кожув е украсен дел на оделото оти цела предна страна е прекриена со рачна работа од свилен конец, чија изработка изиску-

²⁶³ Авторот конечно призна дека влашкиот јазик бил само романски. Тој што потоа објаснува за некој влашки јазик, не е вистина, па таков немало. Всушност, влашкиот е лошо научен романски јазик. Токму затоа во блиски две и повеќе села не се говори ист јазик, јазикот исто не го знаат сите жители на едно и повеќе села, нити во едно семејство...Следи, имало судир само на Романовската црква и Цариградската патријаршија. Бидејќи Власите никогаш немале држава, Власите денес во Грција со Албанија и Р.Македонија се само Грци. Во Романска црква во Битола, Македонската православна црква има романски поп.

²⁶⁴ Авторот пиши само кога е нешто на тн.грчко, но за ниедна црква не вели за тн.старословенски јазик.

²⁶⁵ Авторот говори за Бугари, бугарско, бугарски...Македонците не биле Бугари, туку Шопите (Бугарите) била Македонци. Во Битола на Саат-кулата постој бригиски симбол орел со змија...Бригите=Брзјациите ја имаат песната "Каранфило филфило": Каранфило=Каран фило=пило, од Каранова лоза бил Филип Македонски: Филип=фил лип, фил=фило=пило, кое лип=липа, а во кора од липа се прави поило за поење=пилење...На 27.05.2006 во Битола беше посетен Битолскиот музеј од страна на ученици од Турција. Женските глави беа покриени со црвени шамии, а врз нив на синцирче беа нанижен позлатени парички. Црвената боја била македонска, значи царска, од македонската династија. Традицијата да се постава синцирче со пари опстоила брзјачка, што и денес е во Демир Хисар. Во него шамијата имала понатамошен развиток, во дулбен, на кого се зафаќа синцирчето. На ова да се додаде и капата, која е брзјачка, денес се носи во Кападокија...И конечно, францускиот шансонјер Шарл Азnavур, на денот на францускиот филм во Охрид, на 05.07.2009 доби награда златна маска. На свеченоста била испеана брзјачката песна "Јовано Јованке". За неа тој изјавил со песната ме потсетувате на мојата домовина Ерменија.Херодот (5 век п.н.е.) напишал дека Бригите ја основале Анадолија и Ерменија:Бригија=Европа.

²⁶⁶ Власите биле само овчари и трговци,никако сидари.Денес сидари се Вевчанци...Смилевчани,не Власи

²⁶⁷ Брзјачката кошула со бригиска кратка јака е однесена во Кина, а низ Азија...Америка дативното у...

ва многу време и големо умеенje. И за кецељата и за марамата околу главата е потребно да се потроши многу напор и труд. Од разделокот на главата им висат две долги, широки плетеници кои се спуштаат преку грбот, а округлите, румени образи се вооквирени со снежнобелла марама. Едно што било за жалење е тоа да девојките одма побегнале кога се приближивме. Тек кога гостољубивите луѓе нас почнале да не водат од куќа од куќа нас ни успеало со песничките надахнатост да ги стидирате нивните лица и облека. По маршот од добар час време поново се вративме во Гопеш.²⁶⁸ (Две долги, широки плетеници..., благородничко, Р.И.)

Следниот ден се оправдив од своите домаќини кои моето присуство го славеле со толку раскошност просто да ми било болно. Наставниците и школарците ми правеле пратња пола час пат. Било ведро, свежо, есенското утро, шумата била исполнета со мирис на алпски љубичици со кои како земјата да била посеана. Сум бил прожет со усвишено ипак тажно чувство кое го прати човекот секогаш кога го напушта некое место во кое се чувствува пријатно и сигурно, уверен дека ќе остани во добар спомен. Децата од пратњата почнале да ја пеат онаа германска песна: 'Nun, ade du mein liebes Heimatland'. ('А сега збогум, ти моја драго домовино'), наравно на аромунски (романски, Р.И.) јазик. Дали е потребно да се срамам да кожам дека бев потполно дирнат ?!

16. **Росна. Бугарска свадба** (26. септември- 3 октомври)

По нашето долго патување Наки захтевал поново да го види своето семејство во Влахо-клисура така му дадов одмор осум дена, оти не очекувало уште едно долго патување. Во меѓувреме, отидов кај својот пријател Перикле во Росна.

Жетвата била во полн ек. Пченката лежела испред селото на големи гомила на една широка ледина а неговото круче, мерење и расподелба го надзирале лубето закупци ('колци'). Било тука доста работа и во таа прилика морало да се води сметка селаните тајно да не би го склонувале еден негов дел на страна. И сливите созреале така да казанот за дестилација бил во стална употреба. Уште не почнало само со бербата на грозје кое се врши во средина октомври.

Со Перикле 28. септември го посетив селото Вратолом²⁶⁹ кое се најдува 3 км појужно и кое е населено со муслимански Албанци. Четириесет овдешни семејства зеле под закуп ниви од Росна, од кои некои уште секогаш не испорачале закупнина која се состои од житарици.²⁷⁰ Свративме кај Сулиман-ага кој надалеку и нашироко е познат по своето гостопримство. Кој дојде кај него ќе биде нагостен онолку долго колку му е воља. Има една особена куќа и посебен однос према своите посетители. Сретнавме различити особи меѓу кои бил и еден болесник, кој таму бил сместен веќе со недели а да не морал да се бои дека ќе го отера.

Во близината на местото Вртолом и порано лубето пронајдувале мермерни стени со натпис, нарочито во потокот по жестоките плускови, а некои од нив биле натписи. Овие стени во главно се користени за изградба на куки. Така, на пример, во своникот на црквата се најдува вградена стена која прикажува слика свиња. Заправо поради сликата на ова 'нечисто' животно муслиманите не сакале да ја задржат. И во бившата црква исто така се гледаат различни заидани мермерни стени без натписи. Меѓутоа, во нејзината близина се најдува една стена со два трошна натписи: со еден грчки надгробен натпис и еден латински натпис од времето на царот Валеријан. Овој потоњи со горниот дел потполно е врезан во претходниот.²⁷¹

На ден пред моето заминување од Росна бев очевиден на еден настан кој овозможува подлабок поглед во интимните социјални односи на селаните на чифтилиците, те поради тоа сакам поопширно да го опишам.

Околу подне кај Перикле дошла една жена од него да побара помош, оти младата на неговиот син не сака повеќе за него да слуша. За младата утврдиле цена од 300 пјастери (60 марки), ама еден друг младинец на мајката му понудил неколку пјастери повеќе, те ова ја наговорила својата ќерка да го напушти својот младоженец иако веќе меѓусебно размениле поклони, што се смета за знак на веридба. (Значи, тие биле домородци, а не тн. Словени, Р.И.)

²⁶⁸ Свеченит пријем, однос на женските, седнувањето, гостењето... кај етничките Македонците останало истоветно од кај античките Македонци, преставено кај Александар I, Александар II, Александар III...

²⁶⁹ "Гопчевиќ го наведува ова место во својата карта 10 км појужно, а како жители Турци".

²⁷⁰ Албанците разбојници, белисти=балисти..., и денес не плаќаат според својот удел. Па тие се паразити.

²⁷¹ Авторот си ја продолжува берлинско-виенската игра, тој да не кажува во црквите на кој јазик било...

Перикле наредил истата вечер да се појават двете страни со поклони. Така и биде. Младоженецот бил еден неразвиен младинец од 15 години, додека 5 години постара младата била прилично убава девојка. Кај Бугарите од овој крај е вообичаено жената да е постара²⁷² од машките 8-10 години и машките да се женат во младешкото доба.²⁷³ Поради тоа, воопште не е рекост некој да постане дедо во 34 години.²⁷⁴ На страна на младоженецот дошла неговата мајка, а на страна на младата биле присутни роднини бидејќи нејзината мајка оклевала да дојде. На девојката и е приговорено дека порано го дала својот пристанок, дека ги примила направените поклони и, поради тоа, е обврзана да се мажи. Во тоа почна горко да плаче, пра-вдајќи се дека повеќе го сака другиот, дека тој е поубав и поснажен и дека наводува уште други разлози. Потоа роднините почнале да е наговоруваат, убедувајќи е да не им нанесува срам со тоа што не го почитува дадениот збор. Ама ништо не помогнало, таа не сакала да се одлучи на помирање со својот младоженец.

На ова несогласување и гунгула Перикле му направил крај на тој начин што наредил уште истата вечер да се обави свадбата на што младата сакала да побегне. Роднините со сила ја задржале. Ми било жал за оваа девојка и да би ја смирил, и покажав една убава нараквица која сум имал намера неа да и поклонам како свадбен дар, воколку пристане на свадба. Тоа на неа очигледно оставило впечаток, оти мада уште секогаш плачела, го посматрала блиставиот накит со разгорачените очи. Потоа ја одвеле на китење и да и го стават свадбеното вело.

Во 22 часот се било спремно за церемонија. Најпрво се упативме во станот на младоженецот. Тука нас не дочекала една прилично пространа соба. Подот бил од набиена глина додека сидовите биле од необработен камен. Чадливи кровни греди по должина ја носеле крновната конструкција која била прекриена со цреп. Се гледале неколку дупки на кровот а ветерот влегувал низ отворите на прозорците без стакло. На средина на собата е поставено едно високо ама мало буре за вино кое требало да послужи како олтар. На него лежел леб по кого е посипано нешто сол а покрај него стоела чаша вино. Од нужда цела соба била осветлена со жмиркава светлост на масловница.

Свадбениот пар стоел на една страна на олтарот држејќи се за рака. Младата била под густо вело со осушени солзи на лицето, а младоженецот имал равнодушен израз на лицето, смејќи се кога и другите се смееле. Зад свадбениот пар стоел кум кој овде се вика 'нун' и во рацете држел две запалени свеќи. Тој има должност да го земе младиот брачен пар под своја нарочита заштита и да ги крсти децата. Тасо- дебелестиот роднина на мојот пријател, со задоволство го посматрал овој призор. Лево и десно од свадбениот пар се најдувале деверите. два роднини.

Духовникот имал долга, чупава брада и снажно развиени, густи обври. На себе носел кафтан кој посивел од валканштини и староста. Тој во своите жилави и широки раце го држел молитвеникот од кого ги читал проповедите со својот назален, полалепив глас а очигледно и самиот не сватил она што го чита.²⁷⁵ Пријателот Перикле го ослободил од тоа се да прочита, што било потребно, за се да би протекло многу побрзо.²⁷⁶ По ова, како најважен дел на церемонијата уследило прстенувањето и размена на венчаницата. Поради краткото време венчиците набрзина биле исплетени од изданци на винова лоза. Потоа е отсечено парче леб, намакан во малку сол, и младата и младоженецот одгризалие од тоа по парче, додека останатото го добил 'нунот'. Исто така овие тројца попиле чаша вино. По тоа учесниците обиколувале три пати околу 'олтарот' заедно со духовникот, при што една девојка ги посипала со јачмен.

²⁷² Жената да е постара од мажот, како бригиско=брзјачко, е пренесено и во Јапонија..., а и дативното у.

²⁷³ На мајками Станка, родена 1919 година, во село Бабино, по татко од Пармаковци и мајка Кочовци, нејзиниот брат Мито, кој бил постар, се оженел со 10 години постара жена, што било и традиција. Тие живееле во арнаутско село Мургашево, денес Демир Хисар. Арнаутите како Турци по 1950 година се иселиле во Турција. Мојот прадедо, кој живеел во Цариград и станал богаташ, во кризата од Арнаутите бил оплачкан. За тој да си го спаси преостанатиот имот, го заменил цариградскиот имот со еден арнаутски.

²⁷⁴ Да се купи сопруга, и таа да е постара, се бригиски=брзјачки традиции, кои тие настекаде ги однеле... До денес во Елада се купуваат жените. На Пелопонез од Македонија, во железното доба, се преселиле Дорите, и таму ја основале Спарта... До денес на бригиски=брзјачки Дорче е коњ, а и дореста=коњска боја.

²⁷⁵ Авторот не објаснува. Тој читал на авторвиот грчки, кој не го разбираше. Како сега исламот арапски.

²⁷⁶ Перикле, Бриг=Брзјак, како припадник на Цариградската патријаршија бил Грк. Кога Бригите=Брзјациите сватиле дека поимот Грци станале политички, тие повеќе не сакале Грци да бидат: Г. Прличев итн.

Тасо како 'нун' морал да згазни еден земјен сад а на крајот деверите и нунот добиле од сите присутни по удар тупаница во плеките, при што ударците плуштели од учесниците кои се построиле во два реда. Со ова е завршен религиозниот дел на прославата, при што не било ни трага на било каква озбилиност.

Потоа се седнало на под и отпочнало со испијување на ракијата, при што се пиејло во здравје на новосоединетиот пар. Додека ова се случувало, парот морал да стои и по секоја здравица трипати да се поклони. Пред што и по трет пат поклонил, шишето ракија веќе било кај следниот кој веќе ја изговорил својата здравица, така да овие јадници морале да останат во стално движење, што изгледало мошне смешно. Ама, при оваа прилика е сочувана секоја озбилиност која изискува една ваква религиозна прослава.

По пола час им е дозволено да се повлечат во некоја соседна соба или во шталата. За тоа време, мајката на младоженецот на сватовите им делела поклони во вид на марами за околу вратот, а сватовите ја дарувале со парични поклони кои не биле така занемарливи, а посебно од страна на имотните. Пред одењето, парот се посетува со своите очи да се уверат дали младата била девица пред мажењето. Потврден одговор на тоа е објавуван во селото со пукање од пушка, од што овде отстапило оти биле премногу доцна.

Заправо кога следното утро сакавме да го напуштиме ова добро и да се вратиме во Битола мошне задоволен се појавил парот правејќи свои три елегантни поклонувања и ни бакнала рака како израз на своја благодарност за поклон. Младиот пар нема само обврска да се поклонува на господарите на доброто, кога се движат заедно по село, ќе има подолга обврска тоа да го прави на сите одраснати особи.

III ПОГЛАВИЕ

Југозападна Македонија, Епир и западна Тесалија. Есен 1889. година

1. **Писадери** (17. и 18. октомври)

Одма по излегувањето на Сонцето, 17. октомври, ја напуштив Битола, која до тогаш ми служела како база и каде во куќата на својот пријател Перикле се чувствувај како во своја куќа. Сега ипак морав да ги напуштам овие драги луѓе без полно изгледи дека наскоро ќе се видиме.

Јавав со Накија молчејќи и тоа на овој пат кој се протега на подножјето на планинскиот ланец и води во Флорина. Уште секогаш било осетно ладно а снегот, кој недавно паднал на Пелистер, најавувал ладно годишно доба кое се приближувало. По петчасовното јавање стигнавме во Флорина каде обедувавме во анов на Накија Кане- еден Аромун кој води потекло од Невеска и кој истовремено е членник на бугарската партија. Во Флорина претежен е муслиманскиот елемент кој се состои од Турци и Албанци и брои 4000 глави. Бугари има околу 2000 а бројот на Аромуните не преага стотина. Тоа попладне го продолживме нашиот пат према местото Писодери кое е оддалечено $3^{1/2}$ часа јавање. Овој добар пат со голем лак се протега узбрдо кон превоите од чии две страни се најдува ова место. Овде преноќивме.

Селото лежи од двете страни на плаховиот поток, на една висоравнина која е окружена со шумите. Местото е чисто аромунско и брои 100 куќи. Жителите водат потекло од Албанија а најголемиот дел уште секогаш таму е вработен. Поради тоа познавањето на албанскиот јазик е широко распространет наспроти грчкиот јазик кој, и покрај школата, не успеал да продре во овдешните семејства.

Кога анцијата ме слушнал (со кого, инаку, претходната ноќ разговарав на грчки) во утрото да разговарам со луѓете на аромунски јазик, помислил дека сум аромунски учител. Се смирил тек околу 11 часот кога видел да го напуштам селото.²⁷⁷

Патот понатаму го прати текот на реката Гелова (наиме така овде се назива горниот тек на реката Бистрица), потоа се спушта во добро обработената долина во која лежат повеќе бугарски села. Недалеку од селото Була потполно се губи снажниот тек на водата од речното корито и поново избива на површина тек по 3 км. Ја напуштивме оваа долина како би преминале преку нискиот превој кој се издигнува измеѓу реката и езерото. Го користивме, во

²⁷⁷ Авторот не е чесен. Се работело само за два јазика и тоа на: Цариградската патријаршија и Романија. А тој не одговорил, како Албанците и Власите потекнале од места... чии имиња биле само тн. словенски.

најголем дел, стариот пат кој на некои места готово потполно е испран поради честите буици, така да мислам дека би било неопходно новиот пат да се измести на поголема висина.

Сме биле без водачи и без пратња, па така и можело да се случи одеднаш да го најдовме крајот на патот зад кого била провалија. Дури немало ни најмалку траг кој би укажувал на тоа каде понатаму води патот. Поново моравме малку да се вратиме како би се спуштиле низ помалку стрмно место и доспевавме во долината. На крајот, ипак, најдовме едно такво место од кое можело да се оди и кое не изгледало опасно.

Сјававме и тргнавме внимателно напред, при што го држев својот коњ за уздата. Кога веќе преминав на пола падина ме повикал Наки да ме следи. Ама одвјај неговиот коњ го напуштил патот и почнал да се спушта кога изненадеж лизнал од шлунокот, кој го понела буицата, и почнал да паѓа. Упркос тоа што Наки снажно се држел за уздите и покушал да го заустави, коњот продолжил да паѓа, превртувајќи се повеќе пати, и го повлекол и Накија со себе во длабината. Двата паднаа во песочното корито на реката во кое коњот останал да лежи не подвижувајќи се, додека Наки одма се подигнал и довикнал дека не се повредил. Стоев како вкопан при овој језовит призор на изудруваниот коњ. Кога видов дека Наки останал неповреден продолжив пополека да се спуштам во долината, очекувајќи дека тамо ќе го најдам мртвиот коњ. Ама, бидејќи ги одврзам вреќите од него и го симнав седлото, животното покушало да се дигни на нозе. Мада коњот бил доста огребен, па дури и крв му течела од устата, ипак по пола час можевме да го продолжиме патот. Вреќите, кои биле причврстени за седлото, изгледа го заштитиле коњот при прилика на превртување од уште од тешки повреди. Од мојот багаж ништо не се изгубило освен неколку фотографски плочи, кои се најдувале во касетите, а тоа го притетив тек подоцна, кога сум сакал да ги заменам. На тој начин ми пропаднале снимките од Писодерија и Кастроја кои сум ги направил претходниот ден.

Околу 10 часот стигнавме во Кастроја и отидовме на коначење во еден мошне валкан ан.

2. Кастроја и Хрупиште (19.- 20. октомври)

Кастроја лежи на истоименото езеро на двете страни на едно високо стеснување кое ги поврзува со копното прилично испружене полуострово. Улиците се мошне лоши или воопшто не се кардирани со валканштина која боди во очите. Па ипак, погледот на терасастите куки, кои од езерската страна се спуштаат, е мошне живописен. Овде се најдува 1300 куки, од кои 350 муслимански и 100 еврејски. Еврејските куки повеќе не смеат да се градат ото одма би ги спалиле, како најзбилино ми е речено. Останатите куки се грчки и бугарски, ама ипак сите говорат грчки. Заблагодарувајќи го влијанието на школите и црквите како и делатната работа на лекарот е извршена хеленизација некогаш мнозинскиот, словенскиот дел на население. Бугарската пропаганда вложила големи напори да би го повратила изгубениот терен, ама узалудно, како се чини.²⁷⁸

Новоизградената бугарска школа не брои повеќе од триесетина деца од кои една половина доаѓа од околина на бугарските села. Дури и во куќите на водачите на национално-бугарската партија говорат грчки како и помалиот број аромунски семејства. Така, на пример, и во куќата на богатиот трговец Џатаса чии деца воопшто не разбираат аромунски.²⁷⁹ Од грчка страна се превземало се да се зачврсти положбата. Школите се добро посетени, имаат убави згради и марливи наставници. Фанатозмот оди така далеку да натписите на бугарски јазик во црквата најпрво се премачкуваат а потоа заменуваат со натписи на грчки јазик. Па ипак во една црква најдов на високата ниша во мракот во која зад олтарот бил насликан забранетиот лик на Кирил и Методиј.²⁸⁰

²⁷⁸ Авторот конечно призна, дека Македонците било Словени, или Славо-Македонци, како што вели и денес грчката пропаганда, никако авторови Бугари. Па се говори за цариградска и бугарска пропаганда.

²⁷⁹ Богаташите како моќни се носители на народот. Кога синот на најбогатиот не знаел влашки, таков јазик никогаш немало. Всушност, влашкиот јазик бил само романски јазик, од најдобро до најлошо учен.

²⁸⁰ Конечно се се одгонетна, авторот ги прогласил Македонците, Солунчаните, тн. Византијци, Браќата Константин Филозоф (=фило=пило зоф) и неговиот брат Методиј, за Бугари. Тоа е предрско и неучтиво, затоашто нив ги задолжи македонската династија за реформа на македонскиот јазик коине во тн. старословенски, за Вајганд старобугарски, и преводи од првиот на вториот. За него македонскиот јазик коине бил грчки, а вториот бугарски. Токму затоа тој во ниедна црква не сакаше да го истакне јазикот на кого во црквите биле натписите, текстовите, ракописите, книгите..., кои биле уништувани, што овде

Конзулот, господина Погачер од Битола, сознал при прилика на еден престој во Кастираја дека владиката дал да се спали еден сандук со бугарски документи кој е пронајден во некоја приватна кука.²⁸¹ Меѓутоа, словенските лични имиња уште секогаш во добра мера се сочувани, па дури во грчкиот дијалект²⁸² често да се изненадите со појавата на словенски зборови.²⁸³

Шетајќи се по градот имав задоволство да се сретнам со господата која како редовни посетители доаѓале на Лајпцишки саем и прилично добро владееле германски јазик. Заправо еден од нив, господин Кириапулос, кој се населил во Лајпциг, ме зел во својата куќе, со што со задоволство го заменав дотогашното сместување во ан. Исто така отидовме во возење чамец да би го посетиле манастирот кој се најдувал на крајот на полуостровот во сенка на мокните платани, каде нас не примил еден деведесетгодишен старец. Водата на ова езеро ни издалеку не е така бистра и свежа како онаа од Охридско Езеро. Исто така, ни богатството на рибарите не е толку голема. (И овде тој не го кажува јазикот на/во манастирот, Р.И.)

Јававме на дождовитото време 1^{1/2} час по добар пат преку висовите до Хрупиште. Овде населението уште не е хеленизирано, исто како што не е случај со селата во околината на Кастроја. Овде има околу 1000 Аромуни од кои најголем дел води потекло од Грамос, по-

авторот наведува со премачкување и заменување со на грчки јазик. Доовде никаде авторот ова не го на- веде. Се потврдува, во Долна Македонија, од 1913 година под еладска окупација, била извршена еладизација, што не било случај во Горна Македонија, денес под Албанија, Р.Македонија со јужна Србија и Бугарија. Па токму затоа Македонците во Р.Македонија за време на Втората светска војна издејствуваате своја слободна територија, имале своја војска и генерален штаб, и германската команда им се обраќала на македонскиот генерален штаб, македонска армија...Тие имале своја власт, каде имало делегати од сите делови на Македонија, како и делегати од големите сили...Следи во Н.Македонија да се основа се што е неопходна за еден државнотворен народ, македонскиот...Само во Граѓанска војна во Грција Македонците се бореле како комунисти, а не како Македонци. Ова се потврдува, тие се бореле во грчки единици, никако македонски. Врз нив Англија истури непалм (=не палм=палам) бомби, истребувајќи ги како комунисти. Во ниеден документ не стои дека во Грција се бореле некакви Македонци. Ова го знаел Черчил и други изроди. Всушност, тие биле заведени од кровочните комунисти, за Македонците како такви да се истребат. Следи нив да ги прифатат само комунистичките земји. Комунистот Тито им дозволил на Грците тие да влезат во југословенска територија и нив задгрб да ги нападнат, истребат.... Во 1990 година, кога имаше повеќепартишки избори, vogлавно сите беа со Тито, во неговите наследни партии, а само сосем мал дел во ВМРО-ДПМНЕ, која ја исмејуваа. Денес состојбата се менува...Токму затоа, сите оние Македонци, кои ја негираат војната во тн.Вардарски дел на Македонија, се душевно растроени, лудаци во прав смисол, оти само Р.Македонија во Грција бара Македонци, македонски територии. Пак, Бугарија во Грција не бара Бугари, и таа соработува со Грција. Значи, немало Бугари, туку само Македонци. Бугарија за Македонците прими огромни суми пари, нивните имоти на Грција им ги продаде...Сé ова говори,Бугарија е соучесник во геноцидот врз Македонците.Токму затоа Вајганд лаже.

²⁸¹ Авторот кажа: "Останатите куки се грчки и бугарски, ама ипак сите говорат грчки. Заблагодарувајќи го влијанието на школите и црквите како и делатната работа на лекарот е извршена хеленизација некогаш мнозинскиот, словенскиот дел на население"..."Фанатозмот оди така далеку да натписите на бугарски јазик во црквата најпрво се премачкуваат а потоа заменуваат со натписи на грчки јазик. Па ипак во една црква најдов на високата ниша во мракот во која зад олтарот бил насликан забранетиот лик на Кирил и Методиј"..."владиката дал да се спали еден сандук со бугарски документи кој е пронајден во некоја приватна кука".Значи, се работи за македонски говор, од македонска склавина=област, а тој бил тн.Хомеров јазик, што го потврдил и Тсиоулкас во 1907 година, кога пиши за Славо-Македонците говореле ран Хомеров јазик. Тој бил македонски: пелазгиски=варварски.За доказ, дека Славо-Македонците биле антички=етнички Македонци е следниот пример, од македонското презиме Порфирионет, од македонската династија на македонскиот цар Константин, на Македонците кои имале македонска ренесанса. Порфирионет=пор фир генет: пор=пора=пората=отвор, породен; фиро=пиро=пило, а пиро е од пирење=горење, жештини при пороѓај, а плодот е од пилото; генет=женет. Следи фирфир=пирпир=пурпур, кога гори=пир се јавува пирпир=пурпур црвена боја на орган, а жариште е пилото, пилпил. Двојноста да се спореди со варвар, вервер-ица...И Константин=кон стант=станат=исправен=вечен, кон=само тн.словенски префикс=пре фикс=пикс=пикас=пикаш,а и суфикс: су=вода, крај Сумер...

²⁸² Значи, не се работи за бугарски јазик, туку на тн.словенски јазик, кој бил пелазгиски=варварски. Токму затоа немало грчки дијалект=дуалект (=дуа=два лект=рект=рекот), туку коине и рефирмирани коине, чија основа,мнозинство, се тн.словенски, помал дел семитски=црнечки зборови,сличност со арапски.

²⁸³ "На пример: татко→отец, ветерос→ветер, отша→око, галиа→го, наг, гушоглав→незавршен, кој не е готов, и многу други". Се потврдува, авторот знае дека тн.словенски јазик е тн.Хомеров=пелазгиски...

тоа 800 Бугари и 1000 муслумани без војниците во гарнизонот кој има 600 луѓе. Најголем дел на христијанското население е грчко настроено. Грката школа има четворица наставници и една наставничка, додека романската школа има само еден наставник со 30 ученици, исто како и бугарската.²⁸⁴

Становав кај аромунски наставник кој ме запознал со тамошните односи. Аромуните сакаат да изградат една црква и во таа сврха собрале пари и испословале ферман од Владата.²⁸⁵ Упркос на тоа, не може да отпочне со градбата оти некои албански бегови бараат бакшиш од 80 лири, а во противно се закануваат дека ќе ги убијат предводниците на потфатите. Во меѓувреме ми е соопштено дека ипак почнала градбата на црквата, при што е превладедана и онаа препрека која ја припремил владиката од Кастроја.²⁸⁶

Исто така запознав луѓе од Грамос кои ми соопштиле дека изнад Хрупиште тече поток кој се влива во Бистрица и дека тој има извор во нивното село, те понатаму тече низ албанското село Линотапи (кое порано било аромунско), Хамоско (прво бугарско село на запад), Чукас, Забарден, Зелигоште и Зелена, што значи не онака како што е воведено во австрискиот генералштабната карта, дека Грамоста не се влива во реката Девол.²⁸⁷

3. Лапсишта (21. октомври)

Попладне продолживме за Лапсишта и по кратко време се повеќе постоело стаза за одење. Реката Бистрица ја преминавме преку малиот мост со смело распетнати лакови, во близина на местото Смикс, преку кого може да се помине а да не ве обземе чувство на несигурност. Овде се најдува јазична граница. Бабуште е прво место во кое генерално се говори грчки. Жителите на оваа област се називаат 'Валахади'. Инаку најголем дел се муслумани, ама исклучиво говорат грчки. Изгледа дека овој назив се носи поради тоа што не познаваат ниеден други турски збор освен зборот 'евала' (израз на благодарност). Нивниот тип генерално е повеќе грчки отколку словенски: црна коса и очи и често закривен нос се предоминантни. (Ова е генетско, што е во спротивност на она што тој досега го пишеше за тн. старословенски јазик, според него бугарски, што важи за грчкиот, дури грчки дијалект. Меѓутоа, тој ја

²⁸⁴ Значи, се работи грчка школа на Цариградската патријаршија, никако Елада, а поимот Хелени е според Хелиос=Илиос=Сонце за повеќебожци и неверници=нехристијани, па романска школа, никако и ништо влашко, и бугарска школа, но не Бугари како припадници на народната=булгарната Охридска архиепископија. До денес во Долна Македонија Македонците кажуваат дека се Бугари. Една мајка на мој другар, од село Д'мбени- Костурско, сопруга на повеќепатиранет Македонец, ми се исповедаше, како и било жал, што таа не ја слушала својата мајка дека таа е Македонка, а не Гркиња, со солзи во очите. Имаше и мноштво кои во Битола се чувствуваат за Грци, нас не викаа Срби, не сакаа ништо наше, а слушаа само грчка музика...Да се здрави и живи Бапчорки и нивните семејства, кои со својот изгор се распеале на нивниот костурски говор, што важи и за други, почнал процесот на повраќање, и заборав на заблудите што нас Грците, Србите, Бугарите и Албанците ни ги нанеле. Токму затоа нас ни преостанува да го собереме сето македонско творештво не само во Р.Македонија, туку и цела Македонија, во Грција, Бугарија, Србија и Албанија. Нашето творештво е најбогато и од никој недостижно, НАШЕ.

²⁸⁵ Тогаш имало само Грци и Романци: Грци на Цариградската патријаршија и Романци на Романската црква. Денес во Грција и Албанија има само Грци, а само во Р.Македонија Власи, кои се гркомани, а кога одат во Грција се само Грци. Во Битола имаше/има Романска црква, никогаш влашко. Власите се во грчки фирмии, во Грчкиот и Романскиот конзулат. Кога иди делегација од Романија тие се носители на приемот. Власите по род Романци ги школуваат/студираат своите деца во Романија, но не Македонците.

²⁸⁶ Владиката од Кастроја не дозволувал да се гради Романска црква. Бидејќи Романија интервенирала, состојбата се менала. Ако не интервенирала Романија, никогаш Власите=Романците не ќе граделе црква

²⁸⁷ Видлива е заинтересираноста на Австро-Унгарија, чиј генералштаб внесува реки...во карти. Следи тие на султанот да им дадат налог тој во Македонија да колонизира кавказко-срноморски Албанци-Арнаути со Цигани, главни носители на Исламот да се Албанците=Скиптарите, да ги прифати Власите...Со сите тие Немакедонци да им се спротистави на православна Русија, чии Руси се еден ист народ со Македонците, со кои денес се разбираат, што не важи меѓусамите тн. Германи. Дури создава албанска и влашка народност од просторите на македонски Епир, каде 100% имиња на места, реки, планини...се само тн. словенски=пелагиски=варварски, како што било во Македонија: Линотапи=лино тапи, кое било албанско, а пред тоа влашко. Меѓутоа, лино=лини=линее е антички македонски збор, како Линка=лин ка=тн. словенски суфикс од каде била Евридика=е ври дика мајката на Филип Македонски, баба на Александар=але ксандр, Касандар, Касандра=касандр а=женски род: Касандар=касан дар, каснат дар митолошки што е и во Библијата со јабокото. До денес во Битола се вели 'але што праиш', во Охрид 'аре што праиш'. Па тоа е 'Побоже што правиш', а тој Але=Аре бил богот Арес=јарес=јарец, денес и во Пакистан...

заскрива вистината, дека во 14-15 век во Пелопонез биле населени Џигани со индиските бузуки, тип со Џиганите кон север се селел, а него авторите го нарекле дури старомедитаренски. Ова е во спротивност на Критјаните, кои биле бели.²⁸⁸ Авторовата фуснота е инаква, Р.И.)²⁸⁹

На источната страна на реката Бистрица една косина стрмо се спушта во долината додека, наспроти неа, западната страна е потполно равна, а на оваа висоравнина се надоврзува уште една, ама малку повисока, која се протега до Гребена и пополека се издигнува одејќи према планинските венци Грамос и Смолика. Движењето преку оваа високо положена рavnica е мошне непријатно оти реките и потоците (кои се спуштаат од планината) со себе донесуваат песокливи шкрилци измешан со иловача и го оставаат во низината во вид на малку-повеќе широки траки.

По јавањето од 4^{1/2} часа стигнавме во Лапсиште, средиште на областа Анаселица и средиште на кајмакамот. И овде жителите најголем дел се муслимански, ама грчкиот јазик е во општа употреба. Во анов Винети, во кого отседанав, се запознав со еден постар господин од околината Шатисте место кое некогаш било чисто аромунско. Овој господин ми потврдил она што и порано слушнав, те. дека тамошното население потполно хеленизирано и да уште само постарите луѓе го разабираат својот мајчин јазик. Ама, во мнозинство називи на меби и извори се зачувани аромунски ознаки. (Сите влашки=романски биле само тн.словенски, Р.И.)

Pouqueville, соопштува дека Аромунското население, на селото Шатиста води потекло од Зисонион, кој Аромуните го нарекле Шаинљи. Тоа било село на чобани кое се најдува нешто пониско од селото Блаце и уште го продолжува своето убого битисување. Жителите на некогаш големиот град се иселиле во Блаце, Кожани и Шатиста и во сите овие три места е карактеристична брзата хеленизација, можда предизвикана со околност дека уште од поранешниот Зисанион како средиште на владиката бил изложен на грчко влијание. И денес владиката на Шатисте во својата титула го носи називот 'владика Зисанион'.

Уште при своето прво патување поминав низ селото Лапсиште. Тогаш ја прегазив Бистрица, која била оддалечена пола час, стапив во долината која ме одвела до селото Лашовиц и понатаму во планините. Покрај селото Лашовиц извира еден издашен поток. Потоа успеавме со еден стрмен обронок и доспеавме во Влахоклисура каде наидов на селото кое брои околу 600 куќи. На обронците, кои се простираат јужно од Клисура, лежи уште едно аромунско село чија положба приближно можев да ја одредам. И понатаму на Југ летото се задржуваат аромунските чобани, како на пример, кај селото Венциљи.

4. Гребена (22. и 23. октомври)

Бидејќи се до сега одело како треба, имав намера да патувам до Гребена без војничка пратња, ама полицијата од Лапсиште со ова не се сложила така следното утро поново имав поворка војници зад себе, кои го одлговлечеле моето напредување и доста чинело. За шест часови стигнавме во Гребена во која, уште при првото мое патување, се запознав со лекарот Зисија Папанастаса кај кого се сместив. (Папанастаса=пап анастаса=a на стаса, Р.И.)

Гребена брои 80 турски, 120 грчки и 20 аромунски куќи. Зимата, бројот на Аромуните нараствува на околу 200 семејства и сите тие се спуштаат вами од своите летни биваци од Самирина, Смиксија и Фурка. Освен тоа, во Гребен е стациониран еден воен гарнизон кој брои 600 луѓе. Цел казар (округ) брои 15.000 Грци, 12.500 Аромуни и 10.000 муслумани (Турци и Албанци)²⁹⁰

²⁸⁸ Авторот говори за два типа: тн.словенски и тн.грчки (тн.старомедитерански). Меѓутоа, темните старомедитеранци биле само Индиџи, кои до новата ера доспеале до Месопотамија, доказ со индискиот бивол=би вол: да се биде вол. Следи во Елада да живеат Белци=тн.Словени и Темни(тн.Несловени). Првите биле бели и високо, а вторите темни и ниски. Во Елада има Дорци..., ама и Горани, со потекло Македонци

²⁸⁹ "Управо поради овој тип сметам малку веројатно дека 'Валахади' се исти оние 'Влахади' кои така ги назвале Аромните и дека тоа има било каква врска со 'Власите', без обсир на тоа што обликот 'Валахи' е оној облик кој е синкопиран од 'Влахади' како и упркос на околноста дека оваа област некогаш бил на удар на Аромуните. Примери за тоа се поедини племиња да се називаат по впечатливите шаливи зборови, има мошне многу": Валах=валах=валав, влае=влаење=влачење, ништо без тн.словенски јазик. Кога јас валах, правев валови=балови, од вал=бал=бл=бр=бран. И ова е на тн.словенски, како влас=власина=влакна. Евала=e вала, хвала=вала=фала=благодароман. Анадолија=a на дол..., Ермен=e рмен=рамен.

²⁹⁰ "Од Грци, најголем дел го чинат такавиканите 'Копачари', те. Аромуни кои се одрекле од својот јазик во корист на грчкиот ама затоа ги сочувале својата носија и обичаи. И во денешниот грчки дијалект

Следниот ден го посетив кајмакот кој ме повикал да присуствува на концертот на војничкиот оркестар, што, наравно го прифатив. Бев изненаден со една извежбана музичка група која ипак доста доборо го извела својот, по обем, неголем програм.

Тамо слушнав дека извесен Ишлам-ага, најбогат човек во местото, располага со збирка на паричиња и слични предмети. Отидов до него со повеќе свои познаници и лично се уверив гледајќи ги античките парички кои со дел биле мошне вредни. Освен тоа, поседувал и неколку камеји и кога, дивејќи се со еден од нив, ја изразив својата желба на моите познаници на аромунски јазик да ја имам, Ишлам-ага одма ми ја поклонил оти ме разбрал, а да јас тоа воопшто не го претпоставува. Најубаво парче бил еден диск од бакар со предивен приказ на Хелиос во средина и планета околу. Знаев дека не би вредело да го побарам, ама затоа го фотографирајќи го покажав на стручњачите оваа фотографија од кои не кој биле на мислење да се работи за антика, другите дека тоа е ренесанска работа, ама било како било се работело за вистинско ремек-дело.(Хелиос=Илиос, Св.Илија=Перун=Зевс, Севс=sвес=sвесь=звезда, Р.И.)

5. Авела (24. октомври)

Двајца заптии и осморица војници требало да ме пратат во планината. Движејќи се према југозапад доспеваме за два часа во Мавронеи каде кратко се одморивме. Потоа се спуштишиме во долината на една рекичка која се пружа од планината Василица до Венетикос. Од двете страни се издигнува стрм прилично долг планински превој кој се најдува измеѓу селата Спилеон и Тиста. Во ова потоње село ручавме во куќата на попот.²⁹¹

Пред што продолживме понатаму направив снимак на нашата поворка, како што се гледа на фотографијата од насловната страна (тројца Албанци, тројца Турци, еден Арапин и двајца Црнци). Кога го преминавме овој планински превој, од кого имавме дивен поглед на поминатиот пат, стазата од друга страна на превојот не водела низ величествената елкова шума. Карактерот на овој превој постанува другачие. Долините на реките се длабоки и тесни те за земјоделството овде повеќе нема место. Докаде погледот достига се гледаат само густи, високи шуми кои ги покриваат планините кои на овците им обезбедуваат изврсна храна. Се најдуваме во земјата на Аромуните, кои поседуваат секолку земјиште од Смолика и Грамоса на север, преку висовите Пинда, па се до средниот тек на реката Аспропотамос. Во оваа подрачје ниедна друга нација не успеала да се вовлече меѓу нив. (Овчарите не се нација, Р.И.)²⁹²

се присатни многу аромунски зборови, како: оане, пидукљу, шопут, итн., а во нивниот изговор уште се-когаш потсетува на аромунска интонација. Освен тоа, се присатни гласови: щ, ж, ч, ц, па и á. За голем број села со сигурност може да се тврди дека некогаш биле аромунски, оти родбинските односи измеѓу нив во потполност ги очекувале, на пример во селата: Лавда, Липиница, Шаргаила, Кипурјо, Вудинско и во многу други. Од ова последно место води потекло и таткото на умрениот Обеденара. Оваа подрачје Копачари се простира се до Самарија преку Гребена до северната граница на Тесалија и од Шатиста до Крања, Називот 'копачар' е словенско потекло и значи 'копач, земјоделец', наспроти номадскиот чобани и занаетчи кои баш поради своето селење дошли до влијание на Црквата и школата и со тоа се асимилирале. 'Копачарите', значи, ипак го сочувале својот јазик". Авторот говори за Грци, Копачари, кои биле само копачари на тн.словенски јазик, како и на Прокоп=про коп. Тие се одрекле од својот тн.словенски јазик, на кого биле имињата на нивните градови и села, а влашкиот=романскиот бил латинизиран тн.словенски јазик. Со тоа што тој вели "номадски чобани", тој потврдува, тие биле само чобански=пастирски народ. Ова го потврдува и Г.Острогорски. Исто така, тој образложува, дека нивниот јазик од црквите и школите се асимилирал. Пак, тој бил само тн.словенски, на белата раса. Следи тие како Грци го прифатиле грчкиот јазик на Цариградската патријаршија. Дури се говори за грчки дијалект. Тоа означува лошо научен грчки јазик, како што важи и за влашкиот, лошо научен романски јазик. Нивната носија останала влашка=овчарска, единствен и монотона, како нивната музика, без раскошност. Следи од нивниот тн.словенски говори останале многу зборови, само со романски акцент, со помасовна употреба на темниот вокал како во Романија и Бугарија, како Траки, а не како Илири, иако тие живееле во Илирија. Тие употребуваат тн.словенски гласови, кои ги нема во коине и латинскиот јазик. Се ова говори, Албанците и Власите биле само тн.словенски изроди на Белците. Следи поодроден да е порасипан.

²⁹¹ Авторот говори за грчко, аромунско..., а поимите се само тн.словенски, како на пример Мавронеи како Маврово, Тиста, и Спилеон=спиле он, спила=карпа, Карпати, остров Карпати во Средземно Море, кое било тн.грчко. Сé тн.грчко било тн.словенско, Венетикос, а и Василица, женско име на цариците...

²⁹² Авторот потврди, Власите не биле сточари (говедари и свињари), туку само овчари (овци). Следи не може да постои овчарски етнички народ, туку само Белци со тн.словенски јазик. На ваков се имињата: Авдела=а в дела, Аромун=а ромун=роман, Грамос, Пинда, Аспропотамос=а с про потамос=потаму=тече: с=со само тн.словенско, што важи и за про=само тн.словенско, како кон=кон, а Смолика=смоли ка=ка.

Најповеќе села се населени само лето додека оние на пониските надморски висини се стално населени, анеретко зимата се случува овие да се поретко населени бидејќи чобаните со своите семејства и стадата на крајот на октомври се дават на патот, кој често е оддалечен и по неколку дена од нивните летни бивалишта. (Власите биле само овчарски народ, Р.И.)

Успут ги сретнавме првите каравани управо на оние Аромуни кои се спуштаат во долината. Увек се сретнуваат по неколку семејства кои имаат иста цел патување како заеднички полесно би ги пребродиле напорите на опасниот пат. Воколку оваа област усто е несигурна во ова позно годишно доба поради разбојниците, што ипак е мошне редок случај оти кога нестанат Аромуните, нестануваат и разбојниците !, тогаш на челото поворка се ставаат снажни, доброоружани луѓе кои имаат задаток да ги расчистат сите препреки испред себе. Зад нив следи друга колона на коњи и мазги кои тешко се натоварени со ќебина, уреди, деца и жени. Овие животни, кои со најголем дел на патот се препуштени себе самите, искусно пронаоѓајќи најсигурни места со кои се движат избегнувајќи ја оваа друга која многу постанува уште поопасна поради теретот кој е натоварен по ширина. Неколку наоружани мажи обично се најдуваат и на крајот на колоната, како поради заштита, така и да би внимавале ништо да не се изгуби.

Од ден во ден колоната се повеќе се смалува веќе према колку групи семејства се одвоиле од неа, па така додека на крајот преостанува само она група која има најоддалечени зимски пребивалишта. Колку само често се случувало некој успут да се разболи и ипак да нема застанување. Дури иако некоја трудница треба да се породи, тешко е дека ќе застани караванот. По породувањето, кое се посматра од страна што значи родувањето нема третман на приватност, (дури и децата не се спречуваат да го посматрат призорот), родилката и новороденчето се завиткуваат во ќебето и се сместува измеѓу товарот на некоја мазга, а караванот го продолжува својот пат. Да би се предупредиле сите трошкови готово секогаш ноќе под ведро небо, освен ако сместувањето е пронајдено кај гостолубивите луѓе. Управо под вакви услови Аромуните двапати годишно превземаат ваков долг пат те со тоа израснале во снажен, витален, прекален народ кој ги надминува селаните сврзани за свој посед по животна мудрост, лукавост и искуство.²⁹³

Пратејќи го овој див шумски пат, сосем ненадејно, го видовме низ една чистина Авдела во својата изузетна убава положба која е оддалечена не кои 8 часа од Гребена. Бидејќи во овие села тешко може да се наиде на некој анбев упатен на гостопримство на жителите, која, без оклевање, ми ја понудил челникот на селото Агности. Сум дошол во заден час оти веќе утредента последните жители сакале да го напуштат. Обично се задржува по неколку мажи да го чуваат селото преку зимата и сите борават во црквата, во која претходно сместиле доволно залихи намирници и дрва за огрев. Одат понекогаш во лов воколу зимата е добра, ама кога напаѓа снег, настапува 'заробеништво' кое трае со недели и трае се до април кога постепено се враќаат првите жители.²⁹⁴

Од кога Тесалија припаднала на Грција, стои чинителот, кој е приметен во сите катуни на оваа област, бројот на жители стално да опаѓа. Така, на пример, кога во септември 1886. година престојував во Самарини одвај да сум нашол 3000 жители, додека порано било до 10. 000. Многу куќи се празни додека другите се срушени и на никој не му паѓа на памет поново да ги подигнат. Ист таков случај е и со Авдела која брои 200 куќи со 300 семејства, додека порано било преку 400. Во Перивол состојбата е уште полоша: од 500 семејства останало уште само околу 200.

А што на ова е узрок ? За тоа домаќинот Агности ми го рекол следното. Заедницата располага со 12.000 овци и во овој број не се застапени само овците на сточарите, веќе и занаетчиите кои ги има помалку-повеќе, и кои на чобаните им се приклучуваат со своите стада и изведуваат испаша. Пораните заедници на име порез плаќале 400 лири за луѓе и куќи и за секој овца по 4,50 пјастери. Меѓутоа, бидејќи порано не можело да се спроведе екзактна кон-

²⁹³ Авторот потврди, дека Власите биле само овчарски коњско-мазгарски народ. Следи тие како овчари да се мудри, лукави и искусни. Ова било во споредба на селаните сврзани за својот посед. Овие биле сточарите (говедари и свињари). Бидејќи овие работеле, порадишто тие немале време, тие како неработници овчари да мудруваат и да се лукави, а и во тоа искусни. Следи тие како лукави неработници станале трговци и банкарци. Па Власите никогаш немале своја земја, држава, а на Албанците други им направиле.

²⁹⁴ Авторот понатаму не кажува, кој јазик бил во црквата: до 1767 година т.н. старословенски, па коине.

трола, на локалната власт со лажење и останувало убави пари. Ама, денес да би доспеале до зимските пасишта на Тесалија мора да се премине грчка граница на која се врши точно пре-бројување на овците. Турската влада бара на границата за право на испаша 3,50 пјастери а Гриција 60 пари што вкупно чини 5,50 пјастери, а ово е за еден пјастер повеќе отколку порано. Кога ова разлика се вклкулира на вкупен број овци се добива значајна сума. Исто така, повеќе не е можно утая на порез па било то и соподмитување на граничарите.(Само овци, Р.И.)

Ама на ова уште не му е крај. Е потребно да се платат издатоци за изработка на пасоши, потоа царина на ќебе, нови таписи и материјал за облека, што порано не постоело. Овие производи на домашна работа се разменувани во Трикала, Лариса и Волос²⁹⁵ за памбук и житарици. Готовината која се добива, потполно се троши во плаќање на овие издатоци, така да сиромашни (кои прават мнозинство), се приморани се повеќе и повеќе да ги продаваат своите овци. На овој начин се доаѓа до снижување на животниот стандард те затоа многу се принудени да престанат со одгледување на овци и да се населат како земјоделци, кои на пример во селата Шеску, Бахче и Алимерија во близина на Волос. Меѓутоа, со обсир дека земјоделството не им е по вкус на Аромуните, многу од нив се населиле во поголемите градови на брегот или во иностранство како занаетчији, гостијачи, бакалини..., каде во краток временски период го изгубиле својот национален идентитет, како самиот и лично можев да се уверам во многу места на Истокот. (Само овци и Овчари=Власи, дури со национален идентитет Овчари, Р.И.)

Од друга страна, полошо им е и на оние кои ја преминуваат границата, отколку што тоа порано бил случај. Оти, иако бројот на луѓе на некоја заедница во меѓувреме се смалил, останал истиот разрез на порезот кој мора да се плаќа. Или, на пример, Авдела морала да плаќа годишно 180 лири за изградување на патишта и тоа оние патишта кои воопште географски за неа не се однесуваат, кои за неа не се од никаква корист.

6. Периволи (25. октомври)

Во права линија раздалечина од Авдела до Периволи не изнесува повеќе од 3 км, па ипак нас ни требало повеќе од час да дојдеме во тоа место движејќи се по пат кој е во ужасна состојба и води на ободот на планинските обронци.

Самото место лежи на повисока надморска висина од Авдела и припаѓа на разбиен тип на населба. Кога стигнавме со војниците на пазарот навалило мноштво свет околу нас и настанала таква жолчна расправа околу тоа кој во својата куќа ќе ме поведе. Веќе ме познавале по слушање и бидејќи овде како и во Авдела е појака партијата на национално настроени од грчката а населението со жарко национално чувство, сакале на тој начин да ми го стават на знаење својот жар со тоа што се втркувале да ми го понудат гостопримството.²⁹⁶

Што се повеќе се борев против тоа, тоа се повеќе верувале дека сум дошол по задаток на румунската Влада, па дури не помогнало ни тоа дека сум Германец оти, според нив, сум имал таен задаток да ја ширам пропагандата. На крајот се одлучив да тргнам со попот а на другите им обекќав дека ќе ги посетам. Ова го направив уште истата вечер, наравно, колку било можно, и во таа прилика сознав не само многу песни и друго народно благо, туку нешто поинтересно од минатото.²⁹⁷

Приваљати (жителите на селото Периволи) се очврстени луѓе на кои главен извор на приход им е одгледување на овци. За да би запоседнале повеќе планински висови од пасишта за себе, тие пред многу години потполно ги разориле мноштво аромунски заселаки во најблиска околина и го пртерале нивните жители. На овој начин заедницата се окрупнала и дошло до богатство а истовремено создале име од кого сите се плашеле, така да и самите му-

²⁹⁵ Волос е само тн.словенски бог Велес, кој бил бог на рогатите животни: Волос=вол.. Па тн.Словени.

²⁹⁶ Имало само чобанско=пастирско=овчарско=влашко чувство, кое било дури и национално, а тоа за авторот било аромунско, само на места на тн.словенски јазик.Па Белци биле Овчарите=Власите. Следи името Перивол да е само тн.словенско: Перивол=пери вол=волна, што е основа и од неа да се острани серејот итн. На претходната стр.114 има слика со текст: "Луѓе од Перивола". Тие било облечени во црно- бело, двубојност на сиромаштија, без раскошност на богатство,луѓе со монотон лесен живот. На кој степен се најдувале Власите, е доказот нивната каракачанска овца, прн сој овца со најгруба волна, која живеела со Власите=Овчарите на највисоки и најбедни места. Следи тие како такви, само од корист, да станат само Романци и Грци. И денес се тоа. Од корист меѓусебно се расправале кој да го земе авторот.

²⁹⁷ АВТОРОТ ПОТВРДИ, НЕМАЛО НИШТО АРОМУНСКО, ТУКУ САМО РОМАНСКО, РОМАНСКА ВЛАДА, РОМАНСКА ЦРКВА СО СВОЕ СВЕШТЕНСТВО, РОМАНИЗИРАНО ТВРЕШТВО.

слимани имале респект и тоа дури отишло дури дотаму да биле ослободени од плаќање на дажбина како и најголем број капетани на Пинда. Поради тоа не чуди податокот дека секој муслиман, кој сакал да помине низ село движејќи се од Македонија кон Јанина, морал да го извади потковиците на својот коњ. Дури и самиот Али Паша Силни бил принуден да се покори на овој обичај врвејќи низ селото. Ама се заколнал дека ќе се одмазди. Се вратил во селото со силна војска и го разорил, поради што извесен број на жители се одлучиле да се населат во Тесалија. Преостанатите заедници морале да плаќаат дажбина, ама тие биле беззначајни. Сега порезнот е разрезан на 700 лири годишно, додека бројот на жителите непреминува повеќе од 200 семејства.²⁹⁸

Кога дошло до ширење на националното чувство меѓу аромунското население, попот, кај кого отседнав, сакал да пее на аромунски јазик во црквата. Кога тоа владиката му го забранил, стапил во врска со Римската Црква и посакал да го прими како унијат. Кога се вратил во Перивол одма го повикале во Гребен пред суд. Се упатил без страв, ама е притворен и испорачан на владиката кој наредил да го одведат во манастир Св. Динизија кај Забарде на Халиакман, каде три месеци е држен во заточеништво, обавувајќи кметски работи и добивајќи најлоша храна. Дури му се заканувале со смрт (бил три дена затворен во една цистерна) во колку не го признае авторитетот на Патријархот. Му успеало да испрати едно писмо на пашата во Сервија. Со неговото посредување и залагање на австрискиот конзулат во Битола е издејствувања слобода така сега во Перивол може да го чита Евангелието на аромунски (романски, Р.И.) јазик и повеќе не мора да му се плаши на владиката.²⁹⁹ Ипак, само еден мал број жители си дозволиле унијатење. Периволите ипак се едини меѓу аромунските села каде постои мала унијатска заедница.³⁰⁰ Од друга страна, во Охрид постои една аромунска зедница која не го признава патријархот, туку Егзархот- поглавар на Бугарската Црква.³⁰¹

Следното утро отидов на излет во друштво на неколку јаки момчи како на соседното брдо би побарал некое одговорувачко место од кого би можел да го фотографирам Перивол. Моравме предано да се пентериме додека пронајдовме оговорувачка висина и стена од која имав слободен поглед на селото. Брдото, на чии обронци лежи селото, се вика Оу и луѓето тврдат дека неговиот врв изгледа како овца која лежи. Меѓутоа, јас повеќе верувам дека ова име доаѓа од античкиот назив на реката Aoüs, која се вика Вовуса, која има свој извор на ју-

²⁹⁸ Авторот ја заскрива вистината, Рим отсекогаш бил против македонското православие. Следи тој да ја католизира Унгарија и 95% тн.Словени да го прифатат јазикот на 5% Монголи. Па токму Унгарија и Романија биле тн.домовина на тн.Словени, а денес таму нема тн.Словени. Во Влашка=Романија службен бил тн.старословенски. Рим тн.словенски јазик го латинизирал,а без да има католици. Борбата била само против Русија и нејзиното православие. Значи, и нејзиниот руски јазик, кој бил македонски, тн.старословенски, што важело и за српскиот. Русија ја изгубила Кримската војна од Англија, со подршка на Франција и Германија. Сите биле во борба против Русија, а во полза на авторовата Турција. Токму затоа Власите биле авторови турски чеда,со многу привилегии,што не важело за тн.Словени,руски браќа. Следи Власите како православни (Романци и Грци),Албанците (Скилтари и Арнаути) како муслимани=Турци да се богати,што неважело за Македонците православни.Следи тие да се исламизираат=Торбеши

²⁹⁹ Значи, имало само Романска црква со романски јазик и Цариградска патријаршија со македонски јазик коине, а потоа од него катаревуса. Следи да имало само два верски народи: романски и цариградски: Романци и Грци. Токму затоа се говори да се признае авторитетот на Патријархот, а тој бил цариградски.Меѓутоа,овде отсекогаш семешал Рим со Крал/Цар Самоил,што важело и за Стефан-Душан и денес

³⁰⁰ Се говори само за верски христијански народи: Православни и Католици. Дури под Рим Унијати, зло.

³⁰¹ Охридските Власи биле со своите Охридани, кои станале против Цариградската патријаршија и тоа кога поимот Грци станал политички за државата Грција. Ама Охридните сакале да ја возвноват својата народна=булгарна Охридска архиепископија. Бидејќи таа била македонска, Големите сили, а во борба против Русија, чија Руска црква била наследник на Охридската архиепископија, создале Егзархија, Бугарска Црква, од 1870 година. Следи Македонците сакале да се приклучат кон неа. Кога сватиле, дека поимот Бугарски станал политички, тие велеле, не сакавме да бидеме Грци, сега ли ќе бидеме Бугари (Шопи). Бидејќи имало Грчка, Бугарска и Српска Црква, а немало Македонска Црква, Македонците станале Грци, Бугари и Срби. Најдобар пример било со МПО, која како македонска патриотска организација била основана во Америка, чиј водач бил Ванчо Михајлов...Бидејќи Македонците од Долна Македонија биле бркани..., тие биле мнозинство во МПО. Нејзините членови граделе цркви. Бидејќи немало Македонска Црква, нејзините цркви биле под Бугарската Црква, а што останало и денес. Значи, под Софија а без Бугари. Ова се пренесува и на спортски план. Кога во Солун...се игра фудбалски натпревар со Атина...Македонците од тн.Грци се навредуваат со Бугари. Ова важи и во Австралија, Мелбурн...

жната страна на ово брдо. Освен тоа, овца не се вели 'оу' туку 'оаме'. Кога се удружи во еден тек, водите на Перивила и Авдела се викаат Трусиан, а во понатамошниот тек има назив Венетикос. Брската измеѓу планината Василица и Оуа го чини брдото Кулев на кое се најдува едно мало езеро кое се вика 'лак'. (Оу + в = ову: овен, овца...; имиња се правеле со в-н-т, Р.И.)

7. Вовуса (ар. Бајаса) (26. октомври)

Следниот ден, попладне, тргнавме према запад а нашиот домаќин према Исток да би се сместиле во зимовниците во Тесалија.

Ни е речено дека војниците трнале испред нас те побрзувме да ги пристигнеме. По еден час случајно се свртивме и видовме зад себе, на една висоравнина, чета како се движи. Потоа заедно се спуштивме низ Оу- брдо кое ја прави воделницата измеѓу сливите на Вовуса и Бистрица, или во поширок смисол измеѓу Јадранско и Егејско Море. Поминавме низ висока елкова шума која пружела тажен изглед: на илјада соборени стебла лежеле наоколу разфрлени едно преку друго. Во селото Вовуса во долината се најдува повеќе пилани кои се снабдуваат со дрво од поблиските шуми. За својата работа никој не се обира на иднината. Ако некое дрво падне така е тешко да се допреми за обработка, тогаш едноставно го остават да лежи. Или, едноставно, стеблата се сечат било да се големи или мали а потоа од нив се извлекува само она што е употребливо. По тоа, обилните буици го испираат земјиштето а на светло избиваат голи стени. Овие стебла лесно се траспортираат од косите падини во долината, овде се сечат во штици, а овие потоа, се испраќаат по целиот Епир. По $2^{1/2}$ часа стигнавме во Вовуса каде се сместив во куќата на господнот Касане.(Брдо-Оу:ову=ови,рид за овци,Р.И.)

Самото село лежи на двата брега на реката Вовуса која секогаш е богата со вода. Преку реката се протега голем лак на камен мост кој е едини во горниот тек на оваа река па поради тоа низ селото е мошне интезивен транзитен сообраќај. Населението се состои од 120 аромунски семејства кои се бават со сечење на дрва, обработка, производство на марами и сточарство. Сточарството ни издалеку не е така застапено како во Перивол. За земјоделство нема место во оваа тесна речна долина. Во средина на селото, на едно стеновито возвишение, се најдува касарна со војниците кои ја издржува целата заедница на селото заради прдор на разбојниците и оттаму да ги грабнат богатите луѓе. (Вовуса=в овуса=овиса=овса=овца, Р.И.)

8. Лайста (ар. Лака) (27. и 28. октомври)

Се искачивме узбрдо уз пратња на неколку војнициво правец на Запад како би ја посетиле една област која е означена на Киперченовата карта на Тесалија и Епир како 'непознат терен'. Во секој случај, таа што сум видел различито е и во однос на нашата карта.

Најпрво се чудам на тоа да мораме да поминеме преку планинскиот превој во непосредна близина на самата река. Кога стигнавме до превојот почнувме да се спуштаме во долината со стазата прекриена со шлунок кој лежел пред нас во нема тишина, пружајќи раскошен поглед на различни видови дрва, како храстови, костења и др. кои се пресијувале во сите бои. Конечно доспеавме до 150 скали кои нас не воделе нагоре. Тек тогаш ми постанало јасно како горниот пат воопште можел да биде насликан со облуток и шлунок.

Пратејќи го узводно текот на потокот Рашинит поминавме крај едно проширување во долината на кого се гледале рушевини на куки. Уште секогаш е очуван бунар со цевки кои ја спроведуваат водата. Потоа го продолживме патот и по една изненадна окука пред нас се покажала целото село Лайста кое од Вовуса е оддалечно $3^{1/2}$ часа.

Со себе носев едно писмо со препорака за месниот лекар кој управо во тоа време бил отсутен. Потоа тргнав на различни места под водство на турскиот понизок офицер ама никој не направил израз на лицето да би ме примил. Во близина на црквата најдов неколку господини облечени во европска облека (очигледно добростоечки трговци) кои директно ги прашав за сместување, ама тие подсмешливо ми го свртеа грбот. Забележав што бил разлогот: мислеле дека сум аромунски учител, а бидејќи оваа заедница грчка настроена, ми го скратиле сместувањето.³⁰² На крај му објаснав на овој господин дека тек сега сум имал намера да останам.

³⁰² Се работи само за Грци и Романци, ништо друго. А тој и не кажува, на кој јазик било во црквата. На оваа страна 118 има слика, со текст: "Луѓе од Лайста (Лаке)". Двата поими се тн.словенски и сите други во книгата. Селаните како овчари биле двубојно облечени, црно-бело, не раскошно како сточарите (говедари и свињари) и земјоделци. Па тие биле бедни. Пак, богатите биле Грци, кои биле облечени европски. Европските облеки биле македонски, што важи се што авторот вели европско. Тој тоа не го знаел.

нам макар да останам под ведро небо. Дојдов до еден слободен простор во близината на школата и му заповедав на својот слуга да ги истовари стварите под големиот платан. Овде сакав да останам. Веќе почнавме да се припремаме кого дошол градоначалникот и не одвел во зградата во која управо е завршена една соба во која ножевме да се вселиме. Воопшто не ми се свидел ни овој човек со своите црни, убојити очи а уште помалку на влажната соба. Па, ипак, на ова му дадов предност во однос на логорувањето во слободниот простор. Кого следниот ден се увериле дека не сум наставник (по романски јазик, Р.И.) и расположнието на луѓето постапало љубезно, ама ипак сум пратен со луттина.

Селото брои 450 куќи. Најголем број машки се трговци на страна, посебно во јужна Македонија и во Кавала, Драма,³⁰³ Алистратеа и другите места. Поради тоа многу носат бугарска облека или дури европска облека.³⁰⁴ Вистина аромунската носија воопште не може да се види. Дури и носијата на жената е другчие него што сум ги гледал дотогаш (Види слика уз текстот). Посебно е воочливо дека главата е прекриена со црвен фес околу се плетат плетеници. Кецелјата е жарко оранж боја а елекот и антериите се поврзани со два пари мали, сребрени, додека кај жените инаку се сретнува само еден пар поголеми шнали кои се најдуват на појасот.³⁰⁵

Целата заедница за својот трошок ја издржуvalа грчката школа во која делуваат четири наставници. Овдешните луѓе говорат со вистински беда за румунската пропаганда. Кајжуваат за себе дека се Грци и дека сакаат да останат. Па ипак, повеќето жители, поглавито жените, освен 'калимерас' (добар ден) не разбираат ниеден друг грчки збор. Отсеченоста на овој крај, како и околноста да жените остануваат во село, имаат последица дека овде јазикот подобро очуван отколку другде. Лаиста, исто така, е едино место во кое е сочуван зборот 'негру' (црно). Меѓутоа, со овој израз се означува црно кафе. Другде се заменува со збор 'лаи'.³⁰⁶

9. Добриново и Лешница (29. октомври)

Го оставил својот багаж во Лаиста и отидов со Накија и три војници на излет во друго аромунско село на оваа област. Го прегазивме широкото корито на потокот кој обично е без вода. Овој поток се спушта од високата планина Фламбурари а само селото лежи на нејзините јужни обронци. Коритото обично нагло се полни со вода по јаку плускови и тогаш нејзината висина изнесува и до 5 м. Така се и случило дека четиринаесет дена пре моето доаѓање паднал снажен дожд кој како бујица зафатил три деца кои играле во ова корито и се удавиле.³⁰⁷

Патот нас не води низ виноград и постепено се стеснува така да во еден тренуток и за којот постапал тесен. Со олеснување одахнавме тек кога доспеавме во долината Рашинита. Успеавме на другата страна на возвишението и по 1,15 часа јавање стигнавме во селото Добриново од 175 куќи.³⁰⁸

Се одморивме испод еден огромен платан и на пазарот каде доконите луѓе раскажуваат преку денот или играат карти или го проведуваат времето во пушчење. Таму се сретнав со лекарот од Лаиста. Бидејќи ми рекол дека има малку време, одлучив да го продолжам патот, и по еден час доспеав во Лешница која има 230 куќи.

Ова село е развлечено. И овде се одгледува винова лоза ама само за домашна употреба. Главно стопанско занимање на жителите на ова место, како и во Добриново, е одгледување на овците. Освен тоа, многу овдешни трговци работат на страна. Сопственик на најзначајната трговска куќа 'Пердики' во Валос, Пиреја и Трист води потекло од Добриново.³⁰⁹

Наставникот на грчката школа ме нагости а потоа тргнал со мене кон едно возвишение од кое се пружа широк поглед на околната и со тоа ми пружил најдобра прилика да

³⁰³ Драма=драм а. До денес се вели драм=грам памет. Следи Драхма. Бидејќи х не се чита, драма. Драмата има тежина, која гледачат го дрма, па калдрма=кал дрма, а и друг, поддрум, Продрум, тн.словенски.

³⁰⁴ Европа била Бригија, каде била Охридската архипискипија со свои сточари, а Власите само овчари.

³⁰⁵ Немало влашка народна носија, таа била бедна бригиска, а и нешто богато, а и фес носен од Турците.

³⁰⁶ Се потврдува, немало аромунски, туку само романски, од Романија. Бидејќи овде романскиот најдобро бил сочуван, тој најдобро бил научен. Меѓутоа, Цариград успеал да ја истисне Романската црква и школа. Така тие станале Грци. Грчкиот имал македонска основа, на пример: негре=не гре-е. Па каде не грее, е тамно=црно. Унгарија=у н-а гар=жар=гар=кар, темна почва, чернозем. Сé е само на тн.словенски.

³⁰⁷ Фламбурап=флам бурар: флам=плам бурар=бурар, фурар=фурнар: Пламбурап=пламен и бурар=бура.

³⁰⁸ На оваа 120 страна е слика, со текст: "Пери Воли": Пери=пери воли=волни. Книга лоша фотокопија.

³⁰⁹ Добриново, Пердики=пер дики, Валос=Волос, Пиреј=пиреј, Трист=трст, а и Атина: т + атина = татина.

изработам една топографска скица на ова непознато подрачје. Погледот на Север ја зауставува високата Смолика. На нејзините јужни обронци лежи селото Грижбан (едино грчко село во оваа област), на кое со ред продолжуваат аромунските села во правец Исток: Польосели, Падз, Армата, и Бреаза. Сите овие села не се многу оддалечени од Вовуса, ама се најдуваат на поголема надморска висина. Села: Лайста,³¹⁰ Добриново, Лешница и Паљохори припаѓаат на долината Рашинит кои се одвоени со вискиот планински Фламбуари од централната долина. Оваа област, од западна страна, се затвора со снег покриен Папинго. Една тесна клисура води на таа страна провлекувајќи се низ брдата се до Коница. Водените текови кои се сливаат од Самарина, значи од источна страна на Смолика, и тоа така не течат према Исток, туку веќе во широкиот лак се движат према Југ, заобиколувајќи ги брдата.

Се вративме во Лайста уште истата оваа вечер. За време на мојот боравок обедував со својот домаќин и неговото семејство а упркос на тоа тој себе си дал слобода десетороструко повеќе да ги наплати своите издатоци.

10. **Фламбуари (ар. Флоро)** (30. октомври)

Во 8 часот се упативме на јужна Загора. Имав петорица војници. Ја прокрстаривме долината Рашинита и се качивме на стрмата висоравнина во правец Југо-исток. Со обсир дека било тешко да се најде пат, кој со најголем дел води низ шумата, морав да земам еден локален водач. Измеѓу северна и јужна Загора има мошне малку сообраќај бидејќи двата овие дела се раздвоени со едно возвишение, кое истовремено и воделница на реката Вавуса и Арта. Сме биле принудени пеш да се движеме низ шумата и да ги влечиме коњите со себе што било мошне тешко се до тренутокот кога доспеваме до превојот. Овде морав да отпуштам двајца војника кои тврделе дека поради исцрпеност не можат понатаму да се движат. Ги вратив на локалниот водач бидејќи сега требало да се спуштиме во непошумената долина.

Ова планина е составена од некој мек глинен шкрилец, кој во себе содржи примеса на железо, ама површинскиот слој е испран след јаките плускови и го изгубил растителниот покривач. На некои места се гледа поголеми одрони на материјал. Еден мал кривоиден пат, кој е како врезан во кривините на планинските страни, се спушта во оваа долина. Имав чувство дека овој пат е и премногу опасен за Накиевиот коњ и јавав со живиот успомен на оној ужасен призор настан во близина на Касторија. Самиот Наки сјавал на ова мое предупредување. Одеднаш слушнав продорен вресок и кога се свртил, коњот повеќе го немало. Сите приско-кнавме. Јадното животно лежело вклештено во тесна провалија неколку метри испод патот. И скоро да се загушила. Уз неискажана мака ни успеало со заеднички напори да ги ослободиме вреќите и седлото и да поново извадиме и ставиме на пат. На среќа, и овој пат се протекло без посебни последици.

Во Чернешти стигнавме околу 13 часот. Тоа е аромунско село³¹¹ кое брои 150 куќи. На нашите погледи жените и децата побегнале во своите куќи. Свратив кај бакалина кој ми го објасна дека тоа е од страв, оти овде се појавуваат војници на своите походи, барат јадење и пиење а потоа си одат неплаќајќи, со што настануваат значајни трошоци за членовите на оваа заедница.

Во ова село е воочливо дека не може да се види машка глава освен поп, учители и неколку постари мажи. Сите останали се вработени во градовите на брегот како трговци или анции. Многу од нив веќе испратиле по своите семејства воглавно затоа да би ја избегле опасноста од тоа разбојниците да ги заробат или војниците да ги злоупотребат. Во оваа Загора разбојништвото е мошне актуелно.

Пред некој ден упаднале четири разбојници во селото Лесковиц кое е полуухеленизирано и со таа прилика убиле еден човек а од куката ги однеле готовите пари и драгоцености во висина од 100 лири. Иако биле малку, жителите не се осудиле да им пружат отпор оти ипревногу се плашат од одмазда на нивните 'камеради'.

Порано сета Загора била аромунска. Ама влијанието на духовното, посебно поради фанатичката загриженост на некој Козма овозможило продор на грчкиот јазик во семејството. На луѓето им е говорено, измеѓу останатото, дека на драгиот Бог му се обраќале само грчки јазик оти Бог го користи аромунскиот јазик само тогаш кога разговара со гаволот. Свој

³¹⁰ Лайста=Лаиште, кратко Лай=лај: лаи=лави=лафи. И другите исто: Лешница, Палохори=пало х о ри.

³¹¹ Авторот говори влашко место Чернеш. Меѓутоа, Чернеш е тн. словенско, ишто истогласно влашко.

допринос на ова пружиле и лекарите и учителите како хеленизацијата би продолжила и продолжобочила.³¹²

Три села кои се најдуваат на источните обронци на оваа долина, во потполност го сочувале мајчиниот јазик, а тоа се Чернеши, Фламбуари и Гребенити.³¹³ Селата кои се најдуваат наспроти нив се: Макрини, Драгори и Долиани се полухелениизирани, додека останатите Загора во целост хеленизирано. Во селата Чупелово, Скамнели Шупуцел само уште пар старци рабираат аромунски. Во овие села школите се грчки и се издржуваат на терет на заедниците. Упркос грчкото расположение и мада не го обелоденив разлогот на своето патување, срдечно ми е изкажана добродошлица и гостопримство во куќата Јанија Шкамбелија од Фламбуарија (аромунски 'Флоро') во која сум дошол по еден час од Чернешија.³¹⁴

11. Преку Гребена во Меџово (31. октомври)

Братот на мојот домаќин, некој трговец во Катерини кој со години не доаѓал во својот завичај на Загора, ја искористил оваа прилика да со мене и уз војничка пратња би дошол во Меџово. Како што е обичај, пријателите и роднините обезбедиле испраќање на еден дел на патот, па тоа бил разлог да се пролонгира нашето заминување во 8 часот. Ни требало повеќе од 2 часа да би доспеле до селото Гребеница која се најдува на обронците на брдото, и брои 200 аромунски куќи. Жените се носат мошне различно во однос на носиите кои ги притетував до сега. Со својата ланена облека во вид на кошула и црни марами околу главата потсетува на Бугарките во Македонија.³¹⁵ Исто така се заприметува нивната влкана надворешност.³¹⁶ Покрај аромунскиот јазик изгледа дека во населението прдрело доста тоа од словенскиот елемент. (Власите биле само одродени тн.Словени=Белци, Р.И.)

Одовде војниците не сакале да ме пратат и тек со закана дека ќе им ги ускратам напојниците, успеав да ги подважам да ме пратат до следната војна постаја.

Поново се движевме со еден дел пат со кој дојдовме, потоа свртivме на североисток во долината низ која поминува патот од Војуса за Јанина и тоа од она место каде се одвојува една побочна долина во правец Исток. Имавме голем успон пред нас додека по два часа стигнавме во местото Кула Панталони, каде можев да ги оставам своите уморни или можда лени војници, а со обзир да ништо не можело да се добие за јадење, му наредив на заптија без задржување да ме води понатаму.

Се најдувавме на една прилично мала, ама долга висоравнина која носи словенски назив 'Полица' (долина) низ која протекува реката Вовуса. Неа ја орамчуваат високи планини, а речните долини одовде водат на сите четири страни. Масивот Меџова прави јазол за повеќе планински венци а долината, која се најдува на неговиот обод, преставува место на вкрстување на каравански патишта од Македонија према Епир од една страна и од Албанија према Тесалија од друга страна.

Готово во средиштите на оваа низина и во близина на рушевините на градот Бераторија (настанало од Императорија) се најдува добро посетен ан, на околу 1,15 часа од Панталонија. Недалеку одовде е една кула со поголем број војници.

³¹² Загора било само тн.словенско. Затоа Власите друго и не можеле да бидат освен само тн.словенски. Следи на овој јазик можел да разговара Богот како со ъавол, оти овој бил народен, а грчкиот и романскиот само службени и црковни. Исто се случило и со јазикот на Кирил Солунски, оти Богот се обраќал на арамејски, коине и латински. Па затоа само тн.словенски јазик е етнички, а никако грчки и романски.

³¹³ Овие три села, што важи и за другите, се на тн.словенски јазик. Грците, Албанците и Власите велат, нивниот јазик бил пелагиски, а овој бил тн.словенски. Следи на исти простори не можат да живеат четири народи: тн.Словени, Грци, Албанци и Власи. Тн.Словени имаат јазик на Белци, Грците на Белци и Црнци (Семити) и Албанците со Власите трорасни: Белци=Пелазги, Црнци=Семити а и Монголи=Геги.

³¹⁴ Бидејќи грчка и романска држава немало до со 18 век, а грчкиот и романскиот јазик се од 19 век, никако порано, одродување на Белците=Пелазгите од пелагискиот=тн.словенски јазик започнало само од 19 век, никако порано. Ова се потврдува и со наводот, сите простори, за кои во книгата пиши авторот, биле под народната=булгарната Охридска архиепископија со тн.старословенски јазик, за авторот ст арабугарски. Токму затоа поимот Флоро на романски бил само од 19 век, што важи и за други, а и грчки.

³¹⁵ Се потврдува, немало национални облеки, туку тие биле географски и различни од висински разлики. Тој вели: "Бугарките во Македонија" Тој никаде не ја спомна народната=булгарна Охридска архиепископија под која била селото Атина, македонската дорска Спарта, македонски Епир со своја Албанија...

³¹⁶ Секаде, каде немало доволно вода, немало доволно услови за навика на миење и капење, ништо друго.

Бидејќи се одморивме за ручек, му дадов да се доведе заповедникот од кулата и го замолив за пратење за Мецова кое е оддалечено околу 2 часови. Оклевал да ми додели војници бидејќи нема такво наредување, освен тоа му е потребна цела посада заради заштита на но-мадските стада во близина кои стално ги вознемираат разбојниците. Не помогнале ни молбите ни заканите. Моравме да одлучиме сами да го продолжиме патот, иако ова подрачје било мошне опасно.

Воопште не било тешко да се пронајде патот. Се движевме во југоисточниот правец до крај на долината, каде се најдува некоја кула, а потоа узбрдо пратечкиот пат за Мецова, во која стигнавме без незгоди.

12. Мецова³¹⁷ (ар. Минчук) и пат за Јанина (1.-3. ноември)

Кај анцијата Агривуа пронајдов еден жалосен добар смештај. Непосредно по моето доаѓање веќе се појавила полицијата распрашувајќи се откаде доаѓам, што сакам, итн. Упадливо им било дека сум дошол без војници и бидејќи грчката граница е мошне близу а Мецова со својот кастел важи како важна точка на границата, се верувало дека према секој страниц мора да се биде двострук обазрив.

Кајмакот кој ја презентира најповеќе цивилната власт, одма побарал уште истата вечер да дојдам во посета, што одбив уз извинување дека премногу сум уморен. Гласникот се оддалечил, ама набрзина поново дошол и ги побарал моите исправи, кој наскоро потоа ги вратил. (Се гледа, Германците биле премоќни. Следи премногу одговорни за трагедиите, Р.И.)

Одвај станав следното утро а веќе се појавиле командантот на утврдувањето со повеќе офицери, се извинале што дошле така рано и извршиле увид во мој пасош и писмо со претпорака за Јанинскиот валија. Одма побарал да го напуштам Мецова, најпрво да одам во Јанина, да побарам и донесам дозвола на боравок и тек потоа да дојдам. Одговорив дека имам право секаде да се задржам бидејќи моите исправи се во ред и дека градот нема да го напуштам пред што потполно не ги завршам своите работи, што ќе биде за два до три дена и само сила би ме одвратила од ова. По тоа, командантот ми забранил ништо да снимам и за себе оставил еден чауш со задаток во текот на мојот престој да не ме испушта од видот. И полицијата будно мотрела на мене.

Подоцна го посетив кајмакот кој навистина ме примил мошне љубезно, дури ми дал дозвола за фотографирање бидејќи му објаснiv за која намена ќе ги користам. Меѓутоа, мојот нераздвоен пратилец ме замолил тоа да не го правам оти, инаку, ќе ја изгуби својата работа. И овде, како и на другите места, можев да посматрам како цивилната и војната власт се непријателски настроени една према друга, или стоеле дури во напнати односи.

Го посетив командантот на кастелот, заради љубезност, и наш разговор се одвивал така глатко како да сме најдобри пријатели. Меѓутоа, ипак не ми успеало да издејствуам дозвола за фотографирање. Освен тоа, времето било така лошо да станот не го напушти, веќе се позабавив со запишување на фолклорниот материјал. Утрото, наиме, била густа магла, која подоцна прераснала во дожд, те направив кратки посети на неколкумина предземливи трговци и бев кај архимандритот кого, инаку, оваа заедница има право да го бира и кој стои непосредно зад Патријархот а не зад владиката Јанински.³¹⁸

Мецова, или како аромунското население кажува: 'Мичу', е едно градче од 700 куќи (ист податок наведува Лик) кој ипак пополека ги губи своето население од разлозите кои напред се наведени. Неговата положба, на стрмиот планински обронок, е питорескан а кастелот кој лежи на шлунковата стена како да исчекорува од ова градче. Главната улица се провлекува низ градчето во прилично равна положба. Во колу се слезе од оваа улица, мора да се искачува или прескокнува да би се дошло до куќата која се најдува бочно од неа.

³¹⁷ "Аромунски назив на ова место не смее да се поистовети со името на италијанската река 'Минцио', туку е понајверојатно настанал од словенскиот збор 'МАЧОВО'=Медведник, при што 'А' постапнува 'ин' (гринда), 'ж' постапнува 'ун'→спореди Нонте-Нунте (како се кажува во некои села на Влахомеглен). Сегашниот грчки назив ('=усред планина') е смешен". Смешно е и толкувањето на авторот како Германец, затоа што а=а, никако а=ин, ин=ин тн.словенско, денес и германско. Пак, ун=ин, а ж=г=к... Следи Минчук на латинизиран тн.словенски=илирски=венетски јазик во Италија и Влашка (Романија) со бригиско у... Инаку Италија и Романија се со балканско потекло. Значи, тракиско и илирско, види Херодот а и други.

³¹⁸ Се гледа, постои само Цариградски патријарх, ништо атинско. Покрај него, била и Романската црква. Меѓутоа, авторот потврди, црквите на Охридската архиепископија во Македонија... биле под Цариград.

Импозантен е погледот на високиот планински венец кој се најдува на спротивната страна на која можат да се распознават турските и грчките постани од кои патот во широките кривини води во долината. Наспроти Мецова, ама на нешто пониска надморска висина, се најдува малото место Анилино (ар. Кјаре, те. 'месо во сенка') со 80 куќи, чии жители исто така се Аромуни.

Населението воглавно се бави со сточарство а мошне малку земјоделство и посредува како керамија во сообраќај измеѓу Епир и Тесалија. Жените изработуваат теписи и предмети од волна. Поголемиот дел на овдешните машки се најдуваат на страна. Некои од нив се обогатиле работејќи како трговци, на пример Авероф, кој ги заработил своите милиони во Русија, потоа Стурнар и Тошица од кои и на кои се засниваат доброчинителските задужбини кои донесуваат богат благослов на родниот град во вид на азил за стари и работно неспособни а исто така служат и за бесплатна дистрибуција на лекови на сиромашните жители. Од ова богатство исто така се издржуваат наставниците и школите. Првобитно било замислено овде да се подигне и еден 'Политехникум', ама од подозрењето на турската власт не дале дозвола така да цела замисла се преселила во Атина, каде му е место уз останалото на раскочните градежи. И овде и на други места богатите луѓе се предани на хеленизмот и работеле за него. Упркос на тоа и упркос на школите кои постојат со години, грчкиот јазик уште не продрел;³¹⁹ маса население и богаташите не го прифатиле, тие говорат аромунски (романски, Р.И.), и има доволно постари жени кои воопшто не умеат да говорат грчки.

Изгледа дека недавно е отворена некоја румунска школа, ама сумњам дека таму ќе успее да освои чврсто тло.³²⁰

Во недела 3. ноември го напуштил ова место по изгладената расправа измеѓу мојот слуга и крчмарот кој барал бесрамна цена. Радо го платив она што го барал оти го жртвувал добар дел на своето време, ама, ипак, му дадов совет да го промени натписот на својата фирма од 'Агрива' во 'Акривоц' (=скап'). (Агрива=а грива, Акривоц=а криво ц, скап=с кап, Р.И.)

Командантот ми доделил петмина избрани, снажни Албанци, освен тоа ми се приклучил бегот од Јанина со својата слуга враќајќи се од обилазокот на своите имоти по Тесалија.

Пешки се спуштил во долината движејќи се по патот кој го омекнал дождот кој паѓала поминатите два дена. На спротивната страна на долината се гледа мало аромунско село Вутуноси. Тек тогаш ми постанало јасно зошто Аромуните имаат шлицеви на долниот дел на своите капути. Наиме, во овие прорези се завлекуваат краевите на капутот како не би му го ометало движењето узбрдо и низбрдо по блато. На овој долг пат во долината тргнале и некои жени со корпи полни со веш, да би тамо би го опериле.³²¹

Густата магла ја притиснала долината и ја смалила видливоста. Едино што можев да видам било мноштво дрва со игличести листови и некој вид храстови уз патот. Нешто пониско се појавило и платани. Негде околу 40 до 50 пати моравме да го погазиме надојдениот поток а потоа се движевме по коритото на реката. На почетокот, војниците се држеле на брегот, ама бидејќи заостанувале со тоа што се одело со заобиколни патишта, ипак морале да се напатат во ладна вода за нас поново да би не сустигнале.

По 2^{1/2} часа стигнавме во Триаханија каде моравме долго да чекаме сите да се соберат. Времето се разубавило и светело топло Сонце.

Поминавме крај еден долг караван кој пренесувал вино од Шатиста во Јанина на тој начин што коњите имале на себе по две кози мешини наполнети со вино. По 3^{1/2} часа бевме

³¹⁹ Хеленизмот бил германско дело на Дројзен, период по смртта на Александар Македонски, а само по него бил Птолемејовиот Александрички јазик коине. Тој бил повеќебожен=хеленски. Кога него во Александрија го прифатиле Евреите, и тие станале Хелени. Хелени биле повеќебожците на Пелопонез, а и Русите... Католиците како неверници Православните ги викале Хелени, а Православните Катилиците пагани. Меѓутоа, Елаците до со 19 век не биле Хелени, нити Грци, туку само Ромејци, со главен град Константинопол, без важност на селото Атина. Авторите Аромуни, всушност, Власи=Овчари, биле само Ромејци, а Грци како припадници на Цариградската патријаршија. Пак, се до 1767 година беа Бугари.

³²⁰ Од Балканскиот Полуостров се одело во богатата Влашка (Романија), каде се прифатило и нивното потекло..., учјејќи го романскиот јазик како свој. Исто така, се граделе и романски школи. Меѓутоа, во 19 и 20 век немало македонски школи, а Македонците со милениуми говореле на своите говори... Ова не било со Власите, влашките простори биле тн. словенски, сите Власи исто не го знаеле романскиот јазик...

³²¹ Вутуноси=втуноси: втуу=вучу носи=носи; па вучу=вуче=влече, зеука=зелка, у=л. Стои завлекува...

во анов Балдуни, кој се најдува во близина на устието на реката од Мецова и Загора, и која оттаму течат под едно име Арта во правец Југ. Од некогашниот мост, кој е вцртан на картите, останале само траги.(Балдуни=бал дуни,Арта=a рта,врта, 'рт='рт='ртка, 'рти=потерува, Р.И.)

Освен патот со кој се движевме, постои уште еден пат кој води преку брдо во Мецово со кои лубето се движат само во зима при најлошите временски услови или кога екстремно е висок водостојот на реката во низината.

Идејата за ужасниот изглед на овој пат го добивме тогаш кога моравме да тргнеме понатаму од анов Балдуни бидејќи не можевме да добиеме ништо за јадење и кога доспеваме на висината, некој час време по задниот ан Дриско. Повеќе отколку еднаш моравме да сјаваме да би им го овозможиле на коњите успонот преку теренот омекнат од дожд кој постанал изузетно гладок. Кога, конечно, по неколку големи напори, стигнавме во анов се смеевме самите на себе, како изгледавме. Не само нашата облека да била сосем влажна и вкалена, туку ни лицата не ни беа поштедени. Овде долго се задржавме да би се одмориле по седумчасовното јавање. Војниците покушале да се престават во една состојба, ама бакшишот и богатото јадење направиле брзо да се расположат. Се опростив од нив бидејќи ми останало уште да се спуштам низ една стрмина без шума и да го посетам еден дел на езерото, каде повеќе не морав да се плашам дека ќе бидам нападнат.

Од оваа висина се ужива во предивниот поглед на Јанина и езерото со острово кое се пресијало на Сонце. На јужниот крај на ова езеро поминавме крај местото на кое истекува езерската вода и ги движи тркалатата на една воденица сурвајќи се, потоа во длабината, понира во подземните канали доспева во Арта. Бев запрепастен кога на сочните зелени пасишта долж брегот пронајдов мноштво пролетно цвеќе и ги слушнав како птичките цврчат. Од висината од која се спуштивме, најголем број на стебла останал без лисја, а тогаш дрвата не обрадувале со своите најубави, есенски, украсни бои. Ова мора да западнало за око на аромунските разбојници кои областа Јанина во својот таен јазик ја нарекуваат 'Gradina mare' (=‘голема бавча’).³²² Во овие бавчи видов лијандер во цвет и ружа. Ама не е секоја година времето вака благо, како што било тогаш. се случува дури езерото да заледи, а самиот веќе неколку дена подоцна морав да се штитам од студ ложејќи ќумур. Во кас пријававме во долината и влеговме во градот, а отседнавме во анов кој бегот ми го препорачал.

13. Јанина (4.- 17. ноември)

И овде, како и во Мецова, имав доста перипетии со полицијата. Со Епир владее опсадна состојба и затоа се изразито обширни према странците. Дури ни писмото на валијата со препорака на Минстерството за Внатрешни работи во Константинопол не помогнале да се поштедам од различните сослушувања, туку мир ми обезбедил енергичното завземање на австроскиот конзул.

Ми бил потребен подолг престој да би ги развил своите фотографски плочи и да би ги внел своите забелешки во дневникот, те затоа побарам место бучен и нелагоден ан приватен стан и го најдов во северниот дел на градот во кукичката со бавча, каде истовремено била и штала за мојот коњ.

Во овој град има еден или повеќе локали во кои за малку пари може да се добие добро јадење и изврсно вино. Во гостилницата во која обично сум навраќал дури се одомаќило едно германско- чешко друштво од Зоненберг,³²³ а него го чинеле шест господини и седум дами. Тие во ова градче, кое е затворено од светот и кој странците го посетуваат мошне ретко, успеаледа внесат свои германски мелодии³²⁴ и секоја вечер се најдуваат бројна благодарна публика составена од христијани и муслумани. Тие само во мала мера се вични на грчки јазик, живееле изоловано во една изнајмена кука и за неколку недели намерувале да одат понатаму- на Крф.

Жителите на овој град од жива трговија се состои од Грци, муслумански Албанци и Турци и брои околу 17.000 души. Јазик на спразнување е грчки со кој говоро добар дел муслумани во своите семејства.(Муслумани=Турци.Албанците биле Турци и по 1950 година,РИ)

³²² Според Вајган, Албанците и Власите биле "браќа". Токму затоа Албанците и Власите биле разбојници.Следи тие покрај овчарски народ,да се разбојнички.Нив не им е потребен јазик:Градина=гради и а.

³²³ Sonnenberg=Sonneн berg:Сонн-ен,сон=сонт=сonte=сонце,берг=берг=брег,сончевберг,берг=брг=Бриги.

³²⁴ Германски мелодии чешки полки, од полк=Volk, полковник кој води народ=хора: волк=волг=волгар.

Ми покажале како куриозитет еден муслиман кој припаѓа на некоја секта дервиши и кој освен својот широк капут ништо повеќе немал на себе, а лутал по улиците на градот како просјак служејќи за веселење на младежот.(Дервиш=дервиши=виси,злочинци,Р.И.)

Во нешто повисокиот дел на градот, кој се вика кастрон, живее еден шпански Евреин. Аромунскиот елемент е мошне слабо застапен, има одвај 50 семејства. Најбогати граѓани се аромунски трговци Парески и Мекјо, чии деца повеќе не се вични на аромунски јазик.³²⁵ Сите филигрански работници како и неколку чевлари, седлари и бакалини се луѓе од страна кои се доселиле ваму од Мецова и Сираку. (Сираку=сираку, кондур=кон дур..., Р.И.)

Додуше, овде постои една румунска гимназија, бар самите така се викаат, со три наставници и 22 ученици, ама сите ученици се од страна, тоа се аромунски деца чобани кои во оваа школа пронајдуваат стан и храна.³²⁶ Имотните Аромуни од Загора и од Мецова ги испраќаат своите деца во грчки школи од времето на падот процветала гимназијата од Москополе, и во неа покрај 500 ученици, се најдуваат и 50 Аромуни. Ова ми го соопштил директорот на школата кој е школуван во Минхен, инаку е Бугарин од Серез.³²⁷ Овој господин бил доволно поштен да ги нарече Власи (но не Аромуни=ромуни, Р.И.), што инаку не е случај со грчката страна која се устегнува да го користи овој израз, веќе ги нарекува 'влахофонски Хелени'.³²⁸

Воопшто земено, односот измеѓу аромунските наставници и грчкото население не е така непријателски заоштрен како во оние области во кои нема Грци, туку постои грчка партија, како што е случај во Битола, на пример. Таму наставниците немаат пристап во семејствата со другчие расположение, додека овде не се одвива само љубезниот однос, туку пријателски. Узрокот на ова е веројатно процената дека аромунскиот елемент во Епир не може да го загрози грчкиот.³²⁹

Самиот град не нуди ништо интересно, оти нема некоја минастост. Прв кој ово име во светот го внесол бил Али Паша Силни. Народните песни и традиции³³⁰ раскажуваат за смелите и свирепи потвати на овој човек кој знаел како со својата енергија и свирепост, со своето лукавство и мудрост, својата лична храброст и умење во војување треба да ја држи цела земја во покорност и да со својата челична тупаница плачка заради лично богатство. Со неговата појава и делување дошло до потполна пресвртница во односот во Епир. Биле одземени сите слободи за кои знаеле албанските и аромунските бргани,³³¹ а по насилената смрт на овој тиранин, Турците го превзеле неговото наследство и ја држеле земјата со својата сила исто така чврсто, како што и тој самиот го правел.

Додека нивната власт стои на слаби нозе во Средна и Северна Албанија и принудно се одржува само во рамките на верска заедница, дотогаш таа стварно во Јужна Албанија, во Епир, ја држат во своите раце и енергично ја спроведуваат.

Положбата на овој град е најубава која човек може да ја замисли. Се протега со западниот брег на езерото, му претходи тврдината со цамија украсена со две минарети, се чини со најубавата позадина на градот со високи планински задгрб откаде со погледот може да се обфати и езеро со островото, додека Пиндскиот ланец со своите оштри врвови се ограничува на хоризонтот према Исток.

³²⁵ Влашките презимиња биле тн.словенски. А нивните влашки=тн.словенски деца не знаеле романски.

³²⁶ Авторот и неговите Германци не се чесни. Тој вели Грци, но никаде не вели Романци, туку Аромуни.

³²⁷ Во Елада отсекогаш се говорел само пелагиски=варварски=тн.словенски, што било и сé додека во Елада не дошле Баварците. Дотогаш службен јазик бил коине, а со Баварците коине и германски, но не баварски, кој не бил разбиралив со прускиот на Дројзен и Вајганд. За време на Дројзен немало Германија, а за Вајганд имало... Грција била создадена во 1830 година. Баварците во Минхен образувале Млади Хелени, и први Млади Хелени биле Баварците и Австројците. Баварците дале налог да се создаде грчки јазик, а него го создал Корас во 1850 година во Парис, а тој (катаревуса) бил вклучен во 1868 година. А и овде стои Минхен. Видлив е злосторот на тн.Германци.Тие се вмешале во Бугарија, ама и во Албанија.

³²⁸ Не се работи за Аромуни, туку Власи=Влахи=влаки=влакни.Бидејќи Баварска од Елада била претерана, а во неа дошла Англија, пруските тн.Германи се одлучиле да создадат пруски Аромуни.Ова било поради тоа што Австроја со Рим замислиле да ја создадат Албанија. Со Романија имал врска дури Хитлер.

³²⁹ Бидејќи во Елада никогаш немало Еладци, сé било за цариградски Грци и букурештански Романци.

³³⁰ Песните и традиции биле македонски, но не влашки и албански. Албанците биле муслумани=Турци.

³³¹ На Абанците тој им е национален херој, како спротвност што авторот за него пиши. Тие се балисти. Меѓутоа, бидејќи тој бил од Јанина, а Јанина не е во Албанија, тој не бил Албанец. Епир бил македонски.

Исто така се исплати возењето со чамецот по езерото кое е мошне богато со риба, на кое има водени птици на сите видови кое им пружа добри места за излегување на младите, на бреговите обрастени со шаша и шевар. На острвото лежи едно селце чии жители се бават со риболов и доведување вода во градот. Бидејќи оваа езерска вода е непогодна за користење како пиечка вода (со обсир на замочварената низина на Север), таа како пиечка вода се корити онаа од изворот на источниот брег на езерото, во подножјето на брдото и во самата близина на острвото. Од овие издашни извори водата се префрла во бавчите. Ова место се вика 'Добродова' што всушност е пермутација на словенскиот збор 'добра вода'.³³² И навистина, оваа вода е мошне добра, а температурата и изнесува 10° R.

Исто така, го посетив манастирот на острвот кој романтично е наслонет на стените и готово скриен во високите крошни на дрвата. Во него се покажува собата на првиот спрат во која е убиен Али Паша. Бројните дупки на подот (во колку се вистински) покажуваат дека многу хитци се испалени одоздола пред што починителите се осудиле да влезат во собата на оној од кого се плашеле и кого го сметале неповредлив.³³³

14. Сираку, Каларитес и манастир Кепине (17.- 19. ноември)

Во Јанина го затекнав мојот багаж кој го испратив од Битола по еден керација. Сега се најдов во неприлика како ќе биде понатаму. Да го испратам во некое место на брегот а оттаму со морски пат за Атина ми се направило премногу компликувано и опасно, така да одлучив да најман коњ и да на него го натоварам багажот сместен во два сандука. Видејќи во меѓувреме, и пасошите се доведени во ред можевме да тргнеме во недела, 17. ноември, околу 06 часот. Нас не водел еден сувари.

Изнад езерото лежел густ слој магла, воздухот бил осетно ладен а загриженот по-глед ми лутал по високите планински ланци на Пинда кои морав да ги поминам да би доспеал во Тесалија. Бидејќи бевме снабдени со ќебина и топла облека а снегот уште секогаш не паднал, верував дека смеам да се осудам на ваков потват. Инаку, ионака би морал да одустанам од посетата на селата на горен Аспромотамос.

Бидејќи сите добро јававме наскоро зад нас ја оставивме плодната равница, која се шири на Север на езерото, а потоа со чекор продолживме да јававме узбрдо према врвовите кои ја одвојуваат долината Арта од Јанинската котлина. Кај некој извор го престигнавме еден Аромун кој ни рекол да патува за Сираку ама во текот на маршот од нас се одвоил, бидејќи немал пасош и се плашел од суваријата сакајќи незапазено да премине преку границата. Во близина на селото Кондовраки и кај усамената цркваС.Параскева малку се задржавме да би го прецртал еден натпис кој се најдува во висидиот камен- пешчаник. Во десната, горна четвртина на каменот стојат исти оние слова кои често сум ги гледал по Македонија втиснати во лебовите: /С. Х. НИКА (Исус Христос победува) (Неистогласно: НИКА=НИКА, Р.И.)

Поради нагибот падината се спуштивме пеш во тесната долина Арта, само реката ја поминавме преку еден камен мост и се влогоривме кај близнаката воденица да би ручале. Да би стигнале на одредиште ни било потребно уште 5^{1/2} часа. Нешто пониско од ова место реката себе си пробила пат низ стените создавајќи мала, непроодна клисура со вертикални страни.

Потоа се дадовме по опасниот пат према висовите кои на некои места преоѓа во скали, а на врвот се искачивме во самата близина на алот кај селото Полахори . Куќите, или подобро речено колибите, на ова аромунско село мошне се разфрлени и оставаат впечаток на убогости.

Оваа област постанува се повеќе дива и усамена, а на овој степенитет терен вегетацијата бива се пооскудна. Поминавме покрај вистинското поле од шљунок и облутки кои настапиле од материјал на обрушеното брдо. Како што се гледа, патот често морал да ја менува својата траса, бидејќи секогаш наново се врши обрушување. Додека јававме, а зад мене слуга, приметив една маса стени кои претејќи се надвисувала изнад нас и реков дека наскоро ќе падне. Одвај поминавме покрај тоа место кога се слушнала снежна тутњава и прасок кои ги привлекле нашите погледи. Цела ова маса се срушила и го закопала тој дел на патот. Помалите камења летале према нас при што еден таков удрил со голема брзина во сандукот кој го носел последниот коњ, се одбил, на среќа, од него и паднал на страна. Одма се подигнал висок

³³² Бидејќи за Вајганд Албанците и Власите биле "браќа", а на албански добар е мир, тие се само изроди.

³³³ Бидејќи тој бил Епирец, а како Муслиман=Турчин, негови созлочинци биле злочинците Скиптарите.

столб на чад како кула во воздух, а јас самиот со ужас помислив на судбината која нас би не задесила само минута подоцна да поминувавме на ова место.³³⁴

Кога стигнавме во Сираку, не прашале дали осетивме земјотрес кој се случил во 15,30 часот. Тоа заправо било во она време кога се срушила стената. Најпрво верував дека онаа тутињава е протолкувана како земјотрес, ама подоцна се уверив дека таа не можела да се осети на така голема оддалеченост при обрушување на она маса стена, туку дека било обратно, те земјотресот го предизвикал нејзиното срушување.

Наскоро стигнавме во регионот со чврсти варовнички стени со вертикални сидови во кои патот е просто врезан а на посебно опасни места е снабден со ивиčњаци од чврст камен, така да не постоеа опасност нити за јавање нити за животното. Само понекогаш, патот постапнува проблематичен мал, така да не може да се мимопомини со натоварено животно од спротивниот правец. Нашиот водач управо од овие разлози испуштал благи повици на вакви кривини да можниот коњаник би го предупредил и обавестил. Патот, потоа, постепено се шири и нас не довел во една помала равница, каде се најдува црква, а присуството на селаните кажувало на близината на селото. На превојот, кој се најдува на спротивната страна, се гледа селото Каларитес и Мацуки за кое се расправшував кај нашиот керација. Ми ги навел нивните имиња и продолжил на аромунски јазик дека една 'ѓауреск' (грчко) а Сираку 'домнеск' (турски). На нашиот сувариј одма му паднало во очи дека е погрешно и го исправил: не 'ѓауреск' туку 'грецеск' би морал да каже. Во општо не слутивме дека суваријот разбирал аромунски, а можда управо тоа бил и разлог што го избрале за наш пратолец. Овој Турчин имал истанчено чувство за тоа, како и керацијата, дека во зборот 'ѓауреск' можело да лежи навреда за нас, оти сме биле 'ѓаур' = христијанска псета. (ѓаур=христијанин, домус=svиња, Р.И.)³³⁵

Уште еднаш патот се стеснувал и се провлекувал покрај провалијата каде одеднаш го видовме Сираку преку патот кој ни изгледал како да е прикован на стена. Останав да стојам мошне изненаден, оти неможев сит да се нагледам на убави, стамени куки во оваа камена дивина, каде најмалку се очекува (Види слика во текстот). Пред што се влезе во самото село, мора да се премине мост испод кого водопадот се обрушува во длабината.

На зајдување на Сонцето влеговме во местото и пронајдовме добро сместување во куќата на Димитри Крусталија, трговец од Јанина, кој ми дал писмо за својта. На располагање добив чиста и пространа соба во која бил и добар камин кој не смеел да недостасува на никоја од мошне солидно градени куки од камен со кров од шкриљични плочи.

Аромунската заедница брои 550 куки. Грчката школа, во која е вработени 3 наставници и 2 наставнички, ја издржува цела заедница.

Во колку жителите на ова место се сточари, тогаш тие го напуштаат зимата и одат во долината како Превеза, ама затоа семејствата на оние трговци и занаетчиј кои работат на страна остануваат во селото, при што мораат да се снабдуваат со доволни количини животни намирници и дрва, оти често се случува со недели да се отсечени од светот. Со понос ми рапортувале дека двајца непознати мажи на модерна Грција водат потекло од ова село, а тоа се министер Кочети и песникот Целакоста (Залакоста). Ми ги покажале и местата на кои некогаш се најдувале нивните родни куки кои сега се најдуваат во рушевини.³³⁶

Стариот манастир лежи сосема на возвишението опкружено со дрва. Готово на долниот крај на селото и покрај главната црква се најдува своник со свои три свона. Своната се во Турција се изузетно ретка појава и не би смеело да се видат, изузев во аромунските села во

³³⁴ На оваа/претходна страна 133 е слика за "Сираку" (=сирак у), бригиско дативно у, лоша фотокопија...

³³⁵ За да се потврди, дека во Епир секогаш се говорел само тн. словенски јазик, а сите цркви биле на тн. старословенски, е доказот што Епир како опколен со морска површина и тн. словенско море, во него како тн. словенско и морско јадро не можело да се говори на друг јазик освен јазикот на Белците, тн. словенски. Истото се случува со тн. домовина на тн. Словени Унгарија и Романија. Унгасите биле турци-изирани=монголизирани тн. Словени=Белци, а Романците семитизирани=поцрнети тн. Словени=Белци. И според Влаинката Фанија Папазоглу, Епирци биле семитизирани Пелазги. Значи, само поцрнети Белци.

³³⁶ Грци со дворасен јазик, Албанци и Власи со трорасен јазик потекнале и живееле на простори на Белци со тн. словенски јазик, како што 100% бил Превеза=превеза. Меѓутоа, поимот Грци било навредливо име за Македонците, македонски цареви од македонската династија, на тн. Византиса. Следи нивни наследник Комнен, кој бил Бриг=Брзјак, да го подигне востанието на модерна Грција. А вакви се и овде најдени двајца македонски Епирци, кои биле Бриги=Брзјаци. Па овие биле одродени Белци=тн. Словени.

непристапни брда. Во градовите во кои заедно живее мешано население христијани и муслимани, потоњите не трпат звонење на свона.³³⁷

Во вторник 19. ноември се одзвава на позивот да одам во близкото место Каларитес, и ја искористив приликата тоа подневно да го посетам манастирот Кјепине. Ме прателе повеќе војници и неколку луѓе од местото, кои истовремено ми служеле како водачи. Од горна страна се приближивме на длабока провалија, која прави граница измеѓу Грција и Турција, потоа стигнавме до мостот кој води преку потокот кој тече испод него. Од ова место води една мала ивична стаза уз стените, а на некои места и испод нив, и тоа така ниско да морав длабоко да се свиткам на седло како би поминал. Конечно стазата се шири и се најдовме испред една вертикална, глатка стена од која штрчеле некои дрвени градежи. На нашите повици се појавило некое дете кое го спуштило подвижниот мост кој го поврзува малиот испуст со овој дрвен градеж во стените. Преку овој мост влеговме во манастир вклесан во стените кој го наслуваат тројца монаси и ова дете.

Погледот од прозорот, од припратите на манастирот е дивен- романтичен кој воопште не може да се замисли и ме потсетил на планините и долините во близината на Лунга во Средна Албанија, мада е неравноправно осамен.³³⁸

Сигурно илјада стопи испод нас се спојуваат овие две долини, една од Сирајку а друга од Мацука. Селото Мацука, инаку грчко, лежи на иста надморска висина како и самиот манастир косо наслонет на спротивното брдо, а уште знатно пониско се гледа зградата на манастирот Зовистиана.³³⁹ Овие планински обронци обраснале со жбунови и дрвја кои прават густ, зелен покривач со кој се заоденети, а само на нашата страна штрчат глатки, црвени стени во кои, тука и таму, се завлекол тек понекој жбун или корен на некоја билка.

Потоа посетивме мала пештера која е уредена од нужда како црква и во која не најдовме ништо значајно.³⁴⁰ Воопшто не биле ракописи, ама изгледа дека ги има во манастирот Зовистиана, мада самата грчка Влада наредила се тоа да се собере по целата земја и да се испрати за Атина, така да на грчкото тло повеќе не смее да се чинат вакви поклони.³⁴¹ Од оваа црква стапивме и во пештерата која заправо била онаква да на никој не му паднал напамет на вакво непристапно место да се подигне црква. Се снабдивме со свеќи и ги слековме сите непотребни алишта. (Зовистиана=зо вистиниана или зови вистини..., Р.И.)

Монасите не прателе само до една локва од која ги задоволувале своите потреби за вода и каде обично доаѓат зима кога е многу ладно, оти температурата никогаш не се спушта испод 14° R. И моите пратилци се уплашиле оти пештерата била таква големина да во неа би можноло да се изгуби, ама ипак ме прателе и преку гребените, кои моравме да ги прескочиме, при што со рацете се придржувајме за бочните сидови. Веќе по пола час дојдовме до крајот на пештерата кој бил во облик на ниска дворана. На оваа пештера и недостасува она што е интересно и својствено на варовните пештери, а тоа е маштата на убавите творби во варовникот. Цел под е прекриен со слој од глатка, црна земја, дебелина пар сантиметри, кој е прошарен со штрафти од пешчаник. Некои други, кои пред нас ја посетиле оваа пештера, ја присобрале оваа земја и направиле облик пирамида и тука ги вцртале своите имиња, кои повеќе не можат да се распознаат. Монасите не умееле да објаснат кој бил последен посетител кој стигнал до крајот на пештерата. Облеани од потта поново стигнавме до влезот.³⁴²

Без задржување продолживме со патот со кој дојдовме, назад до мостот, а потоа свртивме узбрдодо местото 'Каларљи' (те. 'Јавачи'), кој е познат по хеленскиот облик 'Каларитес'. (Каларитес=кала ритес, Р.И.)

³³⁷ На минаретината се пее на арапски дворасен јазик, на Белци и Црнци. Дури сега со звучници. Па тоа е срамно, арапскиот јазик народот не го познава. Во црквите се пеело на коине. Бидејќи тој за народот не бил разбиралив, Цариград го исклучил од Русија, а него го заменил со тн.старословенски јазик. Следи сите цркви вон дел на Тракија да се само на тн.старословенски. И ова било сé до 1767 година. Се говори за цркви, манастири...Меѓутоа, авторот молчи. Тој не сака да каже, јазикот бил ист во Романија и Епир.

³³⁸ Бидејќи авторот понатаму молчи за јазикот, тој бил 100% тн.старословенски, за него старобугарски.

³³⁹ Бидејќи името на манастирот Зовистиана било тн.словенско, во него 100% било тн.старословенско.

³⁴⁰ Авторот понатаму си молчи. Бидејќи пештерската црква била од нужда уредена, тн.старословенски.

³⁴¹ Значи, во Елада...Тесалија, Епир, епирска била Албанија, службен јазик бил само тн.старословенски.

³⁴² Се говори за "облик на ниска дворана". Пештерата морала да биде некое соборно место, што е неопходно на вакви планински предели, каде било преладно. Следи таа била соборна дворан: сé уништено.

Ова село брои уште само 300 куќи, а во време на Али-паша, во полно процветување било околу 1.200 куќи со бројни, богати трговски семејства кои имале свои бродови кои пловеле по Средоземје. Ова богатство ја поттикнала грамзивоста на тиранинот: самото место е оплакано и разрушено како многу пред- Москополе, Линотопи, Николица- а неговите население морало да бега. Многу го одбегнале Крф, на кого пронашле прибежиште под француска власт, и насекоро ја изгубиле својата националност. И додека денес опаѓа бројот на жители на ова место, во долината расте популацијата на селото Сираку во која се иселуваат како би избегнале служење на војна обврска во грчката војска.

Во куќата на лекарот Георге Малакасија се собрало бројно друштво, меѓу кои се појавиле и 'димарх' (селски првак), грчки офицер- граничар и самиот турски заповедник на Сираку со царинските службеници, и мене во чест ми е приредена голема гозба.³⁴³

Одушевување за Германија, која го дала сопруга на грчкиот престолнаследник, било на врвот во тоа време, што е скопчано со очекување да би за мираз можело да се добие најмалку Епир и Крит.³⁴⁴

Кога е тргната масата, засвириле три Цигани (виолина, кларинет и тамбурица) при што машките и женските (кои не присуствуваат на обедот) ми извеле извесен број на плесови, како поединечно, така и во оро. Мора да признам дека погледот на овие млади машки облечени во фустанели³⁴⁵ и со оружје, кои лесно и окретно се движеле према тактот на огнената музика, оставувала сосем особен драж. Мелодиите се познати, ама секој се труди да во изведување на поедини плесови биде што по оригинално и да се покаже во најдобро светло на својата окретности умеенje, при што допаѓањето на гледачите само оди на рака. При таа прилика, мора да се константира и дека самите музичари се внесени во ситуација, т.е. сами да свират поживо и постапуваат потемераментни кога пред себе имаат окретен плесач и да на такт се покренуваат и рацете и нозете на самите гледачи. Овде може да се види што значи плес и како постојат поединци кои ги надминуваат нашите балетски плесачи и плесачки, ако не по грациозност, а оно по воиграност и истрајност. Оној кој сака да биде 'чоне' (марлив момак, даса), тој нужно мора да биде и прилежен играч.(Бузуката била од Пелопонез,циганска,Р.И.)

Оваа вечера цело друштво, вклучувајќи ги и циганските музичари, ме прателе до самата граница. Уз тоа се пукало и извикувало, а ехото ја носел оваа буква према Сираку а оттаму се одбало. Наки морал по истиот пат назад со кој и дошол, бидејќи стените биле проладни само за пешаците, ама и значајно пократко отколку другата стаза.

Скалите кои се вклесани во стените и со помош на едни мердевини се доспева во дланата на клисурите, ама исто така и обратно.

15. Преминување преку планинскиот венец Пинда, Котури, Вендиста (20.-21 ноември)³⁴⁶

На самото утро на моето заминување се појавил турски офицер и го изразил своето жалење што не можел да ми направи онаква чест како господинот во Каларљи. Сакал да биде моја пратња еден дел на патот. Кога, потоа, сознал од мојот слуга на каков бесрамен начин преварен од стрикот на мојот крчмар, сакал одма да го стрпа во затвор. Меѓутоа, јас го замолив тоа да го прави, бидејќи сакал да ме отпрати до Котура каде водел свои работи.

Се движевме во правец Север уз долината. Кога по добра половина час стигнавме на границата, крај една бочна долина, војниците се вратиле. Офицерот не пуштил преку границата, а да не го погледал мојот пасош или проверил багажот, нити барал царина за коњот.

Гостијничарот се движел со два момка, те со мојот слуга и керација сме биле вкупно 6 особи. Во ова годишно доба не треба повеќеда се плашите од разбојници. Тие веќе се повлекле во градовите, анеретко и во Атина, каде пополека и на мир го трошат својот плен кој го оплаккале летото. Меѓутоа, кога снегот се отопи, тие повторно се фаќаат за пушка и итат во брдата.³⁴⁷

³⁴³ Малакасија=мала касија=а сија, Асиа=Азия, димарх=ди марх, димахи=ди махи...Македонци.

³⁴⁴ Па на Крит се говорел Хомеров=тн.грчки јазик. Во 1913 година Критјаните сакале да се приклучат кон Бугарија, чиј тн.словенски=Хомеров јазик го разбирале, но не грчкиот дворасен, на Белци и Црнци. А па тој по 1767 година бил коине и од 1868 година катарервуса. Дури многу по 1948 година и димотики.

³⁴⁵ Фустанели=фустан ел и: фустан=пуштан=пуштан; ел како молит-ел, Аристотел=Арис (Ares) Тот ел...

³⁴⁶ Пинд-а=п Инд-а, Котури=котури, Вендиста=венди ст-а само тн.словенско.Значи, тн.Словени=Белци.

³⁴⁷ Рускиот цар Николај I и првиот претседател на Елада Каподистријас велеле, на Еладците не им е потребна држава. Тие биле само разбојници. За Папандреу Елада ја создале свештеници и разбојници.

Ги запрашав моите пратеници дали некогаш припаѓале на некоја од бандите разбојници, а еден од нив одговорил поврдно. На мое следно прашање која националност се овие разбојници, рекол да мислам дека се Аромуни, Грци и Албанци, ама предводници готово секогаш се Аромуни, оти имаат свои доушници во аромунските планински села и меѓу чобаниците, кои најпоуздано ги обавестуваат кога треба да се оди на 'лов'.³⁴⁸

При ваков разговор пополека стигнавме до горниот крај на оваа долина и требало уште само да успееме до превојот, движејќи се со малата стаза, што за тешко натоварени коњи небил нималку лесен задаток, оти тлото било прекриено со дебел слој на мраз. Сјавав да би ги загрејал своите вкочанети нозе и внимателно го водев коњот. Нашите три пратилци се одвоиле да би се поштеделе себе во движење по бројни сепертини, почнале директно да се искачуваат uz голи, сивкасто сиви стени по кои се движеле со неберојатно сигурен чекор. Меѓутоа, ние не дојдовме на врвот многу подоцна од нив.

Погледот на западната страна покажува само голи, стеновити висови и одсеки, додека према источната страна се гледаат пошумени планини и долини. Кога се спуштивме, дошло до паѓање на керациевиот коњ, при што се распаднал еден сандук а моите книги и тетратки ветерот ги растурил на сите страни. Додека со Накија ги собирав овие растурени работи (при што се изгубени песни и зборови собрани во една тетратичка, што подоцна го заприметив),³⁴⁹ и подоцна ги вратив во сандукот принудно врзувајќи со конопци, дотогаш останатите бараки дрва за орган да би испекле месо кое го понеле, користејќи при таа прилика корбач како ражањ. со уфрлање во огнот на некој ароматичен корен, пчењето добило мошне пријатен, зачински вкус.

Наскоро побрзувме понатаму како нас не би изненадила ноќта, така прилично брзо сме напредувале низ шумата користејќи заштита елка. За ова дрво мислам дека е планински бор и поради тоа сум собрал толку многу семе на овој вид. Ама во Атина ме подучиле дека тоа не е планински бор туку грчка благородна елка чии управни шишарки губат семки и лисјата остануваат само чокањ украсен со една главица, така таа да изгледа како на нејзините гранки никнуваат долги печурки.³⁵⁰

Долината, во која се движејвме, не водела до Аспрапотамос која ја прегазивме без иакви потешкотии во близина на еден напуштен манастир. Длабината на водата не преога 1 м. Оттаму се гледа селото Лепеница (во правец Север) кој зимата е ненаселен.³⁵¹

Тек сега за нас настанувале прави тешкотии. Доовде се движејвме по стазата на која обрушувањето на материјалот не би имало штетни последици. Меѓутоа, одовде се движејвме по една мала стаза на која била заледена вода која се сливала од брдските страни, така да патот бил равен како огледало. Мошне споро сме напредувале, бидејќи моравме да водиме животни, а на некои места дури бевме принудени да собираме камчиња и лисја, да ги наасипаме по пат како копитото би имало чврст ослонец. Кога се одлучив да тргнам низ брдото, воопшто несум ги зел ваквите околности така да морав да одустанам од посетата на некои аромунски села према Југ. Сум имал намера што пред да се извлечам од овие планини, што никако не би можел да падне снег.

По десетчасовниот марш, навечер, стигнавме во Котура, додека лето за ова раздалечина е потребно седум часови. По подолго чекање, се појавил анција кој живеел во соседната куќа со семејството. Ни отворил една приземна соба, без иаков намештај, во кого дури немало дури ни камин. Бидејќи сите се смрзнувавме, е запален еден домаќински орган, ама нас иритирајќи чад не приморал да ја отвориме вратата и за тоа време да припремаме обед, за кој крчмарот ни донел некокку јајца и нешто млеко. Да би ја стишале гладта, на среќа успут, сме береле грозје и јаделе. Па ипак, по напорите на тој ден и покрај тоа што лежевме на земјиниот под и упркос студот, спиевме сосем подносливо.

Следниот ден, крчмарот ни побарал 17 франки за јајцата, млекото и храната за коњите, што, инаку, према тамошните цени, вкупно изнесело само 3 франки. Ова за мене било

³⁴⁸ Сточарство познава сточари (говедари и свињари) и овчари. Античката историја: варвари (сточари) и пирати. Варвари биле миротворци и за наука, а пиратите плачкаши. Втори биле Еладците и овчарите.

³⁴⁹ Веројатно на авторот му требало за Власите да има побогат фонд на свое творештво, и тоа го додал.

³⁵⁰ Во ледено доба Европа била замрзнатата, а Белците се повлекле јужно од 35-паралела, јужно од Крит. По постледено доба се населил Балканот, од и преки него Континентот. До денес таму ја нема елката...

³⁵¹ Авторот ништо не кажува за јазикот во манастирот: до 1767 година било само на тн. старословенски.

ипремногу. Очигледно ова го поттикало Аромунот од Сираку, кој претходниот ден така ме преварил. Меѓутоа, овој пат не сакав тек така преминам преку се, му одржав лекција за бесрамното негово однесување, на што тој ја снижил цената на 14 франки. Меѓутоа, му понудив 10 франки со што тој конечно и се сложил.

Пронајдов еден керација кој бил спремен да ми го отпреми багажот до Вендиста, така са оној багаж од Сираку поново можев да го вратам.³⁵²

Патот најпрво води мало узводно со текот на Аспропотамос а потоа се витка во пра-вец северо-исток во една бочна долина, на место на кое се најдува аромунско село Виличани во кое стигнавме по 2 часа. По следните 2 часа го видовме селото Крања (ар. Корну) од 500 куќи и Долен со 30 куќи,³⁵³ кои се најдуваат некои 45 минути зад првото, на северна страна. Двете овие села Аромуните ги напуштиле уште во октомври. Овие долини не се напуштени, не поради тоа што зимата е премногу ладно, туку затоа што и при малите снежни врнези престанува секој собраќај, така луѓето просто се отсечени и затоашто тогаш не може да се најде храна за нивните многубројни стада.

Овој предел е богат со шума и проткаен со бројни потоци така да остава драг впечаток и потсетува на пријатни шумски предели на Тириншката шума. (ин=тн.словенско, Р.И.)³⁵⁴

Само еднаш кратко се одморувавме, како на коњите би им приуштиле мал мир од последниот успон преку два паралелни ланци на Пинда, кои чинат вододелница измеѓу Аспропотамос и Саламвиас. Овие планини небиле помалку стрми, нити помалку високи од оние преку кои поминавме претходниот ден. Исто така ја чувствувајме пријатната заштита на шумата до самиот врв. Кога го оставивме овој врв зад себе, брзо тргнавме низбрдо, покрај некое поточе, и на крајот стигнавме во Вендиста која, ипак, е високо положена. Раздалечината од Вендиста до Котура изнесува 7 часа. Исто така сум бил задоволен со анов кој бил подобро уреден. (Саламвиас=салам вриас=вриаш; Вендис=Виндис, Виндиш=ветровито=високо, Р.И.)

Вендиста, или како нејзиното аромунско население ја назива 'Неводен', брои 160 семејства. Пола час према северо-запад лежи уште едно аромунско село- Кастања, со 250 семејства. Овде климата е далеку поблага отколку од онаа страна на брдото. На планинските обронци успева добро винова лоза и изврсен питом костен.³⁵⁵

16. Калабака и Метеори (22. и 23. ноември)

Бидејќи ни е предивно времето, без студ, ни ошло на рака, за разлика од она што сме трпеле претходните денови, го продолживме својот пат низ долината. Се приближувајме на благословената низија Тесалија со својата блага клима во зимските месеци, кои служат како прибежиште на аромунското население на горниот тек на реката Аспропотамос во кој не доаѓаат само стада на Аромуни, туку и Албанци, оддалеку, дури од Дебар. (=де бар=бар, Р.И.)

Кога по 3¹⁴ часа стигнавме во ан Кастања на брегот на реката Саламвиас,³⁵⁶ го посматравме бесконечниот караван кој овде поминува. Каравонот се движел од Албанија и Маке-

³⁵² Се вели имало Словени. За нив се користат четири поими: Анти, Венети, Склавини и Словени. Антиите и Венетите живееле во старата ера на Балканот. Овде стојат Вендисти=Вендис ти, Венди. Склавини биле области, а Склавини биле Албанија, Епир и Пелопонез. А пак, Словени е од слово, Божјо Слово. Се кажа: "На Пелопонез од Македонија, во железното доба, се преселиле Дорите, и таму ја основале Спарта... До денес на бригиски=брзјачки Дорчо е коњ, а и дореста=коњска боја". Велс вели: "Од многуте таинствени обреди, што завладеале во познатата доба на Атина, биле по свое потекло фригиско (ако не трачко)". Велс наведува дека фригискиот јазик бил скоро ист како грчкиот и македонскиот. Херодот пиши: "народот на Атина и Атика бил пелазгиски. Еден Трачанин тврдел во разговор со еден Атињанин дека тие во минатото биле браќа од иста крв". Ова означува дека народот во Атина и Атика бил еден, Пелазги, како што биле Трачаните. Па Пелазгите се тн. Словени и пелазгиски е тн. словенски јазик.

³⁵³ Се говори за Власи, кои ги имаат сите бригиски гласови и бригиското дативно у... Бригите во Мала Азија ја создале Фригија. Бригискиот=фригискиот бил пелазгиски=тн. словенски јазик, а на ваков се поимите: Аспропотамос, Виличани, Крањ-а, Долен... Според Албанците и Власите, тие биле само Пелазги.

³⁵⁴ Тиринска=тир ин ска, ин=ин: Тир бил феникиски град, а Феницијците биле Венети со пелазгиски богоии. Следи да постоел град Феницес во македонски Епир. Ама и Делвина како Месопотам=месо потам...

³⁵⁵ Власите потекнале од тн. словенско место Вендиста. Тоа Власите не го викале истогласно, тн. словенски јазик Неводен=не воден, но никако и на тн. влашки трорасен јазик. Следи друго влашко село со име Кастања од кастања=костења. Меѓутоа, ова село и сите други влашки се на тн. словенски, а не на влашки.

³⁵⁶ Авторот потврди дека Саламвиас=салам вриас=вриаш, затоа што во реката водата како да врие...

донаја, го поминал планинскиот превој кај Мецова или кај Куцуфлена, а потоа го продолжил патот по речен тек на Саламврија до местата: Трикала, Лариса и Алмира.

Наспроти анов, на половината на вкупните висини на брдата, лежи последното, чисто, аромунско село Чорани кое брои 30 куќи, а од него на пола час низ долината, се најдува уште едно село- Череш кое е полааромунско.³⁵⁷

Јававме по десниот брег на реката а подоцна дури и со самото речно корито со мала вода, коа е мошне широко на некои места, а од лева страна посматравме како се издигнува гигантска стена на манастирите Метеори.³⁵⁸ Одеднаш сум слушнал изненаден, гласен врисок на локомотива. Овој пискав тон звучел во моите уши како музика. Тоа бил прв поздрав од цивилизираниот свет, кој допирал до мене по седомесечно патување по брдата на Македонија и Албанија. (Албанија била епирска, а Епир македонски, што го крие авторот, Р.И.)

Требало да поминиме само уште едно мало возвишение, пред што стигнеме до реката, кога од подножјето на вертикалните, моќни стени се укажал пријатен поглед на градчето Калабака. Анов во кого свративме уште секогаш не познава луксуз на креветите, исто така моравме сами да водиме сметка за својата исхрана, ама и самиот поглед на поставените маси и столици укажувало на тоа дека културата овде ипак узнат предувала.

Оваа паланка имала, за својата големина, мошне динамичен сообраќај, оти е последната станица на железничката траса од Волос. На ова донесува и тоа дека во него е стациониран и еден воен гарнизон. Војниците се облечени во бели фустанели и со долги доколеници, имаат чохано сако, а на главата фригиска капица со киќанка, облечени во чели од првена кожа³⁵⁹ и во однос на турските незграпни и стари војници кои обично во похабана облека, остава впечаток на дотерани, па дури ако не и луѓе облечени како лутки. Што тие се во состојба да направат во бајките не е на мене да пресудам, бидејќи во Кралството Грција состојбата на безбедност не е таква да би ми била потребна војничка пратња. Со тоа не сакам да кажам дека овде не се случува разбојништво (дури за некои слушнав извештаи), ама во однос на оние предели низ кои сум поминал, за Тесалија, во секој случај, може да се рече дека е сигурно. (Паланка=фаланка=фаланга, која била бригиска=фригиска, со своја капица..., Р.И.)

Целиот нареден ден се посветив на посетата на познатите манастири Метеори, при што ме прател Наки кој го носел фотоапаратот. Овие манастири во голема мера предвидуваат дивење на патниците. Задоволувајќи се со тоа да наведам само некои свои опаски, со обшир дека Leake, Pouqueville и Neuzey, доста тоа веќе опишале, а посебно што се однесува осамените камени купasti брда.

Бидејќи старите извори ништо не наведуваат за овие упадливи творевини, мошне е веројатно дека тие настанале во сегашниот облик тек во поново време. Изгледа дека овие стени се составени од конгломерати порано се обрушило на една тераса на реката Саламвријас во долината. Бидејќи состојбата е нееднаква тврдост (веќе према својство на сврзниот материјал) доаѓало до разлагање на стените на тој начин што уздолжните урези се проширвале и 'листале', за што најдобро сведочи приложената слика. Се гледа една мала стена која се заканува секој трентуток да се обруши, те тоа бил разлог поради што е напуштен манастирот на неа. Покрај оваа стена се најдува главна стеновита маса од која, поново, се одвоил еден блок (поради попречниот засек) и сега стои како една каменита купа на висина преку 160 м, која е крунисана со манастирот Метеор. И останатите камени купи се формирале на сличен начин и бидејќи распаѓањето на стените и брзо продолжува, од првобитно 40 населени манастири останало уште само 5. На ова не донесело само тоа да почиваат на несигурен терен, туку Владата ги задржала манастирските добра, ама на монасите им дава доживотно издржување. Така понажеројатно за неколку деценија ќе се згасниат и оние малобројни манастири кои сега се населени. Интересен е начинот на кој се влегува во овие манастири, што не би било можно без мердевина, јажина или ходници кои ги прокопала делумно природата,

³⁵⁷ Последно село, слепо село: слеп=ќор=чор=Чорани, а Череш=череш-и; Власи од тн.словенски села.

³⁵⁸ Авторот ја крие вистината, сите цркви и манастири до 1767 година биле на тн.старословенски јазик.

³⁵⁹ Се кажа: "На Пелопонез од Македонија, во железното доба, се преселиле Дорите, и таму ја основале Спарта...До денес на бригиски=брзјачки Дорче е коњ, а и дореста=коњска боја". А овде стои и: "на главата фригиска капица со киќанка". Значи, Тесалија била бригиска=фригиска, што важело и за Пелопонез. Ама и за Атина со Атика. Македонците во Атина изградиле театри..., во Рим канализација...Македонска царска боја била првена, а и царски првени чели. А и сакото=даламата=даламата, до Далмата/и.

делумно човечката рака. Кај манастирот Метеорон стојат високи, чврсти мердевини кои се ослонети за сид и преку кои, исто така, се најдува читав ланец испреплетени и споени мердевини кои се спуштаат одозгора и лебдат во воздух.

Во манастирот Св. Барлаам (види слика)³⁶⁰ а во непосредна близина на Метеорон, се доспева така што се спушта мрежа од јажина во која се седнува и која потоа се подигнува увис, што во секој случај не е удобен начин на транспорт. Тешко да воопшто може да се разбере како било можно да се довлече материјал за изградување на куќа на оваа висина. Најдобро зачувани манастири се: Метеорон, Барлаам, Стефанос, Николаос и Св. Тројство. Сиромашните луѓе населуваат голем број природни отвори во овие стени. Едноставна чатма од прука ги затвора овие станови према надвор.

17. Трикала и пат за Атина (24.- 30. ноември)

Тоа претпладне го испратив Наки испред себе со двата коња и еден дел багаж во Трикала,³⁶¹ додека отпатував со воз тоа попладне. Го пронајдов Наки на железничка станица при прилика на своето доаѓање, а тој ме довел во еден подобар ан во кого изнајмил сместување. Во Трикала, додуше, постои еден хотел, ама бидејќи сакам да станам во контакт со обичниот свет, а исти така бидејќи сакам да останам незаприметен, останав во овој ан и се задоволил со едноставно јадење. Оти, кога еднаш образуваните жители сознаат за присуство на некој странец, тогаш овој не може да се отреси од посетите и позивите, а со тоа го губи своето драгоцено време и добива информации кои, обично, се прикажани во погрешно светло.

Шетањето по улиците на овој град укажува на град во процветување кој има сосема другчији изглед од турските градови иста големина, бар што се однесува на тесното градско јадро. Тровините имаат постојан изглед со големи излози и богати складишта со европска роба, додека улиците се кадрмисани и со улично осветлување на гас.

На еден брежулок према север лежи кастел кој, всушност, е градеж од доба на Византија. Од неговото подножје тече издашен поток кој во луката на внатрешноста на градот оптекува од западна и јужна страна. Делот на градот, од двете страни на овој поток, воопшто не се променал уште од турско време. Куќите лежат во бавчи заклонети од погледот на пролазниците со високи сидови од испечена тула. Меѓутоа, турското население, кое 1880. година е проценето на 2.000, просто се истопило и сега брои 30 семејства. Нивните куќи ги купиле забилозашто Аромуните и ги пренеле на своја сопственост. Посетив повеќе аромунски семејства, како одовде така и од околината утврдена. Мали, во мањ двоспратни, куќите се полни со луѓе. Во една таква куќа затекнав 50 особи кои живеат во заедница. Тоа се оние Аромуни кои доаѓаат ваму од планинските предели на Аспропотамос и од поголеми оддалечености и да би заштедиле на трошкови се задоволуваат со минимални стамбени простор.

За мене било мошне интересно поблиски да сознам за населението на Трикала, која во Средниот век била главен град на државата названа 'Велика Влашка'. Еден грчки извор (Николаус Георгијадес, 'Тесалија', Атина, 1880. год.) го наведува податокот од 12.000 души од кои две третини се Грци, една третина Аромуни кои водат потекло од влашките села на планинскиот венец Пиндо. Тој додава дека овој број нараствува зимата на 18.000, кога дојдат горштациите. Моите нахнадни истражувања, меѓутоа, во битно го менуваат овој резултат, уз изузеток на вкупниот број. Овие истражувања ги спроведов кај мноштво особи кои припаѓаат на различни националности (па такви немало, Р.И.). Очигледно Георгијадес го сврстил аромунското население кое овде тренутно се настанило во грчко, без обсир дали се занаетли или трговци кои потполно го заборавиле својот мајчин или пак говорат со некоја одвратна мешавина на грчки и аромунски јазик (како на пример крчмар кај кого сум одседнал) или дури се чувствуваат како Грци. Да не е така, Георгијадес не би можел да го наведе нивниот број на 8.000, што е две третини од 12.000. Или дури, да зел 12.000, што е две третини 18.000, ова би било уште повеќе погрешно. Вистински Грци те. оние чии претци исто така биле Грци, овде нема повеќе од 600 семејства, што, воостанато, ми е потврдено од грчка страна, што значи бројка од 3-4.000. Останатите, такавикани 'Грци' се хеленизиирани Аромуни и Албанци.³⁶²

³⁶⁰ Оваа е стр. 143, а сликата е на стр. 147, со текст: "Манастир Св. Барлама, десно е масив Метеорон".

³⁶¹ Се кажа: Каларитес, Калабака...кала. И Трикала=три кала. Девтерос=де втер ос: втер=втор, де-бре...

³⁶² Значи, не се работи за Аромуни=Неримјани, туку само за Римјани=Ромејци=тн. Византаци, кои биле само Власи=Овчари. Тие од влашките простори со имиња на тн. словенски јазик доаѓале во Тесалија во

На основа една званична статистика, од пред неколку години, произлегува дека Аромуните од Македонија (кои овде дошле да би презимиле) го наведувале грчкиот јазик како свој мајчин, а не аромунски, што ми потврдило добар број такви Аромуни. Сигурно дека најголемиот дел на население е аромунски, дури иако се земе во обсир само оној нивни број преку лето. Селото Периволи, Самарина и Крања³⁶³ емитуваат зима по 200 семејства, а овде доаѓаат голем дел население од Аспрапотамос. Како што е наведено, освен Аромуни и Грци, постојат и турски семејства, потоа 200 шпанско-еврејски, 200 бугарски и албански семејства. Према тоа, армунското население има најмалку 6.000 души, што бројка која во зима се удвистручува. Јазикот на општествената средина е грчки, иако Грците ги вбројуваат Аромуните по настроеноста како свои, тогаш навистина имаат право. Воопшто не е необично да дури и ден денешен жителите на Пертулија, Ндесија, Пира, Крања (воопшто земено најголемиот број села кои лежат на грчко тло) говорат јазик кој врви од грчки зборови и потоа, одеднаш, усред реченицата продолжат на свој јазик. Амо, процесот на хеленизација незадржливо се продолжува во Тесалија и не е далеку време кога само уште сточари (овчари, Р.И.) и керации, кои доаѓаат во контакт со Аромуните на турски терен, ќе говорат со влашки (романски, Р.И.) јазик.³⁶⁴

Во Трикала се задржав еден ден подолго отколку што намерував поради напад на гроздница. Кога се чувствува подобро, побрзав да стигнам во Атина како, таму на мир, би ја проповедал зимата. Грижата за двата моја коња му го пропуштил на мојот верен Накија, на кого му дадов задаток да ги продаде, а потоа да тргне по мене било со морски, било со копнен пат. Ако веќе со мене ги делел опасностите и напорите на овие патувања покажувајќи се како поштен и совестен слуга, така, исто така, заслужува пар месеци опоравак, со тоа што повеќе пати пропатил од гроздница, отколку јас.

Замерувајќи делувал погледот на тесалиската низина без дрва која, усто, била потполно сива поради изузетната сува есен. Тука и таму се гледа по кое село чиј изглед наведува на заклучок да се работи за некој чифтлик. Кога поминавме покрај Кардица во која има населено Аромуни како лете, така и зима³⁶⁵, се осврнав по белгискиот железнички вагон во потрага за друштво. Освен службеници на железницата не било друго друштво. Се впуштил се разговор со еден Полјак. Ми е сопштено дека оваа траса лошо се рентира. Целокупниот патнички сообраќај лесно може да се совлада со тромите вагони, а потоа за теретниот сообраќај

места со имиња на тн.словенски јазик, каде создале Велика Влашка=Овчарска земја. Во неа повеќе биле Грци. А па за она што се труди Вајганд да објасни за пруските Аромуни нема основа, тие и денес се Грци.

³⁶³ Наведените села и сите други се со тн.словенски имиња, од каде потекнале Власите со трорасен јазик

³⁶⁴ "На ова место ќе споменам уште само една Георгијадесова заблуда. На стр. 290, на неговата книга за 'Тесалија', наведува дека Трикала е еден од малкубройните градови кои со тек на веково го сочувал своето име. Радо би сакал да знам како може да се објасни претворување на обликот 'Трикке' или 'Трикка' во Трикала? Па одкаде доаѓа наставката 'ла'? Аромунското население воопште не го назива овој град Трикала, туку 'Тарколо' а и тоа е еден словенски збор во значење 'круг, коло'. Во тоа дека во грчките уести 'Тарколо' постанало 'Трикала', при што на ова може да се приодаде и турскиот облик 'Трихала', нема ништо упадливо, без обсир на сличност на зборот 'сала' (леса), оти по народната етимологија, место тој би значело 'третпат убав'. Најпрво, овој град под тоа име прв пат го споменува Ана Камнен (Комнена, Р.И.) уште во 12 век, значи во време кога словенските миграции веќе се на пропуштање на овие простории. Власите кои по Словените се спуштале од Север и кој го знаеле словенскиот јазик, го превзеле единствено овој збор и го сочувале овој збор. Оној кој со ова не е убеден, само нека фрли поглед во Голцевата карта и селото Трикала југозападно од Верија кој на идентичен начин го сочувало своето име и која нема ништо заедничко со називот 'Трикке'. Наставката 'ла' е тн.словенска, а авторовите овчари дошле во Трикала. Следи тој да не е нивни, а нивното име е новоо. Нивното име било тн.словенско, затоа што тие се одродени тн.Словени, а како православни Грци. Муслуманите биле Турци, а Османите Комнени, Бриги, со к=x. Секој кој најди еден материјален наод од тн.Словени, преселници од Влашка=Романија, која била овчарска, како и Власи од Влашка на Балканот, тој итно да добие Нобелова награда. Следи сите простории, источно од реката Рајна, биле тн.словенски, а во авторовата Прусија до денес пруските презимиња се тн.словенски. Тн.словенски бил јазик на Белци, а Германците и нините Власи говорат трорасни јазици. Со тоа што авторот потврдува, дека тн.словенски збор станал влашки, тој потврди, Власите немале свое влашко, туку тие како Романците, Албанците и Грците, заедно со Германците биле само едно: одродени Белци=тн.Словени. До кога Германците самите ќе се лажат, незнам. Меѓутоа, знам, дека ние Македонците со нашиот тн.старословенски ќе ги обединиме дивите Европјани.

³⁶⁵ Кардица=к ардица=рдица=радица тн.словенско, што важи за тн.словенски=пелагиски Власи, Белци.

има само тогаш кога е добра жетва. Уште во предност се дава на транспортната роба и житарицата по керациите, наравно воколку оваа не е сврзано за брзината. Тие доаѓаат со своите коњи до испред складиштето да ја товарат робата и ја пренесат до одредиштето, така со тоа да отпадне претоварот. А бидејќи, устоа, уште се и поуздани и се задоволуваат со мали плати, многу да опстојат упркос појавата на железницата.

Тек од Фарсала, која лажел во непосредна близина на железничка пруга со убава положба во подножјето на брдото, крајоликот почнува да се менува. Композицијата на вагоните се витка како голема змија до планинскиот превој, откаде брзо се спушта према Велетина која е опкружена со шума и откаде еден крак води према Лариса. Набрзина потоа веќе бевме во Волос- исходишна станица на оваа железница. Фијакерите ги изчекуваат странците на железничка станица, а во 'Хотел d Frans' можев, по подолго време, да се насладувам со јадења кои се припремени на европски начин и конечно да ги испружам своите удови во мекиот кревет, кои веќе се навикнати на тврд бивак или на гола земја. Човекот брзо се привикнува на скроми и едноставни услови на живот на староседелците и верувал дека може да живее без потреба како и Диоген, ама ипак, како ли тек се чувствува угодно кога поново сум опкружен со нешто комфор. (Лариса=л арис-а, Арис=Арес, како Ламерика=л америка=а мери ка, Р.И.)

Веќе следниот ден попладнє испловувал еден грчки (еладски, Р.И) параброд од луката, те го искористив да се префлам во Пиреј.³⁶⁶ Уредувањето на самиот параброд и исхраната на него биле добри. Пристанавме само во Ламија и Халкис, оти поради снежната олуја бевме спречени да дополовиме во Лаурион. Уз закаснување од само два часа влопивме во Пирејската лука, откаде се превезов со железница во Атина. (Та + Атина = Татина, Р.И.)

IV ПОГЛАВИЕ

Зимата 1889/90

1. Аромуни и Албанци во Атина

Три полни месеци проведов во главниот град на Грција (Елада, Р.И.), освен времето проведено на излет со Аромуните на Арканија. Првите денови станував во хотелот 'Трад Атина' а потоа пронајдов стан и добра храна во куќата на професорот д-р Хризикопулос. Сами пар дена по моето пристигнување стигна и Наки со парите од добро продадените коњи.

Ми било страно да пружам опис на Атина или да ги соопштам своите запазувања за нејзините жители. Мојата посета била посветен на Аромуните и да тргнам по нивните траги по Атина, што ми било и најпрече настојување. Наки мошне брзо ги пронајдувал своите земјаци. Тоа биле продавачи на печени костени или посластици кои се движеле на улиците или се задржуvalе на прометните ќошина пчејки и нудејќи ги своите костења. Сите, со кои сум стапил во разговор, воделе потекло од Аспропотамос. Тоа биле валкани момци со виспрени погледи кои водат најубогии живот: од некој агол место во коначиште, со леб и маслинки како храна со која се задоволни, како би можеле да заштедат нешто пари. Тие ги проведуваат врелите летни месеци високо во своите планини. Овде има мошне малку. ар. занаетчии, тек по некој чевлар, кројач или филигрански работник. Не можев да пронајдам ниеден ар. трговец. Меѓутоа, е сигурно дека меѓу студентаријата од Тесалија и Македонија има доста Аромуни. Самите по себе се подразбира дека овие луѓе се наведуваат во званичните документи како Грци. Еден од нив, Васили Василаки од Бовуса, со кој се спријателив и на кого му заблагодарувам за многу информации за јазикот, се усудил себе да се означи како 'Влах', кога го прашале за националната припадност. Потоа тоа него го викнале по неколку пати и вршеле притисок на него се додека се изјаснал како Грк. Господата од управата на Универзитетот едино можат да советуваат да свратат во кафето кај станицата Лаурон. Таму можат да слушат со какви уживања, овие 'Хелени' разговоруваат меѓу себи на својот мајчин јазик за Битола, Крушево, Невеска, Клисура и други места. Лично се запознав на различни места со готово 40 Аромуни, ама ако се верува на податоците на разни студенти, ги има преку 200. Во секој случај, сите тие, оти другчие не е ни можно, се орган и пламен за грчката работа.

Меѓу професорите пронајдов двајца Аромуни: филологи, г. Пантесидис од Крушево, кој завзема мошне влијателно место на Универзитетот, а узгред да биде речено, подучувал на

³⁶⁶ Пиреј=пиреј=троскот, кој се пири=гори за тој да се истреби. Пирати=запалувачи...биле поморците...

новогрчкиот јазик³⁶⁷ и сестрата на нашиот цар; и професорот на историја г. Спиридон Лампрос, роден на Крф, каде неговиот татко пронашол прибежиште од Каларити. Двата го сподини ги завршиле своите студии во Германија и уз веќе познатиот талент на Аромуните за странски јазици, во потполност завладале со германскиот јазик.³⁶⁸

Во Комората во Вулија постои само два аромунски делегати: Хаџигаки од Пертулија и Таки Јануш од Вендија.

Иако аромунскиот елемент нестанува на ваков начин во популацијата Атина, ипак останува бројно сведоштво, а уште упадливи се непролазните споменици на одушевување и спремност за жртва на хеленизмот, како и споменици за богатството на некој 'Кусовлахи', како Грците со подсмејување ги називаат.

Пред сите, тоа е прекрасната Академија, вистинско ремекдело на градителската уметност, поклон на грката работа од високо заслужниот барон Сина од Виена кој води потекло од Москополе, како што веќе е речено. Само е голема штета што заедно со оваа зграда не можел да ги испрати и самите академици. Следна зграда е Политехникум кој е подигнат за трошок на неколкумина аромунски трговски трговци од Мецова. Како натпис говори, задужбинари се: Стурнар, Михаел и Хелена Тошица и Георг Авероф. Браќа Авероф подигнале, исто така, споменик на Патријархот Ариги и на филологот Караис. Освен тоа, браќата Авероф се задужбинари на Техничката школа за офицери. На доброчинителот Тошица му е подигнат еден величествен споменик од мермер на Атинското гробиште, ама е смешно тоа, што неговото родно место Мецова го изменило во 'Месовон' како на овој збор би му дале повеќе грчки карактер. (Најповеќе капитал за создавање на државата Елада дале Еладчаните Браќата Булгарис, Р.И.)³⁶⁹

Покрај Аромуни и Албанци оставиле значајна задужбина на овој град. Така, на пример, женската школа 'Арсакион' поклон на г. Арсакија, додека Изложбената палата е поклон на г. Цапе. Албанскиот елемент, кој е предоминантен на најголемиот дел на Атина и во Беотија, се очувало уште од пораните векови само во трговијата во самата Атина и тоа на северната страна на Акропола. Овде старите жители уште се служат со албанскиот јазик како јазик на општествената средина на кого меѓусебно разговараат. Во пар наврати сум покушувал да стапам во разговор со тамошните деца кои играле, ама секогаш сум добивал одговор на грчки јазик, мада сосема добро ме разбрале она што сум прашал. Према пописите на населението од 1879. година, во Кралевината Грција било само 58.858 негрчко население. Потполно ми е јасно што со ова се мислено. Ако со тоа требало да се рече дека има 58.000 државјани кои не умеат да говорат грчки, тогаш оваа бројка е ипремногу голема. Ама, ако во таа бројка се мисли на Аромуните и Албанците кои уште секогаш се служат со својот мајчин јазик, то-

³⁶⁷ Авторот за првпат во Атина, 1889 година, го спомна новогрчки јазик, катаревуса. Со тоа се потврдува дека катаревуса е по 1868 година. Меѓутоа, во црквите и манастирите, во кои до 1767 година се било на т.н. старословенски, потоа преминало на т.н. византиски јазик. Овој останал за времето на Вајганд не само вон Елада, туку и во самата Елада. Значи, катаревуса во Вајгандово време се уште не бил црковен јазик. А тоа што тој овде него го споменува, од 1868 година, поминало прилично време, и на него да се делува.

³⁶⁸ За Германците прв странски јазик кој во Германија си го учат е токму само германскиот јазик. Овој ним им бил потребен за тие меѓусебно да се разберат, оти тие без него до денес не се разбираат. Се лаже.

³⁶⁹ Авторот не сака да свати, дека немало националности, на Македонскиот Полуостров имало само Македонци, од 1809 година со германски злостор променат во Балкански Полуостров. Тие биле само два верски народи: Муслимани=Турци и Православни=Грци. Меѓутоа, до 1767 година биле Бугари. До денес Власите=Влахите се само Грци, а ништо друго. Македонците сакале да ја возобноват народната=булгарната Охридска архиепископија и да бидат Бугари. Бидејќи поимот Грци и Бугари станале политички, тие повеќе не сакале тоа да бидат. За време на Втората светска војна Македонците си создале своја власт, АСНОМ... Следи да се создаде се македонско, што опстоило до денес. Од авторовата книга може да се заклучи, дека како што Власите скоро сите станале Грци, и Македонците скоро сите биле Грци. Па ова се гледа и во јули 2009 година во Европските избори во Грција и Парламентарни избори во Албанија. Не смее да се говори за некаков страв, што нашиците редовно го истакнуваат, кога Македонци во Грција гласале само околу 4.000 грчки државјани, а во Пустец-Албанија иако тој е само македонски Македонците изгубиле. Таа е вистината. Ама таа говори, дека во Албанија сите Македонци останале, а во Грција преку 3/4 Македонци, кои денес се Грци. А значи, само многу помал дел Македонци, некаде помалку од 1/4 Македонци се протерани од Грција, оние кои се чувствуваат сосема инаку... Само со притажување на вистината, грчкиот е дворасен, а албанскиот трорасен јазик, Македонците ќе си се вратат.

гаш оваа бројка ипремногу мала.³⁷⁰ Оти, према Филипсоновото прикажување кое е објавено во тн. 'Петермансовите соопштувања', првата тетратка, од 1890. година, само на Пелопонез има 90.000 Албанци кои уште секогаш говорат со својот мајчин јазик.³⁷¹

Овде е голем број на албански студенти од Корча, Берат и Елбасан. Го обновив своето познатство со г. Ефраим Гинис да би го изучувал дијалектот (јазикот, Р.И.) на Гегите од Елбасан, со ист оној Е. Гинис кој бил мој пратилец на излетот за пештерата Биџули. Уз него-ва помош поблиску се запознав со студентскиот начин на живот, што, инаку, е неможно за повеќето патници. (Ефраим=е праим=правим=правам, Гинис=гиниш, Р.И.)

Ние Германците ги запознаваме од најдобра страна грчките студенти кога студираат на нашите универзитети. Нивниот број е приличен. Во просек се работи за мошне марливи луѓе кои се прожети со глад за знаење и кои свесно го користат својот престој во туѓина. Низ дружење со аромунските и албанските студенти се запознав и со нивните активности во јавноста и кафаните. Она што овде видов и слушнав не можело да оди во прилог на младежот кој студира. Иако не се претерувало во кафаниот живот, ипак картите се играле и коцка се врлала до длабоко во ноќта. Ова опчинетост на играта ги зафаќа словите на населението, така да во секојдневниот говор, на улица, гостилиница, коњски стази, можат да се слушнат разговори слични на овој:

- Добар ден ! Како сте ?
- Благодарам, добро.
- Како сте поминале кај г. X ?
- Добро, мошне добро !
- Дали била игра ?
- Наравно !
- Дали добивте ?
- Изгубив 120 драхми, завчера добив 200, што значи добивка од 80 драхми.

Се ова се слуша од луѓето за кои не би можело да се рече дека наведената сума пари не представува тричарија, судејќи, бар, по неговиот надворешен изглед. Дури и улогата на студентите е релативно висока.

Воколку меѓу студентите западне некој разговор во ходникот, готово можете да бидете сигурни дека се работи за политика или за 'поубавиот пол'. Изразот 'стручен простак' кој перставува облик на замерка на германскиот студент, овде е сосем непознат поим. Најповеќе што може да се слушне се изразите на критика упатени на поедини професори.

Да не би добил еднострани судови за студентите се одлучив да ги побарам во аудиториумот. За оваа примена го искористив предавањето на познатиот професор Кондос, класичниот филолог. Кога зачекорив во пространата, убава сала, готово потполно исполнет со слушатели, видов на свое големо изненадување, дека големиот дел на студентите имаат шешери на главите, цигари да пушат и гласно да разговараат. Професорот се појавил во 11,12

³⁷⁰ Како што во Грција Власите и Македонците постанувале Грци, истото важело и за во Албанија.

³⁷¹ За да се отрнат заблудите, се наведува најбитното: Кога Македонија подпаднала под Рим, Македонците станале Римјани. Следи Римјаните да се поделат на Источно Римско Царство, кое било православно и Западно Римско Царство, кое било католичко. Во првото живееле само Римјани, Ромејци, а не некакви народи, за кои говорат европските автори, кои не си го познаваат своето потекло. За да се потврди, дали имало етнички народ тн. Грци е следниот доказ: Британскиот патеписец Џорџ Фергусон Бовен во 1849. година ја посетил државата и разговарал со нејзините граѓани. Тој сопствил: "Селаните, како во европскиот дел од Отоманската Империја, така и оние кои живеат на Јонските острови, во прилична мера го беа заборавиле своето потекло и себеси не се нарекуваат Грци, туку Романи, т.е. поданици на Римската Империја. Тие, како престолнина на својата нација и религија го сметаат Константинопол, а не Атина". Произлегува дека селото Атина немала важност, главен град на христијанската нација и религија бил Константинопол. Сите тие како граѓани биле Романи, а како христијани Грци, што било спротивност на муҳамедани (Турци). Тие го заборавило своето потекло- хеленско, оти хеленски јазик станал коине. Ова тој го потврдил со тоа што тие како христијани не го говореле коине. Значи, тие го говореле само тн. словенски јазик. Па овој јазик бил на белата раса. За се ова да се потврди, се наведува најголемиот доказ, секој народ има по еден јазик, а само тн. Грци четири јазици (тн. Хомеров, коине, катаревуса и димотики), што е комедија. Бидејќи ако четворица тн. Грци говорат по еден јазик, тие меѓусебно нема да се разберат, што е трагедија. А трагеди-комедија била што Битолчани морале да ги учат трите службени тн. грчки јазици. Нивното настојување било едно: возбнова на Охридска архиепископија.

часот, достоинства на старина и го завзел своето место за катедрата. Потраело некое време додека не се воспоставило ред и можело понешто да се разбере од неговите гласно изговорени зборови, ама стални примедби на моите соседи, шкрипат столиците и сл. го спречувавало секое разбирање. Уместо да се смири и да му се овозможи на стариот господин полесно обавување на својата должност, често го терале понешто да понови од она што не разбираше. Само една мала група млади луѓе се збила околу него, како не би пропустиле ниеден едини збор. Некои ги прозивал по име и презиме, му одговорувале на прашањата во кои веќе бил содржан одговорот, или со 'да' или 'не'. Некои студенти правеле белешки, а најголемиот дел од нив воопшто не учествувал. Никакво чудо, оти меѓу слушателите се најдувал голем број на младинци со дечки изглед, кои одвај наполните 16. години живот. Откаде треба да стигне потребната озбилност која е вообичаена во германските слушалници? Во 11,40 ч се разлегло гласно трескање кое настанало со огромни палици, со кои повеќето студенти биле наоружани. Својот пратилец го прашав што тоа би требало да значи 'сакаат надвор', гласно е лаконскиот одговор. Професорот опуштен го извадил својот сат и рекол: 'Имаме уште 20 минути'. Буката наоколу стишила, така да можел да продолжи со читањето, во наредните 5 минути, ама потоа морал да заврши. Нерасположен и потиштен ја напуштил оваа аула која стои на она исто место на кое некогаш Сократовите ученици одушевено го голтале секој збор на овој возвишен човек.

Кој е разлогот на оваа тажна појава? Одговорот го дал г. проф. Пантесидис во јаунари 1890. година во Вилиј. Е изложено, колку ме служи сеќавањето од новинарскиот членок, дека Грција има ипремногу многу мали и лоши гимназии кои испорачуваат само недоволно припремен и незрел ученички материјал. Да, така е: 'незрели' се студентите, 'незрел' е зборот кој веќе на некои им бил на усните во различните други прилики, а оние кои имаат храброст отворено да ја прикажат штетата и неприликата да не добијат ни благодарност на нацијата, веќе мораат да се изложат на погрди и навреди на угледот и честа по новините.

Меѓутоа, ипак многу тоа постапало подобро во оваа млада Кралевина, текот на работата зел правец кон многу подобро, трговијата и занаетчиството се во процветување, науката веќе има добар број представници од имиња, неограничен и најслободен парламентаризам. Ама, напрегањето на несразмерно голем број адвокати да се дочепкаат до политичко влијание, се заканува да го спречи развојот во целина.

2. Извет на Аромуните на Мањана во Акарнанија (20.- 27. јануари 1890.)

Прва вест за Аромуните во Акарнанија добив од стариот челник Буламаче во Корча (Албанија), кој во својата младост лично дошол овде и знаел дека овдешните Аромуни стојат во блиска врска со неговото племе Фаршериоти. Roqueville (II, 208) говори само за влашки чобани кои зимата проведуваат во Акарнанија и кои таму се називаат 'Пистики'. Сите мои нахнадни расправшувања кај Грците во Атина за аромунските села во Акарнанија биле безуспешни, ама во Бедекер Грција пронајдов податок за влашкото село Судровели кое лежи на рушевините на Стратос. Заправо од овој разлог одлучив најпрво да одам таму. Поволниот стицај на околност ми овозможи да дојдам во Патрас, кој секоја година го собирал тутунот на некој господин Целингас во едно аромунско село во близина на Врахора. Со тоа ми е отворена стаза.³⁷²

Во понеделник, 20. јануари, отпатував во друштво на г. Ефраим Гинис. Наки нерадо останал во Атина. Не ми бил потребен оти го носел само делот на своите работи кои можеле да нестанат во ранецот на плеките. Железничката пруга не водела низ светло, со сонце објаени предели на оштри обриси, потоа покрај Мегаре, а тогаш уз самиот брег на морето кое се пресијало во правецот Каламака, откаде локомотивата ги освојувала висовите на Истмус уз бректање и шуштење.

Во Коринт сакавме да го сочекаме наредниот воз, како во меѓувреме би можеле да го посетиме Акрокоринт, ама нас не завело изврсно вино во една идилична кафана на железничка станица, што нас не задржало нешто подолго од планираното, така да одлучивме да го разгледаме изградувањето на каналот, кој тогаш беше обуставен поради недостаток на средства и пружал жалосен изглед.

³⁷² Се вели за Власи, а наведените имиња се тн.словенски: Буламаче=була маче, Пистик=пистик, пишти ик=само тн.словенски суфикс, Судровел=судров ел, Стратос=с трат о с, Патрас, Цел ин гас, Вра-х-ора...

Сликата на пределот постанувала се попријатна кога го продолживме патот низ познатиот виноград во близината на Коринт во кој владеела најжива активност. Меѓу работниците се запазува голем број на Геги од Северна Албанија, посебно од Шамрија (Св. Марија), на кои не им е мрзок ваквиот пат нешто да би заработиле. Кога дојдовме до Патрас пронајдовме добар и ефтин смештај во хотелот 'Патрас', чиј сопственик е некој Холанганин. Уште истата таа вечер ми успеало да добијам писмо со препорака за г. Целингас од Суровелија. Писмото ми го дал човек на кого бев упатен.

Следното утро отпловивме со парабродот за Мисолонги. На бродот е превозен и еден број на казненици со кои некој од патниците разговарале готово поверливо. Поради плитките плажи и длабокиот газ на бродот, овој морал да се држи понатаму од брегот. Патниците од бродот преоѓале во еден голем едрењак кој ги довезувал до блискиот брег, а од овој би преоѓале во чамците кои бродарите ги извлекувале, уз големи напори, на пристанишниот док. Оттаму се возевме со коли по друмот кој водел во малиот град со жив сообраќај, работно место Трикупис. (Трикупис=три купис=купиш, од куп=кип, Кипар=Купар=Cuprum, Р.И.)

Одма по ручекот тргнавме со 'ландрауер' со двајца господини кои имале иста цел на патување према Врахорија. Патот води во северозападниот правец по обод на брдото Цигос, на чии обронци приметив убоги колиби на аромунските пастири од племето Фаршериоти, кои во оваа блага клима ја проведуваат зимата со своите стада.³⁷³ Тоа се Пистики за кои Роукеувил известува. Потоа поминавме низ една клисура во правец Север кој е граден од глатки вертикални стени. На средина се најдува ан и капела каде боравел Клаузер кој имал изузетни заслуги во ослободителната војна за градот Мисолонги.³⁷⁴

Градот бил опколен од турски бродови од морска страна, а од копнена страна под опсада го држеле дивите хорди на Омер Паша Верион. Ама одушевените грчки бранители, а посебно Марко Боцари со своите јунаци од Сулија, се бранеле како лавови така опсадата се одолжила во недоглед. Конечно отпочнале преговорите како би се добило во време. На среќа, во меѓувреме се појавила грчка флота, ги растерале турските бродови и во градот довезле животни намирници и муниција која била сосем на измак. Под ваков развој на настаните, Омер Паша Верион одлучил да го завземи градот со лукавство, а не со сила. Се повлекол со својата војска. Кога, на Божиќ, христијаните се собирале во црквата да би се заблагодариле за ослободувањето од непријателот, Турците одеднаш се појавиле на уриш да го освојат градот, и тоа навистина би им успеало да не бил еден монах во клисурата кој на време ги видел,

³⁷³ Цигос, Цигани, циганско брдо а со влашки колиби, каде биле доведени овците за таму да презимат...

³⁷⁴ Еладците не се бореле за Елада, туку свештените и разбојниците. Вторите се бореле само да си го зачуваат својот имот, а на државата ништо да не и плаќаат. Следи поповите се бореле против Исламот=Турците, кои како православни Ромеи=Римјани биле само Грци, а разбојниците само да станат побогати. Па никогаш во Елада не живеел друг народ различен од народот во Македонија, кој говорел само тн.словенски, а ваков бил рускиот, која ја ослободил Елада, а не некаков тн.еладски народ. Токму затоа Вотсон мисли дека во 18 век православието се истоветувало со Грците. Тие "не се нарекувале со 'клиничното име Хелени', туку со византиското име за Римјаните- Ромеи, односно со турскиот облик 'Рум'. Зборот 'Хелен' најскоре бил прифатен како име за грчкиот народ. Терминот 'елинизација', збор кој во себе го спојувал и поимот грчка цивилизација и цела грчка заедница на светот започнал да се употребува меѓу политичарите и меѓу интелектуалците". "На грчкиот полуостров избило второто востание под водство на месниот намесник, кое не било угашено. Борбите се воделе на Пелопонез, во Румелија и на островите од 1.821 до 1.826 г. На крајот големите сили ја спасиле Грција, спречувајќи го обидот на египетската флота и војска која султанот ја повикал во помош да се освои Пелопонез, а посебно Русија која завојувала со Турција во 1.828 г. и чија војска стигнала до Мисолунгија во августот 1.829 г. Со Лондонскиот протокол од 3 февруари 1.830 г. Грција била призната како независна држава. Нејзината територија била ограничена на Румелија, Атика и Пелопонез и со западните егејски острови". "Постоела грчка држава, ама требало да се создаде грчка нација. Се јавил комплициран проблем со јазикот. Ко-раис имал намера да создаде нов јазик, обогатен со елементи на античкото минато. Во новата држава новиот вештачки јазик најскоре го прифатиле речиси сите образовани луѓе- и прогресивни и конзервативни. Тој 'чист' јазик, на народот не им бил разбиралив и тие продолжиле да зборуваат со својот говорен, народен јазик. Во другата половина на векот почнало да се залага за говорниот. Во уметничката книжевност преовладувал говорниот, ама во новинарството и службениот, предност добил 'чишиот'. Полемиката траела и во треттата четвртината на дваесеттиот век, иако говорниот непрекинато зајакнувал". Следи, во Елада се говорел пелазгиски=варварски=тн.Хомеров=тн.Платонов=тн.словенскиј.

побрзал према градот колку нозете го носеле и ги алармирал бранителите. На овој начин градот го избегнал заканувачкиот коб.³⁷⁵

Кога се стигне највисоката точка на клисурата, патот води (по еден завој) во равница до анот, откаде постепено се скренува и постепено се искачува се до Брахора.

Отседнавме во овој голем ан кој го држи еден Албанец. Сопственикот се погрижил за тоа да добиеме коначиште во една друга куќа. Одма почнав да се распрашувам за Аромуните од Суровелија и сознав дека освен ово село, постојат уште села чии сопственици го носат името 'Целингас' и мора да се роднини. Меѓутоа, одма сознав што било посреди. Грците од зборот 'Челник' кој не го разбираат, направиле збор Целингас, за кој сметале дека е лично име, додека овој назив, всушност, означува членник, старешина, те положба во еден аромунски род (ар. фалкар). Овој збор е словенско потекло, а освен тоа во Македонија се слуша и турскиот збор 'кехаја'.³⁷⁶

Родовското устројство од членникот порано било распространето готово секаде ама се повеќе и повеќе се распаѓа во корист на самостојните семејства. Пак ипак, вакво устројство може да се пронајде кај номадските Аромуни-Фаршериоти и се очувало во одредена мера. И во Акаронија која сум ја обиколил, исто така се сретнува вакво устројство, те затоа ќе го прикажам во главните битни црти и на начин на кој тоа уште е во употреба кај Фаршериотите.³⁷⁷

Членник има од 20 до 200 семејства под себе (Фаршериотите кажуваат 'изад себе') кој е готово неограничен господар.³⁷⁸ Нивното богаство и един извор исхрана го чинат стадата кои лете се напасуваат во планините, а зимата во долините, ама секогаш во различни места, бидејќи тие немаат сопствени планински пасишта како останатите Аромуни, туку мораат да го закупат ова право од другите. Тоа е и разлог поради кого ова племе не располага со солидно градени куќи, па дури ни за боравокот во текот на зимата, туку пребиваат во колибите од врбови или рогозни плетива или во колибите од лесно дрвени конструкции со сламен кров и сите тие имаат назив 'каливи'.³⁷⁹ Се селат во оние правци во кои ги испраќа Членникот. Исто така, членникот го плаќа порезот, царината и останатите принадлежности, додека нему членовите на заедниците за секоја овца му плаќаат 20 пари. Кој има повеќе од 20 овци не треба ништо да не плаќа. Меѓутоа, најголем дел на овие стада му припаѓа на самиот членник, а меѓу нив има и такви кои поседуваат и до 10.000 овци. Машките имаат обврска да ги напасуваат овците и козите, додека јагнината се напасуваат одвоено од овците. Секој маж-овчар добива 3-5 турски лори и еден пар (чевли=кондури, Р.И.) ципели ('цациши') за пола година, кој се смета од Св. Ѓорѓи (во април) до Св. Димитрија (во октомври). Освен тоа, секој овчар добива од есен капут од козјо крзно ('тумбар') кој е непромочив и со кои луѓето можат да ги проведат ладните вечери на отворено без иакви последици. Секој ден им се дава по една ока брашно, а на двајца се доделува 6 кози чие млеко им припаѓа нив. На секој 14 дена или некој ден подоцна, членникот им дава едно јагне. Воколку овчарите сакаат да јадат месо, освен кога званично добиваат, мораат да го украдат, што доста се случува.³⁸⁰ Меѓутоа, ова обично се работи уз до-

³⁷⁵ "Делото на овој монах од клисурата го овековечил еден Аромун од Сираку во својата песма која е наведува Константин Кристали, Атина 1890. година. Јазикот кој е користен во ова дело мошне е интересен за филологите, бидејќи се смета извирно народно. Нажалост, овој талентован, млад автор недавно умрел". Поимите биле тн.словенски, а службен јазик до 1767 година бил тн.старословенски. Следи колонизирање на Арнаути. Биле создадено дворасен грчки, трорасни турски, албански и влашки јазици.

³⁷⁶ Суровел=сиров ел, Целингас=целин гас, Членник=членник...се тн.словенски, ама и антички=етнички македонски. Членнику бил во употреба кај античките Македонци, кој не означувал старешина исто-гласно туку човек кој е на чело, членник. Следи дека поимот Членник го разбирале Македонците, Грци припадници на Цариградската патријашија, а вакви биле Власите=Овчарите. Бидејќи овдешните поими биле тн.словенски, Власите биле само одродени тн.Словени. А ова е и со фалкар=фал каре: фал=пал кар=кар. Кога разбојниците (Еладците, Албанците и Власите) пал=палат се е гар=ожар, следи кар=црно.

³⁷⁷ Авторот потврди, Власите биле антички=етнички Македонци, кои се одродени од тн.словенски јазик.

³⁷⁸ Бидејќи означувало "изад себе", те зад себе, членникот си бил само членник, а не авторовиот старешина

³⁷⁹ Називот "каливи" си е калив, од кал, кога колибините сидови...бидат премачкани со кал, да заптиват.

³⁸⁰ Авторот потврдува, Власите биле само овчари, а никаков народ, за кого се залагаат Прусите, дури со трирасен јазик, како Германците. Германци биле Готите, кои биле Татари, како Арнаутите, а од овие монголските зборови се кај Германците...Унгарците, Турците, Албанците и Власите. Албанците и Власите како овари имале козја сакма, кој се викал тумбар, на тн.словенски јазик. А тие морале и да крадат

говор на овчарите на различни стада, така да е на штета само на нивниот членник, а не и на тие самите. Приносот во волна исклучиво му припаѓа на членникот, со што тој обезбедува потребна свота на пари за различни издатоци. Изузетно, тој може да го предаде качкавалот и путерот, ама во овој поглед постојат различни одредби од род до род. Членникот, исто така, ги решава споровите и на неговите пресуди секој мора да се повинови. Во поново време членникот го изгубил правото да казнува, додека порано му припаѓало да одлучува за живот и смрт. Што се однесува падот на стандардот на животот и неговите узроци, за ова веќе говорев на 134. страна. (Путер=бутер се вади со бутање на млекото:бута=бутни..., Р.И.)

3. Суровели³⁸¹

Во средата утрото продолживме пеш под водство на еден Грк кој добро го познавал овој терен. По еден жив марш од $2^{1/2}$ час по подобриот пат стигнавме до новиот железен мост кој се најдува во близината на селото Спалайто, а кој е поднат уз огромни материјални издатоци да ја премости реката Аспропотмаос. По кратко задржување кај војната станица продолживме со овој пат кој води преку Југ. Војникот од нашата пратња тогаш не повел со една стаза кон возвишението каде се најдувало селото Суровел, прво аромунско село, кое е оддалечено час време од мостот. (Власите потекнале од тн.словенски простори, Р.И.)³⁸²

Суровели брои 90 семејства и припаѓа на членникот Јанкас. Овој човек е сопственик на куќата, земјата и стадата со кои дел на овдешните млади луѓе се движат во лето према горниот тек на реката Аспропотамос, а да при таа прилика на преоѓа турската граница. Другиот дел на население останува со членникот во селата да би ја обработувале земјата која е пр илично разуфена. Превасходно се одгледува тутун и кажуваат дека тутунот кој доаѓа одовде и од областа околу Брохора е најдобар во цела Грција. Годишно во Суровели се произведува околу 15.000 ока а во оближното село Охту околу 6.000 ока тутун, што се замашни количини кои припаѓаат на овој членник, оти, мада тој живее мошне скромно, ипак и према нашите мерила е имотен човек.

Овие куќи со дел чинат приземни колиби. Некои се изградени од камен. Само членниковата куќа е една двоспратница. Покрај неа, се најдува една друга, долга и пониска куќа со патосиран под во кој најдовме сместување. Узреѓње на оваа куќа е наједноставно што може да се замисли. Освен маса, која е закачена за сидот, нема никакви делови на намештај. Меѓутоа, кога некој дојде на посета, тогаш подот се прекрива со убави таписи кои ги ткаат овдешните жени. Она што е својствено со аромунските (овчарските, РИ.) таписи е тоа дека една нивна страна е густо прекриена со реси долги околу 8 см, кои со различно употребени бои формираат едноставни, праволиниски или квадратни облици. На сидовите се најдуваат неколку дебели јастуци кои во комбинацијата со таписите чинат кревет. Додуше, во оваа соба се најдува и камин, ама тое мошне малку се употребува оти климата е таква да е ретко неопходно потпалување на орган, со тоа што готвењето на храната најчесто се обавува надвор. Единствен кухински прибор и уреди прават: троножец (стапок или подметувач кој оди во жарот), неколку шерпи, тигањ, ражен и роштил.

По вечерата, која се состои од јагнешко испечено на ражен, поседнавме во голем круг. Се пееле аромунски песни кои во најгоолем дел ми биле познати. Запишав некои кои ми биле непознати.³⁸³ (Споредите со 'Аромуни', II том, стр. 174) каде исто така било збор за особеноста на тамошниот дијалект). Тогаш членникот наредил да се доведат две девојчица од 12 и 14 години да ни отпеат песми кои се сочувани од својата бивша домовина.³⁸⁴

Едната девојчица би отпочнала песмата со висок тон а другата би ја пратела со неизнатен понизок тон, потоа тонот постепено опаѓал додека интервалот устали на терца во кој двете продолжиле да пеат. Тогаш едната истрајува на високиот тон а другата во исто време, почнува да го пее текстот на мелодијата во брз ритам, при што песмата се завршува така да тонот нагло се спушта и го превзема облик на говор. За ова време, сите присатни ја пратат песната со длабок тон, без обсир дали тој тон е складен со основните соло тоналитет на пе-

³⁸¹ "Во врска на ова да се спореди топографската скица која сум ја приложил уз сепаратот под наслов: 'Посета на Власите Мањани во Акаранија' во 'Глобус', коло 63, бр. 6, стр. 88".

³⁸² Аспропотамос=с про потамос; Спалайто=с палайл, и сполайл=с полайл; Суров ел...сé тн.словенско.

³⁸³ Чудна работа, Власите ништо свое не запишале, а тоа го направил Прус, кој бил одроден тн.Словен.

³⁸⁴ Па "бившата домовина" била со тн.словенски имиња, со цркви со тн.старословенски јазик, на Белци.

смата или не. Ваквото пеење на мене оставило длабок впечаток. Живо жалев што ипремногу сум голем дилетант кога неможев да ги запишам се она што слушнав. Ама, ми се чини дека и на професионалниот музичар би било мошне тешко музички да се фиксира на вакво пеење, оти владее апсолутна слобода во однос на ритамот. Потоа, често се јавуваат кратки интервали како полутонови кои изгледа да го остваруваат поттикнувачкото дејство на слушателите, кај нив создавајќи нестрпение, ама ипак, не и непријатно расположение.

Овие девојчици нас ни отпеале три различни песми, кои повеќе пати ми ги поновувале, ако би ми успеало да ја утврдам тонската лествица. Ми изгледа дека ова лествица има голема сличност со лествицата кај Циганите, бидејќи во двата случајеви се јавуваат два изрази-та долгa интервала.³⁸⁵

Таа гласи: g, a, b, cis, d, es, fis, g.

Најчудно било тоа кога на овие девојки му ја отпеав нашата природна молска лествица, тие не отпонале со основниот тон, туку со квинтит, така да нивната лествица изгледала ваква: d, es, fis, g, a, b, cis, d. Зачудувачко во овие песми било и тоа, дека текстот останал потполно неразбиралив, како за пеачите така и за слушателите. Можев да разбера многу албански зборови, ама дури ни мојот пратилец Албанец Ефраим Гинис не успеал контекстуално да го разбере текстот. Нема сумња: во Али Пашиновото време, кога овие луѓе ја напуштиле својата постојбина во Средна Албанија биле вични на албанскиот јазик, како во станатото и другите Аромуни. Меѓутоа, бидејќи од тогаш поминало неколку децении и за тоа време не се враќале, пополека почнале да го забораваат овој јазик, ама песната ипак е сочувана, мада е мукла и окрънена.³⁸⁶

Овие луѓе не умеат да наведат некој точен податок за своето порано пребивалиште, туку едино дека дошле од Север. Уште пред што овде стално се настанале, одржуvalе односи со локалните жители оти овде доаѓале да презимат со своите стада. Потврда за ова пронајдов и во народните песми кои ги собрав во Албанија во кои се наведува оваа област Ксириомерија (=к сиро мерија, Р.И.) со селата кои и припаѓаат. (Спореди со: 'Аромуни', II том, страна 64 и 101).

Облеката на жените е стародевна и слична на онаа кај Фаршериотите. Тие исто така носат фес (чупаре) со 'чичероан', што е една бела марама вмотана околу него, и сини 'шигуни' со бели пруги, додека преку рамената носат едно парче чохе 'чипа' кое го покрива горните делови на раката. На Север на Пинџ овие Аромуни ги називаат 'Чипан', ама тие за тоа самите ништо не знаат. Во својот дијаект самите себе се називаат 'Аромен', додека Грците од околната ги викаат 'Карагуниди'. Во поглед на облеката и обичаите на Аромуните на оваа област се најблиски на Фаршериотите. (Карагунид=кара гунит=вунит, гуна=вуна=волна, Р.И.)³⁸⁷

Следното утро ја посетив рушевините на Стратос внатре во кои е подигнато село. Се работи за поле под рушевините кое делимично е раскрчено да би се добила обработлива површина. Од градежите ништо не е сочувано освен делови на високи и широки градски сидови на западната страна. Се искачив на една голема стена облик квадрат, кога изненадниот призор ги зауставил моите чекори. Во еден агол, кој го образува сидот и излезната капија, стоеле 20 босоноги, убого облечени дечиња, а испред нив еден човек во фустанели и со фес кој мавал со една долгa шиба. Предмене била школата, која се одвијала во јануари месец, во слободниот простор меѓу рушевините на овој антички град.

³⁸⁵ Се истакна "брдото Цигос", а овде "голема сличност со лествицата кај Циганите". А па ова е најново.

³⁸⁶ Авторот потврдува, Албанците и Власите имале исто потекло, од Средна Албанија, а цела денешна Албанија била во македонски Епир, во кого се било на јазикот на Белците, т.н. словенски. Овој јазик се променал само по 1767. година, во кого имале влијанија коине, латински и арапскиот на многу исламизираното епирско населени. Тоа зело масовност со македонскиот Епирец Али Паша Јанински. Според наводите на авторот, произлегува, дотогаш јазикот на Епирците (Албанците и Власите) бил ист, а Вајганд вели, тие биле "браќа". Следи по Али-пашиновото време повеќе се променал јазикот, дури тој многу повеќе се коинизирал, латинизирал, арабизирал, ама и монголизирал со масовните колонизација на кавказко-црноморските Албанци-Арнаути: Албанците и Власите од 1767 година се одродени т.н. Словени.

³⁸⁷ Чупар=чупа-р; Чипан=чипа н; чипа: чипа=чупа, чипка...; чичероан=чичеро ан: чичеро=чиче р о, начичено, начичкано...; Аромен=а ромен; Ромеј=Римјан. Се кажа: "со византиското име за Римјаните-Ромеи, односно со турскиот облик 'Рум'.". Следи Рим=Рум=Ром, Роман=Ромен; Карагунид=карагунит=кара гунит=гунит, карагуна=црнагуна; Каракачан=кара качан; Фаршериот=фаршериот: ф=п, пар-ат, а и ш=с... Видливо е дека се што авторот говори, се тоа се однесува само за Ромејите, со главен град Цариград.

Внимателно се приближуваам на ова место како би ја сослушал наставата на оваа интересна школа. Наставникот обработувал десетте Заповеди на грчки јазик, при што учениците меѓусебно разговарале и правеле вицеви за својот наставник на аромунски јазик, кои, очигледно, тој не ги разбираше. Шибата се спуштала на оној кој би постанал ипремногу разигран. Нажалост, моето присуство му паднало воочи на едно дете кое се свртело кон звукот на каменот кој паднал и намах сите глави се свртели према мене, а наставникот брзо го завршил часот. Дошол до мене и се пожалил на леноста на овие деца и својата мала плата од 4 напалени годишне, кои, во секој случај, не е вредна напомена. Освен тоа, имал право да наизменично да доаѓа на јадење во семејствата на своите ученици. За стан не морал да се грижи оти ионака најчесто спиел надвор или веќе каде му се сакало. Никој не го одбивал. Оваа школа се одржувала во куќата на челникот само при неповолни временски услови.³⁸⁸

Наставникот потоа ме одвел на другиот крај на рушевините каде се најдувале девојчици. Тие под водство на својата наставничка биле зафатени со рачна работа, штрикање и вез на ланено платно и исто така говореле аромунски. Таму издржав само еден тренуток оти се најдувал во близината на полето, кое управо било натопено со расипана и смрдлива вода, што очигледно не им пречело на овие девојчински носеви.

Останатите тамошни аромунски села имаат исто така лоши школски услови или, пак, воопшто немаат школи. Јадните Аромуни! Да живеат во Македонија, одма би испратиле наставници и наставнички да што пред постанат Грци. Ама кога еднаш припаѓаат на Грција, никој повеќе не се грижи за нив, туку тие самите треба да се стараат за својата омладина.³⁸⁹

4. Охту, Кацарос, Кучобина и повраток

Подоцна отидовме со нашиот гостијничар Јанкас према Југ во селото Охту во низината, која брои 70 семејства и која припаѓа на челникот Ники Пангур, каде ни посакале срдечно добродојдовте и не гостиле со јагнешко печење. (бригиско=брзјачко дативно у, Р.И.)

По јадењето го продолживме патот, прегазивме некој поток во близина на една воденица и потоа се движевме низ долината која била под тутун. На еден дел на патот поминувавме низ подивената шума во која лежело на илјада оборени и распаднати стебла, потоа поминавме пограј езерото Лигувица од десна страна и успеавме на еден стрм ама низок храст од равница, на кое лежи селото Кацарос. Ова село е оддалечено $1\frac{1}{2}$ час од Охту. Селото Кацарос го носи името по својот челник. Бидејќи челникот не бил дома, ме одвеле во анат. Таму се собрале машки, кои одавно го заприметиле нашето приближување на долината, и кои ги тेrale знатижелбата да сознаат кои се странците. Со ним говорев на грчки јазик а со својот пратиленец Ефраим на албански јазик, што за нив звучело како француски,³⁹⁰ те така имав задоволство да ги слушам како за мене разговараат без зазор оти нити слутеле да го разбираам 'омрзнатиот' аромански јазик. Едино мислеле дека сум вработен во близина на изградбата на железницата, други биле на мислење да треба да се гради нов пат, а трети, поново, дека сум дошол да го зголемам новововедениот порез што ја вжешти атмосферата и почна да паѓаат тешки и заканувачки зборови против мене.

Во тоа се појавил челникот кого го ословив на аромунски јазик, му пренесов поздрави од селото Суровели и Охту и го замолив за пренокиште. Одеднаш замреле сите повици со батина са ме истераат од селото, или да ме каменуваат, а она малку од нив кои ме бранеле, се заближиле уште пољубезно околу мене.

Кацарос брои 90 семејства, а на $1\frac{1}{2}$ час од него, во правец Запад, лежи селото Буша со 50 семејства, а 30 минути понатаму село Нуаша со 30 семејства. Веќе следното утро го продолжив патот за Кучобин. Го вратив својот водач од Врахорија бидејќи наредната делница на

³⁸⁸ Власите до 1767 година биле тн.Словени, потоа со трорасен јазик. Дури дворасниот грчки не го разбираше. Тие не сакале да бидат Романци, туку Грци. До денес се вели: Влавот е сиромав, а Гркот богат.

³⁸⁹ Авторот потврди, бидејќи Власите биле Грци, Цариград за нив не се грижел туку за Македонија, чии Македонци сакала да ги грцизира. Не случајно, јас како дете бев воспитан, да не сакам да бидам Грк нити Влав туку Словен. Следи во петто одделение да си го променам името Христо во Ристо: за мене Христо беше грчко и влашко име, а Ристо словенско. Во средна поморска, машинско-техничка, војна школа во Пула, 12-та класа, дознав, поимот Словени бил политички: Хрватите и Словенците не сакале да бидат Словени, туку Илири, затоашто Словените биле одвратна раса: Илир и Словен биле синоними. Таму ги видов поморските карти, дека Европа не била населена. Европските домашни животни се балкански.

³⁹⁰ Францускиот бил латинизиран тн.словенски јазик на Белци. Ваков звучел албанскиот, а и влашкиот.

патот не му е позната. Меѓутоа, премногу доцна утврдив дека од раницата ми го зеде приборот за јадење, веројатно како успомен од мене. Уз нешто напори, пронајдов едно момче кој сакал да ни го покажи патот низ шумата. На различити луѓе на кои пред тоа му се обраќав, едноставно одбиле да ме водат поради леноста, иако им обекќав добра напојница. Во Кочоби-на стигнавме по скоро 2 часа. Селото лежи на исто онакво извишување како и Кацарос.

Кучобина е најголемо од овие аромунски села и брои 150 куќи. Покрај ова име, селото го носи и називот Мањана, а по него се назива и цела оваа област. Она што паѓа во очи е да на чело на оваа заедница не најдува маж, туку една жена, вдовица, 'челникоања'³⁹¹ која ќе владее место додека нејзиниот син одрасте. На Север на оваа област ваков случај би бил потполно неможен, бидејќи местото на умрениот членник би го превзел најблискиот машки сродник до прогласената полнолетност на членковиот син. Кај Аромуните пастировата жена генерално завзема мошне подредена положба, па дури кај нив уште не се исполило влијнието на Грциите од околината, ама, ипак, тој се воочува и по тоа што девојката повеќе не се крие, како што инаку е вообичаено. Мажите лено седат по цел ден заедно и се сончаат, додека за тоа време жените обавуваат најголем број на работи. Лично сум гледал жени кои сечеле дрва и орале. (Челникоања=челникована=челиковања, Р.И.)

На час време западно од Кучобина лежи селото Гакиа Пипа со 54 куќи, кои припаѓаат на зетот на 'челникоања'.

Закрепнати со мала закуска, која се состоела од јајца и сирење испечени во тигањ, го продолживме патот без водач, поминавме покрај црквата Св. Никола³⁹² и по два часа избивме на Аспропотамос, преку која се превезовме со скеле. Движејќи се по добар пат успеавме за 2^{1/2} часа да стигнеме во Еталико, ама овде бев принуден да изнајмам кола бидејќи моите пратилци биле мошне уморни. Со колата стигнавме во Мисолонги во самиот самрак.³⁹³

По вечерата, излеговме уште еднаш како би го посетиле споменикот на Лорд Бајрон кој се најдува на овдешното гробиште. Бидејќи гробиштето било заклучено, почукав на врата на штала во непосредна близина од која се појавил некој војник. Бидејќи го мотивирав со напојници, не одвел на споредниот влез на гробиштето до споменикот. Се искачил на постаментот и со светилката ја осветлил статуата на познатиот песник која е направена во мермер, и чија десна рака (намерно или случајно) имала положба како да сака да исплати пари. Во близина на овој, е подигнат еден едноставен споменик на храбриот Марко Боцариј.

Во 07 часот наредното утро веќе се најдувавме на пристанишниот док за парабродови, ама снажниот ветер кој дувал од правецот Патрос, го зауставил неговото пристанување. Залудно чекавме до 09 часот и бидејќи немало изглед ветерот да се промени и бидејќи со својот дурбин не видов ниеден друг брод на видик, почнав да агитирам меѓу 50 присутни особи да се превозиме со големиот едрењакот. За оваа идеа ги придобив преку 20 особи а меѓу нив два италијански работници со своите семејства. Бродот за два часа го поминал растојанието од 30 км, што инаку е кратко време, ама на патниците им траело ипремногу долго, оти ги совладала морската болест.

По доаѓањето се прошетав по улиците на ова живо трговско место во развој и при таа прилика се запознав со некој Аромуни кој таму имаат свои работилници и сознав дека ги има преку 20 семејства кои водат потекло од Епир (Сираку, Каларитес, Меџова). Ова го споменувам само затоа што Филипсон во: 'Петермансоновите соопштувања', 1890., тетратка I, стр. 19 ја дава следната напомена: 'На Пелопонез нема ниеден едини човек кој говори влашки'. На вечер отидов со Ерфраим на високата кула откаде се пружа прекрасен поглед на околната на заливот. (Аромуни=Власи, а Пелопонес=пело по нес, бело полу острово, Р.И.)

Со железницата се префрлившме следниот ден до Атина и нејзиниот оштер воздух пополн со прашина непријатно ми паѓал во поредување со благиот, влажен воздух од Акарнанија.

V ПОГЛАВИЕ

Пролетта 1890.

³⁹¹ Се говори за Власи со македонски=тн.словенски членник, а женска членникоања со а за женски род.

³⁹² Авторот по пракса ништо не кажува за јазикот на и во црквата, а пиши за Грци, Власи и Албанци.

³⁹³ На претходната страна 162 има слика со текст: "Стените во близина на Калабака (на понискиот ред на стените, во средина, се заприметува манастир)". Стените жбуновити=бушовити, тн.словенска буша.

1. Од Атина преку Теба и Халкис за Волос (8.- 13. март)

По тромесечниот боравок во Атина се радував што поново можам да продолжам со својот живот патник, што за мене имало полно драж поради сталните промени на околнината, поради опходувањето со едноставни, природни луѓе, поради изоставување на сите општествени стеги и сл., зашто радо се предавав.

Осми март вечерта отидов во еден ан во Атинската улица откаде одела поштата за Теба. Иако уште порано испратив еден голем сандук со багаж за Германија, ипак ми останало доста багаж, кој ми представувал баласт на понатамошното патување. Во 20,30 часот тргнала тешката поштенска кочија која ја влекле 4 коњи. Во малиот простор на оваа кочија седеле 6 особи. При полна месечина, со поглед можело да се обвati широкиот простор.³⁹⁴

Од Дафне патот се спушта крај морето и води во долината низ која релативно брзо поминавме, а потоа тргнавме кон брдата. Кај Вилар моравме да излеземе од кочијата поради закосеноста на патот, те продолживме пеш до анот Кундур, во кого стигнавме околу полноќ. Петнаесет минути подоцна пристигнала кочијата.

Во приземната просторија исполнета со црн чад лежеле неколку сподоби на подот, кои тешко се подигнувале од сон. Е запален оган и наскоро можело да се слушне пуцкетање на печење во тигањ. Добивме колач од јајца и резинат со вино густо како смола, чиј вкус на почеток е непријатен, ама ипак брзо се навикнувате, како на вкус маслинка.

Во 02 часот продолживме со свежи коњи. Во близината на рушевините Елефтерс повторно моравме да пешачиме околу час време, што не било непријатно, мада ноќта уште секогаш било свежо. Во однос на тесниот простор во кочијата, ми се пружил пријатен и со ништо ограничен поглед на дивиот предел со голи, црни стени. Кај разрушевината на една стражара на врвот, поново се качивме во кочијата која брзо се тркала во Беотиската равница. Веќе се разденило кога поминавме крај албанското село Криекуј и околу 06,30 час влеговме во Теба. (Евоја=Еубоја=e в=у бој=вој, Криекуј=крие кукј=куќ=кука=куша=кушта..., Р.И.)

Во ова градче од 3.500 жители едина скромна гостилиница бил хотелот 'Беотија'. Хотелот го окупирале инженерите и градежните мајстори, кои работеле во изградба на железницата и на Копајското езеро, така да морав да делам една мала соба со два кревети со еден инженер и еден Венецијанец. Наки морал да го користи претсобјето. Во близина на овој хотел се најдува некој вид ресторан во кого за многу пари се добива малку јадење.³⁹⁵

На ручек имав задоволство да сртнам неколку Американци кои дошле од Платеја³⁹⁶ во која вршеле археолошки ископувања. Заеднички сме ги обишле знаменитостите на Теба. Од старина постојат само спорадични остатоци кои се собрани и изложени во еден подрум. Неколку експонати се најдуваат на гробиштето, на кои е црквата со гробот на Лука Евангелиста, додека другите се најдуваат во Венецијанскиот торањ или се сосидани како украси на бунарот.³⁹⁷

Овој град се состои од три одвоени дела. Најголемиот дел на градот лежи на врвот, каде некогаш стоел стариот град. Овој дел на град е мошне убав, кога се посматра од западна страна. Двата останати дела се најдува во низината.

Жители најголем дел се Албанци како што, воостанатото, и околното селско население. Аромуните се во друг план. Разговарај со голем број Аромуни од главната улица кои ми потврдиле дека половината жители на оваа улица е од аромунско потекло. Најчесто водат потекло од горниот тек на реката Аспропотамос, од Котур, Лепинци, Пира и други места.³⁹⁸ Тие ја познаваат својата домовина само по слушање, бидејќи овде се доселиле уште на по-

³⁹⁴ Авторот во Атина не наведува црква. Или таму немало или таа била на тн.старословенски јазик. Ова ќе се види во следните авторови излагање. Тој ниедна црква и манастир на тн.старословенски јазик нема да ги наведе. Вистината е една: Атињаните и Еладците биле Белци со пелагиски=тн.словенски јазик.

³⁹⁵ Еладците биле тн.Словени: Атина=Татина; Копајско од копај..., Прокоп=про коп; Василес=ва сите с.

³⁹⁶ Плате=плате...Најголем доказ, дека Еладците биле тн.Словени се вулгарностите. За момче се велело курс, а за девојка кора. До денес на битолски се вели: момчето ја курса девојката. Пак, во тој акт, битолски е девојката како ора (како=ко ора, е кора). Кората е тркалезна, а орањето е превртување на ораничниот слој. Всушност, девојката меша, а мешањето е правење на кругови=орања. Само на Белци.

³⁹⁷ Бидејќи црквата со гробот биле подигнати пред 1767 година, е јасно, се било на тн.старословенски. Ова важело за сета Елада...Тесалија, Македонија, македонски Епир. Врз нив е нанесен слој со тн.грчки.

³⁹⁸ Бидејќи сите имиња биле тн.словенски, како Германците со Прусите и Власите биле тн.Словени.

четокот на овој век. Помладите генерации, додуше, уште секогаш го разбираат својот мајчин јазик, ама повеќе не го говорат. На странецот, на кој аромунскиот тип му е непознат и кој не обраќа доволно внимание, никогаш не би ги препознал како Аромуни, туку би ги сметал дека се Грци. Вистинскиот грчки елемент во Теба е мошне слабо преставен.

Поново ја користев поштенска кочија да би се превезол во Халкис. Овој пат, освен Накија и мене, не биле други патници во поштенската кочија, чие прозорско стакло на десната страна било заменето со парче лим кој ми го заклонувал погледот. Од предна страна про-дирал ветер и ми внесувал во лицето капки дожд која ромела. Едино што било добро е тоа дека патувањето протекувало мошне брзо, така за 3 часа веќе зад себе имавме 35 км.

Одседнав во хотелот 'Странец', чие уредување нималку неоговарало на поносното име кое го носел. Барале 4 франки за една мала соба со два лоша и валкани кревети, што за тамошните услови била висока цена. Под бил од штици измеѓу кои можело да се гледа во долна просторија, и кои се угибале при секој наш чекор. Наки мислел, смеејќи се, да овој под е 'а ла франка', со опруги. Слично било и со храната, која била прилгодена на вкусот на грчки-от стомак, така да ништо вон ова и не можело да се добие.³⁹⁹

Овдешното население, чиј број е околу 80.000, чисто е грчко. Од Аромуни пронајдов само неколкулку филигрански работници кои овде се населиле. Тие се жалеле на опаѓање на бројот на работилници чиј узрок се состои од поефтиниот, европски какит. Овој накит, бар во градовите, ги потиснал фините, филигрански работи на овие мајстори.

Селското население уште секогаш чврсто се држи на своите стари обичаи и носии, а младите девојки се среќни ако смеат да носат со неделните или празнични прилики, понекогаш шнала или филигранска работа со неправилен облик, или перли од стакло. Цена на една ваква шнала се движи од 100-150 франки, додека порано се користело чисто сребро, па цена била од 500-1000 франки. Освен шнали, се користат и носат тешки ланци околу вратот, чии поединечни делови често се добиени со лиење. Овде, исто така, по прв пат слушнал дека Аромуните своите филигранско умеење го однеле дури во Венеција. Што е во тоа вистина, или дека не е можда обратно: дека од Венеција го донеле, не би можел да кажам. (Споредите: 'Аромуни', II том, стр. 62, и слика 1).⁴⁰⁰

Она што привлекува поглед на секој странец во Халкис е добро очуваниот водовод, добро очуваното утврдување од времето на Венеција и, пред се, мост преку мореузот- измеѓу островото Еубеја и копно. Испод овој мост наизменично се движи водена маса терана со плиматата и осеката и така се снажни да дури парабродите не можат да се движат во спротивен правец од правецот нивното движење. Овој мост нема ширина ни 20 м и се состои од два дела кои бочно се померуваат секогаш кога испод треба да помине некој брод.

Интересантен е призорот на главното утврдување на овој мост со своите моќни влезовни и излезни капии, кои биле споени низ зупчасти отвори на сидовите, чии (делумно разрушени стари, сиви сидини) неодоливо враќаат во време кога Венеција, односно нејзиниот симбол златен лав (вграден во јужната кула) бил вистински господар на Јадранот.⁴⁰¹

³⁹⁹ На оваа 167 страна е слика, со текст: "Мост изнад мореузот кај Халкис".

⁴⁰⁰ Името Венеција потврдува, дека во Италија биле населени Венети=тн.Словени од Балканот, кои биле Илири од Балканскиот Полуостров. Вајганд пиши: "не само во Северна Италија сретнуваме илирски потомци, но и на јужното крајбрежие на Апенинскиот Полуостров, каде живееле Јапигите и Месапите, чиј што јазик било докажано дека спаѓа кон илирскиот". Вајганг не правел разлика меѓу Далматите- Илири и Далматинците- Словени и тој нив ги нарекувал Далмати. Кога Апостол Павле бил во Македонија и Италија тој со населението не можел да разговара на ниеден службен јазик, туку само на народен=варварски= пелагиски=Хомеров јазик. Овој бил илирски=тн.словенски. Ова било без прекин и по X... век. Себастијан Долчи (1690-1777) бил дубровачки фрањевец и историчар. Тој пишел за стариините на дубровачката надбискупија и за стапината на илирскиот јазик. Според него, "до денес во Апулија постојат цели градови, основани од најстарите жители, кои се служат со илирскиот". (Во Италија се до во 18 век службен бил латинскиот, народен илирскиот=тн.словенски јазик, Р.И.). Според Георге Гроте (1851), Венетите биле ист народ со Илирите. Значи, за него Венети=Илири=Балканци, кои биле тн.Словени. Со ова се потврдува,поимот Словени е фалсификат токму на Германците, кои не си го знаат потеклото. Следи, се што е во Венеција е цариградско и пошироко македонско, а ништо обратно.

⁴⁰¹ Во Далмација и Венеција бил само Солунскиот лав со глаголицата. Робер, наведува: "...нашиот словенски манускрипт во Ремс, напишан на глаголица, не го мислевме ли низ векови за коптски ракопис...".

Модерниот назив за Халкис е 'Негропонте' и очигледно се доведува во врска со мрачниот изглед на утврдувањето.⁴⁰² Ова утврдување, всушност, се најдува на една мало острово, додека мореузот према копнената страна уште потесна а водата политка. Према уште сочуваните бедеми цитаделата⁴⁰³ може да се распознае колку ова утврдување некогаш морало да биде снажно, кога и овозможило на храбрата венецијанска посада да се спротистави на турската војска која броела 120.000 луѓе и имала флота од 300 бродови. Било тоа од 15. јуни до 12. јули 1470. година. Само уз страховитите губитоци од 50.000 луѓе, на Турците им успеало да продрат во градот, да ги побијат сите Италијани и нивните жени и деца.

Тринаести март во 10 часот по тоа се качивме, ама бродот можел да исплови тек во 14 часот поради спротивната струја. За сопатници имав неколку офицери од Лариса; општето измеѓу патниците, кои не изнајмиле кабини во подпалубата, било живо и незасилено, било некој да е занаетчија, капетан, офицер, селанец, студент и да се вклучи во разговор за политиката, му се поклонува исто внимание, што е убава карактеристика која во оваа мера, ипак, се сретнува уште само на Ориентот. (Таму имало стара цивилизација и култура, Р.И.).

Времето било предивно во текот на патот. Секогаш пловевме во близина на источниот брег кој пејсажно пружал доста чар. Главните планински масиви стрмоглаво се завршуваат во морето, додека на нивните врвови уште секогаш се заприметува снег, а во подножјето блистале дрвата во предивен цвет. Во 01 часот по полноќ стигнавме во Волос.

2. Волос и неговата околина (14.- 19. март)

Веќе при прилика на првиот престој во Волос се запознав со господинот д-р Николаидис Пердикис, еден млад господин, кој студирал во Минхен и кој се радувал на тоа дека може да му служи на Германец како водач низ својата домовина. Неговиот татко е богат трговски предвземувач, инаку Аромун од Добриново во Загора,⁴⁰⁴ кој има своја филијала во Трист и Пиреј. Особите кои ги вработува, бар во Волос, најголем дел го прават Аромуните. Ама, вкупно земено, аромунскиот елемент е мошне слабо застапен во овдешното население. Ги има, додуше, далеку повеќе за време на зимските месеци, а и иначе тие ретко живеат во градовите, туку во околнината и се сретнуваат само за вашарите или пазарните денови. Пронајдов Аромуни од Перивол, Самарина и од Загора кои држеле свои убави волнени таписи, чорапи и други предмети.

Во близина на Волос трајно се наслиле повеќе аромунски семејства напуштајќи ги своите убави, пошумени планини. Посветли се земјоделските што претставува обрт кој самиот може да посведочи да ги принудила најгорчливата нужда оти тие, ипак, се навикнале на слободно движење на планините а ненавикнале на земјоделски работи. Го посетив селото Бахче со 50 семејства кое се најдува на 20 минути во правец североисток. Жителите на ова село водат потекло од Перивола и се наслиле во ова место во време кога Тесалија и припаднала на Грција,⁴⁰⁵ при што ги превзеле турските куки во облик на чардак, кои овие ги напуштиле. Овие луѓе уште секогаш ги зачувале својата носија и јазик, како и чезнеенето за своите пла-нини. (Власите се вселиле на туби имоти, што важело и во Македонија, а и Албанците, Р.И.)

На пола час источно од Волос лежи едно друго место: Алимерија или 'Ла-Влахлу', кој го посетив последните денови на својот престој. Се работи за населба која најрано е населена од Аромуните. Еден постар човек ми раскажал дека овде дошле пред две генерации и дека ги протерал Али Паша. Ги има околу 60 семејства, додека останатото население е грчко. Мада живеат заедно со Грците, уште секогаш се држат на своите носии и јазик. Третото село во правец Запад е Шеска со 40 семејства и сите жители припаѓаат на племето Фаршериоти, кои

⁴⁰² Мракот е темен, а е темно кога Сонцето не греје: Негропонт=негро point, негро=negree, негро=negri =негори, гари=жари=кари..., гаража која е зачадена=затемнена; Понт е потони=по тони, како што бил мостот. Ист бил поимот Понтос, кој потонал, се потопил: pontos=potonos=potonis=potonish, со Библија. Ова било спротивно на Левантот, Левант, а без в леант, leanon=налеанон=налеаниот: лива=лева=левка.

⁴⁰³ Цитадел=цитад ел: цитад=сијад ел; молит-ел, бранит-ел, Арис-тот-ел: Тот творец на хиероглифите...

⁴⁰⁴ Авторовиот Аромун бил Влав со потекло од тн. словенски простори. Власите биле одродени тн. Словени. Вакви биле тн. Германи источно од река Рајна. Денес Прусинците имаат тн. словенски презимиња.

⁴⁰⁵ Власите потекнале од тн. словенски простори, никако инаку. Па тие биле само одродени тн. Словени. Авторот понатаму си пиши за влашки носии..., влашки јазик, дури го зачувале својот јазик. Меѓутоа, да се има посебно влашко, дури зачуван свој јазик, па тој морал да потекне не само по 1767 година, што важи за Грците и Албанците. Денешните македонски говори се од постледено доба, нивните од денешница.

во Тесалија се називаат 'Качаун или Качун'. Се бават со земјоделство и сточарство, ама и за време на летото остануваат со своите стада во Тесалија. (Качаун=Качан, Р.И.)⁴⁰⁶

3. Велестиа и Лариса (20.- 22 март)

Најголемиот дел на својот багаж го испратив со брод во Германскиот Конзулат во Солун. Господинот Пердика ме испратил до Велестина, каде се задржавме до попладне. И самата Управа на железницата е обземена со жар на хеленизацијата. Побараав една возна карта за Велестина и добив една на која стоело наптис: 'Фере'. (Фере=Пере, Перун, Р.И.)

Кога стигнавме, посетивме различни анови и добиле убоги ручек. Сакав да го посетам таткото на својот пријател Василијакија, кого го запознав во Атина, кој овде ја проведувава зимата со своето семејство и останатите зависни семејства. Овие луѓе, иако се имотни, исто така живеат во едноставни, сиромашни куќи и во скромни услови, како и најсиромашните пастири кои се во нивн служба. Зимата, населението на Велестина се состои 3/4 од Аромуни, додека летото овде остануваат само 60 семејства, кои се посветени на земјоделство. И овие Аромуни водат потекло од Перивола. Еден од најпознатие песници на модерна Грција, Рига од Фере, е роден исто така во едно овдешно аромунско семејство.⁴⁰⁷ (Рига=рига, нарига, Р.И.)

Тоа попладне стигнав со воз во Ларис каде одседнав во хотелот на Ѓорѓоја Цалија од Влахоливадона. Овој хотел е добар посетен, чист и на глас е по добри ручеци на кого доаѓаат офицерите. (Влахоливадона=влахо ливадон-а, Р.И.)⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Според Поповиќ, Власите не се изградиле како народ, немале свое писмо, ни книжевни јазик, ниту постојано место на престој и биле вистински номади. Се чувствуваат блиски или еднакви на Грците, Македонците, Србите, Бугарите, Албанците или Романците. Мајчин јазик на Власите е романскиот, а на таканаречените Каракачани грчкиот. Со текот на времето почнале да го напуштаат номадскиот живот и да се занимаваат со трговија. Тие биле наречени и Цинцари. Значи, ништо немало посебно влашко.

За поткрепа дека Власите немаат врска со Римјаните, тие самите се нарекуваат Аромани (Аромуни), што значело Неримјани, што важи и за Романците. Но нив не им пречи, тие да се нарекуваат и Армани (Армни), што според нив значело останати. Одма паѓа во очи, зошто тие би биле останати?! Тоа не се однесувало за домородно население, оти домородците не се дојденци, за тие да се останати. Значи, тие тврдат дека биле дојденци на овие простори и затоа овде останале- не се вратиле. Инаку кажано, тие биле Римјани. За нивните преселби од Апенинскиот Полуостров нема докази- овде се само балканските животни. Со тоа се потврдува, дека тие се само одродени Македонци. Ама поимот Арман се состои од Ар со Ман. Ар е основа од богот Арес, но и земја. Само за потсетување, Арбанаси и Арбери се состои од ар и бери (управител) или бери (бери- реколта). То се однесувало за земјоделци, а Влад за овчар.Поимите Власи (Армани) биле користени и за Арбаните. Затоа тие биле едно и исто. Како потврда дека поимот Арман не можи да се поврзи со Ароман (Неримјан), тој се изговорува само Арм'н. Ова ни објаснува дека меѓу гласовите р м не постои друг глас за да се дојде до Ром, туку таков глас постои меѓу м н. Овој до денес е македонски, влашки и шкиптарски. Токму тој бил само Хомеров. Ова потврдува дека тие во 19 и 20 век биле латнизирани (романизирање) и коинизирани (грцизирање). Кон вакви зборови да се надоврзат монголските, на Арнаутите,кои во 19 биле колонизирани во Азија и Европа.

⁴⁰⁷ Вилкинсон за Г.Лиен (1861) година пиши: "Лиен се однесуваше кон Власите како кон Цинцарите и во голема мера размислуваше за нивното потекло. Тие самите, пишува Лиен, тврдеа дека се потомци на римските војници, кои ја покорија Македонија. Тој мислеше дека ова е одвај веројатно, бидејќи нивниот јазик не беше чисто латински туку повеќе би можело да се каже изведен од латинизираниот дациски (т.е .романски). Тие веројатно преставуваат потомци од Дација дојдени од Мизија. Романците го разбираат нивниот јазик, но тој сепак се разликува од романскиот јазик. Од секој осми влашки збор, само третиот е изведен од латински, два се позајмени муслимански зборови- грчки, турски итн- а три припаѓаат на непознат корен сличен на албанскиот". (Турски=албански=арнаутски=монголски, Р.И.)

⁴⁰⁸ За Вајганџ Власите и Албанците биле "браќа". Тие биле со тн.словенско потекло, со ливадон, а ливада се сретнува во тн.албанска историја. Влашкиот и албанскиот јазик се трорасни, што најдобро се гледа во наводите за албанскиот. Според G.Mayer,Ethimologischer Woerterbuch der Albanischen Sprache, IX, von Sammlung Indo-germanischer Woerterbuecher, III, Strassburg, 1891, во преводот на книгата на Јон Аргинтеану стои: "од 5.140 албански зборови колку забележал Мајер, 1.420 се влашки, 540 се словенски, 1.180 се турски, 840 се грчки, 400 се индогермански, а останалите непознати". Овде се истакнуваат влашките зборови. Наспроти него, R.Wilkinson, Maps and Politics, Liverpool, 1951, се наведува за картите на Леон Доминиан од 1915 и 1917 година. Овој "истакнуваше дека јазикот по својата форма исклучително Аријан, но истакна дека од 5.140 елементи во Етимолошкиот речник на Албанците на Г.Мајер би можело да се набројат само четири стотини неизмешано индо-европски елементи. Татар-турскиот брои 1.180, романскиот 1.420, грчкиот 840, а словенскиот 540 збора". Се гледа дека влашкиот јазик бил романски. Овде разликата е само во тоа, што книгата на романскиот автор Аргинтеану со дативно тн.словенско прези-

Со гостиличарот сум разговорал за неговата домовина: Влахоливадона, каде, инаку, проведов полни четири недели при прилика на своето прво патување. Говорел со својот нерасипан, завичаен дијалект, кој на останатите Аромуни бил смешен, посебно поради особениот изговор на гласот: 'ш'. Ми раскажал дека бил предводник во востанијата од 1878. година, при што од државата Грција примил пари за наоружување и исхрана на лутето и, посебно, со задача да на турско тло предвидува востание и немири. Додуше, овде се работи за доста познати чинители, ама до сега никако немав прилики да се сртнам со некого кој би ми пружил сосема одредена информација. Нажалост, ипремногу често се случувало сировите момци да се пре обратат во разбојници и да ја употребаат својата моќ против христијаните, вместо против турските војници.⁴⁰⁹ Така Цами го изгубил своето богатство во домовината, те се вратил во Лариса и се пожалил на грчката Влада дека доволно не го наградила за она тој што направил за неа. Ама, ипак, мошне брзо се вивнал во висина со својата енергија и интелигенција.

Лариса уште секогаш не е во таков замав во процветување како Волос или Трикала, ама се приметува и со голооко како се подигнуваат и како, вместо турските потлеуши, се подигаат куки од камења. Валканите, мали сокаци со поглед на окованите прозорци узмичат пред широките улици со дукани. Населението брои околу 15.000 души, додека бројот на Турците е мошне мал, бидејќи сите се иселиле за Македонија или Мала Азија. Во внатрешното градско јадро живеат околу 20 аромунски семејства, додека во предградието (од двете страни на реката) целиот градски четврт, кој зима го населуваат и чобани од планините.

Мојата посета на некои продавници била повод еден господин, кого го запознав на брод, да ја рашири приказната како сум син на Апостол Маргарит,⁴¹⁰ водач на румунската пропаганда во Турција, и дека сум дошол овде да ја ширам истата пропаганда. Последица на ова било полицијата да ме прати во стопа, а ако би отишол на некого на посета, тие би доаѓале задмене да се распрашуваат што сум говорел. И мојот крчмар имал задача да ме испитува. Не верувал на моите убедувања дека сум Германец. Ваквите шпионирања ми го загорчилие престојот. Го предадов пасошот на Турскиот Конзулат за визирање, а потоа тргнав на пат.

4. Тоиваш и долина Темпа (23. и 24. март)

Од Лариса поново бев упатен на јавање, а бидејќи повеќе немав сопствени коњи, изнајмив две мазги на повеќе дена до границата. Тоа биле стари, слаби животни, така најчесто одев пешки. Се движевме во правец североисток према Лариса околу кое се ширела низината, на која порано биле населени со муслимани. Земјиштето е мошне плодно, ама на секој 5 години го поплавува водата од базенот јужно одовде. Постои еден мелиоративен план, кој треба да го регулира режимот на водата и сегашното замочварување на земјиштето да се претвори во земјиште погодно за земјоделство.

Наеднаш се подигна олујата а дождот лиела од кабел. Црното земјиште постанало житко и лигаво одвај можело да се движи по него. Конечно пронајдовме заклон испод еден мост, каде го сочекавме престанокт на дождот. Потоа, ипак, ја јавнав мазгата, бидејќи патот води низ каљугата. Јававме до подножјето на превојот кој го поминавме и доспеавме во големата котлина во која лежела целта на нашето патување: селцето Тоиваш.

Населението е аромунско, околу 50 семејства. Најголемиот нивни дел секогаш останува во селото, додека машките, постарите младинци и понекој жени тргаат со стадата во 'каливи'. Ги предводи челникот, а летото го проведуваат на планините измеѓу Охрид и Ресен, покрај кои лично сум поминал кога минатото лето боравел во тој крај.

Се распрашував кај некои младинци, со кои заедно стигнав во ан, за разбојниците на овој озлогласен крај.

'Тебе ништо не ти се случило, оти те познававме како свој пријател'⁴¹¹

Овие луѓе се со старина од Перивола и се собрало цело село и околниот атар од Турци кои се иселиле. Најголемиот дел го зел челникот кој самиот платил 1.500 турски лири. Оваа заедница уште секогаш води судски спор против грчката власт поради границата на

ме во Р.Македонија била преведена од епирските Власи кои учеле романски во Македонија. Значи, се работи за романски и грчки јазик. Исто така, постои разлика и во 1.180 "турски" или "Татар-турскиот".

⁴⁰⁹ Власите и Албанците биле само разбојници. Тоа било во...18, 19, 20 и 21 век. Пример е со Албанците.

⁴¹⁰ Со него се поврзува изградено се во Битола, кое денес е тн. влашко: црква, гробишта, школи итн.,итн.

⁴¹¹ Овчарите секогаш биле само разбојници, а вакви биле и поморците. Значи, Еладци, Албанци и Власи.

атарот. По пола час, во правец југоисток, лежи уште едно армунско село- Суфлари, кое брои 35 куки.(Суфлар=су флар=плар; Сумер=су мер=мор-е; су=се=сее=серо=есеро=езеро, Р.И.)

Анцијата ме примил во својата кука- убога потлеуша, која не нудела нарочито заштита од прдор на студ во текот на ноќта, така да го следев Накиевиот пример кој се завлекол испод тепихот, ама тој- за разлика од мене- го направил уште предходната ноќ.

Бидејќи следното утро малку се разминала маглата, тргнавме во правец Север кон долината која се најдува измеѓу Кисава и еден планински ланец испред него. Оваа долина е добра обработена и во неа се најдува неколку поголеми села, каде Аромуните исто така ги најдуваат своите расути зимски пребивалишта. По еден час бевме наспроти големото село Бејик Кисерли кое има мешовито население од Албанци, Бугари и Грци, а по час време бевме во близината на селото Кучук Кисерли кој се најдува крај стеснувањето на оваа долина. Кога стигнавме во селото Баба, на влезот во Темпе, веќе бевме $3^{1/2}$ часа на пут.

Ручавме во еден ан кој го води Аромун од Доброново во Загора. Подоцна отидов со Накија во она чуено и веќе толку пати описаната долина Темпе, која поплавува и остава напоси, валканата и жолта река Саламвијас. Мада, уште секогаш, не настапило она годишно доба кое на мене би можело да остави впечаток на своите дражи, оти дрвјата и шибјата биле без лисја, ипак, тоа што го видов ги надминува сите мои очекувања.

Тесната долина со водите кои жуборат и шумат, од обронците кои стрмно се спуштаат од двете страни и на чии подножја извираат бројни извори, глувата самост и истовремено мислата и минатоста на ова тло прават чудо, на кое не може да му одоли образован човек. Го пуштив Накија да тргне на средина на долината со апарат до местото каде се најдува рушевината Ореаса и патот се раква, а јас продолжив понатаму, дојдов до источниот крај на клисурата кога се спуштил мрак кој ме принудил да се вратам. Во мрклиот мрак се сретнав со Накија кој од загриженост ми излегол во пресрет, а потоа заедно, уморни, се вративме во ан

5. Царицена и Еласона (25.- 27. март)

Следното утро тргавме узводно со десниот брег на реката Саламвијас. По 1,15 час поминавме низ селото Башлар кое го населуваат Аромуни од Смиксија. По 45 минути ја поминавме реката која е сместена измеѓу два сида стени, и тоа преку еден камен мост, а кога погледавме на Киперченовата карта, видовме дека ова место е вцртано 2 км понатаму и изнад

Се држевме на подножјето на овој масив кој прави граница измеѓу Турска и Грција. Се одморувавме час време на еден поток уз свежа вода, и потоа тргнавме понатаму низ селото Карапало во кое Аромуните од Аспропотамос ја проведуваат зимата а еден ден и се наслил. Оттука, за 30 минути, стигнавме во селото Лигари низ кое поминува патот од Торново. Овај пат потоа, стрмо се витка према граничниот премин во која стигнавме по $6^{1/2}$ час, ако го сметаме патот од селото Баба.

Кај Грците брзо завршивме со граничните формалности, ама кај Турците тоа веќе тряело. Морав да одам за офицерот во неговата кука, со него да пијам кафе, морав да му раскажам откаде доаѓам, каде одам, што намерувам, накратко: поминував низ сослушувања, низ кои толку пати сум поминувал на турско тло. Прегледување на багажникот исто така траело прилично долго, бидејќи, очигледно, вражениот бакшиш не бил доволен, ама бидејќи ништо немавме што би подлегнало на царинење, се дале да се убедат и не пропуштиле.

Можев сега да ја вратам мазгата, која ја изнајмив од керација во Лариса, со тоа пред што сум сретнал едно момче кое имало два коња и одел за Царицена. Бев сосема задоволен после ваквото пешачење поново да јавам. Брзо се движевме низ долината и во првиот самрак стигнавме во Царицина, кое е мошне близу на границата. Овде пронајдов еден млад човек од Самарина, кого го запознав при првиот престој во овие краеви, кој мошне се радувал што може да ме прими кај себе и да ме угости.

Царицена брои 500 куки. Половина или дури повеќе од половина жители се Аромуни. Ама со текот на летото овде живеат само 50 семејства, додека останатите се повлекуваат во брдо. Остатокот на населените го прават Грците, ама грчкото расположение е сепоприснатно. Ова на своја кожа морав да го осетам и мојот домаќин Папа Јоан кога дошол на почетокот на есента, да вдахни живот на една аромунска (романска, Р.И.) школа. Никој не сакал да го прими кај себе, кога конечно се појавила една вдовица, Гркиња, која кратко пред тоа го изгубила својот син, се сожалила, иако со тоа лично на себе навлекла доста непријатности. Уз многу мака, овој енергичен човек, ипак, успеал да ги собери децата од сиромашниот ста-

леж. Меѓутоа, набрзо со заканување или убедување постигнале родителите да ги повлечат своите деца. Бидејќи ова не нашло на поеднаков одсив, се покушале со надметнување, во што предначел владиката, еден Албанец, со цел да се одалечи од местото. Бил оптужен да стои во врска со разбојниците и дека е нивни помогач, те како последица на тоа, е испратен затвор. Меѓутоа, по недела дена поново е пуштен на слобода, оти за неговата кривица не можеле да се пружат уверливи докази. Ама, целта ипак е постигната: сите ученици го напуштиле. (Се работи за цариградски Грци и романски Романци, Р.И.)⁴¹²

На пладне следниот ден ваму стигнал еден господин, кога исто така го познавав одпрено, по име Адам Котула од Влахоклисура (Еласона), кога слушнал дека стигнав и одма ме повикал да го посетам. Го препешачивме за 45 минути оваа одалечување, додека нас Наки не прател на коњите и со багажот.

Еласона е среско седиште и седиште на кајмакамот. И во неа има доста Аромуни, најповеќе од Влахомеглен и неколку Грци, додека претежен дел население турско. Поради близината на границата и во ова место се најдува еден јак гарнизон. Положбата на ова место е мошне убаво: се најдува во подножјето на едно стрмно брдо, на чиј врв лежи манастир посветен од староста. Во правецот југозапад се простира плодна долина овичена со планините, кои, во 1885. година, биле поприште на битки измеѓу Турците и Грците.⁴¹³

Како транзитна точка на еден пат измеѓу Македонија и Тесалија овде владее жив сообраќај. Во местото дури се најдува грчки конзулат, дивен господин. Наравно дека го посетив и кајмакамот како би му ги покажал своите исправи. Избегнал да ги прочита уз напомена: 'момите бистри очи и чист ум се повредни од секој пасош'. Па ипак, не пропуштил да ми ја натовари полицијата на вратот, која, затоа, темелно испитала. Кајмакот дури ми ја возвратил посетата доаѓајќи со главниот воен заповедник и шеф на полицијата. Дури се фотографирале со мене, што ортодоксните Турци никако не би го направиле. Потоа ги пратив до едно двориште во кое свирела војни оркестар, а на репертоарот биле германски маршеви.⁴¹⁴

Исто така го посетив манастирот св. Марија, кој се најдува на врвот изнад селото, како би ја разгледал библиотеката за која слушнав дека содржи кирилични книги и манускрипти. Нажалост, клучот се најдувал во градот и било веќе касно некој да се испрати по него.⁴¹⁵

6. Сервия (Селфиџ) (28. март- 29. март)

Некој господин од Смирна (Измир),⁴¹⁶ кој исто така патувал за Сервија, бил така љубезен да ми понуди празно седиште покрај своето во своите коли, што со задоволство го приватил. Како противуслуга, му обезбедував заштита која била неопходна во оваа област поради разбојниците. Најпрво се појавил суварија на коњ, а кога веќе тргнавме, ни се придружил одред од 6 коњаници, по лична заповед на кајмакамот, кои јавале покрај нашите коли, така да можевме да се примириме. Наки нас не прател на коњ и со багажот. Иако патот за Сервија е од прворазредно воено значење, истиот е во јадна состојба, додека сите мостови на тој пат се проодни, што за Турција преставува вистинска и голема реткост.

Наскоро поминавме преку врвот Еласон и продолживме со брдовиот терен со поглед на Олимп, кој бил облечен во бело, снежен капут. На неговото подножје лежи аромунско село Кокинопло, додека на ободот на брдото Сапка се гледаат красни куки на Влахоливадона во кои 1886. година провел 4 недели заокупен со своите лингвистички студии.

Само еднаш се зауставивме крај некој ан, каде не окрепнала ладна закуска, зашто треба да се заблагодариме на грчкиот конзулат од Еласона. Оттаму патот постепено се уздигнува да во близината на самата Сервија чиј оронет замок се гледа од патот. Замокот се најдува првично високо изнад градот. Една мала, вештачка стаза води директно во градот, ама со пат со кој се движевме, моравме да заобиколуваме да би се спуштиле од северната страна на брдото. Стигнавме по седмочасовно патување во ова градче кое лежи обсјаен со сонце.⁴¹⁷

⁴¹² Власите биле Грци, што било и со владиката Албанец. Токму затоа тие биле против се романско.

⁴¹³ Авторот пиши стар манастир. Тој понатаму ништо не кажува за јазикот. Тој бил тн.старословенски.

⁴¹⁴ Маршевите се војни, не народни.Следи Германците да се само државен народ, кој бил само војнички.

⁴¹⁵ Конечно авторот призна, било на тн.старословенски. На Балканскиот Полуостров се било на тн.старословенски, а само мал дел на Тракија на коине.Елада...Тесалија...Македонија,Епир биле тн.словенски.

⁴¹⁶ Серви.=Селфи., с=с, е=е, р=л, в=ф, и=и; Смирна=с мирна; Измир=из мир, пелагиски=тн.словенски.

⁴¹⁷ Доовде се било на тн.словенски јазик на Белци, а ништо на грчки, албански и влашки повеќерасно.

Г. д-р Атанас ме дочекал како стар познаник и ми посакал срдечна добродојде. Тој е Аромун од Солун, а води потекло од влаголивадонското семејство.

Ми бил интересен судот на овој човек за сопствената (овчарска, Р.И.) нација. Додека тие кои припаѓаат на грката партија за тоа не сакаат ништо да знаат, те дека се Аромуни или презриво ја премолчуваат својата национална припадност, дотогаш националната партија, заблагодарувајќи на вистинските луѓе, тврди дека ги има на милиони, се предаваат на илузията дека се повикани да играат важна улога меѓу останатите балкански народи. На се ова г. Атанас изразува голема вистина со сликовит јазик на својот народ: 'Ние Аромуни, сме родени под злосреќна звезда'. Тој исправно ја сознал положбата на Аромуните. Тоа е зло судбина Аромуните да се одвојуваат од своите браќа, да се одвоени од своите племенски припадници, што ќе направат пополека да нестанат, како што нестануваат Аромните во Истра или другде или веќе нестанале. Аромунот не треба да ја прикрива својата национална припадност. Напротив, треба да е поносен што е Аромун оти тие се познати како на Словените, така и на Албанците по својата интилигенција и богаство.⁴¹⁸ Па ипак, Аромунот му дава предност на тоа да се приклучи на грката партија оти живее усред грчкиот (цариградски, Р.И.) народ и оти би било узалудно да се бориш против сопствената судбина.⁴¹⁹ Аромуните на Олимп, без изузеток, се предани на грката работа и се познати дела од Ослободувачките војни на еден Горгиос Олимпиос(Аромун од Фтерија), еден Андруцу и неговиот син Одисеј од Влахоливадона,што само докажува до кој степен оди ова одушевување.(Фтери=пт...=потери, Р.И.)

Населението на Сервија најголем дел се состои од Турци, ама има околу 100 грчки семејства и 50 аромунски од Влахоливадона и оние кои водат потекло од Неохорија, кое сега е напуштено. Овде е необично и тоа да Грците умеат да говорат аромунски или барем го разбираат, бидејќи се упатени на нив како на посиромашен сталеж.⁴²⁰

Следното ден не посетиле 4 разбојници кои ги угостивме и према нив така се однесувавме како да се работи за најчесни луѓе. Тие доброволно се предале на турската власт по години што живееле по брдата и ги правеле несигурни и бидејќи се покајале. Вместо да бидат казнети за своите недела, како што тоа е вообичаено во секоја правна држава, останале на слобода, ги облекле и им дале пари да помогнуваат во прогонување на други разбојници, да, поново, еден ден, можда, би се вратиле во брдата, кога ги обземи чезнение. Тоа биле четири смели момци, продорни, снажни, убави, ама ипак оставале страшен впечаток,оти пуштиле брата и коса⁴²¹ кои им поцрнале од чад. (Види слика на стр. 112 во 'Аромун', II том). Со најголем мир нивниот предводник ми рекол дека ме виделе како доаѓам и дека знаеле да ќе дојдам, ама не ме нападнале само затоа што биле многу коњаници околу мене.

- Колку би побарале за мене, да сте ме заробиле ?
- 1.000 тур. лири (колу 20.000 марки)
- Ама ни оддалеку немам толку пари.
- Имаш, имаш, вие Франците носите панталони, имате многу пари.

Ќе ви илустрирам неколку примери, како лубето кои ја имаат таа несреќа да паднат во раце на овие разбојници. Г. д-р Атанас, мој домаќин, им платил откуп на овие разбојници (најголем дел Аромуни) во висина од 10.000 марки, а за својата жена додатни 8.000 марки. Однесувањето према нив било добро, така да и неговата жена не можела да се пожали. 'Муслиманските Албанци и Геги никогаш незаробуваат жена, така неелегантни' се само Аромуните и Грците. (Само Православните=Грците, спротивно на Муслиманите=Турците, Р.И.)⁴²²

⁴¹⁸ Авторот не е чесен и во срѓта расипан, кога тој создава овчарска нација, а овците се најглупи животни. На овците им е челник песот, кој бил Албанец, а во неговиот јазик за вести се вели лајме=лај ме, а до денес за Албанците и Власите се лае само на штета на Македонците со јазик на Белци. Ако Власите биле интилигентни, тие ќе си имале држава, тие ќе имале еднорасен јазик. Меѓутоа, состојбата била обратна: Грците имаат дворасен јазик, а Албанците и нивните "браќа" трорасен јазик, дури авторовите Албанци се дворасни: пелагиски Скиптари и монголски Арнаути. Секој кој е разбојник е и арамија. Само така тој може да биде богат. Авторот говори за разбојници: Албанци, Власи и Грци. А па тие се богати.

⁴¹⁹ Муслиманите биле Турци, а Православните (Еладци...Тесалци...Епирци[Власи и Албанци] само Грци.

⁴²⁰ Овде стои и "посиромашен сталеж".Значи, тие како глупи би биле посиромави. Не, тие не се арамии.

⁴²¹ Па со брада и коса биле православните, а ваква била германската=тн.словенска раса меѓу 8 и 13 век.

⁴²² Авторот разликува православни=грчки Албанци и муслимански=турски Албанци. Исто така, а само муслимански=турски Геги.Па со тоа се објаснува, Гегите биле Азијати и како муслумани колонизирани.

Д-р Цизи Папанастас бил заробен со повеќе други лица, ама им успеало да побегнат уз помош на еден припадник на бандата кого го познавал.

Во Влахоклисура, разбојниците на една свеченост оплачкале повеќе жени и сите ги пуштиле, освен најубавата. Неа, исто така, ја пуштиле по неколку дена без откупнина, ама према неа нималко не се однесувале 'галантно'.

Во исто место е заробен еден дечко, за кого се барала висока сума пари. Таткото на дечкото можел да собере само дел на бараниот откуп, кој со писмо го испратил до овие разбојници, молејќи ги да се задоволат со тоа, имајќи ја во вид големината на неговиот имот. Му ги вратиле парите и вреќата со глата на неговиот син. Оваа свирепост лично ми ја раскажал таткото 1886. година, плачејќи. Во двата случаи, разбојниците со најголем дел биле Аромуни, кои малку водат сметка дали имаат работа со селско население или не.⁴²³

Г. Јерасимос Куријаш грабнат во Битола од страна на албанските разбојници и 5 месеци трпел неизкажани маки и неволи, селејќи се од место во место, се додека, на крај, не го откупила некое англиско билиско друштво за 700 турски фунти.

И порано го спомнав еден аромунски (романски, Р.И.) учител од Нижполе, кој е заробен и кој исто така требало да собери известна свота пари за откуп. Бидејќи бил без имот, тврдел дека не може да го собере. Тогаш разбојниците му го отсекле увото, и, кога ни тоа не помогнало, го пуштиле по три недели.

Во сите овие случаеви имаме работа со разбојниците, на кои разбојништвото им е занает. Нив им стало да заробат имотни особи и да изнуднат поголема свота пари за откуп. Однесувањето е добро и, воопшто, тие се грижат заточениците да имаат што да јадат, во секој случај подобро и повеќе отколку тие самите. Ама, исто така, поставуваат големи барања во поглед на спремноста за маршеви и во таа прилика не штетад батини. Животот на заробениците е загрозен само тогаш кога почне да ги пратат. Тие не знаат за сомилост.

Живеат во банди кои бројат од 6-100 луѓе, а има и такви кои бројат до 300 луѓе. Тоа се снажни луѓе кои не се плашат од смртта. Густав Мајер во своите 'Есеји и студии', II том, страна 195, во однос на разбојниците, го кажува следното: 'Презимуваат на ледените обронци на скоро напушени планини, преставува особита и страшна проба отпорноста на овие луѓе'. Ова не важи за разбојниците од Пинда, оти тие во зима живеат во градовите, а ретко на село. Само неколкумина одважни се усудуваат да го продолжат својот занает во бреговите места со блага клима. На зима, секој може да патува на планините без бојазност да има разбојнички банди. Од што би живееле луѓето во напушени и со снег прекриени планини? Од година во година тие се бават со престапничкиот занает додека не ги стигне куршум или изгубат волја за недоличен живот. Има уште еден вид разбојници на кои им е својствена била каква романтика. Тоа се оние, кои ги убиваат своите жртви од заклонот, плачкајќи ги сите предмети од вредност и нестануваат. Тоа се местимични разбојници, пастири, селани и керации кои по убиството одма нестануваат со своите основни занимања, да би го одагнале секој траг сумња.

Измеѓу разбојничките банди на различни области можат да постојат како пријателски, така и непријателски односи. Во првиот случај, се случува некој заробеник да се предаде на друга банда ако настапило состојба на нужда, а во друг случај се случува крвави меѓусебни пресметки, ако негде се сретнат. Оваа борба завршува тек кога падне еден од водачите, така новоизбраниот предводник склучува примирје. Само по себе се подразбира дека аромунските разбојници имаат свои јатаци меѓу пастирите, кои ги снабдуваат со намирници, уз обврзано плаќање, а меѓу керацииите пронајдуваат свои доушници, кои им јавуваат кога има добар 'лов'. Наравно постојат многу помагачи под принуда, оти осамените номадски пастири мораат да прават услуги на разбојниците, било добро, било лошо. Издајството се плаќа со животот.

Рифат Паша е докажан како валија дека разбојничкиот занает може да се сузбие во Турција, ако се примени зголемен напор. Мерите кои тој ги превзел, за кратко време го очистиле вилаетот од разбојници. Постој една тајна, која ни самата на власта не е непозната, а тоа е да поедини разбојнички банди стојат во служба на големите господари- посебно во Албанија. Во тој контекст, посебно се споменува Ало-бег од Корча и Јузет-бег од Флоринте, кој

⁴²³ Значи, разбојниците биле сверови, без разлика дали биле Муслимани=Турци или Православни=Грци. Православните ги доживеале најголемите злосторства од Албанците=Турците, а што трае и сè до денес.

онајверојатно поради своите заслуги за народ е именован за паша. Во Грција готово да нема разбојничка банда, оти големите банди не можат да се одржат. Ама во Тесалија, во Агрифи, односно во областа Аспропотамос, или во областа Трикала, уште има такви случаи.⁴²⁴

7. Ксераливадон и Верија (30. март- 2. април)

Бидејќи мојот сопатник од Смирна останал уште неколку дена во Верија, самиот го продолжив патот. Пронајдов еден кераџија кој требало да ме пренеси преку планината изнад Верија со два коња, барајќи за тоа околу $4^{1/2}$ мецики (околу 20 марки). Наки и кераџијата тргнале рано утрото во 05 часот со еден коњ, додека јас тргнав два часа подоцна уз пратња на еден сувар. Бидејќи патот бил добар и бидејќи пополека се спуштал према Бистрица (Халиакмон), било изгледа да ги сустигниме.

По што поминавме преку големиот дрвен мост, кој се отвора и затвора со една решетка и ја плативме вообичаената мостарина, го напуштивме патот кој води во Кожани и понатаму за Битола во правец Север, и тргнавме узбрдо со една мала, камена стаза. Кај турското село Оџак влеговме во мала убава долина во кое е најголемо селото Акшала. Нажалост, во ова место се заприметува оскудица во вода. На едно возвишение крај бунарот, кој го опседнале жени, а потоа се спуштивме со пропланкот кој води во добро обработена долина Егрибуџак од 24 села. Таму го стигнавме Накија и кераџијата, малку се одморивме уред до лината, на коњите да им овоможиме одмор пред преминување на овој планински масив.

Нажалост, заборавивме да се снабдиме со намирници, бидејќи верував дека успат ќе поминан крај повеќе села што, навистина, и бил случај. Ама, во муслиманските села не може ништо да се добие. На крајот суварот не снабдел со нешто леб, а еден Албанец ни продал алва, која во Германија е позната под називот 'Турски мед', а се работи за тврда, слатка маса. На среќа, со себе имав нешто кавијар, кој го носев уште од Атина, што се покажало како добар потег. Нашиот сувар, кој припаѓал на некоја муслиманска секта, веќе скоро до крај испил шише со ракија, при што не можел да јава ако на секој пола час не би потегнал за една добра голтка од неа. Тоа бил човек на шездесет години, порано бил офицер, ама од мене непознат разлог е деградиран. Кога ја напуштивме Сервија, го извадил својот фес и ги ставил тек на влегување во Верија. Секогаш оди гологлав, било да е лете или зима, да паѓа дожд или сонце да сија, само не во гарнизонот, што изледа воопште не му пречи, упркос неговите прилично поодмакнати години и малку коса на главата.

Кај селото Дертали свртивме во долината која не водеше узбрдо. Двапати поминувавме покрај сражарата пред што стигнавме на планинскиот превој. Во овие стражарници живееле војници. На врвовите уште секогаш се најдувал снег, чија висина била околу 1 м, ама непосредно испод врвот, на пониска надморска висина, видовме кројкуси како ги исврлиле своите сини и жолти главици и уз снегот правеле прекрасен призор. Зумбулите цветеле околу 100 стопи пониско. Кога се спуштивме низ источната, пошумена страна на оваа планина, пронајдовме висибаби, јагоревчина, а нешто пониско и љубичица.

Околу 15 часот стигнавме во Ксераливадон, кој се најдува на голама ливада опкружена со планини, а местото служи за боравок во лето. Било уште порано, така да освен неколку војници и анции, не било никој друг. Ни овде не можевме да добиеме ништо за јадење, дури и сув леб, оти војската во поминување ги собрала и потрошила сите залихи.(ливад-а/он, Р.И.)

Ова село, со своите 100 едноставни колиби со високи купасти кровови, остава мошен особит впечаток. До сега видов мошне многу вакви летни биваци со солидна градевина од камен и пријатно уредени нивни внатрешности, ама и двоспратници, дури и такви кои се направени од прука или трска и кои само привремено служат за боравок. Овде, ипак, готово сите куки се изведени во камен, ама во таа прилика не е користен малтер. Да донекаде би го за-

⁴²⁴ Ј.Г.Хан, австриски конзул за источну Грчку, "Путовање кроз поречину ДРИНА И ВАРДАРА по пр-епоруци царске академије наука, пропутовао у 1865 г.", превод на српски 1876 година, Белград, во пристапот пиши: "Во сиот предел се само христијански Булгари (сите припадници на укинатата народна=булгарна Охридска архиепископија, Р.И.), меѓуние нити има било каде друга народност. Муриховците се мирни луѓе, кај кои не се знае за разбојништва, убивства па ни за крадење на добиток"... Па како ова не-ма да биде вака кога овие како Пеонци имаат цивилизација од постледениот период, која им е уништена од католиците во сојуз со исламот, а нивните извршители биле муслиманите Шкиптари водачи на мафијата и нивните потчинети Арнаути, познати по се она што Мариовците го заборавиле уште од Тројанска војна. Овие се најлошо научиле од дивите Европејци. Вакви биле Еладците, Албанците и Власите.

уставиле продорот на ветер, внатрешниот ѕид се прекрива со слој од блато. Висината на ѕидовите тешко да одговара на висината на луѓето, ама затоа кровот е несразмерно високо подигнат и само со овлаш се наслонува на греда, така да неговите ободи може да се посматра внатрешноста на непатосираните колиби. Па ипак, овие Аромуни водат потекло од Перивола и Авдела во кои постои традиција на солиден начин на градење.⁴²⁵ Узрок на ова може да биде тој да овие куќи не се во сопственост на нивните жители, туку ги поседуваат два господини од Верија: еден Турчин и еден Грк, така да односот е сличен на оние односи кои владеат во чифтлик, со една разлика која се состои во тоа овде населението не се бави со земјоделство, туку исклучиво сточарство. (Сточарство со говеда и свињи, а овчарство со овци, Р.И.)

Релативно брзо се спуштавме пеш во долината и околу 19 часот стигнавме во Верија, која лежи на една тераса баш како и Воден, ама само нешто пониска. Овде нема оскудица во добра вода. На источната страна уште секогаш се гледаат остатоци на некогашното утврдување, а во двориштето на конакот се најдува добро зачувана, снажна кула. Улиците се тесни и ќошести, додека куќите се високоиздигнати со штици и оставаат стародревен впечаток. Во пренаселениот четврт на шпанските Евреи,⁴²⁶ кој е исполнет со влкан и лош мирис, човек готово може да поверува дека се најдува во бившите еврејски четврти на германските градови. Ништо не потсетува на Ориент, освен отворените галерии према дворната страна на овие куќи. Воколу се излезе од овие четврти во правец Запад, се најдува едно мошне романтичко место. Потокот се сурвава уз обилие на pena во клисурата, исполнета со камени блокови, додека нејзините стрми обратстеле со дрва и жбунови. Ова, исто така, е едно од оние места во кое Тучинот ќе подигне своја чајчилиница. Во полна отпуштеност Турците овде се предаваат на уживање во црно кафе и тутун и тоа така близу на градот, а поново во природа, за што секој Турчин е приемчив.

Што се однесува за населението на Верија, тоа е во подеднакви се состои од Грци и Турци и тоа по 2.500 души на двете националности. Уз нив, има 100 семејства Евреи и исто толку Бугари и Аромуни. Во овие турски семејства, кои масовно се доселиле тек во последната декада, се говори почист грчки јазик отколку во самите грчки семејства, кои овде се доселиле од Тесалија и Мореја, каде грчкиот бил под снажно влијание на словенскиот јазик и со обилини словенски зборови.⁴²⁷

Во овој град постои аромунска (романска, Р.И.) школа со три разреди кои ја посетуваат 150 ученици. Ама, би било погрешно ако на овој број деца би му се припишувало аромунското население на Верија. Тоа, всушност, се деца на аромунските пастири кои овде проведуваат само зима. Летото, тие живеат во своите села на планините, кои го завземаат просторот од Воден на Југ до Бистрица, додека највисока точка на ова подрачје се Караташ и Докса. Тука постојат вкупно 8 села: 1) Села со 400 семејства, 2) западно од претходното: фаршериотско Села со 200 семејства, 3) Валада со 50 семејства, 4) Маруша со 130 семејства, 5) Даљани со 90 семејства, 6) Ксераливадон со 150 семејства, 7) Кастана со 70 семејства и 8) Џарковијан со 50 семејства. Упадливо е дека освен Ксераливадон кој е чифтлик, ни на една карта не е споменато аромунското население на Неагуша. Очигледно дека најголемиот дел на тамошното население се доселило тек почетокот на овој век од Авдела и Перивола. Зима најчесто про-

⁴²⁵ Ништо влашко немало. Тн.домовина на тн.Власи биле бригиски=брзјачки простори со тн.словенски јазик. Бригиски градежи имало во Москополе...Корча...Охрид...Битола...Крушево...и во Пакистан, каде Бригите стигнале со својот прч. Тие во 2008 година потврдиле, Р.Македонија била нивна тн.домовина. Тие не го знаваат поимот тн.Словени. Меѓутоа, нивните градежи биле бригиски, различни од соседните.

⁴²⁶ На оваа страна 182 се најдува слика со следен текст: "Еврејски четврт во Верија".

⁴²⁷ Авторот се откри, како тој ја искривува вистината. А таа е ваква: Во Елада секогаш се говорел пелазгиски=варварски=тн.словенски, што важело за во Македонија. Тн.словенски јазик бил јазик на Белци, а вакви биле жителите во Тесалија и Елада. Фасмер пиши во Елада имало словенски поими од пред да се населат Словени. Токму затоа немало тн.Словени. Пелопонез=Мореја бил склавински=тн.словенски. Следи Морејците биле тн.Словени. Сите наоди во Елада биле само тн.словенски=тн.Хомерови. Таа била под варошот Охрид со својата Охридска архиепископија. Затоа Еладците биле Бугари. Во црквите службен бил тн.старословенски=тн.старобулгарски, а од 1767 година само коине. Следи службен јазик во Елада прво бил коине, па коине и германски, само коине, а од 1868 година катаревуса. Па ова било повод, авторовиот грчки помалку да го знаат жителите на Мореја и Тесалија отколку авторовите турски семејства кои дошли од Мала Азија, каде Џариградската патријаршија со дел од Тракија владеела со јазикот коине, а овој на Османите им бил трговски и банкарски јазик. Па имало Мореја а без Елада.

ведуваат во равница, во таказваната Кампанија, другиот дел доаѓа во Верија, а само мал број оди за Ниауста. (Неагуша=неа гуша; Ниауста=ниа уста=уста: Ниауста=Нивуста..., Р.И.)

Во овој последен споменат град, населението е веќе бугарско, додека вистински Грци има мошне малку.⁴²⁸ Околината на селата, исто така е бугарска. Исто така, може да се примети дека бугарското население на Ниауста е на најдобар пат потполно да се хеленизира, бидејќи грчкиот јазик продрел во многу семејства. Од третиот прилог може да се види како се простира јазичната граница измеѓу Грците и Бугарите.⁴²⁹

Расположувањето на поголемото мнозинство на аромунските села, во Села на пример, во потполност не е грчко. Со енергичниот настап на богатиот анција Гога од Верија станало одушевување на национално расположение меѓу пастирското население. Дури иако аромунското градско население не е потполно хеленизирано, тоа ипак припаѓа на грката партија. (Пастирско=овчарско=влашко население не може да има национално чувство, Р.И.)

Моето доаѓање во Верија и посетата на ар. (ро., Р.И.) школа наидол кај оваа партија на големо недопаѓање. Владиката, попот и лекарот биле силно возбудени околу тоа што би требало да превземат против овој, наводно 'румунски агитатор'⁴³⁰ и им успеало да ме осомнчат кај кајмакот. Кога отидов кај кајмакот во посета, ми рекол упркос моите исправи- дека сум Румун и од мене побарал одма да отпатувам за Солун. Следела нешто пожива размена на мислење, при што се изневерив својот сопствен принцип према Турците да останам смирен, така потполно да го изгубам стрпението и се ражестив, така да моите пратилци се загрижиле за мојата сигурност. Ама, ништо не штетело, мада следниот ден ипак го напуштил ова место.

8. Солун (2.- 18. април)

Во 06 часот тргнав со колата со Накија. Убавото време од претходниот ден потполно се изменило. Над пространата долина, која служела за земјоделие и зимска испаша, фучел ладен ветер и не принудило да се свиткаме во ќебина. При прилика на преминување на реката Каразмак, островото на езерото во близина на Јаница, изненадено ги посматрав помалите брдови кои се движеле уз реката да би таму го претоварат својот терет. Кај Вардарскиот мост се задржавме нешто подолго во еден ан а околу 18 часот пристигнавме во Солун кој од порано ми бил познат. Европјаните на Ориентот го употребуваат вообичаениот назив 'Салоники', Бугарите го називаат 'Солун', а Аромуните 'Сарун'.⁴³¹

Хотелот 'Коломбо' е гостилиница која наповеќе ја потсетуваат Европјаните и кои е на добар глас. Меѓутоа, бидејќи се најдува во внатрешното градско јадро, им ја укажував предноста на хотелот 'Трикала' кој припаѓа на некој Грк и кој се препорачувал. Зад собите со балкон можев да уживам во предивниот поглед на море и Олимп и да ја посматрам шарената гомила на лубе во доколица, како се штетаат на кејот.

За странците во Солун е голема предност познавање на грчкиот јазик, бидејќи овој јазик е распространет по градот и го говорат дури и шпанските Еvreи, кои го прават најго-

⁴²⁸ Авторот говори за Бугари и "вистински Грци". Па вакви народи никогаш немало. Бугарите се уште биле за возобновување на македонската народна=булгарна Охридска архиепископија а Грци биле оние Македонци кои како припадници на македонската царска Цариградска патријаршија се изјасниле за Грци. Меѓутоа, тој не објаснува, што за него значи вистински=в истински, како Уистиниан=Вистиниан, кој ја создал Јустинијана Прима,наследничка на Македонската Павлова Црква, се до Охридска архиепископија со примат пред Римската Петрова Црква, со службен македонски тн.старословенски јазик на Кирил Солунск. Тој од македонскиот јазик коине ги отфрлил семитските зборови, а и од вистина до истина. Бидејќи на Балканот населението не го разбираше коине, што важело и за Елада, немало в-истински Грци, туку сите тие биле лажни и вештачки на берлинско-виенската школа која не е в-истинска научна. Следи да е пресмешно, тн.германска држава со тн.германска нација да нема, а имало Србија, па Грција. Најголем грев е што таа тн.германска тн.школа не прекина да си го лаже токму својот народ до нација.

⁴²⁹ Авторот потврдува, никогаш немало в-истински Бугари и Грци, затоашто двата службена јазика тн. старословенски и коине биле македонски. Следи Бугарите со прифаќање на македонскиот јазик коине, кој како повеќебожен во старата ера бил хеленски јазик, а во новата ера христијански, станувале Грци.

⁴³⁰ А никогаш не се работело за ароманско, вакво никогаш немало, туку само за се на романски народ.

⁴³¹ Салоника била ќерка на Филип Македонски: Салоника=салон ик а. Значи, Салон=Солон, спореди со бригиско=брзјачко Слово и мијачко Славо.Пак, Салон=Солон е од сол=сал.каде се вади сол=сал, он=ан е тн.словенско, како што е ик, а и женски род со а: Касандар и Касандра, Василевс и Василица...Следи Солун=Солин како Сулејман=Сијејман, од суле=сила ман=мин=мон=човек, мина=лубе: ва + сила = Васила,ва сила (С=С=мольна на Сонце);На крај Сарун=Салун,западен брзјачки говор: Арбанија=Албанија.

лемиот дел на населението.⁴³² Од 120.000 жители, колку изнесува бројот на населението на Солун, сигурно 2/3 се Евреи кои мошне добро се чувствуваат под турскиот режим, кој им гарантира голема слобода. Тие заработкаат средства, како занаетчии на сите видови и како носачи. Како поморски капитани и рибари се усудуваат да испловват и по најголемото невреме и да се посветат на својата работа на таков начин никој да не може да им конкурира.

Е смелост, меѓутоа, кога некој се усуди да го посети градскиот четврт во кој живеат посиромашните, евретски сталеж. Четвроспратни и петоспратни куќи се набиени со луѓе, упадливо влкани, мошне близку една наспроти друга така да колите не можат да поминат измеѓу нив. Како последица на тоа, сокациите се мрачни и влажни и наполнети со смет. Жени со разголени гради и деца кои вриштат, лежат по влезовите или самите улици, облечени во искинати, влкани облеки и со не баш пријателски погледи ги посматраат странецот, кој се усудил да стапни во нивната четврт со тоа што пред се ова подрачје е прогламитично и за самата турска полиција, која во него влегува само со поголем број полицајци. Овој четврт готово потполно изгорел 1891. година, и како се раскажува, никој нарочито не се трудел да го угасни пожарот, туку се грижеле само за тоа да не се прошири на останатите градски четврти.

Таказваниот грчки елемент во Солун најголем дел се состои од хелениизирани Аромуни и Бугари.⁴³³ Првите делимично го напуштиле својот мајчин јазик, ама ипак ар. јазик уште секогаш може да се слушне во квартовите: Св. Никола, Св. Атанас и Св. Тодори Посетувајќи ги црквите за време на Божичните свечености приметив кај машките предоминатен аромунски тип. Овие луѓе најчесто водат потекло од Влахоливадона, Московоле и Влахоклисура. Овде пропаднало покушувањето да се отвори румунска школа, оти овдешните Аромуни припаѓаат на грчката партија. (Власите биле македонски Грци, никако Романци, Р.И.)⁴³⁴

Наспроти нив, Бугарите имаат гимназија која е во полно процветување.⁴³⁵ Меѓутоа, во гимназијата учениците најчесто се од страна. Во самиот град не постои повеќе од 250 семејства кои се изјаснувале како Бугари.⁴³⁶ По Евреите, Турците се најповеќе застапени. Турски трговци од базарот ги прати глас дека се најпоштени од сите.

Ни германската колонија во Солун не е беззначајна и покажува убав склоп. Исто така постои една едина германска школа⁴³⁷ со едно одделение и се размотриваат во неа да се врати уште еден наставник. Во хотелот 'Коломбо' е поставена куглана каде одредени вечери се собираат Германците. Изврсниот 'Левенброй' ('Löwenbräu'-вид на гер. пиво)⁴³⁸ ништо помалку не допринесува да се пробуди домашната, завичајна атмосфера. И локалното население го приватило вкусот на германското пиво. Можат да се видат турски 'ефенди' и грчки 'кири' како седат во бавчата на овој хотел, може да се слушне некое чешко друштво, при што секогаш се гледа како празнат една кригла пиво за друго. Така овој баварски збор пронашол свој

⁴³² Еднобожците=Евреите, кои во Александрија го прифатиле повеќебожниот=хеленскиот јазик коине, се изјаснувале за Хелени. Во македонскиот Солун Евреите, кои во Македонија дошли во 15 век, како трговски и банкарски јазик го прифатиле македонскиот коине, што опстоило за Вајгандовото време со катаревуса. Токму затоа се потврдува, никогаш немало грчки народ, туку тој бил македонско коински, и од него произлезениот катаревуса, кој содржал повеќе тн.словенски=тн.Хомерови зборови. Меѓутоа, Кораис згрешил, тој во неговиот јазик не го внесол атичкиот говор, туку од неговата Смирна. Бидејќи тој говор бил далечен за Македонците=Балканците, како коине катаревуса бил јазик кој тешко се учел.

⁴³³ Значи, во Солун немало етнички Грци, туку само македонски Бугари и Власи, кои биле македонизирани=тн.грицизирани со дворасниот Птоломејов=Александрички коине и коинскиот Кораисов катаревуса.

⁴³⁴ Авторот е предрзок, тој говори за "предоминатен аромунски тип". Па тој потекнал само од македонски простори, чии имиња на места, реки, планини... биле и останале само тн.словенски, а тие се одродиле.

⁴³⁵ Се работи за бугарска гимназија на бугарски јазик од држава Бугарија, романски и цариградски школи. До денес црквите, кои биле под Охридската архиепископија, подпаднале под Цариград, а не Атина.

⁴³⁶ Значи, Македонците се делеле на Бугари оставштина на Охридските цркви и Грци на Цариградската.

⁴³⁷ Се говори за германски јазик, кој денес во Германија се учи како најпрв странски јазик, кој никогаш не бил народен. Службен на католиците се до со 18 век им бил латински. Ова објаснува, во германските држави со своите народи никогаш не се пишело на нивните јазици, со кои Германците до денес меѓусебно не се разбираат. Исто така, во Атика никогаш не се пишело на атички, ниту во Елада на еладски. Ова објаснува, се пишело на цариградски коине, српски на српска држава и романски на Ромнија. Пак, еладски на коине, па на коине со германски и катаревуса. И во бугарската држава на бугарски. Следи во Албанија албански, само по 1913 година. Меѓутоа, бидејќи немало влашка држава никогаш влашки јазик.

⁴³⁸ Лев=лав бил солунски, а пивото македонско и тракиско, се до реката Рајна. И број=брои=бри=ври=е.

пат за Солун.⁴³⁹ Членовите на овдешната германска колонија превасходно се повеќе службеници кои служат на германски јазик во работната коресподенција, додека пониските службеници, како на пример: возно особје, шефови на станицата и сл., најчесто Левантијци кои ги предаваат своите извештаи на француски јазик. Овде само во мал број се настанети германски трговци и занаетлии. Посебно ми пријале часовите проведени во друштво на нашиот конзул, г. д-р Мортман и директорот на банката х. Хајнце.

Бидејќи двата господини со својот долгогодишен боравок на Ориент и искуство се запознати со основите, се сложиле со околу тоа дека Турците имаат најсимпатичен карактер од сите народи кои го населуваат Балканскиот Полуостров, дека поседуваат нешто витешко во себе и честотост, што ги одвојува од другите, те да импонуваат со својот мир и љубазност.⁴⁴⁰ На странците кои живеат по градовите, меѓутоа, тешко да е воочлива и другата страна на нивниот карактер. Ама, воколку некој, како, со месеци крстари со земјата и доаѓа во допир со потлачените народи, тогаш се слуша понешто од она што ги прикажува во сосема друго светло. Генерално земено, јас не можам да се пожалам на третман према себе. Напротив. Во најголем број случаји према мене е исполнена максимална сусретливост и срдечност. Тоа, што понекогаш биле неповерливи е повеќе отколку нормално. Ама, ако во земјата расеаните пониски чиновници го мачат и тлачат селското население со незаситни издатоци и испорака во натура, ако пристрасните судии ја извртуваат очигледната правда во неправда, ако влогорените сувари и војници безобзирно му ја одземаат последната залиха храна на населението- а во случај на отпор- ги бијат и убиваат, се тоа се работи кои можат само да се изведат од еден чудовишен карактер. За ова постои едино оправдување кое се состои во тоа дека Владата недоволно ги плаќа или со месеци им ја искратува исплатата. Воколку еден, инаку, лошо платен службеник прима плата само за 10 месеци на својата работа, а од година во година таа за два месеци само се пише, без никаков изглед да некогаш дојде до своите пари, тогаш тој исти службеник се осврнува околу себе и бара начин како да се обештети, а тоа на крајот го плаќа подјаременото христијанско население.⁴⁴¹

Дека финансиските прилики биле другчи, да високите чиновници и бегови не го голтат лавовскиот дел на приходите за свое лично богатење, тогаш христијанското население не би чезнеело за некоја друга влада. Меѓутоа, сега овие односи се така лоши да многу селани дошли до становиште да кажат: 'Сосема ни е свеедно кој управува со земјата, оти ако се ослободиме од Турците не може да ни биде полошо, отколку што е сега случај'.⁴⁴²

VI ПОГЛАВИЕ

Осточна Македонија. Доцна пролет 1890. година.

1. Серес и Цумая (19.- 21. април)

Бидејќи се завршени Божичните свечености размиславав за тоа да ја посетам последната голема област во која Аромуни живеат во голем број- Источна Македонија. Во 01,30

⁴³⁹ Се говори за баварско пиво, а Баварците никогаш не пишеле на баварски, нити Прусинците на пруски, кои меѓусебно не се разбираат. На Баварците службен католички јазик им бил латинскиот, а на Прусинците протестантскиот јазик на Лутер, кој станал германски. Прусинците до денес имаат тн.словенски презимиња, а на тн.словенски јазик бил и баварскиот збор за пиво: брау=врау=вриу=вриј, пивовара=пиво вара. Кога се вари тоа врие=вриј. А чешки јазик бил на чешка држава, и во Османовото царство биле повеќе јазици: Османовиот на Мехмед Караман во војската и администрацијата, во трговијата и банкарството коине и во исламот арапскиот. Кога немало турски јазик, немало еладски, нити влашки.

⁴⁴⁰ Тн.Турци биле тн.Византиски.Па следи совпаѓање со она што го наведува авторот. Пак, тн.Византиска почнала да пропаѓа и пропаднала со Крстоносните војни, а нивни водачи биле Франките, кои го воделе Рим. Тие имало вулгарен (булгарен=народен) латински, кој бил мешавина на латински и народниот тн. словенски јазик. Него Македонците во 15 век подобро го знаеле отколку свешениците на Франките. Од него бил францускиот јазик, кој бил од крајот на 18 век. И овој покрај германски бил битен за во Елада. Меѓутоа, германците биле Франки, а тие него не го прифатиле за свој јазик, кој бил католички, туку протестантски, протестантизмот почнал со Лутер. Следи никогаш немало француски и германски народ.

⁴⁴¹ Значи, авторовите Турци биле муслимани, а Православните=Македонците Грци, само тн.Византиски.

⁴⁴² На оваа страна 187 има слика со текст: "Пазар во Цумая меѓу Бугарите се воочува два Аромуни со свои бели носии", ама со црни капи и црни појаси. Авторовите Бугари биле обратно, со црни носии и капи, а бели појаси. Се потврдува, влашка носија немало, ваква била и скриптарската, и брзачка и мијачка. Се објаснува, немало влашки и скриптарски народ, никако еладски, тие биле под Охрид и затоа Булгари.

часот веќе стигнала колата пред хотелот, ама нас ни требало уште еден час да би се припремиле за пат, а веќе се појавила полицијата распрашувачки се 'откаде' и 'каде'. На капија ни се придружи еден сувари кој нас ни е доделен по валијевата наредба.

Возевме пополека узбрдо по доста лош пат, кога околу 05 часот поминавме крај месностото Хајватово, откаде се распостирала една изузетна плодна долина до езерото Лангаза. Брзо ја поминавме оваа долина и стигнавме во селото Гивешна. Одовде патот поново води по ридчест терен. Тука и таму се гледаат и ветрењачи- млинови. Нигде нема шума, ама затоа се таа земја е добро обработена. Населението го прават Бугари кои се хеленизиирани во некои места, ама се заприметува и минаретина што укажува дека муслиманскиот елемент исто така е добро застапен, а на некои делови на овој пат дури превладувачки.

Овој пат тек напола е завршен. Се користи само тогаш кога се вози кон бисовите или се намерува во долината, а инаку порадо се користи менако обработливото земјиште покрај патот. Поминавме низ големото село Негован а во селото Лахне, кое е оддалечено час време оттаму, застанавме да би ручале.

Ни покажале во позадина двориште на едно место каде седнавме, а потоа си го припремав чајот и се закрепниавме со залихата храна која ја понесовме. Одеднаш се појавила една млада дама и ме ословила на следен начин на коректниот германски јазик:

'Господине, Вие сте Германец?' Кога одговорив потврдно, продолжила: 'Ах, само не-бото⁴⁴³ Вас ве испраќа. Овде сум само со една постара госпоѓица и моја слугинка и сознавме дека разбојниците сакаат да не заробат'.

'На основа што сте заклучиле' ? 'Најпрво се појавил еден маж одважен и со сумлив изглед и се распрашувал кај кочијашите, да старата дама не е случајно госпоѓата Фустанела (итал., долга кошула од бело платно). Откаде тој го знаел нејзиното име?! Мојата слугинка се најдува покрај нив и се ова слушала. Потоа брзо одјавал во голем лак околу селото. Подоцна се појавиле и некои други. Сигурно, овие луѓе некогаш сознale дека сакаме да патуваме во Солун и сакаат нас да не заробат'. (Фустанела=пуштанела, пуштена=долга, Р.И.)

Покушав да ја смирам и наговорам да го продолжи своето патување, ама не успеало. Била ужасно возбудена и молела се да превземам како би постигнал нејзиниот кочијаш да се врати во Серес, за што овој ни малку не сакал, што неа и било повеќе сумливо па почнала да верува дека тој постапува во дослух со разбојниците. Мада воопшто не се плашев ипак ми се чинело дека работата е помалку сумлива поготово во овие предели во кои често се случува грабнување на патници, пред што се присетив дека во близината на Његована видов двајца до заби наоружани мажи облечени во фустанели, како се искачуваат уз обронците на клисурата и седат во ладот на дрвата.

Конечно ми успеало уз помош на суваријата да го убедам кочијашот да се врати во Серес, ама поминало уште цел час додека се спремиле. Дамата постанала изузетно нестрплива и ме замолила да побрзам. Се смирила тек кога седнав покрај неа и го зедов револверот во раката и кога кочијашот тргнал со колата во Серес. Суварат јавал непосредно зад нас, потоа се движела другата кола во која бил Наки со слугинката која била во полоша состојба отколку нејзината господарица. Еднаш порано ја заробиле разбојниците и самата помисла на страдање низ кое поминала, направило да доспее во состојба која, на крајот, прераснало во потполна несвест. Тешко ми успевало со секакви разговори да го одагнам основниот разлог не нејзиниот страв. Кога негде во далечината би се укажала некоја сподоба во фустанела, двете би се алармирале. Тек кога го поминавме мостот преку Струма, почнале да веруваат дека се вон опасноста. Кратко се задржавме во анат во близина поради болесната служавка.

Воопште не бев лут што добрата среќа ми ја довела оваа дама на пат, оти со овие стици на околности сум воведен во едно аромунско семејство од кое сум дознал многу тоа за односите во Серес, отколку што тоа воопшто би било можно, да морав да преноќам во анат.

Дамата одраснала кај својот вуйко, познатиот Думбе од Виена кој е роден од Тлаке а во близина на Серес поседува имање. Се најдувавме во посета на својата родбина, семејството Карамичу, и имаме намера да отпатуваме во Солун.

⁴⁴³ Авторот бил Присинец, од Прус=п рус, кои биле руси, а Русите не знаат што значи поимот рус. Русија и Полска меѓусебно војувале. Полјациите и Прусите биле едно исто, т.н.Словени, само верски се поделиле:Пруси протестантси со т.н.словенска историја и Полјаци католици и т.н.Словени.Само еден народ.

Кога тоа доцна поподне стигнавме пред куќите изненадените семејства, срдечно сум дочекан како спасител на нивната ќерка, иако веќе следниот ден се установило дека онај наоружан човек кој се распрашувал за младата дама, бил намесник на Управата за тутун, а се останатото било пушка конструкција на престрашената служавка.

Се запознав со директорот на грчката гимназија, господинот Папа Ѓерѓија, кој студирал во Германија како и со останатите наставници. Сите овие господа добро говореле германски и сите, освен еден, биле Аромуни. Од нив дознав дека измеѓу 2-3.000 жители на Серес се аромунско потекло, а меѓу нив се најдува и најбогатите семејства Тегочик, Дуро, Контос, Карамичу и многу други, кои припаѓаат на грчката партија. Дури ни младата генерација на Аромуни повеќе не го разбираат аромунскиот јазик. Сите овие луѓе се населени овде од селата од Пинда и Олимп. И кога се постави прашање кога се случило тоа, се добива одговор кој толку често го слушав: 'Во време на Али Паши'. Овој град брои околу 20.000 жители, од што околу 11.000 Турци, 6.000 Грци (меѓу кој е и добар дел хеленизирани Бугари),⁴⁴⁴ 2.500 Аромуни, 1.500 Евреи и 3.000 Бугари.⁴⁴⁵

Еден дел на овие Бугари се припишуваат на грчката партија, ама живата пропаганда и тамошната гимназија приметно ја појачуваат националната бугарска партија.⁴⁴⁶ Грците осигурале поддршка на турските власти,⁴⁴⁷ како овде, така и во Мелник, освен пар десетина грчки семејства кои припаѓаат на трговскиот сталеж. Еден мој познаник, господин Кончев, професор на гимназијата во Солун, е испратен со интригата на владиката од Мелник на пат во овие краишта и затворен. Го држеле 14 дена додека неговите пријатели во Солун покушавале да ја издејствуваат неговата слобода.

Ако се види некој бугарски наставник во место во кое е грчка партија, мора да се смета на тоа дека ќе го стрпа во затвор.

Недоличен бил и случајот со виенскиот научник Облак кој дошол во едно бугарско село во близината на Солун со своите познаници заради лингвистички студии, а таму одма ги затвориле и стрпале во затвор. Како австриски поданик, одма е пуштен, ама затоа останале чувани под присмотра а потоа испратени во прогонство. (Виенски Облак=облак, Р.И.)

Селаните кои истапат од грчката партија се мачат на нечуен начин. Со втамничување, претепување и прогонство на луѓето од углед се покушува да се застрашат останатите. Ама, заправо е постигнато спротивно од она што се сакало да се постигне. Едино село за друго се ослободува од грчкото влијание, а бугарското влијание нездаржivo продира во нив од Север. Се буди националната самосвест во овие послушни и стрпливи селани, кои ипремногу долго дозволувале да ги водат за поводец и да владиката говори вместо нив, и се преобразиле во пркосни, свесни непријатели, кои со одушевување ја застапуваат својата национална работа.⁴⁴⁸

⁴⁴⁴ Значи, имало Муслумани=Турци и Православни=Македонци Грци. На православните службен јазик им бил македонскиот=Птолемејов=Александрички јазик коине, а еладски имало само од 1868 година. Пак до 1767 година Елада со селото Атина биле под народната=булгарска Охридска црква, само Бугари.

⁴⁴⁵ "Во 'Ethnographie de la Macédoine', Philippoli, 1881, на непознат автор, се наведуваат следните податоци за населението: 3.500 тур. порески обврзници, 4.900 бугарски порески обврзници, 2.800 грчки пор. обврзници, 765 еврејски порески обврзници. Гопчевиќ едноставно ги препишува овие бројки, а само вместо 'бугарски', го поставува зборот 'српски'; инаку бројката за Бугарите е премногу голема, а Аромуните воопште не ги наведува, се останатото е апроксимативно точно". Меѓутоа, српска држава немало се до 19 век. Па затоа се до 19 век Македонците не можеле да бидат Срби со српски јазик само од 1868 година.

⁴⁴⁶ Во Бугарија црковен службен јазик бил тн. старословенски, а потоа коине. Во кнежеството Бугарија имало Срби, а јазикот била некоја мешавина на српскиот на Вук Караджиќ, кој во основа бил македонскиот тн. старословенски, што важело и за рускиот. Во кнежеството и државата Бугарија од 1908 година прв бугарски јазик бил бугарскиот говор од Варна, кој македонските преродбеници потешко го разбирале, тие (Григор Прличев...) си пишеле на брзјачки, а во 2/2 на 20 век западен говор, кој бил македонски.

⁴⁴⁷ Наведеното не е вистина, затоашто Елада од својот почеток се до денес била турска непријател. Тоа што се наведува за Грци се однесува за Цариградската патријаршија која ја поддржувал султановиот двор, а тоа било по наредба на Рим и Виена, како и на Германија, Франција и Англија, делачи на Македонија.

⁴⁴⁸ Македонците до 1767 година биле Бугари, а потоа Грци. По создавање на Гриција (Елада), поимот Грци станал политички. Следи тие повеќе да не сакаат да бидат Грци, туку Бугари и се бореле да ја возобновват Охридската архиепископија со тн. старословенски и да ги внесат своите говори. Такви биле Миладинови, Григор Прличев... По 1870 година има Бугарска црква. Македонците се приклучуваат кон неа.

Грамзивоста на владиката повеќе влијаела на овој обрт во однос од самата бугарска пропаганда, оти е неумолив со строго втерување на порезот во корист на клерот, што е законски пропишано.⁴⁴⁹ И кога сега Грците жалат дека Македонија за нив се повеќе и повеќе е изгубена, а кога се чини залудно настојување да се заустави овој нездадржлив продор, би требало во прв ред да се размисли за бесрамното однесување на своите сопствени попови.

Да не било страв на селаните од турските пониски чинови, од кои Бугарите далеку повеќе се плашеле отколку од Грците, а да потоњите се здружиле, овој обрт далеку побрзо би се одвијал. Бугарите мудро ги укинале издатоците за свештенството. Егзархот добива пари од кнежевината, на износот кој првобитно е наменет на владиките. Владиката сега го плаќа Владата, што чини сума од 400.000 франки, ама сега тоа е за половина помалку од сумата која Грците ја трошат на Македонија.

Во пратња на еден шпански Евреин отидов во посета на кајмакот. Приемот бил нарочито ладен, а јас не знаев од кој разлог. Меѓутоа, ми обекал, дека ќе ме пратат двајца суварии на мојот далечен пат. Наки најмил три коња, а не прател нивниот сопственик. Така, на 21. април, наутро, ние петорица го напуштивме ова место, кое лежи во подножјена брдото.

Најпрво се движевме по патот кој води во Демир Хисар, ама набрзина го напуштивме да директно, со патот, би стигнале во Џумаја, што нас не водела малата замочварена равница која служела како пасиште. Тек пред самото место и тлото постанува подобро.

По трииполчасовно јавање бевме на нашето одредиште. Бидејќи немав препорака морав да одседнам во ан. По едноставниот ручек на кого учествувале и нашите муслимански пратилци, иако бил Бајрам, добивме посета. Тоа биле бугарски наставници кои ме познавале по име. Ја посетив нивната школа и направив неколку фотографии, а потоа седнав со неколкумина на овие господи во лад на една кафеана.

По извесно време, се појавиле наставници на грчката школа и седнале во наша близина. Еден од нив извадил грчка новина⁴⁵⁰ и почнал наглас да чита еден членок во кого пишело дека сум дошол да ширам румунска пропаганда по Македонија, да го подбунувам народот и многу други работи слични на оваа. Веќе при својот прв боравок во Солун грчките новини се бавеле со мојата личност и покушале да ме осумничат кај турските власти, на пример со тоа што соопштиле дека имам фотографски апарат со кој сакам да го снимам солунското утврдување (!), дека сум шпион кого треба да се протера од земјата, итн.

Кога овој господин завршил со читање новина, отидов кај него и се претставив како наведени агитатор, што предизвикало големо запрепастување. Љубезно ме замолиле да седнам, при што им ја образложив сета апсурдност на овој членок. Господинот кој ја читал новината бил лекар, кој студирал во Германија и кој во потполност владеел со германски јазик. Наскоро се уверил дека навистина сум вистински Германец и со тоа е создаден формален пријателски однос во ова друштво. Упркос на тоа, по кратко време, поново се појавил еден членок во новините во Солун со информација од Џумаја, во кој триумфално е рассказало како таму така темелно ме нагрдиле, да следниот ден сум го напуштил овој град.

Масата на овдешното население ја прават Бугарите, нив околу 3.000, Аромуни има 1.000, Турци 250, а муслимански Цигани 750. Грци воопшто нема. Во грчката школа работат 11 наставници и наставнички кои се или бугарско или аромунско потекло. Бугарската школа вработува два наставници и перманетно расте на уштрб грчката.⁴⁵¹

Меѓутоа, таа била на Кнежество Бугарија кое сакало да стане бугарско, како што било и со Србите. Затоа Македонците не сакале да бидат ни Бугари (Шопи). Ова се оставило само со Македонска држава...

⁴⁴⁹ Се потврдува, имало верски народи, а не етнички=етносни=единосни, затоашто единосна била само белата раса со тн. словенски јазик. Следи, секој држава мора да има своя црква, за таа да има свој државен народ. Токму затоа до денес балканските народи, сите од 19 и 20 век, ја оспоруваат Македонската црква.

⁴⁵⁰ На стр. 116 кај WOLF SEIDL (1981) "BAYERN IN GRIECHENLAND" стои слика со текст: "Седум дена по пристанувањето на младиот крал Ото во Напули и примањето на владините работи преку намесништвениот совет веќе се појавил првиот број на двојазичен владин лист на Кралството Грција од 28. февруари 1833 со прогласувањето на кралот на грчкиот народ". Се гледа дека овде се работи, од лева страна Ефимерис... Еладос на коине и на десна страна владин лист на Кралство Грција на германски, а не баварски јазик. Се потврдува, никогаш не бил во употреба поимот Грција и Грци од Грејк=Граик, навредлив поим за Македонците внесен само во 10 век од Латините како католици, а вакви биле Франките.

⁴⁵¹ Во фуснота 445 место бугарски е "4.900 бугарски порески..."; а во текстот Аромуни а не Аромуни...

Е чудно дека Аромуните можеле да се одлучат да се настанат во потполно равничарски предел, како што е овој. Најголемиот број се трговци, анции и занаетчи. Тие, исто така, водат потекло од западните села на Пинда, како и жителите на Демир-Хисар (500 жители) и Нигрите (500 жители). Влашките пастири од балканските планини ја проведуваат зимата во оваа равница околу езерото Тахино, како на пример во селата Кишлар, Петелино, Хурвишта, а инаку се распрснати.

Еден летен бивок под називот Баба⁴⁵² Али, со 40 колиби, се најдува на планината Врунда Балкан северном од Серес. Понатаму на Север од Мелник, на планината Алабурн, се најдуваат 300 колиби кои се групирани во две села: Буждова и Лопова.

2. Рамна, Пороја и Дојран (22.- 24. април)

Мада имав позив од лекарот, така и од бугарскиот учител да ја проведам ноќта во нивните станови, ги одбив двајцата поединечно да неби ги навредил, ама би било подобро да ги послушав, оти гамадот во анов не ми давал ноќен мир. Местото го напуштивме следното утро движејќи се во правец северо-запад и веќе по еден час стоевме на брегот на надојдената река Каракасу.

Додуше, на час време оттаму, во горниот тек на реката, постое едно скеле, ама суварите сакале да го заштедат ова обилазење, тврдејќи дека на ова место веќе повеќе пати ја прегазил реката, иако имало ширина од 250 м. Во една колиба во близина некој Аромун го уредил зимното пребивалиште. Дошол до нас и не советувал да не ја преминуваме реката на тоа место, ама Турците инсистирале тоа да ја прегазат на тоа место, со тоа што ни јас немав ништо против тоа. Го принудила синот на овој пастир да јава на еден коњ испред нас, како ние не би изгубиле газ. Се движевме прилично близу еден зад друг, накосо од речната струја, јас беш трет на ред, а Наки зад мене. Одеднаш видов како водата го понела коњот на сувариј испред мене, а набрзо и мене самиот, само нашиот водач го задржал чврстото тло под нозете. Наки испуштил еден снажен крик, како подоцна ми рекол, од страв, оти не умеел да плива. Па ипак нашите коњи храбро се држеле. Мада лично ништо не сме превземале, се одржуvalе и пополека доспеле до еден мал остров во реката, на кое среќно излеговме. Околу острвото водата не била така длабока. Суварите биле така бесни на нашиот водич да сакале да го убијат, бидејќи тврделе дека намерно ги одвлекол на најдлабоко место. Имав доста мака да го одбранам потполно недолжниот младич. Му дадов добра напојница и потоа го вратив.

Иако бевме влажни до појас, моравме да го продолжиме патот. По 1,15 час бевме во Хаџибеилик, кој лежи во подножјето на планината Белеш, која има правец на пружање Исток-Запад. До селото се движевме по стрма стаза, а самото село се најдува на плато кое стрчи испред планината.

Овде конечно имавме прилика да ги загрееме нашите вкочанети удови и да се окрепнеме со јадење и пиење. На среќа, мојот веш останал сув во водоотпорната вреќа, така да имав што да преоблечам. На овие висини ни пријаше огнот, кој буктал а и моите кожни пантолони скоро се осушиле. Немав последица од оваа незгода, ниеднаш не кивнав, а пред тоа беш посрекен, кога следниот ден ги видов своите пратилци настинати и во грозница.

Рамна е едно аромунско село со 65 куќи. Порано биле 150. Тие кои одовде се иселени, најчесто оделе во Цумарија и Демир-Хисар. Кога ги запрашав лубето за нивното потекло, точно можеле да ми кажат дека ова семејство води потекло од Невеска, она од Самарина, а некоја трета од Авдела, итн. Не поминало ни 100 години откако ваму се населиле. Положбата на ово село прилично е изоловано, оти понатаму во планините нема повеќе ниедно село, а од долината ретко кој доаѓа во селото, така да жените не умеат да говорат ниеден друг јазик освен аромунски. Наспроти нив, сите мажи уште говорат и бугарски. Се излагав во својата надеж дека овде ќе можам да проңдам некој посебен интересентен дијалект. Поради тоа одлучив попладне да тргнам понатаму.

Во 14 часот пеш се спуштивме во долината и успат го изгубивме нашиот кераџија меѓу обронците кои се обрастени со густи жбунови. Ова ни приреди подолго задржување од планираното и тек по час избивме на еден доста прометен пат во близината на селото Мандрачик. (Мандрачик=мандрач ик=тн. словенски завршеток, Р.И.)

⁴⁵² Поимот Баба го имаат Турците, кои биле Бриги=Брзјаци со истиот поим Баба. Бидејќи Бригите од Балканот се населиле во Мала Азија, кои ја создале Анадолија и Ерменија, Баба бил ист антички поим. Најбитно е што овде поимот се однесува за родител. И кај Бригите=Брзјацит има разлики во поимите.

Така поминавме средината низ таказваниот 'Цигански замок', голем простор со квадратен облик, кој служи како ораница и е врамкован со сидови широки 1 м. Висината на овие сидини варира од 2 до 5 м. На некои места се притемтува трагови на прозори. Луѓето раскажуваат дека овде некогаш живеел цигански крал. Хан го известува исто тоа во своето дело: 'Патување низ областа Дрим и Вардар', ама само местото го лоцира во Гевгит-Кале, рушевини на брегот на Вардар, кој се најдува на ден одење одвде во правец Запад. Називот 'Боемица', кој толку го зачудува, воопште нема врска со францускиот збор 'Боеме', туку со словенскиот 'Богемица'.

Поминавме близу езерото Буткова, кое се напојува со вода од многубројните потоци кои се сливаат од планината Белеш и Карша и протекува низ плодно и густо населена долина измеѓу споменатите планини. Оваа прилично широка долина, всушност, не е така равна на северната страна, бидејќи планинските потоци со себе носат доста муљ, песок и ситен камен, кој во текот на времето се таложи испред клисурата, создавајќи едно големо возвишение. На една таква исталожена возвисина која има висина од готово 50 м, лежи селото Горна Пороја во која стигнавме во 17,30 часот.

Се распрашував за куките на аромунскиот коџабашија (градоначелник), ама кога го замолив за сместување, ме одбил оти во новините прочитал дека сум агитатор. Упркос на ова, пронајдов една мала соба во тамошниот ан.

Населението се состои од 200 аромунски, 100 турски и 450 бугарски семејства. Навечер примив еден број луѓе со кои разговарав. Ни овде не открив некоја особеност во јазикот, ама, ипак, на своето прво патување во Солун го запознав еден човек од ова село и направив неколку белешки за неговиот начин на изговор, кој одудирал од останатите Аромуни. Наскоро се решила и оваа загонетка. Веќе било прилично доцна кога се појавил некој човек, преставен како Бугарин, кој умеел да говори и аромунски. Овој ми раскажал дека еднаш среќнал некој Германец во Солун кој му ги поставувал истите прашања како и сега. На крајот Германецот сакал да му даде прегршт злато, што овој не прифатил. Кога го запрашав за нешто поблиску на околнота на ова среќнување, се испоставило дека тој бил поузданник. Меѓутоа, не било точно дека му понудил 'прегршт злато'. Во секој случај, му понудив некоја силенција што тој ја одбил, оти еден наш заеднички познаник од него побарал да ми ја пружи барааната информација. Ама тогаш воопшто не ми рекол дека е Бугарин.

Тоа што го сметав за особеност, се засновала, всушност, на неговото недоволно познавање на аромунскиот јазик.⁴⁵³ Мојата претпоставка дека постои една посебна група Сигри-монски Влахи како што напишав на страна 5 на моите 'Влахи од Олимп', изискува толку исправка, бидејќи не постои некој нивни посебен дијалект, нити етнографска разлика, туку ако веќе се претпоставува постоење на таква група, тогаш е онаа рефлексија на нивните изоловани станишта.⁴⁵⁴

Рано наутро одјававме по камениот пат измеѓу бавчата во село Долна Пороја, која се најдува на подножното возвишение. Ова големо село има 550 куки кои ги настануваат Турци и Бугари. Воопшто земено, муслумани прават мнозинство во оваа долина. Без задржување одјававме во брз кас понатаму, уз долината и по 2,30 часови стигнавме во алот, кој лежи на ниската вододелница измеѓу реката Вардар и реката Карас.

Суварите собрале доста печурки кои се припремаат на најдноставен начин, По остранивање на петелките се става малку сол во дупката која при таа прилика настанува, а 'ше-

⁴⁵³ "Тој, на пример, испред замениците 'мине'- јас, 'тине'-ти, 'нас'- он', поставал едно 'ш', значи 'шмине', итн, што значи: 'и јас. Вакво спојување се јавува кај зборот 'аминдо', а во Загора тоа гласи 'шаминдон' и е нераздвојно". Следи, мине=мене, тине=тене, нас=на с, щ=с, аминдо=аминд ои. Или ме, те и на (не), аминд=аминт ои=ои. Па се ова е на античките=етничките Македонци. Да се додаде дативното у, ама и влашкиот старешина бил Челник. Меѓутоа, тој бил само челик=чел ник, само тн.словенско, на Белци. Белци со бригиското у се наслиле во Јапонија со крвна група А 40%, Кина, Индија, и дури и Америка.

⁴⁵⁴ Само различно научен романски=влашки јазик. Бидејќи говорот во едно село 100% население мора 100% да го познава, а тоа не било и не е во едно влашко село и семејство, никогаш немало влашки народ. За прашање да се одгонетни, во Р.Македонците до 1945 година немале македонска школа, а се учело српска, бугарска, цариградска коинска и катаревуска, романска=влашка, француска, американска итн. До денес Македонците си говорат на своите постледени говор. Па вакви на Власите биле се до 1767 година. Следи Македонците да бидат Македонци, Срби, Бугари и Грци. Напротив, Власите само Грци и Романци.

широк' се пече на ќумур онолку долго додека потполно не се раствори во нејзиниот сопствен сок. Вкусот и аромата на овие печурки подеднакво се изврсни.

Ни требало уште три часови да ја поминеме равната, песочна источна страна на езерото да би стигнале во градчето Поланин или Дојран, кој се најдува на југозападна страна.

Поминав една таква лоша ноќ во првиот ан кој врвел од гамади, да следниот ден морав да се погрижам да најдам смештај во некоја приватна куќа. На сета среќа, понесов писмо со препорака на еден бугарски трговец со крзна, кај кого најдов скромен, ама чист смештај.

Положбата на ова место е сосема убава и тоа посебно од езерска страна. Еден дел на градот лежи на обронокот, кој пополека се спушта во езерото, додека другиот дел се простира по брегот на езерото. Минаретите и своната на црквите укажуваат на присуство на мешовито население. Од постоечките 1.000 куќи, околу 600 припаѓаат на Турците, 400 на Бугарите, а освен нив има и еден број Цигани.

Грчката партија располага со приличен број приврзаници, поради влијанието на владиката. При прилика на ragleduvanje на една овдешна црква,⁴⁵⁵ владиката ме соочекал на излезот и ме повикал да го посетам. Ме задржал додека се појавил бугарскиот лекар, кој исто времено бил членник на грчката партија и двајцата ми 'отпеале' поваленспев на грчката нација и напредокот во Македонија. Горко се жалеле на Европа која едино ја сноси кривицата што Турска уште секогаш не е грчка. Лекарот бил на мислење дека Европа на Грција и долги страховито благодарност, што Темистокле и Леонида го спречиле продорот на Персијанците во Европа. Грција би морала да постане најјача средоземна држава, бидејќи Турција, Мала Азија и Јужна Италија ('Толема Грција') имаат грчко население.⁴⁵⁶ Допуштив овие буџи зборови да навалат на мене, оти не можев да се ослободам од овие пренапнати и фанатизирани луѓе.

Воопшто не е вообичаено да се слушнат вакви размислувања. За ова се грижи школството, те. децата да се запознат со минатото на Грција, со понос на нејзините великаните 'без кои денешна Европа втонала во варварство', наспроти тоа, овлашно се преминува преку средновековна историја и историја на новиот век, додека останатите предмети или воопшто не се изучуваат или само површно. Вместо со стрпнена и усредсредена работа се постигнува напредок, тие копаат по останатоста на минатото. На овој начин духовните херои на Стара Грција (Елада, Р.И.) постанале несреќни за модерна грчка нација, вместо да донесат корист.

Посетата на една грчка школа, која вработува два наставници и една наставничка на ракна работа ми покажала како се жалосни овие резултати, најнапред децата во словенските земји, на кои им се потребни првите четири години школување да научат како се учи од основните учебници, а кои потоа добиваат книги напишани на вештачки јазик кој изново мора да се учи. Во ова повеќе пати се уверив, имено, да самите наставници не се во состојба да ги објаснат зборовите и конструкцијата кои се појавуваат. Ако веќе децата во Грција мора да се борат уз најголеми напори да ги разберат зборот и смислот на овој книжевен јазик, тогаш ова е веќе непремостиво за децата во словенската Македонија.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Бидејќи просторите кои ги посетил авторот до 1767 година им припаѓале на Охридската архиепископија, за авторот да може да говори, дека имало народи (Грци, Албанци и Власи), го решил прашањето, тој да не каже кој јазик во црквата биле службен. Само еден и единствен: тн.старословенски. Па токму овој јазик многу убаво го познава авторот, за кого пиши дека граматички бил како коине, византискиот.

⁴⁵⁶ Не Грција тука Грејка=Грајка на тн.словенски јазик, греј=грај (ка), каде се говорел илирски=тн. словенски јазик. Охрид имал свои цркви во Италија, а Атина денес нема во Македонија, ниту во Епир...

⁴⁵⁷ Се говори за вештачки јазик. Вотсон вели: "Постоела грчка држава, ама требало да се создаде грчка нација. Се јавил комплициран проблем со јазикот. Корас имал намера да создаде нов јазик, обогатен со елементи на античкото минато. Во новата држава новиот вештачки јазик најверојатно го прифатиле речиси сите образовани луѓе- и прогресивни и конзервативни. Тој 'чист' јазик, на народот не им бил разбиралив и тие продолжиле да зборуваат со својот говорен, народен јазик. Во другата половина на векот почнало да се залага за говорниот. Во уметничката книжевност преовладувал говорниот, ама во новинарството и службениот, предност добил 'чистиот'. Полемиката траела и во треттата четвртината на двасеттиот век, иако говорниот непрекинато зајакнувал". Говорниот бил со повеќе тн.словенски зборови, кој бил поразбиралив за тн.словенски Еладци, во кого немало датив, а се настојувале да се одбегне и генетив. Бидејќи во Елада немало датив, дативниот коине не бил атички. Во Атика се пишело на јонски... Бидејќи Вајганџ се знаел, а за грчкиот наведи "вештачки јазик" ... "книжевен јазик", грчки народ немало.

Исто така посетив бугарска школа со три наставници. Овде веќе дуваат сосем другчији ветрови. Овие наставници работат на своите задачи пополека, ама сврсисходно, додуше не баш со педагошко умеенje, ама истрајно и постигнуваат убави резултати. Во оваа школа е не-задоволувачки простор поради голем број ученици кои стално и се повеќе се зголемуваат. На овој начин бугарските селани постепено постануваат свесни на која страна припаѓаат.

3. Гевгелија (25. април)

Пред моето заминување од Дојран направив посета на кајмакамот кој бил Албанец. Ми обеќал еден сувариј и го одржал зборот. Наки најмил керација со 2 коњи кои нималку не влевале поверијање. Мошне нерадо се искачиј на прилично високо дрвено стебло, на кого се чувствуваат неугодно, воколку порано не сте навикнале на англиско седло. На сета среќа, овие животни, поради својата слабост, заборавиле да прават големи скокови, така да опасноста од паѓањето била мошне мала. Човек би се нашол во неприлики како да го застани ова животно во движење, оти во рацете држи само еден крај на јажето, додека другиот крај е причврстен за улар и провлечен низ уста на живитното. Вместо узенгии за качување, обично се сретнува дупло јаже кое уште пред пар векови било во потреба во Германија.

Да би доспеале во Гевгелија било потребно да поминеме преку еден брдски гребен беззначајна висина. Земјиштето е глинovито, ама потполно обработено. Меѓутоа, изузетно сушна сушна зима и жешка пролет која следела, условиле посевите да изгледаат јадно или потполно да се спржени. Изгледите за жетва биле така лоши да Владата сакала да притеќне на помош и да испорача семе за нахнадна сеидба, оти со тоа се сакало да се спречи пропаста на селанството. Меѓутоа, како и многу пати до тогаш, корист од се повеќе имале пониските службеници кои биле задолжени за дистрибуција на семе, отколку самите селани.

Нашиот пат водел према Југ, во извиениот лак, измеѓу селата Краштали и Ересели, а во овој потојој зима живеаат Аромуни, потоа низ местата Даутли, Селимли, Богородица, Стојаново и се до брегот на реката Вардар. Порано преку реката водел голем мост, ама сега останале само уште неговите траги.

Скелето, кое се најдувало во кукачка состојба, не превезло на другиот брег, при што водата стално морала да се искрвла. На извесно растојание одвде поминавме преку железничкиот насип и по добар пат продолживме со јавање према Гевгелија и испред анов се зауставивме. Овој ан бил толку валкан да го задолжив Наки да најде смештај на друго место.

Додека разговарав со него стапнал еден господин во франкова носија и ме повикал на француски јазик кај себе, во својата куќа.⁴⁵⁸ Блаодарно сум ја приватил оваа понуда и навистина се чувствуваат удобно во неговиот чист стан опремен со сите удобности.

Овој љубезен господин се презивал Маси и бил со потекло од Ерменија, ама имал француско државјанство, што му овоможило да, уз најшириката слобода во однос на домашното население, да се бави со трговија на свила и кумур. Иако било римо-католичка вероисповед, се оженил со ќерка на некој православен Аромун од Битола, кој се населил во Гевгелија. Во разговор го користевме грчкиот јазик, оти тој на Аромуните им бил помил од мајчиниот јазик.

Иако ова место, освен мал број на Турци, има само Бугари, грчката партија ужива снажно влијание. Одвај да стапив во куќата на својот домаќин а веќе се појавил извесен господин Кивернитис, Аромун од Влахоливадона, да би ме испрашал оти на ова се чувствува обврзан како учител на грчката пропаганда и инспектор на грчките школи. И овде сум бил познат по новинските членци и ипремногу радо би ме отарасале овие Грци или подобро да се речи Гркомонијаци, оти се прибојувале да сакам да ги одрвратам Аромуните од нив, Аромуните кои го правеле главното упориште на хеленизмот во Македонија.⁴⁵⁹ Ако се дојде во градовите или поголеми места на Македонија и ако се распрашате кои се вистински водачи на грчката партија, можете да видете готово сигурни дека тоа се Аромуни. Учителите во Битола, Солун, Серес, Цумаја и многу други места, уз малку изузетоци, се аромунско потеклото, ако лично ги прашате за потеклото, сите тие, наравно, се чисти Хелени.⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ Франките биле Француздите, а Германците Склavinini=тн.Словени. Следи Франкот Бонифациус, во 8 век, да говори за Склavinите=Обласниците, источно од реката Рајна, биле одвратна склавинска раса. Бидејќи Германците биле Склavinи од 5 до 13 век, се потврдува, поимот Словени бил политички од 19 в.

⁴⁵⁹ Авторовите Аромуни=Валахи=Власи биле најголеми Грци, а и денес, а тој пиши за нив, АРОМУНИ.

⁴⁶⁰ Бидејќи имало само Ромејци, никако Хелени, е видлив германскиот злостор Хеленизам во 19 век. Тој го внесол Прусинецот Дројзен, а тогаш немало Германија. Па за Вајганово време имало Германија.

Господинот Кивернитис, на кого му ја објаснав сврхата на моето патување во планината Каџова, ме напуштил со уверение во своето пријателство и поддршка. Ама, вместо тоа, немал ништо пречко да работи отколку да оди кај кајмакамот, со кој стоел во најдобри односи, (лесно да се објасни) и да му раскажи како имам намера да го поттикнам влашкото население против Турците и владиките и затоа мора да ми се забрани патување во тие краишта. Се ова веќе следниот ден го слушнав од кајмаковиот слуга, кој бил муслимански Влах од Нонте.⁴⁶¹

Истата вечер, како и повеќе пати наредното утро, залудно покушавав да воспоставам контакт со кајмакамот. Тек околу пладне дал да ме повикат. Тоа бил еден Албанец кој владеел грчки јазик. Бидејќи му изложив што ми е на срце и му го покажав писмото со препорака од солунскиот валија, приговорил дека е ипремногу опасно да се оди во планините, оти врват разбојници а тој не може да превземи таква одговорност на себе. Потоа го замолив да ми додели пратња до Љумница каде сакам да останам подолго. На тоа одговорил дека таму нема војска и дека лесно можат да ме известат од селото. Тогаш ја изразив својата спремност сammiot да издржувам два човека, ама тој веќе ова не е во состојба да одлучи без валијиното одобрување. Накратко: создавал многу услови и огради што ме навело да му соопштам дека во 14 часот тргнувам, со или без сувариј, а и тој има обврска да ме подржи а не да ми создава препреки на пат. Со тоа го завршив разговорот и го напуштил. Во 14 часот дошле двајца суварии да би ме отпратиле за Љумница.

4. Влахомеглен, Љумница (26. април- 15. мај)

Патот за Гевгелија најпрво води во правец југозапад низ долината, потоа уз некој поток во правец Запад преку селото Моина и на крај према планините. На мое распращување за жителите на ова село, албанскиот кераџија од Гевгелија ми го дал следниот одговор:

- 'Овде живеат Грци, Бугари и Папистанци'.
- 'На кој јазик тие говорат' ?
- 'На бугарски, некои и помалку турски'

Под Грци тој подразбира бугарски приврзаници на Патријархот, под Бугари оние кои го признаваат Егзархот, а под Папистанци римокатлици.⁴⁶² Управо во Гевгелискиот округ римокатоличката пропаганда исполила голема умешност проширувајќи се веќе на осум помали заедници. На каков убав начин се подвижува оваа пропаганда покажува следната приказна која ја слушнав од веродостојни извори во Солун.

На некоја заедница и се потребни пари и таа испраќа своја делегација во Солун кај банкар. Банкарот захтева јемец и ги упатува кај конзулот, кој им кажува: 'Добро, да сте католици, нешто би можело да се направи, ама вака, не можам вас да ве приватам'

- 'Во срце одавно сме католици', одговориле селаните.
- 'Ако би донеле уверение од својот парох, тогаш би ви верувал'.
- 'Ама ние немаме парох'.
- 'Добро, ќе испратам еден'.

Парохот навистина доаѓа во селото и на селаните им го издава бараното уверение и на крајот добиваат позајмица.⁴⁶³

Да не би се престрашил селанецот, парохот му го остава истото уверение на црквата какво што и порано било, се придржува на православниот начин на богослужење и тек кога осети да освоил чврсто тло, почнува се да менува во складот со римокатоличките канони. Селаните повеќе не можат да се повлечат, оти се врзани со облигации.

⁴⁶¹ Муслиманскиот Влах бил Турчин, што важело и за други муслимани, а ова останало и во 20 век. Турци биле Албанците (Скиптари и Арнаути), авторовите Бугари...Пак, Грци, авторовите Аромуни, Бугари и Албанци. Меѓутоа, најголеми Грци биле само Власите, а и денес во: Грција, Албанија и Р.Македонија.

⁴⁶² Значи, Албанецот кој како муслиман бил Турчин, разбирал црковни народи: Под Патријархот во Цариград биле Грци, а тоа биле Бугарите од оставшината на Охридската архиепископија. Следат Бугари на Егзархот од 1870 година на оставшината на Охридската архиепископија од првиот милениум. И Папистанци на римокатоличката црква на Свети Петар од припадниците на оставшината на Охридската архиепископија-Јустинијана Прима-Павловата Македонска Црква а со примат пред Римската црква. Уште и Бугари како Муслимани=Турци. Нигде ги нема македонските Еладци, македонските Епирци (Скиптари и Власи), дури Арнаути, кои според него биле колонизирани 600.000 (Татари и Черкези): ЗЛО.

⁴⁶³ Католичка црква била злосторничка од 1071 година. Таа тогаш и денес е злосторничка, со пари... Таа место да се бори за равноправно обединување на христијанството, се бори за примат, без братска љубов.

Наскоро го напуштивме брегот на овој поток и тргнавме узбрдица под прилично голем нагиб и требало уште само да поминиме низ една мала долина да би стигнале во селото Љумница. По двоиполчасовното јавање конечно стигнавме на целта.

Одседнавме кај коцобашијата. Ни го препуштил дневниот боравок во кого ја проведовме првата нокт. Следниот ден (кај неговиот брат Стефу Бибе) пронајдовме еден собичок кој бил одвоен од стамбената зграда и тука се преселивме. Тоа била едина патосирана соба во селото, која, исто така, ја коистел владиката при прилика на задржување во местото.

Најпрво побарај од Накија темелно да се опери. Тогаш себе сме угодиле колку било можно. Поставивме маса и столица, мада уз нешто напор. Просторот, меѓутоа, бил толку ограничен да не би било места за некој трет, кога би ми се испружил. Тогаш се задржав три недели како би го спроведил своето истражување на популацијата, која ја откриј мината година во пролетта, наиме, да се запознам со нивниот јазик, обичаи, морал. Резултатите на овој боравок го објавив во своето дело: 'Влахомеглен', Лайпциг, 1892. и затоа овде се ограничувам на кратка информација.

Основен задаток на мојот слуга бил да се грижи за храната. Освен јаретина, јајца, млеко и пченкарен леб ништо друго не можело да се добие. Од време на време набавував подобар леб од Гевгелија. Мада односите биле далеку од пријатни, ипак најдував полно задоволство во своите студии на овој интересен дијалект, така да заборавив на непријатностите. Мојот домаќин Стефу Бибе како и неговите роднини Анастасиос Ставро од Љумница и Ставрачки Христо од Ланзија ми служеле како наставници од овој јазик. Повремено и други помагали. Првите денови на мојот боравок од голема корист ми бил и наставникот на грчката школа, кој ми помогнувал во утврдувањето на флексијата. Меѓутоа, насекоро е поставен за школски инспектор во Гевгелија и по своето повратување со ништо не можел да се покрени да продолжи да ми помогнува. Ама на ова не се завршило. На школските деца им забранил да доаѓаат кај мене. За ова имам да му заблагодарам на фанатизмот на господинот Кивернитис.

По само неколку денови проникнав во изговорот на овие луѓе така да можев добро да ги разбераам, како и тие мене. Иако Наки Аромун кој говори не многу со различен јазик од овдешниот дијалект, ипак му укажал предност на бугарскиот јазик. И по три недели боравок уште секогаш имав потешкотија со разбирање. Него повеќе го збунувало невообичаениот широк изговор на вокалите, туку непознати дако-румунски елементи. И госпоѓицата Маси од Гевгелија приметила да не може да ги разбере овие луѓе.⁴⁶⁴

5. Купа и Хума (2.- 10. мај)

Пријатна промена во мојот едноличен живот ми приредиле излетите во други влашки села. Оваа област е брдовита. Овој планински масив е составен од голи стени, кои се на поголеми висини прекриени со шума и по состав се варовнички, а на нив се наслонуваат седиментни стени од измешани шкрилци и глина. На некои места се приметува темноцрвено земјиште кое се користи за одгледување на пченка и подигнување на лозја. Најчест вид на дрво е црница која ги опкружува овие села, а често се сретнува и во самите села, со што ова темно зелено дрво прави пријатен контрас во однос на црвените црепови на куќите.

Во пратња на својот домаќин и Накија тргнав 2. мај во селото Купа, кое се најдува на 1,15 час во правец Југ. По преминување преку планинските гребени се стигнува во една длабока долина, која, нешто пониско, се спојува со најголемата источна долина Каракова. Самото селце Купа се приметува тек од непосредна близина. Тоа брои околу осумдесет куќи и е мошне сиромашко. Климатата е пооштра од онаа во Љумница те консенквентно одгледувањето на свилената буба помалку се исплати, а самото земјоделство и сточарство се безначајни.

Свртивме во куќата на месниот поп, чија жена била сама кај куќата. Мојата појава страшно ја преплаши, бидејќи сметаладека сум Турчин. Ова лесно може да се објасни ако се

⁴⁶⁴ Во Македонија, каде се говорат тн. словенски говори, тие како на еден јазик секаде се разбираат. Се истакна, дека Македонците говорот од Варна потешкото го разбираат, а Бригите=Брзјациите си општете на бригиски=брзјачки. Власите потекнале од бригиските=брзјачките простори кои повеќе не се разбирале со бригиските=брзјачки говори. Меѓутоа, Власите не се разбирале ни самите меѓу себе. Токму ова говоридека немало влашки говори, оти говорите меѓусебе се разбирали, туку влашки јазици, кои биле меѓусебно не разбирали. Нивната нерабирилост била само поради нивната повеќерасност, со различен број на повеќерасни зборови, како германските јазици кои исто така не се разбирали. Тоа е поради семитските и готските зборови. Токму во влашкото пелагиски јазик има семитски и арнаутски зборови.

знае дека секој сувар или војник така опходи према жителите на ова оддалечено село, како да се робови. Во колку нивните прохтеви не се исполнети, немилосрдно насртуваат. Човек мора да се чуди на тоа колку ретко се слушаат примери дека некој мачен селанец се ослободил уз употреба на сила.

Кога оваа сиротица ја ословив на нејзиниот мајчин јазик, нејзиното лице се разведрило. Наскоро стигнал попот кој меѓувреме ги молзел козите, и непослужил со свежо млеко. При прилка на растанокот го усреќив со нешто лековит прашаок за кој имал голема потреба.

Осум дена подоцна отидов на излет во Хума. Бидејќи патот за Хума водел низ шума, мојот домаќин, Стефу Бибе, не сакал да појде со мене од страв од разбојници. Како водачи ги поведов чуварите на селото, еден Турчин, и својот слуга Накија. Бидејќи добро се наоружавме, храбро тргнавме на пат. (Бибе=бибе; Хума=х ум-а; Купа=куп-а: с + куп = Скупи, Р.И.)

Во правец Север патот пополека се спуштал во една долина која е испресечкана со планински гребени, испод кои се најдува една друга долина према која се движевме. Го пре-газивме некој поток а потоа со серпентини се искачивме узбрдо. Кога успеавме на самиот врв, веќе бевме час време на патот, и го видовме Љумница во правец Југ. Одовде патот не водел во северозападен правец низ една храстова шума, потоа покрај скромни остатоци на селото Гушет, кое уште секогаш се најдува вирано на нашите карти. Луѓето одовде најголем дел се иселиле во селото Хума, ама полината на овдешните атари уште секогаш се обработуваат. Ова село е напуштено пред 80 години поради оскудица во вода. (Гушет=гушет, Р.И.)

По полачасниот марш доспеавме во Хума. Моравме да сочекаме некое време, па нас тек тогаш не одвеле во куката на бившиот коџабашија. Наки на ражењ испекол јаретина која ја понесовме, исто така леб понесовме, а домаќинот не снабдил со вино од местото.

Набрзина се појавил наставник на грчката школа, ама не бил расложен за пружање одговор. Нажалост, овде се пее само на бугарски јазик.

Ова село брои 70 куки, ама бидејќи во некој куки заедно обитуваат и по две или три семејства, во вкупниот број може да бидат и 700 жители. Местото, всушност, е чифтлик на некој Турчин од Солун. Главен извор на приходи на ова население се земјоделство, трговија со дрво, одгледување на свилена буба и, помалку сточарство.

Зад црквата се најдува едно возвишение од кого може да се види влашко село Коинско кое е оддалечено околу час време одење, а на час од него се најдува уште едно влашко село Сирминина.⁴⁶⁵ (Коинско, н=нј=њ, Коњско; Сирминина=сирм ин...: Сирма војвода, Р.И.)

Во повратокот го користевме еден директен пат, преку планинскиот гребен, кој го поминавме во доаѓањето. Овој пат, додуше, е понапорен, ама нешто пократок и поубав, бидејќи најголем дел води низ раскрсница со букова шума и пружа извонреден поглед со својата највисока кота. Родопите и планината околу Серес го заклонуваат хоризонтот, Вардар може да се согледа до своето устие, а за добра видливост се и белиите, блештави куки во Солун.

Е карактеристично и тоа дека може да се види голем број ливадите. Овдешните жители не ги јадат и одврататноста према нив е голема дури не сакале да ми дадат сад во кој би ги варел.

Во близината на Љумница патот стрмо се спушта во онаа иста долина низ која поминавме истото утро, а во селото стигнавме исто така со стрмен успон. За сето време на патот не сретнавме ниеден човек.

Ми останало да посетам уште две преостанати влашки села: Црна Река и Баровица.⁴⁶⁶ Оваа посета со именуваниите села ја поврзав со своето враќање, кое настапило 15. мај.

6. Црна Река и повраток во Солун (15.- 16. мај)

Како водач поново дошол турски полјак, додека коњи добивме од нашиот домаќин. Не е потребно посебно да нагласувам дека растанокот со јаретина и пченкарен леб како и со одвратните гамади не ми паднало тешко.

⁴⁶⁵ Се кажа: "наставник на грчката школа...овде се пее само на бугарски јазик"..."Зад црквата...vlaшко село Коинско...уште едно влашко село Сирминина". Авторот понатаму не кажува кој службен јазик бил во црквата. Па за него, тн.старословенски бил старобугарски јазик. Ништо не било спорно, ниту неговите Аромуни дошли на овие простори од исти простори, на народната=булгарната Охридска архиепископија. Немало ништо влашко, пред и по 1767 година, што важи со имињата на двете наведени села.

⁴⁶⁶ Стефу=Степу=степ у: степ=с теп-а; Бибе=бибе, Гушет=гушет; Хум=х ум; Вардар=вар дар; Род-оп-и... Гушет=гуш ет: Гуштер=гуш тер-а; Рептил=реп тил, реп (опаш) зад тил; крокодил=к рокот тил, о=а, д=т.

По еден час доспеавме во долината во правец Југ кој се спушта од село Купа. Погледот на потокот, чија вода се сурвала од вертикалните литици, живо потсетуваат на областа Верија и Воден. Ама овој призор, ипак, не е така величествен како кај Воден, мада карактерот на овој предел ипак е поегзотичен, самотноста не е ускратена, со што на посматрачот му остава впечаток чаролија. Неколку затворени воденици и сукнари даваат повремено присуство на луѓе во овој предел. (Воден од вода=в ода=оде=одес=одеш, Одеса, Р.И.)

Една мала пешачка стаза нас не водела узбрдо до седлото на овој планински гребен. Потоа скренавме десно, во шумата. Стазата постанувала се непроходна и морав длабоко да се свиткам како би ги избегнал ниските крошни на дрвата. Конечно, патот повеќе не можел да се препознае. Ама мојот Турчин упорно тврдел дека одиме во исправен правец, така да продолживме. Најпосле сретнавме турски селани, кои соборувале дрва и биле од селото Мада (Мајадала). Тогаш се испоставило дека се најдуваме на патот за одвлекување дрва. Правецот, додуше, бил исправен, ама нас длабоката долина не делела од вистинскиот пат кој во голем лак го поминува стрмиот обронок. Повеќе немало враќање. Пополека и внимателно се спуштавме во оваа долина, при што нас стеблата ни служеле како ослонец, така да се спуштивме а да при таа прилика ниеден коњ не се срушил.

Успонот, на другата страна, бил исто така тежок. Со здружени снаги моравме коњите час да ги влечеме час да ги туркаме, како преку према извадените пањеви⁴⁶⁷ или стени. Обливиени во пот стигнавме на врвот со кого набрзина се приклучивме на вистинскиот пат.

Овој пат нас не водел понатаму во таказваната 'Ладна долина' (Валеараци), низ која протекува жуборит поток обилен со вода. Се одморивме пола час во сенка буковина, како би се окрепнале со остатоц на храна од сношната вечер, која е припремена како опростувачка и на која се служела прасетина. И нашиот главен водач смело се служел иако, муслиман, му било забрането да конзуими свинско. Ама смешно изгледало неговото очајување кога случајно сознал дека јадел свинско месо, кое нему му имало вкус на јаретина.

Патот понатаму се криви по овие брда се до Црна Река. Растојанието од Љумница износи 3,30 часа. Во селото владеала голема ужурбаност оти била црквена слава. Ова го сватив како вистинска прилика да направам неколку снимки на плесачите, а вечерта ја посматрав свечената гозба на мештаните кои ја приредувала Црквата, ама, наравно, прилози во пари или намирници дале самите мештани.⁴⁶⁸

Отседнавме кај коџобашијата Христо Софче, мудар старец, кој нас не примил пријателски и срдечно. За послужување нас ни пружил се што може да се посака, само коначиште требало да биде на верандата, што не наишло на мое допаѓање оти ми било ипремногу ладно. Затоа се преселив во една новоподигната, а уште ненаселена куќа.

Најдувам дека овдешните жители генерално се покултивирани отколку мештаните на останатите влашки села на Каракова. Селаните се слободни (независни), имаат добра ораница, а одгледувањето на свилена буба е во полно процветување. Ако уште секогаш не застанале на зелена гранка, се криви само високите порези. 'Турците и владиката ги завлекуваат своите раце како би не исцицале нас, селаните', мислел Христо. Па ипак, уште секогаш не може да се распознае одреденото ниво на стандард, бар не во однос на други села.

Куќите се стамени, а меѓу нив е доста двоспратни. Облеката на мажите е иста како и кај Бугарите од равницата. Жените носат свилени мараму и кецељи, се украсуваат со венецијански златници кои ги називаат 'венедичко'.⁴⁶⁹ Посебно пријатен впечаток остава сепопријатна чистота, па дури иако таа повеќе е изразена отколку обично во овие празнични денови.

⁴⁶⁷ Пањ=Пан. Пак, Пан бил пастирски Бог и шумски демон. Ама и полски, чешки и словачки господин. Тој бил пелагиски=тн.словенски Бог. Пелагзи биле Еладците, Албанците и Власите- само свои изроди.

⁴⁶⁸ Авторот своето патување го завршува, а без тој да каже на кој службен јазик било во и на црквите. Тој многу убаво знаел, дека под Охридската архиепископија биле неговите Еладци, Албанци и Власи. Токму затоа тие како Ромејци до 1767 година друго и не можеле да бидат само Бугари, потоа само Грци. А па тој многу убаво знаел дека грчкиот, катаревуса, бил вештачки и книжевен јазик: без грчки народ.

⁴⁶⁹ Авторот говори за Венеција, Venetia, венедичко=венетско, а кое било пелагиско. Венетскиот јазик бил ист како на Антите и Склavinите. Склavinи во Македонија имало само до 836/7 година. Токму затоа во Македонија се внесол поимот склавина за област, која потоа изчезнува, а се омасовил поимот тема, од теме на глава, Македонците ги воделе Темените. Сé само злостор на берлинско-виенската школа. Следи да се каже, проклета да е оваа школа, како и другите европски сверски, кои го поделија народот.

Мештаните имаат, додуше, грчка школа, ама укажуваат предност на бугарската школа. Се заприметува почетокот на продорот на бугарскиот јазик и сигурно не ќе потрае долго и во Црна Река ќе биде исто како и во селото Баровица (на два часа одовде), каде само стари луѓе умеат да говорат влашки.

Овој јазик покажува некое останување во однос на оној од Љумница, а устоа е измешан со аромунски зборови.⁴⁷⁰ Ова е поради тоа, што еден број Аромуни слегува од есен од своите високи планини од селото Ливада и овде ја проведува зимата. Исто така некои девојки од Црна Рекасе мажени за Аромуни. Обратни случаеви никако не се случуваат. Аромуните се ипремногу поносни своите ќерки да би ги дале на некој земјоделец за жена, оти таа тогаш би моралада обавува напорни полски работи. (Власите биле само едно: овчарски народ, Р.И.)

Веќе следниот ден го напуштил ова село. Патувањето за Баравица, во кого населението готово потполно било бугаризовано,⁴⁷¹ не се исплатело, така ова го изоставил. Генерално: на обронците на Каракова постојат 11 села со околу 14.000 жители. На Влахомеглен, на западната страна, лежат: 1) Нанте, едино село со муслиманско население,⁴⁷² 2) Борислав, 3) Лунца, 4) Ошни. На источна страна лежат: 5) Љумница, 6) Хума, 7) Сирминина, 8) Коинско, 9) Купа, 10) Црна Река, 11) Боровица.

Она што го напишав на страница 53 и 54 на моето дело 'Влахомеглен', како резултат на моите истражувања за овој чуден народ во народ, на кого му дадов назив 'Мегленити' према истоимениот предел како за нив би имал посебен израз, не нашло ни на какво противење на критиката.⁴⁷³ Изузеток е претпоставката, која ја изнесов на 55. страница, дека тие се потомци на оние Бугари-Влахи за кои се слушнало во 12. и 13. век и кои по познатата битка на Амзелфелд се повлекле во планината Каракова. Јиричек изразил мислење во својата опширена критика во XV том 'Архив за словенска филологија', дека тие се Печенези кои царот Алексиј ги населил во провинцијата Моглена, по битката кај Хоиреноја и Аевуниона 1091. година.⁴⁷⁴

Ме радува дека со ова е пронајдено објаснувањето за карактеристичниот тип кој се јавува кај многуте Мегленити. Тоа што реков за Бугаро-Влахите со ова уште повеќе се поткрепува, оти со тоа отпаѓа едината резерва која би можела да се стави, а тоа е страниот тип кај еден дел на овој народ. Дека Печенезите навистина таму се населиле и нешто пониско кон Бугаро-Мегленитите, би можело да се прифати романскиот јазик само тогаш ако би се измешале со некој народ кој барем е иста бројност како и тие самите, а тоа заправо биле Власите, кои подоцна се населиле не само на подрачјето познато под називот 'Меглен', туку и по историчните обронци на планината, мешајќи се со затеченото население. Вотолку е повејатно дека Романите биле побројни, бидејќи јазикот има потполно романски карактер, а јас порадо би рекол дека носи романски жиг, а освен тоа, на 56. страница изричito реков дека ни цела една нивна половина укажува на некакваски тип.⁴⁷⁵

Христо Софче, мојот домаќин, ми ставил на располагање коњи и ме отпратил со својот син. Јававме побрдовите на Карака, која била под добро обработени лозја, а потоа во една длабока долина низ која протекува снажен поток. Долината ја поминавме на местото на усти-

⁴⁷⁰ Влашкиот јазик не бил еден, за сите разбирали, туку имало мноштво влашки јазици, со различен број на туборасни примеси, порадишто Власите меѓусебно не се разбирале. Следи тие, како и денес Германците, да не еден народ, туку мноштва народи. Германците се обединале со германскиот јазик кој за нив бил прв странски јазик учен во германските држави. А Власите се обединале со тн.грчки и се Грци.

⁴⁷¹ Авторот како Германец бил исполнетизиран, затоа што место тн.словенски=пелагиско пиши бугаризован, иако бугарски јазик немало се до 2/2 на 19 век. Пак, германска држава со народ исто така немало.

⁴⁷² Авторот вели муслиманско население без да го каже јазикот, дали на тн.Словени или тн.Несловени.

⁴⁷³ Критиката требало да биде од авторите на германската школа, кои не си го знаат своето потекло, а тоа биле само едно на Белци. Следи тие како такви да создават дури нов народ, во тн.словенски град, со тн.словенско име, од ведро небо паднат. Такви биле тн.Словени, од нивна тн.домовина скитска=готска...

⁴⁷⁴ Се потврдува, Бугарите биле Монголи со монголска овца со долга опашка на монголските Влахи, како онаа косовската на Арнаутите, кои биле Татари од Црноморието со Черкези од Кавказ. Нивни простори се на Татарите=Бугарите=Готите=Скитите. За смешното германско учење, тн.Словени потекнале од скитските простори. Од тие простори дошли и Печенците, кои се населиле во Меглен. Токму затоа авторовите мегленски Влахи биле со потемен пигмент а и со повеќе монголски зборови, порадишто нивниот јазик бил различен од јазиците на другите Власи. Како што Готите биле Германци, тие биле Власи

⁴⁷⁵ Влашкиот јазик бил романски (латинизиран тн.словенски) со монголски зборови, кавкаси, Арнаути.

ето на двата потоци и набрзина по тоа стигнавме во селото Гименџа. Останавме толку долго колку на ковачот му било потребно да ги поткои копитата на мојот коњ со ниви потковици.

Колку многу возбудување донесува доаѓањето на некој странец и колку веста за овој брзо се шири, може да се види по тоа што еден човек се сручил на мене кога одлучив да го продолжам патот и срдечно ме повикал на аромунски јазик да преноќам кај него, со што би ми укажала изузетна чест. Бил тоа Аромун кој се населил во Гименџа како трговец. Да порано не го најавив своето доаѓање во Солун, сигурно радо би го приватил неговиот позив.

Жителите на Гименџа, кое брои 450 куки, се Бугари, ама со голем дел предани на грчката партија.

Домаќинот ме прател до селото Горгопик. Оттаму се вратив да на коњот би отпатувал во Солун. Неговиот син тргнал со мене до железничка станица, која е оддалечена три часа од селото Гименџа.

Положбата на ова село е потполно погрешна вцртана на нашите карти а инаку топографијата на овој предел не е адекватно представена, иако ја допира железницата. Исто така, приближно можев да ги утврдам на картата сите оние места на кои многубројни потоци се вливаат во Вардар. Негде предвечер возот не довел во Солун. Ме примил слугата на мојот познаник и ме одведол во неговата кука.

Сега отпочнав да се припрема одењето. Наки мошне радо сакал со мене да тргне во Германија, ама не можело. Со него изузетно добро соработував на своите долги патувања. Не умеев подобро да го наградам за оданата служба туку да го поставам во положба поново да се бави со својот занает чевлар. Му врачив средства со кои можел да купи се што му е потребно за работа. (Скупи=с куп=кип=коп, Скопи=Скопие=Скопје, Р.И.)

7. Повраток, Јески (23. и 24. мај)

Во рано утро 23. мај отидов на железничка станица. Таму го сртнав својот познаник Лазариста, Фабреала, од Битола, драгиот, стар господин со кој заедно патував една делница на пат. На првата станица не напуштил Наки. Последните денови му приметив тага на неговото лице поради скорешното растанување. Растанакот со него бил тежок. Мада бев прожет со чуства на радост поради успешниот завршеток на патувањето и исполнување на неговите сврхи, ипак имав чувство која не обзема кога засекогаш го губите добриот, поуздан пријател. Тек подоцна приметив дека во мојот багаж ја скрил крпата од рачната работа и чорапи која ги исплетила неговата жена, што требало да биде мој спомен. со солзи во очите ми ја бакнал раката, ми посакал 'калембар' (срекен пат !) и тргнал на пат каде го чекал керација со нарачана и купена роба да би се вратил во Влахоклисура, на својата жена и дете. Да не го заборави своето 'фрате доктору' (ф=б, Р.И.), ги покажува неговите ганутливи писма, кои ги испраќа од време на време.⁴⁷⁶ Брзо ми поминало времето во разговор со овој стар г. Фабреала, кој станува во Битола од пред многу години, и кој усрдно се залага за подигнување на румунски школи.⁴⁷⁷ Сосем особено со жустринा говорел за 'Мацдиц Грекс', кои се крвни противници на Лазаристите, исто онолку колку францускиот народ гине за Грција. Во местото Градско слегол и се опростил со следните зборови на француски јазик: 'Дозволете ми Вас да ве загрлам'.

Гопчевата примедба дека езерото Аматово не може да се види од железничката пруга мошне ме чуди а бидејќи неговиот долг брег е прекриен со густа трска, сосема е природно дека површината на водата не се истакнува во прв план. Ама неговиот северен и поширок дел е потполно видлив. Гледано од возвишение, покрај Црна Река, се појавуваат две езера кои се споени со замочварено земјиште.

⁴⁷⁶ "Да би покажал со каков поетичен јазик можат да се користат и необразувани луѓе, наведувам во цитат почеток на едно писмо од 15. декември 1892. година во дословен превод: 'Драги брате Густаве ! Го примиш твоето писмо и слика Тебе и Твоја млада. Се работи само за едно мало парче хартија, ама за мене е тоа, не знам како би рекол со зборови, добро или благо, оти ми причинала таква радост, да не знам што да работам: дали да ја врамам, украсам со венец од вештачко цвеќе или со оние цветови од нашите планини во мај, исполнети со миамириси и сонце и прекриени капкички роса која се пресијаваат како дијаманти. Дали да ја покажам на сите свои пријатели, или да ја скријам и само да ја гледам зарачницата на својот пријател, кој има толку удел и во мојата судбина...'. (Само фрате=брате доктор-у, Р.И.)

⁴⁷⁷ Авторот говори за романски школи. А школи можеле да имаат кнежества=држави: Србија, Романија, Грција и Бугарија, никако Македонците во Османова Македонија, не дај боже Власите во Македонија.

Вредна е напомена и тоа дека таму,каде со вода богата Црна Река се влива во Вардар, значи во близина на жел. станица Градско, е населен еден Германец од Хајлброн (во близина се рушевините на античкото место Стоби) кој веќе 6 година управува со едно големо земјоделско добро. Со него се сретнав во возот, бидејќи сакал да отпатува во Велес,⁴⁷⁸ на сточниот пазар. Ми рекол дека сосем е задоволен со овдешните односи и да обавува добри работи. Да сигурносните прилики се поповолни, тогаш селското население би се иселувало во Македонија а не во прекуморските земји. Не би воопшто оскудевало во простор. (Стоб-и, о=а, б=п, Р.И.)

Возот потоа поминал покрај Велес, кој лежи во долината, во кој се населени преку 50 аромунски семејства кои се спротиставуваат на бугаризацијата. Во Јескиб пронајдов извонреден смештај во хотелот на Италијанот Дуретија, кој е оженет со Германка.

Мојата прва посета била резервирана за австрискиот конзул господинот Шмук, кој ме примил исто онака љубезно како и неговите колеги во Битола и Јанина. Во своето порано место на службување, Скутари во Албанија, научил да говори албански јазик. Таму, исто така, таму го запознал нашиот албанолог, господин Густав Мајер, ама жали што овој боравел во Скутари само еден ден.

Запрашан што мисли за Гопчевиќ, одговорил дека мисли дека овој никогаш не боравел во јужна Македонија каде г. Шмук бил стациониран подолго време. Тој, изразува своја сумња во вистинско постоење на господин Петров на кој Гопчевиќ му посветува смешна улога во својата книга: 'Стара Србија и Македонија'. Дури и бугарските наставници од Солун се расправшуваат за овој наведен Бугарин Петров, ама неуспеале да го утврдат неговиот идентитет. Никогаш во германските книжарници не се појавило некое дело кое под плашт на наука изнесува толку многу лаги во светот, како што е напишано во високопарниот и со дел во ма-лициозниот тек на оваа книга, која ги разјарува читателите со своите бесрамни судови за та-квите заслужни луѓе, како што се Барт, Гризебах и фон Хан. Не најдувам за потреба да се вд-лабочувам во ова, оти на познавачите проблематиката одавно им е позната да оваа сплеткана работа всушност е обичен тенденциозен натпис. (Книгава на Вајганд е исто така, а и тој, Р.И.)

Следното утро го искористив да се прошетам во градот. Базарот и улиците изгедале исти онака како и пред 4 години. Ништо не се изменило. На повратокот во хотелот приметив две Циганки украсени со лисја и цвеќе, кои освен тоа готово ништо немале на себе, како одат од куќа во куќа, играат и пеат песми во кои се повикува дожд. Се поливаат со вода а потоа си одат. Една старица собира поклони. Исти овој обичај се најдува и во Румунија под назив 'па-паруда', кај Јужните Словени и Албанци се познати како 'додоле', а кај Грците и Аромуните 'пирпируна'.⁴⁷⁹

По ручекот, кој го припремал г. Шмук, заедно отидовме на железничка станица, каде веќе биле собрани Германците вработени на железница. Г. Шмук ме отпратил до периферната станица во Јескиб.

Дали било жешко или столно вино кое го пие, воглавно, одма чврсто заспав кога се испружив на клупата на празното купе. Ме посети богочестие на сонот- Хипнос и ме опседна со призорот кој не сакам да му го скратам на читателите.⁴⁸⁰

...Лежев испод некој жбун скрај на една ливада и оттаму, неприметен, ја посматрав играта на неколку младинци, кои, изгледа, ги надзорил некој стар војник- инвалид со дрвена нога. Моето внимание најпрво било усмерено кај оној младинец, кој очигледно, играл главна улога. Бил чудновато украсен. На главата носел еден златен, сјајен шлем на кого се виорела сино- бела перјаница. Неговата сомотска јакна имала модерен крој, ама панталоните биле искинати. Одел на високи штулови кој умешно ги користел. Неговиот звонлив глас одзвонувал наоколу, често се приближува на инвалидот уз потсмев, а кога овај би се фатил за стапот, брзо би се оддалечил. Во неговото друштво се најдувале уште двајца младинци: еден бил сна-жно момче облечен во фустанела, а други пониски, со бистри очи, облечен во бела волнена

⁴⁷⁸ Велес=Велс; Англи=а н гли=гели, гел=жел, желба; Лондон=лон дон...; Фриги=Бриги...; Бриг=Бриж...

⁴⁷⁹ Значи, Романците, Јужните Словени, Албанците, Грците и Власите имале исто потекло, на Белци, со тн. словенски јазик: папаруда=па паруда, пирпируна=пир пируна, додоле... Ама паруда=пирена=перуна. Се гледа дека се работи за тн. словенски Бог Перун, кој го имале и Етрурците, кои биле Венети=Илири, создавачи на Рим. Пак, Богочестие Перун бил Зевс=Св.Илија. Тој бил носител на дождот, грмежот, пир итн.

⁴⁸⁰ Хипнос=x и пнос, спнос=спанос, поспанос=поспаност; спан без п сан=сон=сонте=сонце е светлина.

одора и во раката држел стап. Двата одушевено го посматрале младичот на штулите и се повиновале на секој негова наредба. (Панталон=пан та лон, налон=на лон, Р.И.)

На сосем друг крај на оваа иста ливада се најдува еден стасит младинец со дебели, црвени образи марливо работејќи на бавча, кој не дозволувал да го ометаат во работата без обсир што често му се приближуваше и годеле со камења и земја. Неговото стрпение останатите ги охрабрувало. Него го посматрал еден младинец, му помогнувал со време на време, ама кога другите се оддалечиле да би се посоветувале како поуспешни да го ометуваат, и овој посматрач им се придружил. Тогаш овој младинец со полни образи приметил што му се спрема, ама изгледа дека не се боел. Зел една сирова батина, ја изделкал, а тогаш мирно чекал што ќе се случи.

Се подигнав од своето место како подобро би можел да ја посматрам борбата и се преближив на нејзиното поприште. Здружените противници се примакнале, кога одеднаш ме фати за рамо, а гласот на стариот војник прозбори во моите уши: 'Тескерет, ефендим' ('Пашош, господине')

'Што е сега па тоа?', помислив, а уште еднаш слушнав јасно и гласно: 'Тескерет, ефендим' и пробудувајќи, видов човек во униформа у фес кој ме дрмал за рамо. Сме биле на турско-српската граница.⁴⁸¹

ПРВИ ПРИЛОГ

1. Тип 2. Гестови 3. Носија 4. Положба на селата 6. Градење и уредување на куќите

1. Тип

Бидејќи во своето дело 'Аромуни', II том, поблиску го објаснав карактерот, навиките и обичаите, ми мостанало уште само да објаснам надовршната манифестија. Се работи за позната појава локалното население во измешана средина со сигурност да не може да се распознае на кој народ му припаѓа секој негов сограѓанин, дури иако народната носија не претставува подлога за такво мислење, додека странецот залудно бара некоја карактеристика која би му преставувала критериум за ова разликување.⁴⁸² Ако ова локално население се праша, кој се тоа карактеристики по кои едни се разликуваат од други, обично се добива одговор дека е тоа она што се гледа. Ваков критериум, ипак, би морал да постои оти, инаку, не би можело да се распознае нечија национална припадност. Би било неможно да се наведе само една едина карактеристична поединност. Со поинтезивно општење во подолг временски период внатре на еден народ се создава, од сумата на она што е видено, една престава во која сите овие поединости се содржани, а се сведуваат на тоа: каков се раст, кој им е израз на лицето, кој е начин на говорот, начин на исполнување на гестови, од..., така во дадениот случај, без размислување, може да се рече на која националност припаѓа некоја особа. И јас сум го поминал истиот развиен пат, оти кога прв пат дојдов во Битола, се чудев со каква сигурност на мојот приятел може да се распознае националната припадност на секој поединец, а веќе кога ја напушташ Турција и самиот бев во состојба исто така да бидам сигурен. (Нема национален ген, Р.И.)

При прилика на повратокот во Германија, се шетав по улиците на Ниш со германскиот секретар на конзулатот и во таа прилика го запознав еден човек во српска народна носија,

⁴⁸¹ Густав Вајганд пиши, "Власите на Балканот, кои подоцна се преселиле на север"..."музиката и танците на Романците говорат сосема определено за нивниот балкански производ", а имињата "се еднакви кај Албанците, Булгарите (Бугарите и Македонците, Р.И.) и Романците. Бесспорно Романците биле најтесно поврзани со балканските народи"..."Навистина мажите се држат доста ладнокрвно, но жените гласно ги оплакуваат мртвите. Тоа важи не само за Словените, а и за Грците, Албанците- христијани и Армани". Ова тој го пишува кај Траките. Според него, Траки биле Романците, Власите и Албанците. Значи, овие со Словените и Грците биле и опстоиле еден народ. Ова не важи само за Албанците- Арнаути (мухамедани) од Кавказ и Црноморието, со монголско потекло. Нивна домовина била онаа на тн. Словени, северно Дунав. Пак, Заткарпати има четири страни, а руски Заткарпати биле Балканот (Илирија). А за киевскиот свештеник Нестор (11-12 век), Русите потекнале од Илирија. Па таа била на Балканот.

⁴⁸² Пастирите=Чобаните=Власите=Влахите биле само тоа што стои во нивниот наслов. Токму затоа тие во ништо друго не се разликуваат од сточарите (говедари и свинјари). На претходната страна 212 е слика на овчар облечен во бело, со црна капа, прн појас итн. Белата боја била од белата боја на руното. Кај, каракачанскиот сој на овцата прamenка бојата била црна. Се е јасно.

кој продавал колбаси.⁴⁸³ Одвај потполно го согледав а веќе на својот пратилец му реков дека тој е човек Цинцарин (Аромун). Овој во тоа сумњал и го запрашал својот познаник, кој му доаѓал во пресрет, за мислење, а овој исто така бил на мислење дека се работи за Србин. Одма потоа му пријдов на овој човек и му се обратив на аромунски јазик. Озарен, ми пружил одговор мислејќи дека сум негов соплеменик. Подлога за ова не ми пружиле ни јазикот, ни носијата ни занимувањето на овој човек, што значи дека тој бил тип, кој ми пружел да го распознам како Аромун.⁴⁸⁴

Да што попрецизно би можел да го студирам нивниот тип, превзедов бројни мерења на почетокот на своето патување. Пронајдував долги и кратки черепи и премини во сите варијанти. Меѓутоа, кај измешаното население, како што е тоа случај на Балканскиот Полуостров, ваквите мерења немаат смисол, по мое мислење. Ова мерење би морало да се спроведе масовно, оти од поединечни не би можело да се изведат конкретни заклучоци.⁴⁸⁵ Она што генерално може да се рече е следното:

⁴⁸³ До северно од Ниш била античка=етничка Македонија, чиј говор, песни, игри, носии...се македонски, никако српски. Токму затоа меѓу државата Србија и кнежеството Бугарија се расправало за тие простори. Бугарските автори кажувале тоа биле бугарски, а српските српски, што пишел и Вајганд. Пак, српскиот јазик на Вук Каракиќ бил тн.старословенски, за кого српските автори кажуваат, тој бил стариосрпски, а Бугарите старобугарски. Всушност, тој бил само македонски, на Македонецот Константин Филозоф. За ова е пишено во претходната моја книга, како и дека Македонија била Балканскиот Полуостров, што го променала берлинско-виенската школа во 1809 година. Па тогаш немало германска држава, нити државен германски народ. Франките како католици им биле соседи на Македонците, и тоа до реката Дунав. Во WESTERMANNS ATLAS ZUR WELTGESCHICHTE, 1956, стр. 61, околу 1000 година...

⁴⁸⁴ Според Вајганд, во фуснота 486, што го пиши во "Етнографија на Македонија", сите биле со исто потекло, а од нив се разликувале само Арнаутите, кои биле монголски наследници. Во монте фусноти наједувам мноштво автори, кои пишат, на Балканот се говорел пелагиски=варварски=тн.словенски, а Еладците, Албанците и Власите биле Пелазги, потврдено од нивни автори. Во прилог се наједува следниот мој мозаик: За Марин Барлет (16 век) тн.старословенски бил илирски јазик, а во Епир била Арбанија. Епир бил македонска земја, а Македонија имала повеќе земји. Бидејќи и Арбаните биле на илирските простори, во 1745, односно 1747 година при Дворот во Виена е отворена Илирска Дворска канцеларија. Ова објаснува, тогаш Арбаните говореле илирски=тн.словенски јазик. Германецот Јохан Годфрид Хердер (1791) за Словените пиши: Вие "ќе смеете да ги користите своите убави краеви од Јадранско Море до Карпатите, од Дон до Молдава како сопствена своина". Во 19 век Рене Миле напишал дека се зборувал ист јазик од Црно до Јадранско Море, па "од Варна (на Црно Море) до Рагуза (Дубровник на Јадранско Море)" на словенски. Сипријан Робер, во 19 век, пиши дека Албанија им припаѓала на Словените. Тоа говори дека таму се говорел словенски јазик. Макс Фасмер вели: "Резултатите на истражувањата за Словените во Албанија се најдуваат во согласност со нашите заклучоци за јазичното место на Словените во Грција". На ова би требало да се надоврзе и Фалмерајер (1830), според кого Хелените биле словенизираны. Значи, тие биле Словени. Хан навел: "и Тоските и Гегите, знаат дека во селата и градовите во кои денес (1856 г.) живеат, пред нив живееле Словените". Според А.Селишчев, во Албанија се зборувало словенски јазик. Прајс докажува дека "многу албански топоними биле од словенско потекло, дури повеќе, дека и Албанците водат потекло од Словените, така нивната теорија за тоа дека како народ биле од несловенско потекло ќе биди, буквално, смешно". Со ова се потврдува дека Скиптарите немало ништо свое посебно, како и дека тие биле само тн.Словени. Се кажа дека поимот Словени бил синоним на Илири. Ова било повод Илири да бидат Русите, Србите, Бугарите, Хрватите и Словенците, со својот Хомеров јазик. Вакви биле и Скиптарите, што важело и за Власите. Се ова говори, тогаш немало Еладци, Романци, Унгарци, Турци, Албанци и Власи. Пак, до денес нема ништо влашко.

⁴⁸⁵ Авторот потврди, немало влашки череп. А и неможело да има, кога антропологијата е расистичка наука, со погрешна метода, не се оди на F-тест, туку t-тест, што не е дозволена. За антрополозите исхраната, почвата и периодот не се битни. Следи, антропологијата да е 100% расистичка. За доказ, дека чеџепот не е одлика на народ, истакнав нема национален ген, е следниот пример: Петар Лончар (1961), "Историја на античките Грци", Универзитет во Скопје, зборува дека "антрополозите констатирале дека во Старата и Средната минојска епоха жителите на Крит повеќе биле долихокефали; дека во Доцненската минојска епоха бројот на брахицефалните на Крит многу пораснал, а бројот на долихокефалните опаднал. Мезокефалите во сите минојски епохи се добро застапени". Од наводот на авторот произлегува дека климатот се променувала, таа била се потопла и потопла, со послаби ветрови. Исто тоа се однесува за пигментот, кој е потемен во зависност од изложеноста на сонцето, што е потврдено со Критјаните. Дјурант пиши: "Нивната кожа при пороѓајот била бела. Дамите, кои се држат во лад, имале светолтен, конвенцијално бледило; ама машките, кои на Сонцето создаваат богатство, така се препламнати и

Постојат два типа, кои ми се посебно воочливи и кои готово исклучиво се јавуваат кај Аромуните, мада оние никако не чинат мнозинство население. Првиот повеќе се сретнува на Север и за него е карактеристичен главниот тип: натпросечен раст, често стасита градба на телото, избочено, високо чело, груби црти на лицето, голема уста, сиви браун очи, густи обври, голо лице или со бркови, покрети спори, готово достоенствени. Уз ова, уште и глас чиј звук неодоливо потсетува на тон труба.⁴⁸⁶

Другиот тип се сретнува повеќе на Југ, и тоа во племето Фаршериоти. Растот е испод-просечен, стасот е широк со снажни гради, глава е повеќе 'кошкаста', чело ниско, косата е црна или темноруса,неретко кадрава, обври густи, црни, очите се бистри и севаат лукаво, движењата се брзи и енергични, а бојата на кожата повеќе преоѓа во браункасто-жолта. Поредувањето со римскиот легионар сосема е на место.⁴⁸⁷

При таа прилика може да се констатира и сите можни премини. Генерално, овие луѓе не се толку високи како Гегите, ама се повисоки од Бугарите. Нивното лице е повеќе издолжено, додека лицето на Бугарите повеќе окружло, што е далеку воочливо кај женскиот пол отколку кај машкиот. Не се реткост ни ригокоси поединци, а уште малку синоки. Еден единствен пат и тоа во Триколи видов еден изразит белец ('флор'), тоа бил дечко од 14 години. Мојот слуга Наки знаел за уште еден пар такви случаји.⁴⁸⁸ Во трети разред на аромунската (романската, Р.И.) школа во Верија спроведов истражување на узорок од 36 ученици и на основа на своите белешки ги изнесувам следните резултати кои се сведени на просек:

Коса: црна 2, црномањести 11, темно руса 17, светло руса 4, смеѓи.

Очи: црни 2, браун 26, сиви 2, светлосиви 2, сини 4.

Нос: прав 34, туп 2.

Уши: со сраснати ресници 5, без ресници 2, останати без особеност.

румени, да Грците ги викаат како Феничаните Phoinikes- пурпурни, црвено-кожци. Главата е повеќе долга одколку широка, цртите се оштри и префинети, коса и очи сјајни, како кај денешните Италијани. Овие Критјани очигледно се огранок на 'медитерanskата раса'": Phoinikes, ф=в, воиникес, војник црвен.⁴⁸⁶ Наведеното биометриски не е потврдено, е наполна неизбидност. Ова самиот го потврдува, кога тој наведува: "Да што попрецизно...превзедов бројни мерења...долги и кратки черепи и премини во сите варијанти...кај измешаното население...ваквите мерења немаат смисол, по мое мислење. Ова мерење би морало да се спроведе масовно, оти од поединечни не би можело да се изведат конкретни заклучоци"..." Постојат два типа, кои ми се посебно воочливи и кои готово исклучиво се јавуваат кај Аромуните, мада оние никако не чинат мнозинство население". Значи,тие биле според условите на живот, а и бесмислени.⁴⁸⁷

⁴⁸⁷ Важи предходната фуснота. Како појужни помали и потемни. Помалите се со помала релативна површина на кожата по килограм телесна тежина. Следи тие да се потемпераментни и поенергични. Па затоа неговите Фаршериоти се без значење. Без важност е и неговиот: "римски легионар". Од Италија на Балканскиот Полуостров нема инидно домашно животно,туку апенинските се со балканско потекло.

⁴⁸⁸ Авторот е неизбиден или лаик за антропологија: тој говори за повисоки Геги, кои живеат на Север, што е нормално. Меѓутоа, Гегите за кои говори во "Ентомографија на Македонија" се разликуваат од Тоските. Вајганд говори: "Меѓу Албанците во Македонија преовладуваат мухамеданите- Гегите. По малку се христијаните Тоски, затоа што турската власт е овластена за наслување на мухамеданскиот елемент. Не како етничка општност туку за омалуваженоста во споредба со Турците. По право и обичаи, кои со мухамеданите се тесно поврзани со религијата, тие се поврзале кон едноверниците, така што разликите остануваат незначителни. Во општо едно е сигурно, христијаните во Македонија повеќе сакаат да имат работа со турските чиновници, отколку со албанските. Последниве се огледаат за жестина, безсрдочност и алчност. Во општо се поинтилитетни, посрдечни и поенергични. Не само во минатотот, но и во поново време Турците им се должни многу на енергичноста на албанските Геги, на интелигентноста и подвижноста на Албанците- Тоски. Во рамките на ова книга воопшто не е предвидено да застаниме подробно на ова прашање, а да го разгледаме поблиску народниот карактер на Тоските и Гегите. Во секој случај не само по јазик, обичаи, носии, физички одлики, но и по карактер Тоските и Гегите се доста различни. Самите Албанци кажуваат за различните племиња". Бидејќи во 17 век во Северна Албанија биле населени Монголи, Севернаците биле понеинтилитетни. Меѓутоа, тој никаде не ги наведува Чиркезите и Татарите. Следи тој патувањето да го пресипи и да го разбудат...во Ниш, а Монголи се населени меѓу Ниш и Шар Планина, а тоа биле 600.000 (100.000 Татари и 500.000 Чиркези), и тоа по Кримската војна. Неговото "пресипување" мора да се однесува и на Власите=Овчарите, кои како планинци се повисоки од низинци Бугари, вториве биле сточари, а не овчари. На планинците, каде е поветрено, черепите се подолги, како во спротивност на низинците, Бугари, позаокружени, сточари (говедари свињари) и земјоделци. Другото од авторот наведено не е закономерно, поради што е пренеизбидно.

Боја на кожа: темна 17, светла 19.

Со текот на времето косата постапува потемна, така да овој однос повеќе се померува во корист на црномањаците.

Тоа што е заедничка карактеристика на сите Аромуни и по што најлесно можат да се распознаат се гледа кај очите кои добро се вовлечени во очните шуплини. Лицето никога не-ма тап, празен израз, кој често се сретнува кај словенските селани или кај Гегите,⁴⁸⁹ туку на-против: израз на мудрост, чврста решеност, одважност, промисленост, а од очите често сева лукавство и подмуклост.⁴⁹⁰

Жените често се оникни и убавки, имаат издолжено или овално лице, слаборазвиени гради и благ израз.⁴⁹¹

⁴⁸⁹ Според авторот, Романците, Албанците (Тоски и Геги) и Власите биле Траки. Пак, Траките како Белци имале тн.словенски јазик. Значи, тие биле и тн.Словени. За да се потврди, дека авторот е про-изволен и злонамерен, е следниот мој мозаик: Според Мела Помпониус (1 век н.е.) во Тракија, која се простирала помеѓу Црно Море и Јадранско Море, па помеѓу Дунав и Егејско Море, се говорело со ист јазик, што докажуваат сочуваните тракијски зборови. Во 19 век Рене Миле напишал дека се зборувал ист јазик од Црно до Јадранско Море, па "од Варна (на Црно Море) до Рагуза (Дубровник на Јадранско Море)". Италијанецот Апендини (1769- 1837) тврди дека јазикот на Траките е ист тој илирски јазик кого тој го научил во Дубровник. Себастијан Долчи (1690- 1777) од Дубровник наведува дека така од самата положба на илирските племиња (заклучуваме) дека еден ист јазик бил кај Илирите, Македонците и Епирците. Страбон говори дека "Илирите и Траките не можеле да бидат туѓи едни на други ни на никаков начин, оти двата рода биле со исто потекло, а освен тоа исто така имаат исти обичаи и уредување и ги почитуваат истите богови". Овде се употребува два рода од исто потекло (народ). Шулц пиши, Полибие докажува точно и дополнува, дека илирскиот јазик е исто така македонски дијалект, а и тракискот јазик. Значи, илирскиот и тракискот биле македонски говори од Хомеровиот=тн.словенски јазик. Артур Вајгал (1880-1934) пиши: "имало далечно родство меѓу нив (Македонците, Р.И.) и северните Грци", кои дошле од истите места. Велс наведува дека фригискиот јазик бил скоро ист како грчкиот и македонскиот. "Од многуте таинствени обреди, што завладеале во познатата доба на Атина, биле по свое потекло фригиско (ако не трачко)". Херодот пиши: "народот на Атина и Атика бил пелагиски. Еден Трачанин тврдел во разговор со еден Атињанин дека тие во минатото биле браќа од иста крв". Ова означува дека народот во Атина и Атика бил еден, Пелаги, како што биле Трачаните. Според Јустин, Александар "ги обиколил своите и на секое племе му се обратил со различен говор". Ова било на Илирите и Тра-акијците, Грците и Македонците. Густав Вајганд (1860- 1930) пиши: На Македонците "јазикот звучи ка-ко илирскиот...Некои племиња произлегувале од Траките ...след тоа на прво место се Пеонците...други племиња...спаѓаат кон Илирите". Бидејќи во Македонците учествувале Илирите, Траките, Пеонците, сите тие говореле Хомеров јазик. Исто така, тој не правел разлика меѓу Далматите- Илири и Далма-тинците- Словени и тој нив ги нарекувал Далмати. Шафарик вели: "по масовната колонизација Слове-ните се измешале со староседелците, со Илирите, Либурните, Венетите, Десаретите и со Трибалите, оти биле еднородни браќа". Според него, "Староседелците и новодоселените зборувале на ист словен-ски јазик со малку различни дијалекти. Меѓутоа, со време се слеале и се изедначиле во јазикот". Значи, дојденци=домородци. Шулц продолжува, дека денес Србите и Булгарите се блиски крвни сродници, на ист начин биле крвно сврзани и Илирите и Траките. Ова ни говори дека Траките, Илирите, Македон-ците и тн.Словени биле еден ист Хомеров народ. Вајганд истакнал: "Правата линија од Милановац на Дунав низ Ниш кон Охрид е приближна граница меѓу Илирите и Траките во древноста, меѓу Србите и Булгарите во средновековието". Со ова се потврдува, како што било во старата ера, тоа опстоило во средновековието, значи денес. Аму Буе пиши: "Најдобар германско-српски речник е оној што излезе со кирилско писмо во 1790 година во Виена, кај Karzbeck, со наслов Deutsch u. Illyrische Woerterbuch". Овде илирскиот бил српскиот. Милутин Миланковиќ вели: "Во свидетилствата на школата во Винковци се споменува како наставен предмет и 'илирски' јазик, а во сведоштвата на реалката во Панчево 'српски' јазик". Според Барлетиус, во 16 век илирски=тн.словенски. Следи Грци, Албанци и Власи се одродени тн.Словени. Тоа било со дворасните коине и латински..., како и со арнаутскиот, а Арнаути=Готи=Скити.

⁴⁹⁰ Одликите се на планинци, овчари, но не и на низинци, кои се сточари и земјоделци, презафатени со своите секојдневни работи во текот на сиот свој живот, па следи без мудрост...лукавство и подмуклост.

⁴⁹¹ За да ја потврдам неговата произволност е следното: Антропологијата употребува поими доликоце-фални (долихоcefalni) како долгоглав кога главата е отприлика за четвртина поголема од ширината и брахицефални (брахиоcefalni) за кратка глава со ширина на черепот бар 4/5 од долнината. А ова го истражувал Р.Андерс. Тој ги делел белите луѓе по облик на главата на: долихоcefalни и брахицефал-ни. Според него, Словените повторно се нашле меѓу Монголите...Монголи биле Арнаутите=Гегите. Сл-еди тие во Албанија, Косово, Р.Македонија да имаат кавказги черкески издолжен череп и црноморски

2. Гестови

Воопшто земено Аромуните гестикуираат жустро, додуше не во таа мера како Грциите, ама во секој случај повеќе отколку Бугарите, Албанците и Турците. Јазикот им е гласен, вомногу своников, а мускулатурата на лицето во таа прилика е во живо движење. Со пополека движење на главата, споено со подигнување на обрвите, има значење негација, додека пополека свртување на главата во страна значи афирмација, 'да', што е заедничко со останатите балкански народи,⁴⁹² исто како и позив дека ќе се дојде поблиску, што се покажува со подвижување на длакната на раката. Посебно го воочив едно движење на раката, кое се јавува само кај нив, бар колку мене ми е познато, и има значење 'баш ништо'. Ноктот на десниот палец се става на внатрешниот дел на горниот ред на заби и при таа прилика се произведува тон карактеристичен пуккање на ноктот. Ми било тешко да наведем уште некои надворешни манифестации а да не укажам на облека. (Сé беззначајност за народ, а тие биле овчари, Р.И.)

3. Носија

Не постои повеќе една општа униформна национална носија, облеката се разликува по област и племе, ама ипак може да се говори за аромунска носија ако се има во вид на пастирската популација, чиј истовиден начин на облекување укажува на постоење на некогашна единствена народна носија, која ги разликува од останатите народи. Оние Аромуни кои со природа на трговски занает боравеле подолго време на страна, ја превземаат странска носија од работниот обсир и се задржуваат и кога се вратат во својата домовина. Имотните трговци носат франечка облека.⁴⁹³

Се што аромунскиот пастир носи од облеката е домашна изработка, освен фесот. Кога немаат друга работа жените, ама и малите девојчиња, земаат преслица и вретено и предат волна, памук и лен. Жените исто така вршат белење, боене и ткаење на предиво. Кошулатата ('камеаша') е ретко од чист лен, а најчесто е помешан со памук. Кај машките тие достигаат до колена, а кај жените се спуштаат уште пониско. Во горниот дел таа се затвора со крагна, која е украсена често со рачна работа ('кукот'). Машките, кои многу време проведуваат надвор, обично испод неа носат уште една кошула од волна ('фланела', 'фанела', фаршериотска 'фанеауна'). (Фанелауна, без л, фанеауна=фанеа уна=вұна=волна, тн.словенско, Р.И.)

Преку оваа кошула се носи елек ('цимандане') од волна или памук или некој пуловор ('јиелекие') кој често е украсен со вметок од плетиво. Преку тоа се носи 'цитине' или 'штууне' еден отворен капут без ракави кој кај Фаршериотите секогаш бела боја, а достига до колена. Во некои краеви се сретнуваат 'штууне' црна боја со украсни траки во црвена, сина или црна боја. Овој одевен предмет не го носат само машките, често го носат жените, ама во тој случај секогаш темна боја. Воколку капутот е изработен во облик на цакет, тогаш има и ракави и тогаш се назива 'кундуш' или 'шкурт'. Овие одевни предмети чврсто се држат уз телото или едни за други со кајш 'бран' од црвен или син материјал, а понекогаш и од свила. Преку овој кајш се најдува уште еден кајш од кожа со цепови ('чилахе') во кој се става пиштол и слични предмети. Воколку 'штууне' има исечени ракави кои висат од рамењата, тогаш овој одевени предмет се назива 'думумич', додека под називот 'дулум' се подразбира црна штуна со кајш и ракави.(Тн.словенски поими.Следи дулума=долама=далма=Далматика,царска наметка, Р.И.)

Панталоните воопште на спаѓаат во аромунска носија, туку се работи за пар памучни (ланени) гаки ('пареклие де донури' или 'измеане') кои се завлекуваат во долги, бели, ретко темни чорапи ('чаарик') а испод колено се врзуваат со црвена трaka ('калџавета', 'вuveата') со киќанка. Ова кошула, испод појасот, се носи така да ги прекрива гаките, те. е видлива, направо воколку шигуната е отворена. Бидејќи е широка и набрана, оддалеку се остава впечаток како и албанската фустанела. (Со наводите се потврдува, дека облеката била брсјачка, која се гледа денес во брсјачките играорни групи. А Брсјаци се и Албанците, Р.И.)

татарски заокружен череп, со дебело влакно на косата, темен пигмент на коса-кожа-очи, со повисоко учество на крвната група В, ДНК- монголска близнак, подмуклост и крволовност, а потврдено и во 21 век.

⁴⁹² Балканските народи тн.Словени и тн.Несловени биле и опстоиле еден народ Белци, исполитизирани.

⁴⁹³ Авторот потврди, тие биле пастирски=чобански=овчарски народ, чии трговски традиции ги превзееле франечките. Ама тие биле и Грци, а и Романци. Значи, сé и сéшто, на крајот ништо, без народност. На оваа страна 216 е слика:"Носија на чобан од спреда, бочно без капут". Па се тоа било само овчарско. Авторот што говори за типови, гестови, носии...се зависно од положбата, па следи положба на селата...

Жените генерално носат испод оваа шигуна сукња ('фустана') најчесто од црн материјал, а само Фаршериотите оние од темносина со неколку бели попречни пруги. Преку оваа сукња се најдува една шарена, волнена кеџеља ('поала' или 'пудиао') која, меѓутоа, не е причврстена за кајш туку за шака пониско од него, ама повторно со еден посебен кајш ('писка') со широко, уметнички изработена, сребрена шнала.

Како заден одевен предмет на машкиот носи еден мошне тежок капут од волна ('са-рика') која е тесен во струкот, додека долниот дел е широк набран. Овој одевен предмет е отворен од предна страна, ама не е толку долг како шигуната. Обично е црвена боја, а кај Фаршерната бела боја со долги волени реси ('флок') према внатрешната страна. Ракавите се или исечени и лабаво висат према плеките ('талаган') или преминува во некој вид крагна ('капот', 'малиот'). Тежината на овој волнен капут сосема е прилична и варира измеѓу 4 и 6 кг. Исто така, е тежок кожуфот од козји влакна за пастирите ('тамбаре'), кој пастирите посебно го користат во случаји кога треба да преспијат на отворен простор, во природата.

Како и машките и жените носат една 'сарика', само онаа полесна и повеќе украсена. Фаршериотките најчесто носат краток, темно син ѕакет ('коаче') кој е богато украсен. Мажените жени и малите девојки од ова племе го носат сите овој одевен предмет потполно отворен преку градите, што кај останатите Аромуни не е вообичаено. Одевниот предмет кој исклучиво се сретнува кај Фаршериотите е тзв.: 'чичероание' или 'чичерона', т.е. една бела марама (шамија, Р.И.) со која се поврзува главата ("чупаре"). Машките обично носат црвен или бел фес (фес или 'кацула', 'качула'), жените црвен фес кој е омотан со марама и со една кика (Загори), или обично со само една темна марама.

Стапалата се облечени во чорапи ('порапе', 'парподз') и кожни чевли ('папуце'). Сиромашните луѓе самите изработуваат некој вид сандалки од говедска кожа. Жените и децата кај Фаршериотите најчесто се движат боси.

Жените, поретко машките, и децата имаат на чело крст, понекогаш звездичка во сина боја, кој се втиснуваат во кожата со убоди на игли натопени во некоја боја. Овој обичај се сретнува и кај Албанците и Грците, а мошне ретко кај останатите Аромуни.(Христијани, Р.И.)

Во поново време ефтиното памучно платно пронајдува свој пат и во планините, така, освен домашно предиво, се почесто се користи и фабрична роба, како на пример: мароме, марамице, кеџели и кошули.

Аромунот многу полага на чистотата на целокупната куќа, и. што бар на крај се однесува, оваа негова носија мошне е слична на облеката која носат Бугарите од равницата во околината на Битола,⁴⁹⁴ ама секогаш се разликува по нејзиниот подобар изглед. Бела, волнена облека Бугарите воопшто не носат а и нивните жени имаат битно инаква носија во однос на Аромуните. Оти, Бугарките воопшто не носат сукња, а потоа црни, отворен капут, како што е аромунска 'шигуна'. (Шигуна=ши гуна=вұна, ш=c, Р.И.)⁴⁹⁵

Носијата на Албанците, било да се Тоски или Геги, толку се разликуваат од носијата на Турците и Грците, да воопшто не е можна било каква забуна. Наравно, ова се однесува само на облеката, мада и кај нив се почесто се случува превземање носија на други народи. Така, на пример, сликата од 63. страна прикажува две деца од кои оној од лева страна ја носи носијата на Тоските, а оној од десна страна е облечен во носија на Гегите, ама двата се Аромуни од истото село. Занаетчиите во градовите ја слекуваат својата национална (овчарска, Р.И.) носија и облекуваат кратки панталони ('ширвар'), додека трговците носат долги, шарени и пругасти кошули ('антериу', 'андриу', 'саме') од памучно платно во кои се носат мастилници со долги писалки, а во средина се омотани со појас. Преку тоа, се носи еден лесен капут, кој е

⁴⁹⁴ Бидејќи во Битола се носи иста облека како што била и на Власите, авторот потврди, Битолчани и Власите биле еден народ, Бриги=Брзјаци. Следи иста носија во Мала Азија, каде Бригите ја создале Фригија. Според египетскиот крал Псаметих (7 век п.н.е.), Фригите биле постари од Египтаните. Египтаните се зафатиле со подземен, а Бригите со надземен живот. Бригиската и фригиската куќа била иста, разлика во оракот, таа била стара околу 6.000 г.п.н.е., а и египетската пирамида околу 3.100 г.п.н.е. Следи Македонците не биле етнички бугарски народ, туку Бугарите биле само Македонци, а и Грците, Романците, Албанците, Власите, Србите, Црногорците, Босанците...Авторот залудно си говори за Бугари.

⁴⁹⁵ Власите биле планинци, каде било поладно, па следи тие потополо да се облечат. И со нивни разлики. Пример кавказко-црноморските Албанци-Арнаути: Черкезите со издолжен череп, Татарите заокружен.

опшиен со крзно или е потполно исполнет со крзно. На ист начин се облекува и бугарските и еврејските трговци.⁴⁹⁶

Смисолот за шарена, впечатлива облека, за шљокица, украси и сл. кај Аромуните на двета пола ни издалеку не така изразен како кај Бугарите или Турците. Повеќе сакаат еднобоен материјал. Во селото Лака во Загора кај машките сосема се одомаќило носијата на Бугарите од југоисточна Македонија, оти тие најчесто го пронајдуваат своето ухлебље (види слика од 141 страна). Во селото Гребенити во Загора исто така жените не ја носат својата аромунска носија, туку бугарската носија, мада наоколу денес повеќе нема Бугари (да се спореди со страна 147).⁴⁹⁷

Треба да се напомене уште и тоа дека порано било далеку пораспространета носијата изработено од бела, природна волна, туку што е денес е случај.

4. Положба на селата

Англискиот патеписец Лик го кажува во своите 'Истражувања' на страна 372 следното: 'Мада некои влашки колонии се така географски лоцирани да не можат да ја произведат потрепшината за животот и потрошувачката подолго од месец-два, ипак тоа се најголеми, најдобро уредени и најпросперитети градови во Грција'. Лик, очигледно, го имал во вид местото како Сираку, Каларитес, Мецова, Влахоливадон, кои упркос на својата осамена положба на планините остават изразит поволен впечаток на странецот со својата големина, својата чистота и убав изглед, со својот начин на градба на куќа и сл. Да го познавал тој Крушево, Невеска и други села на Север, тогаш нивната запрепастеност сигурно би прераснало во дивење.⁴⁹⁸ Ако некој видел убога бугарско село со нивните мали, влкани потлеуши, или исто така сиромашни грчки биваци во Епир, или ужасно одвратни камени куки на брдските Албанци, тогаш аромунските села би биле уште поубави, не само поради нивната раскошна положба и општ впечаток, туку и поради стамените куки и убаво уредени со нивниот интериер. Со вакви ар. села можат едино да се поредат некои села од околната на Волос, како на пример Порторија.⁴⁹⁹ (Богатите Еvreи живееле во убави куки, а сиромасните во лоши..., Р.И.)

За подигнување на аромунски села се бирани такви места кои по страна се од главните комуникации, со изземање можда Мецова, Москополе и Влахоклисера, ама ипак не ипремногу далеку од нив. Не се бирани нити долини, нити планински врвови, туку на обронците на врлезните, шумски планини. Тежиште во изборот е придаван на постоење на обилна из-

⁴⁹⁶ На претходна страна 219 е слика: "Аромунски занаетчија и трговец".

⁴⁹⁷ Авторот истакнувал, Власите биле Траки. Следи тие во источна Македонија да се Траки. Меѓутоа, авторот тоа не го прифаќа, тие таму биле преселени во најново време. Само тој не наведе ниеден материјален доказ, што Власите од Тракија во македонски Епир донеле. Оттаму бил само помасовната употреба на темниот вокал и готските=арнаутски зборови. Само се тоа било во 19 век, со Ромнија и Арнаути. Тој вели и: "Во селото Гребенити во Загора исто така жените не ја носат својата аромунска носија, туку бугарската носија, мада наоколу денес повеќе нема Бугари". Па тој го потврдува, Власите биле само одродени Бриги=Брзјаци, а како припадници на народната=булгарна Охридска архиепископија биле само Булгари. Тој истото го кажа и за Албанците. Се повторува: "...Во 1911 г. слушнав во Елбасан една песна, која децата ја пеа, без да ја разберат содржината, и која очигледно е силно изопачена булгарска песна, се запазила одстарате времиња, затоа што ширински и должински во целата околина повеќе нема нити еден Булгарин...". Значи, што важело за Албанците било и за Власите. Па тие биле само БРИГИ.

⁴⁹⁸ Власите како Бриги имале куки како бригиските. Само тие не биле сидари, туку само овчари=Власи. Затоа во Крушево ништо не било влашко, оти влашко било овчарско и трговско. Тие никогаш не сакале тешко да работат, што го вели и авторот, а сидарството било најтешка работа. Хунзите и Калашите во Пакистан биле Македонци од војската на Александар Македонски. Тие имале македонски носии, облеки, накити, песни и игри, музички инструменти..., обичаи и традиции. Тие не го позвале поимот Словени, а нивниот јазик бил тн. словенски. Нивните градежи биле бригиски, а се гледа нивниот симбол прч, кој бил бригиски=брзјачки. Тие во 2008 година, кога дошле во Р.Македонија, потврдиле, Македонија им била домовина. Бидејќи нивниот челник-у бил мир, а на албански мир значело добро, тие биле тукашни.

⁴⁹⁹ Велушката кука во с.Породин, од 6.000 г.п.н.е., го има сиот ентериер. Меѓутоа, кука прави само богат, а не сиромав припадник на Охридската архиепископија во Елада...Тесалија, Македонија, македонски Епир, од каде биле Власите и нивните Вајгандови "браќа" Албанци. Исто така, нема национален градежен материјал. Берлинско-виенската школа тврди, дека нивните Словени граделе со кал и камен, а вакви биле сите сиромаси, дури во Пелагонија со плетари налепени со лепешки. Следи сите Африканци и Азијати, како и Јужноамериканци... како најбедни тие да бидат најголеми берлинско-виенски Словени.

ворска вода, како што е тоа случај со Влахпливадон, Клисура, Невеска и многу други места, оти добрата вода и свеж воздух за Аромуните значи повеќе отколку се останато. Покрај ова, би рекол, хигиенскиот принцип и социјалните односи влијаеле на изборот на локацијата. Бидејќи добар дел на населението исклучиво се бави со сточарство, а другиот дел со население, како занаетчи и бакалини, се бави како со споредно занимање, било корисно да се лоцира ова село во близина на високи планински пасишта како производите на бавењето со сточарство (овчарство, Р.И.) би било при рака. Како трет разлог треба да се наведе дека ваквата локација условувала и страв на имотните жители од арамии и плачкашката војска. Дека тоа е така, укажува на околност дека најголем број места располагаат со население кое се собрало од најразлични области како би се здружени снаги можеле да се спротистават на непријателот. Поради тоа не ќе се погреши, ако времето на основање на најголем број населби се смести во време на ширење на турската власт. (Одговоравам на најбитното, Р.И.)

Нигде, не можат да се видат било какви утврдувања во било кој облик, дури ни нивни траги. Најповеќе што овде може да се спомени е тоа, дека во некои добростоечки места се приметува чврст камен сид со капија кој ги опашува повеќе куки, како и тоа дека надворешните прозори се опремени со решетки. На овие принципи се раководело и во поново време при прилка новоградбите во Крушево, Рамна и други места. Тек Али паша со своите пустошења направил, голем дел Аромуни да слезе од своите планини и да се насети во големи заедници меѓу други националности, како што тоа се Солун, Битола, Серес, Велес, Берат и др. Кај новоградбите во овие места се придржуvalе затечените, со постоечкиот однос.

Бугарските села во равницата имаат положба долж речните текови или долж патот, додека веќе турските места или градови со измешано население, најчесто лежат на подножјето на планините. Еден дел на овие куки, посебно турскиот четврт, помалку се искачува во висината. Албанските помали места се градени раштркани, како во равница така и на падините, ама и на возвишенијата на не ипремногу високите планини. И овде се дава предност на висина, дури и тогаш кога се бави со земјоделство во долината.

Пастирската популација, како и порано, е ориентирана кон планините. Летните села лежат на највисоките делови на планините, окружени со шуми и пасишта, дури ни најврлетните обронци не ги одвраќаат од култивирање на земјиштето. За улици не може да биде ни говор. Таму каде условите дозволуваат, се поставени калдмирани улици или скали, ама во летните села најчесто мора да се бара пат од една до друга кука.

Средиште на селото го прави тргот, кој е повеќеструкто во сенка на големо дрво (плата), во чија близина истовремено бакалин и гостилиничар, има своја работилница. Само во поголеми места постојат анови во кои странецот може да преноки. Ретко се сретнуваат развиени базари со своите дрвени тезги, како што тоа е случај со поголеми места.

Постој релативно помала работилница, бидејќи Аромуните лично ги држат своите работилници на страна и бидејќи во летните села постои само ограничена потреба. Оти, се она што е потребно, се обезбедува во домашна работливост.

Исто така, отпаѓа и одвратниот поглед на запарложењи, развлечени гробишта, како што е случај со повеќето градови во Турција. Мртвите се сочувуваат или во кругот на парохиската црква, или на нешто подалечни гробски површини.⁵⁰⁰

5. Градење и уредување на куќите

Куќите, најчесто, се изведени од кршен камен. Аглови испусти, испусти за врата и прозори се од тесан, обработен камен. Куќите се двоспратни, дури и троспратни, а често поседуваат балкон. След ограниченост на просторот на овие обронци порадо се оди на висина, отколку во ширина. Основен облик на овие куки е најчесто квадрат. Кровот, кој е прекриен со

⁵⁰⁰ Сите посетени места од авторот биле на тн.словенски јазик. Тие имале цркви и гробишта само со тн.старословенски јазик. Ова било поради тоа што посетените места биле под јурисдикција на Охридската архиепископија/патријаршија и тоа се до 1767 година, кога таа била укината. Ова се гледа на стр. 462, во картата "Јурисдикција на Печката патријаршија околу 1669. година", наведено во делот за "Југословенски народи под туринска власт XVI- XVIII век", во OPŠTA ENCIKLOPEDIJA LAROUSSE, Том 3, Парис 1967. година и Белград 1973. Нејзините простори се протегале јужно од Дрим, во Албанија и јужно од Тетово и Штип, до реката Струма. Источно од реката Струма била Цариградската патријаршија со јазикот коине, а под Охрид биле сите јужни балкански простори. Не случајно авторот по секоја цена намерно го одбегнува службениот црковен јазик тн.старословенски на Еладците, Власите и Албанците.

шкрилични плочи, често зема облик на пирамида, ама куќата е градена под прав агол, та од слемето се спушта до подот на сите четири страни. Двостраните кровови со забати приметив само во бугарските и грчките места.⁵⁰¹ Уште помалку се запознати со отворени галерии на првиот спрат на бугарските куќи. Климатата забранува едно такво отворување на овие станови. (Реков, никогаш немало национален ген, нити национален градежен материјал..., Р.И.)

Што е повисока надморска висина на овие места, тоа се подебели сидовите, помали и поретки прозорите кои се со стаклени окна и решетки, ама и со жалузина од дрво. На ист таков, горе описан начин, се градени летните села, како Авдела, Периволи, Самарина, итн.

Сиромашните летни села, како што се оние кои лежат на планината Карташ, имаат сосема едноставни, приземни куќи (стр. 217), или се потполно направени од блато, лисја и трска како што се 'каливи' на номадските пастири (стр. 41 и стр. 87). (Значи, нема влашки, Р.И.)

Внатрешното уредување е мошне различно во зависност од имотната состојба на становниците. Се сретнуваат готово луксузни опремени станови во Крушево, Клисура, Невеска, ама генерално земено уредувањето се движи во граница на скромното. Кревети уште секогаш не се во употреба, најчесто се спие во облека на теписите или тапацирани клупи, кои се простираат долж два сида.⁵⁰² Ретко се високи маси, столици и огледала, ама мора да се рече дека жените вложуваат болно внимание на одржување на чистотијата на своите станови. Патосираниот под секогаш е засрт со убави теписи, штрикани творевини во агловите, па дури и завеси кои ги украсуваат собите. Во аромунските планински села никогаш не сум приметил било каква гамад. Ми се чини дека едно Фаршериотите се мало немарни во тој поглед, што е последица на нивниот номадски начин на живот.⁵⁰³ (Завеса=драпер-ија, Р.И.)

Во некои подобри аромунски куќи готово секогаш се влегува во степеништите кои води во просторија со предсобје (а), а ова служи како вообичаено место за задржување. На долниот спрат се најдува кујна (б), девојчина соба (ц), зимска соба (д) и остава (е). Во позадина на ова претсобје се најдува едноструко или двоstrukо степениште (ф) кое води на горниот спрат на кој се воведува посетителот.⁵⁰⁴ Целото претсобје служи како дневен боравок, оти одложувањето во посета во полето, па затоа мора да се надомести посетата на гостилиницата. Горниот спрат секогаш се користи лето, а долниот спрат се користи зимата. Е ретко во една куќа да обитава повеќе од едно семејство, а ако е тоа случај тогаш семејствата се во сроднички врски. На горниот спрат исто така е извршена адекватна поделба на просторите, при што постојат: гостинска соба (б), остава (ц), спичка соба на лето (д), соба за ствари (роба) (е). Челната страна на претсобјето има повеќе прозори, задна страна ниеден.

Во летните села воопшто не постои такво обилие на прозроци. Таму куќите се помали и често повеќе семејства мораат да се задоволат со една куќа. Во нив често воопшто не постои претсобје. Ако понекогаш залади, така да усред летото мора да се запали оган во камин, тогаш ова заедничко станување во скучениот простор покажува предност.

'Каливите' Фаршериоти имаат само една или две простории, кои ги дели преграда со плетени прука. Целиот инвентар овде го прави: неколку теписи, троножец и најнеопходни куќни уреди, една маса која се состои од плоча и обод. Уред, кој е неопходен за справување на сирење (качкавал), се најдува во посебна колиба, која има назив 'туриште' и е сместена во близина на торот за стадото.⁵⁰⁵

⁵⁰¹ Бугарскиот и грчкиот народ бил еден ист со пелагиски=варварски=тн.словенски јазик, кој се поделил само црковно. Тој до 1767 година бил само бугарски, а потоа неговото име се менувало со грчко, што важело и за во македонска Елада со македонски Епир.Меѓутоа, граѓаните биле само едно: Ромејци. Ромејци биле во авторвите бугарски и грчки места, тие биле едни: на неодродени и одродени тн.Словени

⁵⁰² Велушката куќа го имала сиот инвентар, таму бил најстариот хамбургер...Меѓутоа, богатите Власи прифаќале и туѓо, исламско, значи арапско, да се спие на земја.Вака спиеле сиромасите Бриги=Брзјаци.

⁵⁰³ На повисоките планински простори инсектите и паразити се помалку застапени. Следи тамошните животни и луѓе да се поздрави и подолговечни. Ова е во спротивност на пониските потопли места. А од такви места биле Фаршериотите. Бидејќи на повисоките места има посвеж воздух, што важи и вода во изобилие, се создале навики, луѓе кои премногу се мијат. Најдобар пример е луѓе кои живеат покрај реки и езера се многу чисти, или полски села каде нема вода, па луѓето се повалкани. Без национална вода.

⁵⁰⁴ На оваа страна 223 е слика: "Тлоцрт ар. куќа. Сопственик е г. Дан од Невеска". Името Дан и Невеска се тн.словенски. Следи, ништо да нема влашко, што било пруско, како албанско римско и виенско.

⁵⁰⁵ "Каливи" преграда од плетени прачки намачкани со кал."Туриште" каде се турат млекото за сирење.

ВТОР ПРИЛОГ

1. Претходна напомена 2. Име и племиња кај Аромуните 3. Порани податоци за ширење и број на Аромуните 4. Статистика 5. Порани бројки, депопулација на населението и нејзини узроци 6. Миграција на населението 7. Национална структура и школи.

1. Претходна напомена

Јазикот сам по себе, не е сигурно помошно средство да би се извршило етнографско позицирање на некој народ.⁵⁰⁶ Ако денес ги истражуваме народите обединети со називот 'Романи' во поглед на нивното потекло, најдуваме дека тие се формирани од најхетерогени елементи. Може да се говори само од јазично становиште за 'Романите', а никако и со етнографско. Истото се однесува и на румунското племе, од кого се Аромуните само една гранка. Со јазикот најтесно се поврзани 4 румунски племиња. Дако-Румуни, Аромуни, Мегленити и Истријани, а јазикот само по себе не докажува ништо повеќе освен тоа, дека племината, кои се га одвоено живеат, мора некогаш да биле просторно обединети. Ама оној кој би сакал да заклучи дека се од овој- во најголема мера румунски јазик- се развиле румунски племиња како непомешано потомство на римските колонисти, тој многу би се преварил.⁵⁰⁷

Кои се тоа градивни елементи кои се јавуваат во текот на потоњите столетија, тоа се прашања на кои јазикот- иако најважно помошно средство- сам не може да пружи одговор, посебно таму каде нас историјата на остава 'на џедило', како што тоа е случај со Румуните.

Историјата, етнографијата и етнологијата мораат меѓусебно да се подупираат, да пружат меѓусебно драгоцен материјал како би од темнината венеле повеќе светло.

Ако посебно би го користел јазикот како ознака на припадноста на Аромуните тоа би можело да се промисли за тоа дека Аромуните, во последните неколку столетија, асимилирале само мал број страни елементи, со тоа што пред се оти нивниот број е значајно по-мал од бројот на нивните соседи, а потоа- не постоела аромунска култура која би можела да изврши свое влијание.⁵⁰⁸ Слушаевите, во кои припадниците на другите националности го прифаќаат аромунскиот јазик, навистина се осамени, поединечни и тоа само таму каде Аромуните во маси живеат заедно со другите националности, тогаш потоњи го учат нивниот јазик да би ги разбрале, ама без со таа прилика да го губат својот сопствен национален идентитет, како што е случај, на пример, со Бугарите и Еvreите во Битола, кои го разбираат аромунскиот јазик, а во нужда дури и го говорат, исто како што го правата Грците во Сервија.

Ама обратен случај- наиме Аромуните разбираат и говорат јазици на другите народи- е правило. (Јазиците на народите се само од 19 век: српски од 1868 година и грчки итн., Р.И.)

Се чини дека не постој Аромун (бар не сум сртнал) кој освен својот сопствен мајчин (романски, Р.И.) јазик не говори баш еден стран јазик. Дури и жените говорат бар уште јазик од онаа општествена средина во која живеат. Изузеток чинат само некои затворени заедници, како што се Лака (Лаиста) и Загора, Писодери, Мецова, Сираку и некои други, во кои постарите жени се изразуваат само на мајчиниот јазик. Машките покажуваат големо умеење во страни јазици. Во најголем број случаји говорат грчки, покрај тоа бугарски или албански, а и многу турски. Од јазиците на културата, кај наставниците е распространен Француски, а кај трговците е повеќе во употреба германски.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ Јазикот е основно средство за потеклото на народот. Следи Македонците во Р.Македонија да говорат на своите говори со потекло од постледено доба. Токму затоа само Македонците се етнички народ, никој друг. Бугарите досега имале два службени јазици од два говори. Следи тие биле два народи: првият говор од Варна Македонците во потполност не го разбираше. Токму затоа тие си говореле на бригиски=брзјачки, Браќа Миладинови, Григор Прличев...Вториот западен говор бил како македонските. Јазикот на Србите не е народен, туку службениот т.н. старословенски...На Еладците, денес пошироко Грци, јазикот им е дворасен на Белци и Црнци, на Албанците и Власите трорасен, уште монголски=арнаутски.

⁵⁰⁷ Во Италија латинскиот бил службен, но не народен. Народен бил пелагиски=венетски=илирски=т.н. словенски. Градовите правеле вугарнолатински. Таков бил и оној во Венеција. Следи Јоан, синот на Георг Кастириотис, т.н. Скендербег, во Венеција да ги студира латински и венецијански народен=булгарен јаз.

⁵⁰⁸ Бидејќи немало романска, никако влашка култура, немало Романци ни Власи. Следи тие како такви примиле многу страни елементи: семитски=срнечки и монголски=арнаутски. Ова важи и за Албанците.

⁵⁰⁹ Корас во Парис во 1850 година го составил катаревуса. Бидејќи тој не го прифаќала Цариградската патријаршија, тој бил вклучен дури во 1868 година. Истото се случило и со српскиот јазик на Вук Кара-

2. Име и племиња кај Аромуните

Како што веќе наведив во Преговорот на овој том, Аромуните (АрЂнЂн, Армън, Армен) е едино име со кое сите племиња на овој народ равномерно го подводуваат. Жителите на Мегленса кои одудираат во некои релации од Аромуните, го заменуваат ова име кои им го наденале Словените- 'Влах'⁵¹⁰

Со 'Власи' во Босна и Далмација се називаат Словените на грчко-ортодоксната вера, така се вика и една група Словени во Истра,⁵¹¹ кои живеат јужно од планината Монте Магиопре во правец Антигнана,⁵¹² а од останатите Словени се разликуваат по тоа што носат тесни пантолони. Истријанските Румуни кои живеат непосредно уз нив, го носат името Чирибири (Тсирибири), а својот јазик го називаат чирибирски или влашки.⁵¹³ Во Грција, (барем на Атика и во Беотија), поимот 'Влав' означува израз за земјоделци воопшто, без обсир дали тој е Албанец или Аромун,⁵¹⁴ а дури и самиот збор 'Влахипименес' може да се однесува на двете националности, додека во поново време учениите луѓе почнуваат да го користат овој израз исклучиво за означување на Аромун. Ако се сака недосmisлен израз, тогаш се користи надимокот 'Кучовласи'.

'Цинцари' исто така е надимок кој Србите им го дале, ама и како израз за сите оние Словени кои се иселуваат од Македонија во Србија⁵¹⁵ каде локалното српско население посебно впечатливо звучи изговорот на консонантата 'тш', како што произлегува од изговорниот збор 'тингтс' (пет), вместо дачките 'тшинтш'. Ова мора баш на Србите да им биде воочливо, оти тие на северо-исток на земјата живеат во најтески врски со Дако- Румуните.

Називот 'Цинцар' подоцна се проширил по Унгарија и Румунија, ама многу помалку према југ. Само во Епир може понекогаш да се слушне ама тогаш се употребува во подсменшен тон.⁵¹⁶

Ако се верува на патеписците, попат: Лика, Пукевила, и Болитинеану, Аромуни се распарчени на бројни племиња, кои оштро се разликуваат.

Болитинеану го окончал своето мајсторско дело во кое извршил фина карактеризација на сите племиња кои ги навел, така на пример, Линтопени се најоддалечени и најистрајни луѓе. Нивната тврдоглавост е работничка, итн. од друга страна, племето Никулчени се разли-

чиќ, кој не го прифаќала Цариградската патријаршија се до 1868 година, тој бил вклучен само по катаревуса. Власите не знаеле бугарски јазик, туку македонски говори, како што бил бригискиот=брзјачкиот, пред тие од него да се одродат, само по 1767 година. Напротив, Македонците, а вакви биле Бригите=Брзјацит, го учеле бугарскиот јазик со говор од Варна, само од 19 век. Исто така, Албанците биле одродени Бриги=Брзјаци како што биле Власите: Власите и Албанците во 16 век живееле во македонски Епир. Нивните говори биле и монголизирани од Арнаутите, кои во 19 век масовно биле колонизирани во Мала Азија и Балканот. Следи фригискиот јазик да се арнаутализирал, и денес тој е познат како турскиот јазик. Турски јазик бил на Готите. Токму затоа германскиот е трорасен, а францускиот дворасен.⁵¹⁰ Една вистина, поимот Влав=Влах, Влас, бил само тн.византиски. Значи, тн.Византијците биле Словени. Според Острогорски, "византискиот Балкан се распаднал во редица 'склавинии': Така оттогаш ги викале самите Византијци областите, кои им припаѓале на Словените и во кои византиската централна власт фактички не функционирала". Според наводите, склавините означувале област. Овде се поставува прашањето, зошто склавини "оттогаш ги викале самите Византијци областите"? Тоа било затоа што на народен јазик склавина означувала област. Склавински=тн.словенски народ биле неговите Германи.

⁵¹¹ Авторот потврди, дека Власи биле грчко-ортодоксната вера, која била тн.византиска. А ваква била и Охридската архиепископија, која била бригиска=брзјачка со својот прч во Истра. Освен тоа, глаголицата била од Солунско со својот лав во Далмација. Таа била латнизирана, како и македонските Епирци.

⁵¹² Антигнана=анти гнан=гонан=гонен, врската со Македонија. Via Egnatia=e гнат-иа гонет. По тој пат македонските робови се носеле на римските простири, тоа било и низ ненаселниот континент, Европа.

⁵¹³ За Истријани тој не вели Аромуни, туку Румуни. Тие биле латнизирани како венетските Далматинци.

⁵¹⁴ Значи, поимот Влав не означувал етнички народ, туку само земјоделец, а што важело и за Арбан=ар (ар=почва) и бан (правител, а и банија). За Кавендиш- Линг, Словенски пантеон- Велес или Волос бил бог на роговните животни. Ова име се споменува во 10 век во руски списи. "Во христијанството тој бог се појавува како византиски св.Блаж, кој на словенски се нарекува Влас или Влах. Тој до денеска е заштитник на стоката". Всушност, пастири, од пас и паст=пасат. Кучината ги чуват да пасат, и чуваат деца...

⁵¹⁵ Авторот потврди, Словените од Македонија во Србија биле Власи. Сточарски симбол бил Влас=Влах

⁵¹⁶ Значи, бригиски Епир бил само македонски, чиј јазик бил тн.старословенски, што било се до 1767 г.

куваат со своето настојување кон елеганција, итн. Племето Гобиштени или Писирени поседуваат војни расположенија и др.На овој начин тој ги слика своите различни племиња, кои јас ги пронајдов, како и целата карактеристика. Од друга страна, постојат Линтопени, те. потомци на населението на разорениот град Линотопи, или Никултени- потомци на населението разорениот град Николица. Па ипак, овие градови не биле населени со Аромуни, на различити племиња, а ако исто се земе и нивната положба, која воопште не била меѓусебно оддалечена, тогаш имале исто население како и градот Москополе, кој се најдува недалеку од нив. Исто така, населението на Гопеш се смета за исти како и оние од Писодери, мада тие меѓусебно се оддалечени 12 часови одење, а за некоја војна настроеност воопште не може да биде говор. Се ова оставило на мене впечаток Болинтинеану воопшто не навлегол во внатрешноста, туку во Солун и Битола собирал забелешки, кои, потоа, 'поетски' обработувал. За разлика од него, другите патеписци како што се Лик и Пуквевил сигурно се далеку поискусни, ама не до раснале на јазикот на овој народ, те со тоа не ни можеле да воспостават внатрешен контакт со нив, дури и тогаш кога грчкиот јазик е далеку посокрмно застапен, отколку што тоа е денес случај. Така и можело да се случи Лик воопшто да не ги сознавал аромунските називи наа селата, на пример, тој пиши: Каларџес или Акаларџес вместо Катарлии, итн.⁵¹⁷

Навистина би не однело далеку, а не би било сврсисходно, да наведам се што моите претходници пишеле за поделбата на Арамуните на племиња.

Ако ја посматраме вкупноста на Аромните како народ, тогаш можеме да говориме само за два различни племиња, кои се називаат со 'Аромуни', а меѓусебно се означуваат како 'Карагуни' и 'Фаршериоти'. (Пелагиски=тн.словенски поими, Р.И.)⁵¹⁸

Првото племе- Карагуни го прави големиот дел на популацијата Аромуни, тие се трговци, занаетчии, анции, пастири, додека Фаршериотите, кои готово секогаш носат бела облека, најголем дел се пастири. Тие делимно се номади, кои- кадегод им одговара- ги поставуваат своите лесни колиби во брдата и го откупуваат правото на испаша, додека, наспроти нив, Карагуните имаат куќи од камен во селата за летен боравок и поседуваат сопствени брда и планини. Па ипак, се чини дека овие летни села биле према традицијата на Арамуните првобитни колиби на Фаршериотите кои ги напуштиле, во еден голем дел, номадски начин на живот, и се вклопил во начнот на живот на останатите Аромуни.(Пастир,пасат=пазат,Р.И.)

Ни Аромуни, кои поседуваат сопствени побрга и располагаат со стални места на боравок, како лете а некои и зима, не можат да се називат номади.

Мада двете овие племиња се во тесен контакт, ипак, по правило, не доаѓа до мешање. Секое братство (Спореди со Старешинското устријаство на страна 186.) (фалкар) братство, се одржува под водство на својот старешина (Челник), кој на север уште се назива ќехаја (Кеџхаја). Повеќе братства формираат еден род (фаръ) во рамките на кого се вршат мажење и женење. Во колку се слушне наводниот назив на племињата како што се Костатшани, Каракалчани и сл., тогаш тоа не значи ништо друго до род на старешината Коста или род на старешината Кара-Никола, итн. Во претходниот текст веќе е описано како Фаршериотите се разликуваат во носијата од Карагуните. Исто така и во јазикот одма се дава да се распознае дали се работи за Фаршериот или Карагун (спореди, Аромун II глава, 184 фф)

Грците ги називаат Фаршериотите 'Арвантовласи', оти доаѓале од Албанија и оти се вични на албански јазик.⁵¹⁹ Понатаму, често за нив се слуша и називот 'Доти', назив кој се

⁵¹⁷ Според Влаинката Фанија Папазоглу, Епирци биле семитизирани Пелагзи. Тоа говори латинизирани и коинизирани Епирци (Власи и Албанци). Авторот потврдува, дека коине по 1767 година било "далеку посокрмно застапен", "отколку што тоа (катаревуса) е денес случај". Следи името коинско Акаларџес =а Каларџес променето во Катарлии, само пелагиско=тн.словенско. Ама има уште и ариаутализирање.

⁵¹⁸ "Овој назив најверојатно потекнува од местото Фрашери, кој бил главен центар на сите племиња кои потекнуваат од Албанија; тој предел во меѓувреме готово во потполност преминал во сопственост на Албанците". Меѓутоа, Власите и Арбаните биле Епирци, со едно исто пелагиско потекло, што го тврдат и нивните автори. Покрај што меѓу нив има различно семитизирање од латински и романски, како и од коине и катаревуса, се разликува и различно монголизирање од страна на Арнаутите. Во Епир во 11 век се колонизирани Кавказци, кои од Арапите биле населени во Јужна Италија, итн. Токму затоа во Епир монголскиот удел бил помал отколку во Северна Албанија, каде во 17 век, а и подоцна, биле колонизирани Арнаути. Исто така, поимот Влав и Арбан се од вториот милениум, а Тоски уште понов, итн.

⁵¹⁹ Арвантовласи + и = Арванитовласи=Арванит власи: Арван-ит=Албан-ит, ит=бригиски завршеток...

доведува во врска со албанскиот збор 'дот' (ништо, баш ништо), додека за Карагуне се користи 'хич' (хитш) или 'дип' (Аромуни, II том, стр. 346). Аспропотамотските Аромуни се називат уште, во зависност дали го употребуваат зборот 'аму' (сега), Амуени, без обсир дали се Карагуни или Фаршириоти. (Фаръ=паръ=пар-и, род; доти=дати, хич=x ич, дип=дип, аму/и, Р.И.)

Аромунски Карагуни ги називаат Грците на Северна Тесалија (жителите на градот Мавровуни и жителите на долината Кардица) за оние Грци кои се снажно проткаени со аромунски елементи. Наспроти тоа, во Акарнанија Грците под називот Карагуниди го подразбираат тамошното население на Мањана, кои се во блиски односи со племето Фаршириоти, туку аромунски Карагуни. Кършаџни (Кътшуни) и Бои се од племето Фаршириоти и припаѓаат на Власите- пастири на Тесалија, додека оние кои се сврзани со земјоделска дејност се названи Моцени, име кое најверојатно стои во врска со ознаката на еден трансилванско влашко племе Пуквевил, том II, стр. 152, 158, 215, 222 говори за некое племе Дасарета (Масарта)⁵²⁰ од Москополе, Перивол, Авдела, Самарине, ама ниеден човек од наведените села не знае за имињата Дасарети или Мосорети.⁵²¹ (Трансилван=тран сильван=сильвана=Сильвана, Р.И.)

Ретки постепејки Пистаки во Акорнанија се најверојатно последни остатоци на оние Аромуни на Етолија и Акарнанија кои во средниот век го правеле населението на тамошните Власи. Исто ова име се најдува кај Аромуните кои се иселиле во Мала Азија и за кои Бурад оставил еден краток извештај.⁵²²

Овие Пистаки готово потполно се хелениизирани. Исто како што тоа е случај со Боми (Бовиенс) Аромуни од Беотија кои така ги назвал Пуквевил, од кои останале уште само две села: Имирбеи и Коливи ал Гага, кои се најдуваат во близина на Ламија.

Останатите, кои Пуквевил ги проценува на околу 10.000 души, се втопиле било во грчко било во албанско население.

Филистон, кој пропатувал на овие области, кажува во поглед на овој побрѣ дека не се сретнал ни со едно аромунско село, мада прифаќа постоење на можноста дека ги има (Часопис Друштво за географија во Берлин, том ЈЮЈЮ, стр. 224).

Чипани се називаат оние Аромуни чии жени носат мало парче чохани чипки (тешипи) и тоа преку горниот дел на градите, како што, во останатото, се сретнува кај Арамуните Мањани ама и на целото северно подрачје, на кое се некои братства од племињата Фаршириоти. Меѓутоа, за некои посебно племето Чипани не може да се говори.

Под Копачари (Купътшгр) се подразбираат оние Арумуни кои ги задржале обичаите и носијата, ама својот јазик го замениле со грчки. (Поблиску за ова на страна 139). Некои Аромуни исто така веруваат дека Саракачаните (или Карактани)- пастири кои живеат во Тесалија и Македонија бавејќи се сточарство и кои говорат грчки- се аромунско потекло, со што пред тоа оти носат носија која е мошне слична на Фаршириотската. Меѓутоа, јас ги сметам за вистински Грци на основ на тип и начин на живот, мада кај нив се јавува водач на братството (како што тоа е случај со аромунскиот старешина- челник) ама е можно и да се лажам, оти доволно не ги запознав. Меѓусебно женидба и мажење измеѓу Саракачани и Аромуни не се случува, дури према Аромуните и Албанците се непријателски настроени, додека измеѓу Аромуните и Албанците- барем како пастирски племиња- владее големо уважување.

Само околност Аромуните да ги уважуваат Саракачаните, додека тоа исто уважување им го скратуваат на Копаничарите, иако овие без секоја сумња се Аромуни, кои се одределе од својот сопственик јазик, говори по себе да Саракачаните не им се племенски сродници.

'Камбиоси' се називаат оние Фаршириоти кои го населуваат југот на Епир, а името му доаѓа оттаму што зима се настануваат во Кампос (Камбос) западно од Арта, Бруцовласи е поспрден назив за аспропотамотските Аромуни, кои им го дале Грците. Би било излишно, кога би пробал да ги наведам сите називи кои ги носат Аромунските племиња, и со таа прилика да знам дека во основа ипак се работи само за два: Карагуни и Фаршириоти.⁵²³

⁵²⁰ Карагуни (Мавровуни)=кара (мавро) гуни (вуни); кардици=к ардици; Кършаџни=Кършации=кршации; Кътшуни=Кътшуни=ктшуни; Бои=боји; Моцени=мо цени; Дасарети(Масарети)=Мосарети, Бриги.

⁵²¹ Москополе=моско поле, моско=Московити; Десарети=Бриги биле Москополе, Перивол, Авдела...

⁵²² "Archiva, Organul societății, etc. Jasex, IV година, стр. 53-84."

⁵²³ Авторот говори за народи и нивни племиња, со т.н. словенски називи на места, реки, планини..., а не дека нивните јазици се повеќе расни, Грци дворасен и Албанци со Власи трорасни; т.н. Словени еднорасни

3. Претходни податоци за ширење и број на Аромуните

Ни за еден народ на Балканот, бар што се однесува на бројот, не постојат толку противречни информации, како што е тоа случај баш со Аромуните.

Пуквевил го наведува нивниот број на 74.450 души, Болинтинеау 1.200.000 а максимум достигнува Црандеа во својот предговор за аромунската читанка од Владава (Букурешт 1887) во која изнесува бројката од 3.134.450 души, при што тој во таа бројка ги обфаќа и Румуни на Србија и Бугарија. Наравно за секоја власт може да се наведе некој, извесен број, ама таква процена нема некоја вредност. Во II том II серија Анали на Румунската Академија (1879-80) на страна 67-70 се најдува статистика, кој ја направил предводникот на Аромуните, г. Апостол Маргарит, во 69 аромунски населби со околу 100.000 жители, што значи, ипак, еден релативно мал број, мада во случаите на некои села бројот е удвоен или пак четворостручен. Сигурно дека оваа листа не е комплетна, г. Маргарит не ги познавал сите места, мада бил Аромун.⁵²⁴

Де Губернатис, кој во времето од 1869-1875. година ја пропатувал Албанија⁵²⁵ наведува во географскиот часопис 'Billetino della Societa' од ноември 1870, податокот дека Аромуните, кои говорат влашки и грчки, ги има околу 45.000, оние кои говорат влашки и албански околу 25.000, што вкупно прават околу 70.000 двојазични Власи.⁵²⁶

Г.Мавроматис, кој пропатувал на овие краишта од 1876-1891., го наведува во 'Петермановите соопштувања' од 1864. година, на страна 367, податокот за 10.500 Власи во Јужна Албанија, 1.700 Власи во Средна и 12.000 Власи во Северна Албанија, што прават 24.000 Власи. (Од Северна Албанија се македонските Мијаци, со бела облека, црна капа, итн., Р.И.)

Господинот Пико составил од различни страни и некои процени ('les Roumains de la Macédoine', Парис, 1875) така да себе можам да си запштедам овој напор. Меѓутоа, не треба да се придава некоја нарочита вредност.

Од различни разлози мошне е тешко да се направи прецизна статистика, а пред се оти:

⁵²⁴ Во такво тн.словенско море со јазик на Белци, пелагиски=варварски=тн.словенски, а ваков бил во Елада...Македонија...Епир, не можеле да постојат тн.Несловени. Следи во македонска Елада...македонска Македонија...македонски Епир не можело да постојат Еладци, Албанци и Власи со тн.непелагиски=тн.несловенски јазик на тн.Несловени, кои би биле Црнци, Индиџи и Монголи. Па самите еладски, албански и влашки автори пишат, нивните народи биле Пелазги, а јазикот им бил Хомеров. Значи, ништо не е спорно. Спорноста е во тоа што големите сили на Еладците, Албанците и Власите им создале повеќерасни јазици, а такви имаат тие. Ова било во спротивност на тн.Словени, сите со македонски традиции. Тие ги остраниле сите непелагиски=тн.несловенски зборови и во потполност го вратиле јазикот на Белците. Ова обратно се правело кај одродените тн.Словени, изроди на белата раса. Така Еладците се ширеле на Север, Албанците на сметка на монголските Арнаути и други тн.словенски Муслимани, а Власите станувале Грци на Цариградската патријаршија со коине и катаревуса, никако на Елада.

⁵²⁵ Тој пишел за Власите во Албанија, а Албанија била во македонски Епир со тн.словенски јазик. Па во Епир денес живеат Власи и Арбани=Албани, б=в. За Арванија се наведува и Цитат од еден анонимен пишан документ, од 1614 година, кој денес се чува во Ракописниот оддел на ЈАЗУ, во Загреб, под бр. 773, кој гласи: "Арванија е мала област која античките народи ја нарекувале Македонија, т.е. таа е дел од Македонија, бидејќи Македонија опфаќала многу земји и области кои биле населени со Македонци. Областа Арванија ја населувало склавинско население од древните Пелазги- Миони, односно Мизијци. Таа област денес го носи името Ематија првобитното име на Македонија, но и долна Мизија...". Е битно, на кој јазик се пишело таму: "Во средниот век во Ематија, во сите поголеми места постоееле склавински канцеларии, во кои се пишувало на склавински јазик и со кирилско писмо...Дубровничката влада го замолила унгарскиот крал Сигисмунд, на властелинските кнежества и војводства во таа земја, на Иван Кастројот, Архонт Спан и на Андреја Топија, во иднина во своите писмени пораки да им се обраќа исклучиво на склавински јазик, бидејќи тие земји во светот комуницираат исклучиво на склавински јазик и со Киричлно писмо...Со оглед на култот кон својот јазик и своето писмо, во тие земји не се држат луѓе кои знаат да пишуваат на латински јазик...!" (Државен архив на Дубровник: Lettera e Comemoriali, 99, lev. 1430/35, 208). Со склавински на Кирил Солунски, и со Кирилични=Коптски=Хиеороглифски слова.

⁵²⁶ Грците, Албанците и Власите биле одродени Белци=тн.Словени, само од 1767 година, и тоа со дворасните јазици коине па со катаревуса, а и латински со романски, дури 19 век со монголските на Арнаути. Следи катаревуса од 1868 година да биде само дворасен, а албанскиот и влашкиот трорасни јазици. Албанската латиница била македонска од Халкидики. Таа била внесена во Битола, Македонија, во 1908 година, не од Албанци, туку Власи. Исто така, и влашката азбука била во Р.Македонија. Токму само во Р.Македонија се признати Власите.Пак, овие како за благоданост се против неа, а само за нивна Гриција.

1. Не постои званична статистика работена по попис, туку само онаа на основа 'нуфус', се пресметува и брои само машките домашни; муслуманите тоа го прават затоа да би се вписале во војници, а иноверниците со тоа да би доспеале на листа на пореските обврзници, оти како се исклучени од служење војна обврска, имаат обврска да плаќаат порез по 'глава', од кои се ослободени само оние кои се без иаков имот. Да би се избегло плаќање на овој порез, често се наводи мошне мал број деца во домаќинството, и тоа во оние области, кои се тешко пристапни или кај оние кои немаат стално место на боравок, дури не се преза ни од тоа да се подмитат пописувачите. На овој начин често се случува да на равничарските предели бројот на машки глави мора да се множи со мултипликаторот 2,5 да би се добил вистинскиот број на популацијата, а во планинските предели овој мултипликатор изнесува најмалку 3.0.

2. Управо кај Аромуните постои реална опасност едно те исто население да се брои двапати: еднаш во летното станиште, а другиот пат во зимското. Би било погрешно ако би се сакало да се попиши аромунското население на Царицена, Верија, Трикала и др, оти тоа е исто она население кое го настанува и Смолика, Неагуш и Аспропотамос.

Ваква статистика треба да се работи во лето, кога луѓето заедно го проведуваат најголемиот дел на времето, додека неговиот број на зима може мошне тешко да се утврди, оти се рапштркани по бројни села кои се мошне непристанни.

3. Не можат да се попишат ни оние Аромуни кои ги сретнуваме на фреквентните сообраќајните стечишта и кои работат како трговци, занаетчи и андии, оти нивните семејства живеат во Крушево, Клисура, Невеска, во селата на Загора, итн. во кои се обватени и куќните старешини.

4. Околноста, да патувачки како пастири, керации, торбари, филигрански работници, се на широк простор, допринесува на тоа нивниот број може да изгледа многу поголем отколку што есте.

Ама, се јавуваат и спротивни случаеви, наиме Аромуните мошне лесно можат да се предвидат. Ова е затоа, што големото мнозинство на Аромуните не сака да се изјаснат како 'Аромун', туку, сакаат да ги третираат како Грци. (Па тие биле Грци и Ромајци, Р.И.)

Према тоа, ако некој патеписец доволно не би обратил внимание на нив, или ако доволно добро не би воспоставил контакт со нив на нивниот мајчин јазик, значи: ако се тоа не би бил свесен, тогаш во Тракија не би видел наизглед грчкото население всушност е аромунско население, како тоа да 'чисти Хелени' во Теба или Серес или во самиот Солун всушност преставувале вистинските Аромуни.⁵²⁷

Колку Аромуни потполно е хеленизирано може само приближно да се утврди. Мене, меѓутоа, ми стало до тоа да ја утврдам сегашната состојба, те. да го утврдам бројот на оние кои го задржале и зачувале својот мајчин јазик. Тоа е лесно да се направи во чисто аромунски села или пак во оние во кои живеат поголем број на компактно аромунско население покрај другите, а тешко во оние каде живее измешано, каде младата генерација говори со други, а само старите со својот мајчин- аромунски јазик. (Само старите кои учеле романски, Р.И.)

Од овие разлози, не само да сум ја користел постоечката состојба, туку се трудев да го користам и она приближно утврдено од пред 100 години. (Само толку со романскиот, Р.И.)

Моите податоци се засноваат на мои погледи, процени и статистики, со обзор лично посетив најголем број места или барем ги видов во поминувањето. Тамо каде не било случај, го одбележав местото со свездичка изнад називот. И во овие места ги броев настанените куќи, слушав од луѓето број на семејства и ги добив и од којдабашијата, кој го има секој дел на населба, како и податокот за број 'глави за опорезување', или пак ги бележев големината, братствата кои ми ги соопштуваше Челникот (старешината на братствата). Во многу семејства станува само по едно семејство, те- да би ја утврдил нивната големина ги множев со 5, додека било случаеви, како во место Грамост или во некои оддалечени села јужно од Смолика, каде сретнав повеќе семејства кои зедно живеат во едно домаќинство- задруга. Сите овие разли-

⁵²⁷ Бидејќи поимот Хелени не бил познат во Елада, него Дројзен го внесол. Тој пополека бил наметнат. Вајганд потврди, немало Хелени. А Еладците говореле само пелагиски=варварски=тн.словенски, како што било и во Македонија, македонска Тракија итн., каде по 1767 година имало само Грци. Такви биле vogлавно Власите. Во дел на Тракија, Македонија итн. пред 1767 година не бил службен хеленскиот јазик, кој бил тн.византиски, туку само тн.старсловенски, службениот скоро на целиот Балкан итн.

чни односи, наравно, нашле свој израз и во пресметките како би се пружило што е можно поточен број, така да навистина смеам да тврдам дека овој број, до кога дојдов, е мошне близу до вистинскиот. За оние аромунски села на планината Неагуш, кои лично не ги посетив, е наведен податокот за машките глави на домаќинствата, како званично познат број а за останатите- бројот на душите, како што, воостанатото, се испоставило поради различните фактори; кон тоа да се придае и бројот на куќи, воколку тој број мошне се разликува од претходните податоци.

4. Статистика

Од побргата на Смолика, на север, се простира централното подрачје према југ, кое понатаму оди преку планината Василица до возвишението Мецова, а оттаму на грчка страна до Саламовриса и Аспоропотамос.

Напомена: Називите кои стојат во заграда е аромунски облик, во колку посебно останува од познатиот назив. (Токму затоа влашкиот е и останчики тн.словенски јазик, Р.И.)

1) На обронци на планината Смолика лежат:

Број души

- *Фурка на север, 80 куќи	500
- Самарина на североисток	3.000
- Бреаза на јужната падина	480
- Арматован (Армата), час од претходното	180
- Гъзд (Падзъи), 1/2 час од претходното	800
- Пълосели, 1/2 час од претходното	800

2) На возвишението од Смолика према југозапад, преку Василица, Кулеа, Оу, Мавровуни до возвишението Метсово:

- Сошкси на источната падина на Василица (по Поуљуилу 250 семејства	800
- Авдела (Авела) на источната падина на планината Кулео, 2 ^{1/2} час јужно од претходното, 200 куќи, 300 семејства	1.500
- Периволи (Пирволи), 400 семејства (Пуквевил 305 семејства) 1 час од претходното	2.000
- *Крања (Туриа) 4 часа југоисточно од претходното	1.500
- *Лабаница во близина на претходното место 40 куќи	200
- *Миља (Амеру)	750
- *Болтинон (Палтин) 1 ^{1/2} час источно од Крања на северна падина Мавровуни	100
- *Бозован, 1 ^{1/2} час источно од Миља на северната падина на пл. Загора	150

3) Загора во долината Бовуса, Рашинита и Загоритикоса која се влива во Арта.

а) Северна загора:

- Бовуса (Баяса) на реката Војиса, 2 ^{1/2} час југозападно од Перивола	700
- Лаиста (Лака) 3 ^{1/2} час од претходното 450 куќи	2.250
- Добриново, 1 ^{1/4} час западно од претходното 175 куќи	875
- Лешница, 1 час северозападно од претходното, 230 куќи	1.150
- Польохори, 2 часа источно од претходното, 100 куќо	500

б) Јужна Загора (одвоена со висија од северните). Оваа област Грците ја називаат уште: 'Паљовлашка'

- Чернеши 4 ^{1/2} часа јужно од Лаиста 120 куќо,	600
- Макрини наспроти претходното на запад 60 куќи,	300
- Фамбуруари (Флоро) 1 час јужно од Гернешија 100 куќи,	500
- Гребенита (Гребениц) 2 часа јужно од претходното 200 куќи,	1.000
- Тарстеник, Дарстеник 1 час источно од претходното,	800 ?
- Драгари, *Дољани, *Леосковиц кој лежи во иста долина се хеленизирани освен околу	500.

Од јазолот Мецова и планината се простира планинскиот ланец преку Пелистер до пл. Чумерка која ја прави вододелницата измеѓу Арта и Аспрокотамоса.

Другиот ланец се простира преку пл. Докими, Баба, Нараидо до пл. Будизикаки (изузев паралените ланци кои настануваат поради долината која пробила многу попречни реки) ја прави вододелницата измеѓу Аспрокотамос и Саламврија.

(Па само тн.словенски поими, само на Белци, Р.И.)

Третиот ланец кој преминува во брдовит терен Хасија се простира во правец Исток и прави водеделница измеѓу Саламврија и Бистрица. Горниот тек на реката Арта, Аспроса и Саламврија и нејзините притоки ја прават вистинската област која ја населуваат Аромуни. Да би именуваните села полесно прателе, ќе ги наведам по текот на реката и нивната област.

4) Речен тек на Арта (без Јужна Загора)

- Мецова (Минчу) на Мецовитик,	3.500
- Аниљон (Кјара) наспроти претходното,	400
- Вутуноси 2 часа југозападно од Мецова на стрмното возвишение,	150
- Пањохори на јужните обронци на Спаноса 6 часа југоисточно од Јањина,	400
- Сираку (Сараку) во бочната долина Арта 500 куќи,	3.000
- Каларитс ⁵²⁸ (Каларљи) 1/2 час од претходното по грчкото тло,	1.500

5) Речна долина на Аспропотамоса. Сите села и припаѓаат на Грција.

Во главната долина лежат:

- Халика на извориште на оваа река (Пукевил: 300 семејства; Маргарит: 200 семејства),	1.000
- Лепеница, 1 ^{1/2} час јужно од претходното (Пукевил: 100 семејства),	300
- Катури, 2 часа југоисточно од претходното,	300
- Виличани 2 часа југоисточно од претходното,	250

Во една бочна долина, 2 часа источно од претходните, лежат две села:

- Крања (Корну)	2.500
- Дољани (Долен)	150

Во долниот дел на главната долина⁵²⁹ час лежат:

- *Миља, 2 ^{1/2} часа јужно од Катура ако се држите западно од брегот на реката,	250
- *Драговиста (Драуста) 1 час јужно од претходното,	300
- *Цурџа, 3 часа јужно од Котура во главната долина,	500
- *Гардика, (Гардиста), 1 ^{1/2} час јужно од претходното,	1.500
- *Мучара 1/2 час јужно од претходното (село скоро е хеленизирано),	250

Во бочните долини, од кои се сливаат водите од планината Нереида

од југозапад, лежат:

- *Петули (Петрули) на најголемата надморска висина,	500
- *Ветернико, 1 час југозападно од претходното,	350
- *Пира 1 час северозападно од претходното на северната страна на реката.	250
- *Камја 1 ^{1/2} час западно од претходното,	200
- *Тифосели (Пргиљи) лежи 1/2 час јужно од Камја, на јужна страна на реката,	150

со директен пат од Ветерника- 3 часа,

- *Ндеси (Ндешљи) лежи во една бочна долина 2 ^{1/2} часа од Гардика према североисток (Пукевил: 80 семејства),	250
---	-----

б) Во речната област Саламбriаса и тоа во главната долина:

- *Малакаси (Малакаш) на источната страна на планината Цигос, 3 ^{1/2} часа од
--

Мецова. (Пукевил: 500 семејства),

- *Брујик или Бурјик 1 час југоисточно од предходното,	150
- *Љабавон 1 час јужно од Малакасија,	100
- *Кољи, 3/4 час источно од Брујика,	150
- *Глидзадхес 2 часа источно од предходното,	350
- *Гудовази 1 час југоисточно од Какљија,	350

Во првата, поголема бочна долина, десно, лежат:

- Вендиста (Неваден) 3 ^{1/4} часа од анов Кастања на брегот на реката,	800
- Кастања (Кустеана) 1/2 час западно од предходното,	1.250

Во следната, поголема бочна долина, десно, лежат:

⁵²⁸ "Калаоритес пред крајот на претходниот век имал околу 1.200 куќи. Пукевил наведува само 180 семејства. Место Мацуки кое лежи во оваа долина го наведува како аромунско, што го прави и Апостол Маргарит, мада тоа има само грчко население. Исто така, не можеле да речат дали ова место порано имало аромунска популација". Власите како одродени тн. Словени станале Грци. Па тоа се прави и денес.

⁵²⁹ "Не можев да ги посетам овие села паради прерано настапеното годишно доба, ама ипак во Трикала се сретнав со луѓето од овие села, на кои им заблагодарувам за податоците за положбата и големината".

- *Котеана на источниот обронок на планината Нереида 2 часа од Перигулија,	350
- *Перњако (Парлеанго) Горни и Долни со вкупно,	500
- *Клиново, 1 час северозападно од предходното,	1.000
- *Аиван во бочната долина 1 час западно од предходното,	400
- *Склинеаса во една бочна долина, 2 часа према југоисток од Вендиста,	500
- *Лужешта во близина на предходното,	250
Во главната долина на висовите лево на брегот на Саламориаса:	
- *Куцуфлени Куцуфлеан најоддалечен према Север,	750
(Мокоси некогаш биле аромунско село, кое сега е во потпоност напуштено: Пуквевил наведува 300 семејства).	
- *Дзенерадхес Ценерацъли, 1/2 час од предходното,	200
- *Струца (исто и Струдза) 1 час од предходното,	175
- Чоран, 1 час од предходното,	150
- Керасја (Череш) 3/4 час од предходното. Половина село е хеленизирано,	100
II. Аромуни во Македонија и Североисток на Центарот ⁵³⁰	
Ако се напушти односното подрачје на Аромуните Смолика во правец североисток, тогаш најпрво се доспева во грчкото говорно подрачје а потоа во словенското говорно подрачје во близина на езерото Кастроја. Во двете подрачја се најдува чисто аромунски заедници, без обсир дали се потполно изоловани или се во помали групи една од друга. Освен тоа, во готово сите поголеми места и градови постојат помали или поголеми колонии на Аромуни. Најпред ги посматрав заедниците во Западна Македонија, а тогаш и во Источна Македонија и тоа а) чисто аромунски заедници и б) заедници со измешано население.	
A) Аромунски заедници на Западна Македонија до Вардара	
a) чисто аромунски заедници	
1) На висовите измеѓу езерото Острово и Кастроја:	
- *Блаце (половина население веќе скоро е хеленизирано),	800
- *Сисани (Шайнљи) види стр. 129,	100 ?
- *Пипилиште треба да е во близина,	100 ?
- Влахоклисура (ја посетив на своето прво патување), порано 8.000	5.000
- Невеска (Невеаста) 4 часа северно од претходното,	2.000
- Писодери, југозападно под Флорина на планината Неречка,	600
2) На северно и западните обронци на планината Пелистер во близина на Битола лежат 4 села:	
- Нижополе (Барт пиши Цинцопуло),	2.000
- Парново,	3.000
- Магарево*),	3.000
- Маловишта,	2.000
- Гопеш, $2^{1/2}$ часа северно од Маловишта,	2.700
3) Група на села на планината Неагуш, западно од Верија:	
- Ксероливада на планината Докса (150 нуфуса),	450
- Дољани (82 нуфуса),	250
- *Села 400 семејства, 200 семејства Фаршериоти,	3.000
- *Волада (41 нуфуса),	120
- *Маруша(121 нуфуса),	400
- *Кастања (64 нуфуса),	200
- *Царковеан (41 нуфуса),	120
4) Села кои лежат поединечно:	
- *Папади летно село, северозападно од Островско езеро на планината Горничево во поново време со 160 подигнати куќи на Фаршериоите,	800
- *Ливада летно село, на планината Пајик усред подрачјето	

⁵³⁰ Во содржината се внесени: I Група, центар; II Група, Македонија; III Група, Албанија; IV Група, Епир; V Група, Стара Грција; VI Група, Тесалија; Преглед. Овде редоследот под 4. Статистика продолжува со II. Во Преглед на стр.245 стои: I Центар (дел на турско, дел на грчко тло). Значи, редакцијата го отфрлила. Меѓутоа, делимично се совпаѓа со II Заедница на североистокот на Центарот во Македонија, на стр.237.

населено со Мегленити,		2.000
- Две колиби на планината измеѓу Охрид и Преспанско езеро		
делимично настането со Фаршериоти,	500	
- Тарстеник сосема близу на Крушево,	180	
б) Заедница со измешано население		
- Гребена 20 куќи (зима 200 семејства),	100	
- Хрупишта (зима се зголемува населението од селото Грамости),	1.000	
- *Шатиста порано чисто аромунска населба, сега готово потпилно		
хеленизирано; Гопчевик наведува 600 аромунски семејства,	3.000 ?	
- Кастроја,	100	
-*Кожани,	300 ?	
- Негован, северно од Невеска (останати се Албанци),	100	
- Белкамен*) северозападно од Невеска,	100	
- Флорина,	100	
- Битола, можда дури и 10.000,(а според други, 8.000 Албанци, Р.И.)	8.000	
- Крушево 800 Албанци 4.000 Бугари,	7.000	
- Прилеп,	500	
- Приздрен,	500	
- Велес,	250	
- Ресен западно од Битола,	800	
- Јанковац 180 бугарски куќи 40 аромунски куќи северно од Ресен,	200	
- Охрид,	700	
- Струга,	100	
- Вериа (зима знатно повеќе),	250	
- *Ниауста,	100	
- Водена,	80	
Б) Аромунски заедници на Источна Македонија		
а) чисто аромунски заедници		
- Рамна, северно од езерото Бутково,	325	
- *Баба-Ама летно село северно од Серес,	200	
- *Буџова и *Лопова северно од Мелник на планината Албуран,		
300 колиби,	1.500	
б) Заедница со измешано население		
- Солун (градски четврт: Св. Никола Св. Атанас Св. Тодор имаат претжно аромунско население кое е во транзиција го напуштат својот мајчин јазик во корист на грчкиот),	2.500 ?	
- Серес,	2.500	
- Цумаја (3.000 Бугари 250 Турци 750 муслимански Цигани),	1.000	
- Демир-Хисар,	500	
- *Нигита,	500	
- *Алистрата,	400	
- *Хурвиште Петелино,	80	
- *Кишлар во близина на предходното,	20	
- Горни Порој (450 бугарски 100 турски семејства),	800	
III Аромуни на Албанија на северозападниот центар		
а) Чисто аромунски заедници		
1) Оваа група е на планината Грамос. Фурка е најсеверно аромунско место на Центарот, а тогаш се надоврзуваат селата од Грамос, кои во најголем дел се населени со Аромуни		
- *Денцикон (Денски), на југозападната планина,	400	
- *Пилагадес, на југ на планината,	250	
- Грамости, на источните падини,	300	
Некогаш големите места Николица, Линотопи, Фуша и Вартени, се на северните и источните падини на планината, се разорени и напуштени од страна на Аромуните. Неколку албански сточарски семејства се населиле таму.		

2) Група на планината Морава, североисточно од Корча. Населението се само чобани и керации и припаѓаат на племето Фаршериоти.

- Пљаса, 1/2 час изнад албанското село Пљаса, во близина на патот,	540
- Стропан, 1 час југоисточно од претходното (во долината е албанското истоимено село),	240
- Морава, 1/2 час јужно од Пљаса,	180

3) Група на планината Камна, која е воделница измеѓу Шкунт и Девол.

- Ланга (Лунга), во извориштето Шкулте на северните обронци на планината,	450
- Нича, 3 часови јужно од предходното, на јужните обронци на планината,	150
- Грабово, 3 часа југоисточно од Лунга,	400

4) Села во подрачјето Мусакија, една равница која се простира од Берат до Јадран и низ која протекува реката Семани. Шест од тамошните села имаат измешано население. Редоследот на овие села е таков, како ги посетував:

Јужно од Семенија:

- Душник (измешано), 10 куќи
- Килбизире, 15 куќи
- Конисбалта, 20 куќи
- Шкјепур, 20 куќи
- Побррат (кај турскиот Побрата), 15 куќи
- Калфан, 10 куќи
- Фјери или Феарика, 180 куќи
- Радостина (измешано), 13 куќи
- Кригјата, 15 куќи
- Пољани, 15 куќи
- Сопи, 12 куќи

Колкодаси со 7 села, од кои:

- Лебани, 6 км јужно од Аполонија, 20 куќи
- Скрофотина, 10 км јужно од претходното, 20 куќи
- Церковина, 2 км јужно од предходното, 40 куќи
- Горичан, 20 куќи
- Кутали, 10 куќи

Селата Левани, Скрофотина и Церковина припаѓаат на округот Авлона, каде дури и во селата Свернеши, Мефоли, Армения и Скапари треба да бидат аромунски семејства, ама веројатно само зима. (Арменија ја основале Бригите. Местото Армения било бригиско, Р.И.)

Северно од реката Семени лежат:

- Колонија, 40 куќи
- Чиплак кај Арденица, 3 куќи
- Либофца (измешано), 20 куќи
- Имишта (измешано), 20 куќи
- Дриза (измешано), 5 куќи
- Косово, 40 куќи
- Урагурта, 10 куќи
- Суљани, 15 куќи
- Вадиса (измешано), 10 куќи
- Штулас, 10 куќи
- Леван- Шабан, 30 куќи
- Леван- Самар, 30 куќи
- Фракула, 20 куќи
- Дувијак, 40 куќи
- Круате, 20 куќи
- Гармани, 20 куќи
- Миза, 30 куќи
- Курекукје, 20 куќи
- Бабури, 20 куќи
- Кјатра, 20 куќи

- Градиште, 40 куќи.

Освен овие 38 места, постојат уште извесен број расеани куќи, така нивниот број може да се процени на 1.000 со 7.000 жители, чиј број зима порасне можда и на 10.000.

5) Изоливани лежат задниците:

- Шиписка во близина на Москополе,	210
- Горња Белица (Beala Binsus) северно од Охридско езеро, 150 куќи,	750
- Долна Белица (Beala dingjos), 100 куќи, меѓу нив се некои албански,	450

б) Заедници со измешано население

1) Западно од Грамос се простира албански предел зван 'колонија' а западно од неа е пределот зван 'Дангли' со планината Радони. Тамошните села, пред многу време, исклучиво биле аромунски, а посебно ги настанувале ар. Фаршериоти, во кои секогаш одново се завлекувале и доселувале Албанци. Најголемо од селата е селото Фрашери по кое ова племе и го добило името. Информацијата за тамошните Аромуни ја добив од Челникот Буламаче од Корча. (Маче ништо незначи на албански и влашки, превртени тн.словенски јазици, Р.И.)

Албанскиот кавас на германскиот козул ги потпопнил овие информации, оти води потекло од тие краишта.

- *Фрашери, 120
- *Жаркани, 50
- *Мичан, 30
- *Завалјан, 75

И во местата Костреци и Куртеси треба да има неколку семејства кои се населени, така може да се смета на 300 души.

2) Москополе, 120 аромунски куќи и 100 албански куќи, 720

- Корча, 600
- *Биклишт, Би(г)лишта, 120
- Елбасан, 500
- Тирана (Фон Хан, 'Албанска студија', стр. 86, наведува близу 100 куќи), 100 ?
- *Каваја (Фон Хан; стр. 133: 'Во долината Каваја има најмалку 10 влашки села'), 80 ?
- Дурацо, 50 ?
- Авлона (Валона), 60 ?

- Берат со 5 четврти, меѓу кои и аромунски куќи: Горица (150), Мангалими (122), Цитате (15). Порой (30), Вакуфи (270), вкупно 3.000

Према фон Хан, Скадар има аромунски куќи, кои мошне веројатно веќе се албанизирани, како и поголем, број во Тирана и Каваја.

IV Аромуни на Епир на Запад на центарот

Освен селата кои припаѓаат на Центарот, не постојат други аромунски села во Епир. Зимата многу аромунски пастири го настануваат просторот измеѓу Арта и Превеза, ама летото тие обитаваат во Сираку, Меџова и околните села во кои веќе се попишани. Еден нивни мал број номадски сточари се наоколу по планината Сули или уз брегот Арта на пл. Чумерну. Према податоците кои ги добив од пастирите од Сираку ги нема повеќе од 200 семејства, што значи околу 1000 души. Во Јанина живеат околу 50 семејства, во Превеза 30 семејства, во Арта 30 семејства. Ама зимата нивниот број во последните две наведени места е далеку повеќе. Аромуните на Крф потполно се хеленизирани. Вкупно не може да се смета од 2.000 души

V Аромуни на Акарнанија, Етолија, Беотија, итн. на Југ на Центарот

а) Заедници со измешано население

Номадските Аромуни, кои овдешните Грци ги називаат 'Пистики', од ова подрачје бројат приближно 600 припадници. Во селото Врахово има околу 15 семејства, во Мисалунга 20 семејства, во Патрас 20 семејства, во Теба 50 семејства, во Ламија⁵³¹ и Каливи² ал Гога живеат 30 семејства, што се сведува вкупниот број на 2.000. Веројатно дека во Карпенисион има Аромуну, ама не сум можел да дојдам до прецизни податоци. Бројот на Аромуни, кои живеат раштркани по Стара Грција, се движи околу 4.000 души. Бидејќи можев да го утврдам нивниот број на 2.000 задоволувајќи се со оваа бројка, со тоа што пред се изложени на брз процес на хеленизација (стр. 277).

⁵³¹ "Веќе објавено во 'Тлобус', том XIII, бр. 6". Авторот го кажува бројот, кој го броел, а вели околу ?!

б) Чисти аромунски села

Оваа група во Мањана, на долниот Спропотамос и Суровелиј на рушевините на Стратос брои 450, а останатите места како што следи:

- Охту, 350
- Кацарос, 450
- Кучобина, 750
- *Буша, 250
- *Нушас, 150
- *Гакја Пипа, 225

VI Аромуни на Тесалија на Исток на Центарот

1) Заедници на грчко тло

a) Чисто аромунски заедници

- Бахче, 20 мин. североисточно од Волос, 250
- Шеску, 1/2 час западно од Волос, настанет со Качауни, 200
- Тоиваш (со 50 семејства зима), 3 часа североисточно од Лариса, 50
- Суфлари, 1/2 час од претходното, 150

б) Заедници со измешано население:

- Волос (зима значајно со поголем број на Аромуни), 60
- Алимерија (Ла Влахлу), 1 час источно од Волос, 300
- Велестино (3/4 население зимата се Аромуни). Лето само 60 семејства, 300
- Абдулар, во близина на Велестина, 60
- Алмиро или Кирцини зима е полно Аромуни, 100
- Башлар, северно од Лариса, зими е настането со Аромуни од Смиксија, 60
- Караџоло, 2 часа западно од Башлара, 40
- Лариса (зима е една четвртина од двете страни на реката потполно настанета со Аромуни) а инаку, 100

- Трикала (Таркало) (зимата додатни 6.000), а инаку 6.000
- Фанар, 100
- Кардица (зимата е застапено со многу Аромуни), 300
- Домоко, 100
- *Тарново (многи жители е со аромунско потекло), 400 ?

2) Заедници на турско тло

a) Чисто аромунски заедници.

Група на Влаха од Олимп:

- Влахоливадон (порано 8.000 жители, сега зима 2.000), а лето, 3.000
- Кокинопло (Барт: 'Патување низ европски дел на Турција' наведува 500 куќи), 1.200
- Фтери (Барт ибид, стр. 204, го спомнува место Брондес со влашки Грци, за ништо неможев да сознам), 300

б) Задници со измешано население:

- Катерија (овде потекло најчесто од Ливадона), 1.500
- Сервија⁵³² (овде потекло најчесто од Ливадон), 400
- Еласона (овде потекло најчесто од Ливадон), 80
- Цариџена (зима 500 куќи ги настануваат Власите од Пинд), 300
- Влахојан (зима настанет со Власи од Самарија), а лето, 80 ?

Преглед:

I Центар (дел на турско, дел на грчко тло), брои, 48.120 жители.

II Заедници на североисток на Центарот во Македонија, брои, 62.405 жители

III Заедници северозападно на Центарот во Албанија, брои, 16.850 жители

IV На запад на Центарот, расеани по Епир, 2.000 жители

V Југ на Центарот во Грција, 4.625 година

⁵³² Сервија од серв=срв=срп за жетвари, на равници. Следи Срби да имало од Балтиков се до Сирија и Египет; Булгар=Бугар=б уггар. Според Макс Фасмер, ридовите го носат името Блгар: во Тесалија...Крит ...Со уграѓување се бават селани. Во Мала Азија Угар-ит. Следи поимот Бугар да осначува селанец, а секој народ е селски народ=селани; Арабан=ар(ор=оран-ица) бан (управител, банија=земја) за земјоделец; Ела-да внесен во 6 век п.н. е., што важи и за Хеленија и со Тракија, од Пизистрат; Илири ги внесува Херодот.

VI Исток на Центарот во грчка и турска Тесалија, 15.430 жители

Вкупно: 149.520 жители

Чисти аромунски задници:

во I група 68, со 48.210 жители

во II група 28, со 30.825 жители

во III група 44, со 11.320 жители

ја нема IV група во книгата

во V група 7, со 2.625 жители

во VI група 7, со 5.150 жители

154 места со 98.130 жители

Измешани аромунски заедници

групата I ја нема во книгата

во II група 30 (Бугари и Грци), со 31.580 жители

во III група 18 (Албанци), со 5.530 жители

во IV група 3 (Грци), со 2.000 жители

во V група 7 (Грци), со 2.000 жители

во VI група 18 (Грци), со 10.280 жители

Вкупно: 76 зедници со 51.390 жители.⁵³³

Према тоа, и на турско и на грчко тло постојат 154 чисто аромунски села, од кои лично не сум видел само 49 и тоа оние кои се најдуваат околу реката Аспрапотамос, ама ипак ги запознав нивните жители во своите зимовници во Тесалија. Без иземање ги посетив сите поголеми и позначајни места. Не се грижев ни на маки ни на опасности како би ги побарал Аромуните, дури иако се најдувале во најзафрлени предели, како што се Лунга, Лешница, Лака и др. како ни оние краеви во кои ниеден патеписец не боравел. Дури иако не ми успеало, уз најдобра воља, да пресметам постоење на повеќе од 150.000 луѓе, кои уште се служат со својот мајчин (романски, Р.И.) јазик, ипак може да се биде сигурен дека поголемите бројки ипак указуваат на претерување. Е можно да не сум наведил некои податоци за селата во околина на Тирана или во долината Арсена, бидејќи добивав противречни податоци за нивните жители. Па ипак, нивниот број како и бројот на оние кои ги предвидов, не е значаен, дури иако ми би се приговорило дека не сум смеел да ги вбројам и населението на Шатиста, Сереса, Нигрита, Солуна, Теба и други места, бидејќи помладите генерации не умеат да говорат аромунски.

⁵³³ Со ваков мал број население не било можно да постои посебен народ Власи=Влахи, чии простори и нивни имиња со презимиња се тн.словенски, јазик на Белците, а нивниот јазик е трорасен само од 1767 година, што важи и за Албанците. Всушност, Грците, Албанците и Власите биле одродени Белести=Пелести, Пелазги, чии автори говорат, тие имале пелагиско потекло со Хомеров јазик, се само тн.словенско.Иако ваква била состојбата тие ги менувале своите изворни топографски имиња, што важи и денес. Овде се преставува како тн.словенските имиња стануваат албански. Олга Луковик- Пјановик го најдува Атанасија Урошевиќ, со делото "Топоними на Косово", од 1975 година, од Белград: Ара е балјес =Ораница Баљина, те. Баљина нива; Ара (ора, Р. И.) баракут=Ораница кај барата, те. нива кај барата; Ара бошкут=Ораница Бошкова, те. Бошкова нива; Аравични рид=Ораховачки рит (Аравични рид, Р. И.); Ара дирекит=Ораница кај дирекот, те.нива кај столбот; Ара лагумит=Нива кај лагума (лагумска нива); Ара маркут=Ораница Маркова- Маркова нива; Аре е мељит=Ораница Мељина, те. Мељина нива; Арат (орат, Р.И.) бошњакут=Ораница Бошњакова, те. Бошњакова нива; Арат те бунари=Ораница, нива кај бунарот; Арат е бунарит=Бунарска ораница (нива) итн. Бара е Гокес=Гокина бара; Бара ковачит=Ковачева бара; Балтак=Блатнаво земјиште; Брегу и ситницес=Ситнички брег; Брегу и пештерит=Пештерин брег; Зенеливада=Зелена ливада; Златиња=Слатина; Калуѓерт=Калуѓери; Кодра гологлавес =Гологлаво брдо=Гологлаво; Киша хајдукут=Куќа хајдукова=Хајдукова црква; Киша Милошит=Куќа Милошева, те. Милошева црква; Кула чардакут=Кула чардакова; Ливадат е фуковицес=Буковачка ливада; Ливадат бунарит=Бунарска ливада; Ливадат Османагис=Османагина ливада; Ливадиќа; Огњилу; Огорељак; Остри деј=Оштри дел; Остри камен; Појатат=Појата; Преони језерит=Поток језерски; Прони Јовес, Давидит, Кулес=Поток Јованов, поток Давидов, поток Кулин; Прони варнишес=Варнички поток; Раса=Раса; Рапуштина=Репуштина; Реза бежанијес=Бежанијски згар (Згариште); Рога е жарит=Жарска ледина; Секињча=Секирњча; Сливовица, стринц, топила, трлобук=Шливовица, стрнац, топола, трлобучје; Трешевина=Крчевина; Киреч=Креч; Куркин рид=Куркин рит; Узбег=деформација од због; Фуша е муљес=Муљино поле; Хија клисурес=Клисурски осој; Царовр=Царов врх; Церовц=Церовац; Шавар=Шевар (трска); Чука Новакут=Новакова чука. (Ора=Ара=Арбан=ар бан; киша=каша=кашта=каста...каша=куша=куќа; Иван=Јован=Јоан=Јан, без македонско в, Р.И.) Само превртен тн.словенски јаз.

Ама ова го направив затоа како тоа би бил праведен корективен фактор за оние делови на оваа популација, која не сум ја вброил. На оваа бројка треба да се додадат и оние Аромуните кои живеат во Бугарија и Србија, под услов дека тоа не се оние ар. трговци и занаетчи, кои имаат свои семејства во Турска. Јиричек во своето дело: 'Кнежевина Бугарија', Виена, 1891. год., стр. 115 го навел бројот на Куцовласите према званичните пописи на населението од 1881. година на 2.300. Бидејќи со овие не се обфатени пастирите, кои ги настануваат своите села во Родопите само летото, а се обфатени некои турски поданици, тогаш овој број бил приближно точен, ама, во секој случај, не би се надминала бројката од 5.000.⁵³⁴

Летото во Србија живеат, на Сува пл. кај Ниш, 134 семејства со 33.000 овци и 18.000 коњи и тоа према Милиќевиќите наводи кој ги цитира Јиричек(ибид, стр. 122).На оваа бројка треба да се приодадат семејствата од Ниш, Белград, Враење и други места, чиј број може слободно да се наведе со max.5.000 души, така да во двете овие кнежевини живеат околу 10.000 Аромуни.(Кнежевините се во Османовото Царство, со Турци и Православни=Грци, Р.И.)

Бидејќи, према Јиричек, бројот на Дако Румините во Бугарија изнесува 60.000 а во Србија (како општо се претпоставува) 150-180.000, тогаш се испоставува еден чуден чинител дека бројот на Дако-Румините од Дунав е поголем од бројот на сите Аромуни, наиме 240.000 наспроти 160.000, во кои не е пресметан бројот на Мегленитите од 14.000, кои се различно потекло. (Тие имале и монголско потекло во однос на другите Власи=Влахи=Овчари, Р.И.)

5. Поранешен број, депопулација на населението и нејзини узроци

Ако сегашниот број на Аромуни е така мал, може да се постави прашањето, дали тој отсекогаш бил таков ? Кога прв пат се појавиле во историја како народ, се наведени во Средниот век како жители на западна Тесалија и соседните брда, што инаку е подрачје, кои тие и денес го држат.⁵³⁵ Дека, поново, го наследувале само ова подрачје, нивниот број никако не би бил поголем отколку што е денес, оти недостасуваат егзистенцијални услови за таков број на таков мал простор. Ама, очигледно дека нивниот простор бил далеку поголем, тој се простираше северозапад до планината Грамос. Нивното преминување во поголемите градови на Македонија⁵³⁶ укажува на нивната вистинска домовина,бидејќо сум во состојба да ја наведам секоја секоја првобитна заедница од која се иселиле и како што го правев во секое пасетено место. (Нивните простории од каде тие потекнале биле само со тн.словенски поими, Р.И.)

Најголеми померувања паѓаат од крајот на минатиот век и почетокот на овој век и тоа од планината Грамос во правец североисток. Постари заедници уште се само на североисок на центарот, Гопеш и Маловиште, посебно ова потоње, во кое понајверојатно дошло до мешање на Аромуните со Мегленитите.⁵³⁷ Сите други се населени со Аромуни кои доаѓаат од

⁵³⁴ Германската школа се зафатила со одродените Белци=тн.Словени (Грци, Албанци и Власи) и тоа само од интерес, но никако со Германците, кои како народ не бил познат. Тие станале народ со германски трорасен јазик, Белци со Црнци и Монголи, монголски зборови се 30%. Во Германија прв странски јазик бил германскиот. Германците него го научиле, а и денес го учат, што ќе трае и во 21 век, за тие да станат Германци со свој германски јазик. Така пелагиските=тн.словенски Грци од 1767 година со кои не и од 1868 година катаревуса се народ.Истото се случило и со Албанците, дополнително со латински и романски јазик, ама и монголски=арнаутски зборови,што важело и со Власите:Албанците имаат повеќе.

⁵³⁵ Никогаш немало влашки народ со влашки јазик.Тие биле само пастири=овчари=чобани,само овчари, никако сточари (говедари и свињари) и земјоделци. Бидејќи во секој народ има овчари и сточари, не може да има овчарски и варварски народ. А овчарите биле плачкаши, разбојници и пирати и како такви станале богати. Ова било спротивно на варвари, миротворци, на кои им требало држава. На Грците држава им направиле Русите и Венецијанците, на Албанците Рим со Виена, на Романија Рим со Виена, а на Власите никој. Тие денес се само Грци.Следи тие да се Власи само во Р.Македонија:се само за Грција.

⁵³⁶ Еладците, Албанците и Власите биле разбојнички групи на луѓе од одредени простири, кои ја присвојуваат Македонија.Тие тврдат, ние, Македонците, сме биле Словени (Склавини) и сме биле дојденци, па затоа само нив им припаѓала Македонија, никако на Македонците. Еладците дошли во Македонија дури во 1913 година, Албанците во неа биле колонизирани во 19 и 20 век, дури во 21 век, а Власите од Епир ги протерал македонскиот Епирец Али Паша Јанички. Меѓутоа, влашкиот изроди испикани во МАНУ и Институтот за национална историја во Енциклопедијата на СФРЈугославија македонската историја до 15 век ја прогласиле за грчка, а последните векови бугарска. Следи во неа тие биле домороци.

⁵³⁷ Сé што било во Битола и неговите села, сé било само романско, ништо влашко. Авторот признава, дека Мегленитите биле мешанци меѓу Власи од Балканот и монголски Власи од Кавказ А пак, Кавказци биле Черкезите, од Черкезија близка на Чеченија=Печенија, Печенци, всушност Арнаути. Денес

правец Албанија. Во оние места во кои жителите повеќе не знае откаде водат потекло, како што се Невеска и Писодери, јазикот показува дека дошле од Албанија, бидејќи во него уште секогаш постојат бројни албански елементи. према тоа, освен ова едно првобитно подрачје на распространоста на Аромуните (Триколо-Мацова) мора да се претпостави постоење на уште едно такво подрачје а тоа е уште сегашното албанско говорно подрачје, каде уште секогаш се задржале трагови, како што е случај со областа околу местото Фрашери, кое некогаш било потполно аромунско, те. Фаршериотско, а сега потполно албанизирано, како што тоа е случај со Грамос кој со овој веројатно стои во врска. Во секој случај, во тие области било доста населувања на Карагуни помешани со Фаршериоти, оти јазикот од Москополе не двосмилслено докажува на Фаршериотско влијание. (Албански=арнаутски елементи, Р.И.)

Најголемо место на албанско подрачје во 16. и 17. век биле Шиписка и Николица, тогаш на крајот на 17. век и почетокот на 18. век Москополе било на врвот, а бројот на жителите во него било најмалку 60.000, по што не бил само центар на културата на западниот дел на полуостровото, туку и ги истакнувал неговите жители со својот стандард и богатство на населението.⁵³⁸ Други големи и преспективни места на Грамос, освен пораните споменати, биле Николица, Линотопи, Вартени и Фуша. Пораните исто така имале поголемо значење и некои места на планината Камна, како што се Лунга, Нича и Грабово. Исто тоа важи и за Са-морину, Периволи, Гопеж и многу други места. (Тн.словенски поими и само под Охрид, Р.И.)

Уште порано спомнав дека порано целата Загора била Аромунска, тоа важи и за широкото подрачје Копачари, кое уште порано од Загора било хеленизирано. На оваа наша пресметка сосема се отр gnal оној број на трговци, кои поединечно се наслиле во некои градови на Турција, Грција, Египет, Србија, Бугарија, Румунија, Австро-Угарија и други земји на Средоземјето и кои ја изгубиле својата националност припадност. Во Виена, Пешта, Белград и Букурешт постојат поголеми аромунски заедници од кои се поистакнале многу значајни личности, а кои лажно се преставуваат Грци.Оние кои трајно се наслиле на страно тло, трајно се изгубиле за аромунскиот народ, оти повратни миграции се случуваат сосем поединечно, како што е тоа случај со Аромуните од Бугарија, бидејќи војните власти сакале да ги вклучат во служење на воен рок.⁵³⁹

Склон сум да претпоставам дека бројот на оние кои се изгубени за аромунски народ од средина на претходното столетие до денес се измеѓу 50-80.000 души. Со овие не се зема во обсир Копачарите, бидејќи нивниот број само приближно може да се утврди, а нивната хеленизација е извршена многу порано уз изузеток на оние места, кои на картата се обоени со црвена боја а чие население е хеленизирано тек во претходниот и овој век. Оние кои во наредната декада ќе бидат хеленизиирани и со тоа и изгубени за народ како целина, се жителите на долината Аспропотамос и Саламвијеса, кои веќе сега наполно се хеленизиирани. Потоа то се жителите на градовите на Тесалија во вкупен број од 25.000, како и населението на Солун, Нигрита и Серес во Македонија кои ќе бидат хеленизиирани, жителите на Велес, Уескиба и Призрен кои ќе бидат бугаризирани, како и жителите на Елбасан, Тирана, Берат и др. кои ќе бидат албанизирани (стр. 302). (Грцизација од Цариград, и бугаризација од Бугарија, Р.И.)

Уште долго жителите на Битола и неговата околина, Крушево и посебно селата од Пинџ ќе се одупираат на грчката пропаганда која додуше, прави се, ама уште секогаш не ја постигнува целта, а од времето на настанокот на националносто движење се повеќе добива. Ако во наредните 10 години уште само 100.000 Аромуни се служат со аромунски јазик како јазик на општествената средина, и тоа ќе биди многу. (Само романско, ништо влашко, Р.И.)

во Македонското собрание, министри на Владата и други Општественици имаат кавкаски издолжен чепр, а и татарски од Црноморието заокружен чепр, иако тие биле колонизирани по Кримската војна.

⁵³⁸ Охрид и Москополе биле Бриги=Брзјаци, со бригиски=брзјачки куки...што се најдуваат во Пакистан, а во Пакистан никаде кај другите во нивно соседство...Москополци биле Московити, а Московити биле Русите со тн.словенски јазик. Руската црква била Охридска, а Москополе било само под Охрид до 1767 година.Името Москополе и другите места во Албанија биле на тн.словенски јазик. Власи само од 1767 г.

⁵³⁹ Власите потекнале од тн.словенски простори. Исто така, и живееле на тн.словенски простори. Следи Виена=виен-а, Пешт=пешт=пеш-т, Белград а не Београд...Власите по 1767 годин биле само Грци.Следи, тие тогаш лажно за Грци не се прикажувале, затоашто Власите во Албанија и Грција се само Грци, а само во Р.Македонија како Власи се против Македонците, а во полза на Грците. Тие истовремено само за интерес се и Романци.Букурешт на романски истогласно ништо не значи:Букурешт=буку решт,б=в,итн.

А сега уште неколку сажети зборови за узроците на оваа депопулација на аромунскиот елемент.

Пред се, свирепости и грамзивост на Али паша и неговите претхоници кои бесконечно војувале со своите подивени хорди против богатите ар. места ги обештетиле за оној дел на приход кој им недостасувал и кој истовремено лично се обогатил. На овој начин се разорени Нича, Москополе, Николица, Линотопи и Фуша на север, како и богатите Каларити на југ. Дури иако други места, како што се Меџова и Сиракуни одблизу немаат приближен број на население како во Ликово време, значи на почетокот на овој век, ипак квалитетот на ова население многу се погоршал. Од многубројните семејства на богатите трговци, останале само некои, а нините напуштени куќи ги завзеле сиромашните пастири, Фаршериотите и самите Албанци. (Власите не пробале самите да се одбранат од помалкубройните Алиевци, Р.И.)

Турските моќници не ги иритирало само богатството, туку и готово независната положба на планинските села, како: Периволи, Малакасија, Сираку, Меџова и Лунга, те ги направиле да се чувствува нивната снажна снапаница, со тоа што населението го принудиле на плаќање на поголем данок. (Меѓутоа, авторовите Турци биле против Али Паша Јанински, Р.И.)

Сега сите села потполно се принудени да плаќаат огромни суми, освен Лунга, и тоа во таква висина да ова е уште еден од разлозите за многу да се одлучи на иселување.

Веќе на 134. страна на оваа книга поблиску објаснав како се повеќе опаднал животниот стандард на пастирската популација во Турција, посебно откога Тесалија постанала Грција. Порезите на разновидна природа, како и злоставувањето по пат на царина на многу им оневоможило битисувањето, како на пастирите, и ги принудиле да се сврзат за земјоделството, како што се гледа на пример на жителите на Алимерија, кои водат потекло од Периволи, жителите на Бухче кај Волос, Аромуните на Мањана и Фаршериотите во Мусокија. Бидејќи тие летото повеќе не се состануваат со своите соплеменици од планините, постепено го губат својот мајчин јазик и биваат асимилирани од околното земјоделско население.⁵⁴⁰

Следни разлози лежат во нетрпливоста и фанатизмот на муслуманите према иноверниците (стр. 42) што се покажува само во оние заедници во кои или воопшто нема Европјани или е малку, ама не и во оние градови на брегот во кои постојат конзулати. Следна е неправдата на турските судии и службеници према пастирите, од кои посебно се истакнуваат со албанско потекло. Освен тоа, еден од разлозите е несигурност на поедини области поради разбојништва или војни единици кои плачкаат во својот покрт (стр. 145-146) што им нанесува штета на имотните луѓе и на нивниот понатамошен боравок.

Секаде се видливи знаци на депопулација на населението и падот на животниот стандард. Во сите поголеми места се запазува мноштво остатоци на разрушени и напуштени куќи. Црквите кои некогаш постоеле во средина на местата, денес се најдуваат вон нив (Шипска, Москополе, Влахоливадон, Каларитес, и многу други). Одвај можам да пронајдам капели кои ги подигнале и издржуvalе христијани. Манастирите некогаш богато дарувани од имотните луѓе постанале стечиште на беда, водојажите, изворите и бунарите се разрушени по осамениите патишта, и самите патишта се во најжалосна состојба. Заедницата ништо повеќе не прави за скалите, мостовите и обезбедување на патштата, освен- можда- тука и таму. Се препушта на пропапаѓање она што е рушено. Се помогнува, колку што тоа е можно, и стрпливо на Владата им плаќаат порез за патишта, од кои има корист само Владата.⁵⁴¹

⁵⁴⁰ Авторот говори за Грци, Бугари, Албанци и Аромуни. Меѓутоа, Грците се само на Цариградската патријаршија, а под која била Атинската црква; Бугари оставштината на Охридската архиепископија; Албанци интересна сфера на Рим и Виена, па Рим бил со Али-Паша; и Аромуни интересна сфера на Германија со тн.словенски Пруси, кои и денес имаат тн.словенски презимиња и со тн.словенски места, на пример, Берлин=Бер лин (лин + ка = Линка, Линкестис). Следи Бугарска црква, а бугарска држава само во 1908 година за да има народ. А пак, албанска држава во 1913 година, чија црква денес е многу многу послаба од Македонската црква, се до денес не призната. Романија станала држава со свој народ. Следи султанот дури во 1905 година да признае романски народ(милет). Па токму затоа ништо немало влашко.

⁵⁴¹ Сé што е наведено, што било градено и подигнато до 1767 година, било само на тн.старословенски јазик. Авторот ја обвинува Владата на Османовото Царство. Меѓутоа, се што влегло во државата Елада, се тн.старословенски било бришено и уништено, што продолжува и на другите простори приклучени кон Елада, со се Долна Македонија. Злосторот продолжува и денес, се македонско се уништува, што важи и за Албанија. Првиот том авторот го завршува, тој ништо не кажа за службениот јазик на црквите... Тој ја спроведува германската политика, да се уништи православната словенска раса, важело за Хитлер.

6. Миграција на аромунското население

Под миграција на населението ги имам во вид само оние кои се случиле во поново време или уште секогаш се случуваат. Овие миграции се повеќеструки: а) правилни миграции од летните села према зимовниците, б) иселување на населението на некое место во некоја друга област, в) миграција на Фаршериотите, г) миграција на машките во цел бавење со занајтска дејност.

а) Правилни миграции од летни села према зимовниците

Овие правилни миграции се случуваат од пролетта, во време на Велигден, од зимовниците во низините кон летните села во брдата. Појавувањето во долината се случува, веќе према временските услови, на крајот од октомври или почетокот на ноември.

Овие миграции не ги превземаат само пастирите- Власите поради потреба на своите стада, туку исто го прават и трговците и занаетчиите, кои се подразбираат во големи (бройни) заеници. Доаѓањето и заминувањето се врши во групи, при што се здружуваат оние кои имаат ист правец на миграција. Поблиску да се види на стр. 132 и 133.

Селата кои исклучиво служат за боравок преку летото се: Грамос, Денсу, Самарина, Смикси, Авдела и Периволи, најголем број брдски села во речните долини на Аспропотамос, како и на бочните долини на Салавријас. Тоа важи и за селата на планината Неагуш, западно од Верија. Зимата делумно се напуштаат селата јужно од планината Смолика, потоа селата во северна Загора, Мецова, Сираку, селата на пониска надморска висина на Аспропотамос и Саламвријас. Бројката на сталните миграции одвај достигнува бројка од 50.000.

Веќе ги споменав миграциските правци на поединци. Генерално земено треба да се рече дека мнозинството на населението од Пинда се движи кон Тесалија, како во градовите, така и долините, посебно таму каде се добри пасишта, а овие, наиме, се најдуваат во подножјето на планинскиот ланец на источна Тесалија. Главниот планински масив Пинд ипремногу стрмо се завршува во тесалиската долина, отколку што инаку би било погодно за зимска испаша. Ама, Аромуните не се едини кои зимата ги посетуваат тесалските пасишта, туки тоа се и Албанците, дури Гегите од областа Дебар, и наравно, грчките пастири. Меѓутоа, Аромуниите ипак го прават мнозинството.⁵⁴²

Посебно омилено зимско станиште преставува долината источно од планината Олимп, на брегот на солунскиот залив, како и пределите на Кампања во јужна Македонија измеѓу Солун и Верија, ама и Камбос западно од Арта во Епир. Освен тоа и пределот Мусакија на Јадран (стр. 82).

б) Иселување на населението на некое место во некоја друга област

Населението на некое големо место како што се: Москополе, Николица, Линотопи, Фуша, Лунга, Нича, Грабово, Варени, Сисани и помалите: Мокоси (Пинд), Неохори (Олимп) и др., трајно се населени во туѓина.

Значајно е смален бројот на населението на следните места: Самарина, Грамости, Периволи, Сираку, Каларлы, Влахоливадон, Халика и Малакаси. Бројот на населението во овие градови изнесувал во минатиот век сигирно преку 100.000, оти само на Москополе отпаѓало 60.000, на Самарина 15.000, на Влахоливадон 12.000 и на Периволи 10.000 жители. Што се однесува на Москополе, веќе тоа го докажав на страна 100 на овој том. Исто така тоа не е тешко и за Периволи.

Во летото 1889. година таму затекнав 400 семејства со 2.000 жители, што значи дека останало да се утврди миграциониот правец за преостанатите 8.000 жители. Три четвртини на населението на селата на планината Неагуш водат потекло одвде (тоа е 3.500), што важи и за жителите на Алимерија (300), Бахче (250)- кои се најдуваат во близината на Волос и Тојваша (250). Во Трикала живеат најмалку 500 жители со потекло од Периволи, додека останатите се расеани на сите страни и го изгубиле чувството на својата национална припадност.

Аромунски елемент во градовите во јужна Македонија како и новооснованите села во неа исклучиво се населени со жители кои водат потекло од Албанија и од селата на Пинд. Е потполно погрешно да се претпостави дека овде е во прашање романски елемент кој овде

⁵⁴² Видлива е двојната улога на авторот. Тој говори за Албанци Тоски, кои живеат на југ, и Албанци Геги на север. Меѓутоа, овде стои Албанци и Геги. Значи, Арбани и Арнаути. Тој преспија до српска граница, па продолжува со Ниш. Тој вели по Кримската војна се населиле Черкези и Татари, 600.000, а тој во книгата не ги спомна. А како ќе ги спомне, кога до денес Арнаутите имаат монголски одлики: коса...

се задржал од давнина. Сите тие потполно се свесни на своето потекло, како и точното време на своето преселување во овие краишта. Е сигурно, наравно, дека и пред тоа Аромуните биле во овие градови, ама ипак тие тогаш боравеле како занаетчии и трговци, а тоа значи без своите семејства.(Тие биле само овчари, а со преселбите во градовите станале занаетчии..., Р.И.)

в) Миграции на Фаршериотите

За разлика од останатите Аромуни, Фаршериотите не поседуваат свои планини веќе мораат да закупат право на испаша на своите стада и тоа како за зимски, така и за летни период. (Се работи само за овчари, а не занаетчии и трговци, што тие станале подоцна, Р.И.)

Тие, најчесто, секогаш бираат исти места. Ама, воколку сакаат да заштедат на своите издатоци, тогаш обично се најдуваат со месеци во движење со своите семејства. Што при таа прилика воопшто може да се понесе од подвижните добра, не е вредно да се напомене. Овие луѓе, кои се навикнати на живот во проиродата се изузетно очврстнале и се задоволуваат со малку. Кога ги води челникот, тогаш тие го пратат, му ја препуштаат грижата за успехот. Нивните каравани се простираат од Јадран до планините на Бугарија и Србија или се до Мореја, дури сум слушнал од мошне поуздани извори да на самиот Кавказ постои една аромунска (не румунско) пастирска населба која најверојатно ја прават Фаршериотите.⁵⁴³

Уште порано спомнав дека со опаѓањето на животниот стандард исто така постепено дошло до смалување на нивните миграции, те многу се свртиле на земјоделство или се насе лиле меѓу останатите Аромуни.⁵⁴⁴

г) Миграции на машките во цел бавење со занаетска дејност

Бројните занаетчии и трговци, кои во своите планински села не можеле да дојдат до средства за живот, се навикнати да ги побарат на страна. Поради тоа во готово на секое поголемо место во Турција се сретнуваат еден или повеќе Аромуни кои таму се насе лиле. На пример, анција има на секое место кое се најдува на патот, без обзир дали се најдува на бугарско или албанско говорно подрачје.⁵⁴⁵ Хан ги наведува на секое од своите патувања и за нив кажува дека се интелигентни и талентувани за јазик.⁵⁴⁶ Патувајќи за Македонија лично никогаш не сум бил принуден да го користам бугарскиот јазик, бидејќи секогаш пронајдувув аромунски гостилничари.

Ако тоа е изводливо, Аромуните кои се вработени на страна се враќаат летото, макар на пар недели, во својата домовина, кај своите семејства. Дури не се насира од долгот пат од Египет или Романија и се чувствува усрден во пријатна клима на своите планини можат да ги заборават жештините од равничарските краишта. Меѓутоа, со години не патуваат само оние Аромуни, на кои им недостасуваат средства за превземање на еден такво долго патување. Колку е само оние кои ги напуштаат својата домовина непосредно по свадбата а при повратокот веќе затекнуваат одраснато дете (види стр. 146).

Контакт измеѓу иселениците и нивните семејства мошне ретко се одвивал со пошта, туку уз посредство на соплемениците кои патуваат во завичај и со себе носат писма и пари, или со посредство на гласник кој го издржува заедницата и кој има задача да ја побара одредената особа, а да вакви патувања превзема два пати годишно (Крушево, Клисура, Невеска, Гопеш). (Следи како од Албанците и од нивните "браќа" Власи Македонците бегале, Р.И.)⁵⁴⁷

7. Национално струење и школи

⁵⁴³ "Оваа информација ми е соопштил еден Аромун од Нижополе кој служел воен рок во кавказката армија". Во Нижополе покрај Власи се и Албанци. Албанија била на Кавказ, од каде навлегувале Албанци... Во Епир Османите ја основале Арнаутија, со Арнаути, вакви биле Печенците. Следи во Фаршериотите да учествуваа покрај епирски овчари и Арнаути. Албанскиот и влашкиот се и со арнаутки зборови.

⁵⁴⁴ Македонците прво биле Бугари, а потоа и Грци. А Власите војглавно биле Грци. Следи тие станувале во бракови со Македонци, Грци и Бугари, кои биле сточари (говедари и свињари) и земјоделци. Токму затоа Власите станувале варвари (сточари) и земјоделци. Меѓутоа, авторот тоа не го наведе. Тоа го прават денес Власите и Албанците. Ако некој од нив стапи со туѓи во брак, туѓите изчезнуваат за секогаш. Тоа не е можно биолошки, нити историски. Денес Албанците и Власите се одродени Белци=тн. Словени.

⁵⁴⁵ Власите доаѓале како машки, кои станувале занатчии и трговци. Тие како Грци станувале во бракови со Грци. Во Македонија како припадници на Цариградската патријаршија Македонците станувале Грци.

⁵⁴⁶ Кога некој јазик е повеќе расен, нивните припадници полесно ги совладуваат расните јазици. Не случајно, Германците со трорасен сложен јазик, со падежи, подобро/брзо учат англиски, отколку обратно.

⁵⁴⁷ Секаде, каде се насељувале Албанци и Власи, кои биле во служба на Османите, Македонците бегале.

Порано националните посебици мошне ретко избивале кај овие така разноврсни народи на Балканското Полуострово, бидејќи конфесионалниот елемент ипремногу многу надвладувал, така да спротивностите се сведувале на однос на христијани и муслумани.⁵⁴⁸

Христијаните се чувствуваат единствено, без обсир со кој јазик говорат. Уште во Ослободителните војни рамо уз рамо стоеле Грци, Албанци, Бугари и Аромуни, а да при таа проплика биле свесни само националните посебности. Тек кога, по Србите и Грците, се дигнале Бугарите не сакајќи да го исфрлат од себе јаремот на турската власт, туку и да се осамостојат и ослободат од притисокот на грчкиот Патријарх воведувајќи ја институцијата на својот Егзарх, отпочнува и со јавување на националното чувство кај Аромуните. Најпрво делувал примерот на другите народи, а потоа ова национално чувство почнало да се распираат оние Аромуни кои работеле во Кралството Романија. (И денес нема влашка држава/народ, Р.И.)⁵⁴⁹

Ова чувство најпрво нашло израз во подигнување на национални школи, во која наставата се изведувала на мајчин јазик, вместо порано на грчки.⁵⁵⁰ Кралството Румунија ова настојување ревносно го подржала. На почетокот на шесдесетите години е основан еден Комитет во Букурешт кој бил под посебно енергичен уплив на песникот Болинтинеану. Веќе 1864. година основана е првата школа во Тарново кај Битола, а чиј основач е познатиот г. Атанасески, инаку автор на повеќе книги, а и сегашниот раководител на оваа школа. Монах-от Аврија 1865. година откупил група монаци кои ги одвел во Букурешт да би го изучиле наставничкиот позив, а набрзина потоа биле отворени нови школи.

Со ова движење е даден нов импулс на основање на Друштва за македонско-романска култура годината 1879., кој покушал да ги заинтересира новите прврзаници и да ги придобие за делотворна поддршка, што на крајот и успеало со залагањето на г. Урехија. Во таа сврха се основани новини под назив 'Fratilia intru dreptate' во чија редакција работел еден Аромун, г. Бешу од Ламија во Грција. Меѓутоа, е објавено само седумнаесет броеви на овој лист. Исто така краток век имал еден часопис под називот 'Macedonia, Revista Romanilor din Peninsula balcanica', Букурешт, 1888. година, од кога постои само 8 броеви, ама тие содржат изузетно драгоцен јазичен материјал, без обсир на оскудноста на останата содржина. Од часописот основан 1894. година под називот: 'Peninsula balcanica' се појавило само околу 20 броја.⁵⁵¹

⁵⁴⁸ Наводот потврдува, имало само верски народи: Муслумани=Турци, Православни=Грци, без Власи...

⁵⁴⁹ Авторот намерно ги меша работите и тоа во краток текст, кој бил и за многу подолг период. Рим и Виена на султанот му наложиле да ја укини македонската Охридска архиепископија со т.н. старословенски јазик, пред тоа Пеќката црква, која се отцепила од Охридската Црква. А да се задржи и помага само македонската Цариградска патријарија со коине, која не ја основал Апостол: Охридската е од Апостол Павле, а Римската од Петар. Почнал процесот на одродување. Оттогаш имало само Грци, а пред тоа, 1767 година, авторовите Грци (Еладци), Албанци, Бугари и Власи биле само Бугари, а потоа само Грци. Следат востанија на крајните простории на Отоманското Царство, на најсеверниот дел до Дунав и најјужниот дел: до Дунав бил мочен Рим со Франките (Германите), поддршка на Русија, а на југ била мочна Венеција. Се создале дунавски кнежества со Турци и Грци и држава Елада со Грци. А сите биле Ромејци=Римјани. Името Романија означува Римјани=Ромејци. Таму службен бил т.н. старословенски јазик

⁵⁵⁰ Во Германија живееле Белци, германскиот е трорасен. Во Унгарија се Белци со монголски јазик. Во Грција биле четири повеќерасни јазици: коине, коине и германски, катаревуса и димотики. Во Албанија трорасен. Русија и Србија т.н. старословенски а во Бугарија два говори: источен и западен. Без мајчини ј.

⁵⁵¹ Бидејќи авторот го наведува најновото време, се дополнува, што превземал Рим, дунавските простири да ги отгрни од т.н. старословенски јазик, што се случило и во Елада, Епир со неговата Арбанија. Вотсон наведува дека Унгарците тврдат дека во Трансильванија со векови биле населени Словени. Во Трансильванија унијатскиот бискуп Иноцентиј Мицу во говорот одржан 1737. г. спомнал "Влашка нација", ама го дочекале повици: "Власите се само плебс". Тој бил присилен да се повлечи во 1751. г. од позиција и умрел во Рим. Се работело на тоа да се внеси латиницата место кирилицата која се употребувала во православната црква. Ова говори, во 18 век во употреба била кирилицата и т.н. старословенски јазик. Според Вајганд, "кај Русите и Романците старобулгарскиот се внесува не само како црковен, но и како литературен и административен и тоа забележителното опстојување се запазува до најново време". Па затоа Романците биле само т.н. Словени. Прибичевиќ тврди дека "Романците го користеле словенскиот црковен јазик се до 17 век кога го замениле со свој сопствен јазик". За Георге Иваску до 17 век бил старословенскиот јазик, како јазик во православната црква, но и дворот. Први текстови на романски биле во 17 век преводи на псалмите, Новиот Завет, и 1688. година целокупната библија, како и историската

Од тренот кога румунската влада отворила ставка во својот буџет од, ако не се лажам, 240.000 франци за школи во Турција, се зголемил бројот на првобитните отворени школи, ама во понатамошниот текст ќе се покажи дека направените жртви не се адекватни на помаците на пропагандната.⁵⁵²

Господин Бурад⁵⁵³

1) Во Битола, една гимназија со интернат со 7 разреда, 80 ученици, кои воглавно доаѓаат од страна, бидејќи тамошните Аромуни своите деца ги испраќаат во грчка гимназија чиј директор, меѓутоа, е Аромун баш како и најголем број наставници.

Машката основна школа брои околу 80 ученици. Женската основна школа има 2 наставници и 70 ученици, меѓу кои има и пар Еvreјки.

2) Во Крушево: постои една ниска гимназија со 4 наставници и 140 ученици, една женска школа со 2 наставници и 60 ученици. Во грчките школи има 900 деца, од кои 550 Аромуни, а во бугарската школа 250 деца. (Само на Кнежеството Бугарија, никако инаку, Р.И.)

3) Во Јанина: постои ниска гимназија со интернат во која работат 3 наставници со 23 ученици, а сите се од страна. Грчката гимназија брои 500 ученици, од кои 52 се Аромуни од Загора. Сите останати школи се основни.

4) Тарново: еден наставник со 20 ученици.

5) Мегарево: 2 наставници со 47 ученици, 1 наставничка (на чуден начин тоа е Гркиња која го научила аромунскиот јазик) со 20 ученици. (Аромуски=романски јазик, Р.И.)

6) Нижополе: 2 наставници со 65 ученици (во грчка школа се 3 наставници)

7) Маловиште: 3 наставници со 93 ученици, 1 наставничка со 50 ученици (во грчката школа се вработени 2 наставници и 1 наставничка) (Грчка=Цариградска патријаршија, Р.И.)

8) Гопеш: 3 наставници со 95 ученици, 1 наставничка со 40 ученици (во грчката школа се 2 наставници со 45 ученици и 1 наставничка со 40 ученици)

9) Охрид: 2 наставници со 55 ученици, 1 наставничка со 20 ученици. (Некогашната грчка школа во процветување повеќе воопшто нема аромунски деца, веќе само 20 и сите се Бугари). (Охриѓанчината станувале Грци, а Аромуните=Власите биле само Романци, Р.И.)

10) Корча: 2 наставника со 50 ученици од племето Фаршериотите. Имотните Аромуни од Москополе ги испраќаат своите деца во добро посетена гимназија.

11) Невеска: 1 наставник со 43 ученици (грчката школа има 3 наставници со преку 100 ученици).

12) Влахоклисура:⁵⁵⁴ 4 наставници со 65 ученици, непознат број на наставнички со 65 ученици (една наставничка е Албанка, ќерка на г. Христофордиса од Елбасан).⁵⁵⁵

13) Хрупиште: 1 наставник со 26 ученици (грчката школа има 4 наставници и ја посестуваат наповеќе Аромуни. Бугарската школа има 1 наставник). (Бугарско кнежество, Р.И.)

14. Гребена: само зима постои школа која ја води д-р Циза Папанастас со 40 ученици.

15) Самарина: При мојот прв боравок на школата броеле 38 ученици и ја водел г. Јанули Томеску Сиом кој зимата се селел заедно со школата во Влахојан. Г. Бурад наведува податок за Самарина од 100 ученици, ама не ги наведува имињата. Сметам дека ова е потполно неможно за место кое е скроз наскрз грчки настроено. Дури и 110 ученици за број на жители кои Бурад наведувал, од 15.000 би бил жалосен резултат, ама тренутно летото има само 3.000 житело, наспроти 8.000 од пораните години.

16) Авдела: 1 наставник со 76 ученици.

хроники. Учениот кнез Димитрија Кантемир(1673- 1723) пишел дела на латински. На крајот на 18 век во романските земји продира идеата за просветување. Влијанието на просветувањето се осеќа во Трансилванија во дејноста на филолозите и историчарите Микуа, Шинкаја и Мајора кои ја истакнуваат латинската основа на романскиот јазик. Се оснива прва висока школа, први новини и часопис на романски јазик во 1829. година. Значи, во 1767 година е укината Охридската архиепископија, а Рим веќе таму делувал.

⁵⁵² Најбитно е што имало романски школи пред времето кое Вајгант го наведува. Рим не чекал, ништел.

⁵⁵³ "Бурад, 'Cercelari despre scoalele romanesce din Turcia, Bucaresci' објавил една книга 1889. година за основање и состојба на румунски школи. Со обсир дека лично водев белешки за овие школи за истата година можев да ги контролирам наведените податоци и најдов дека генерално се сложуваат. Тогаш постоело:"

⁵⁵⁴ "Овој број е наведен према Бурад, бидејќи таму не сум бил за време на своето последно патување".

⁵⁵⁵ Наведената авторова Албанка можела да учи романска школа. Па таа во романска школа предавала.

17) Периволи: 2 наставници со 74 ученици и 75 ученички (грчката школа брои 80 ученици). (Се работи само за романски Букурешт, грчки Цариград и бугарски Софија, Р.И.)

18) Фурка: 1 наставник со 32 ученици.

19) Вовуса: 1 наставник со 27 ученици (грчката школа брои 40 ученици).

20) Крања: 2 наставника со 55 ученици.

21) Вериа: зима е вписано 150 ученици ама бројот на оние кои посетуваат варира измеѓу 115 и 120 ученици. Се вработени 2 наставници. Летото постои школа во Ксероливадон и во Селья.

22) Прилеп: 1 наставник со 30 деца меѓу кои има неколку Бугари.⁵⁵⁶

Значи, 1889. година во 22 места постоеле школи во кои биле 1.425 ученици и ученички (према Бурад овој број преминува 1.500 бидејќи ги вметал и оние кои оделе во новоотворени школи од крајот 1889. год.).

Да би се воспоставила релација на бројот на национално настанета популација Аромуните во некое место, е потребно да се земе како база односот во Охрид, оти тамо постои само една партија- национална. Односот на бројот на деца према бројот на жители се исказува 75 : 700. Значи, на 1.500 деца би постоеле 14.000 национално настроени жители, што не е ни десетина во однос на вкупниот број.

Аромунското место располага со подобар наставнички кадар поради конкуренцијата на Грците и Румуните⁵⁵⁷ отколку што тоа е случај од било која земја на Европа, при што не ја издвојувам ни Германија која е така благословена со школи. Додека во Германија на секој наставник во провинцијата му се поверува по 60-80 ученици, па дури и преку 100, овде на еден наставник одвај доаѓа по 30 ученици. Во грчко-аромунските школи, додуше, овој однос е нешто неповолен, ама уште секогаш далеку подобар отколку во Германија. Бидејќи аромунскиот народ е прожет со голема потреба за учење, затоа лесно може да се објасни дека во една неколтивирана земја (по што Турција е позната) ипак постои народ кај кого можне ретко можат да се пронајдат аналфабети меѓу стално настанети жители, за разлика од, на пример, Кралството Румунија во која (према статистичките податици) од 1895. година постојат 4,719.363 аналфабети од вкупно 5,406.209 жители.

Најповеќе приврзаници на националното движење пронајдуваме на Север. Охрид и Пљаска се едини две места во кои сите жители се национално настроени. Тие прават мнозинство во Гопеш, Маловиште, подеднакво се застапени со останатите во Авдела, Периволи и Вовуса. Во сите останати места, наиме во оние со повисок животен стандард, како што се Битола, Невеска, Крушево, Мегарево и Тарново, национално настроени се во малцинство, а во оние големи места како Берат, Мецова, Влахоливадон, Серес и Лайста, како и сите места на грчко тло, воопшто не може да биде говор за некоја национална партија.⁵⁵⁸ Во секој случај стално се уредуваат нови школи (како писмено сум сознал) во Мецова, Берат, Влахоливадон, Ресен, Florina, Московоле па дури и во Армира во Тесалија(Врачи на грчко тло) каде зимата е мошне бројна аромунска популација, ама се ова не може да биде прогрес ако се собрат 20 -30 ученици од најсиромашните слоеви и ако им се даде еден наставник.

Оти така е секаде, уз мошне мал број изузетоци: пастирската популација, керации и сиромашки занаетлии ги испраќаат своите деца во аромунски (романски, Р.И.) школи или во интернет во Јанина и Битола каде се издржаваат за државен (романски, Р.И.) трошок да по доцна би добиле наместување на наставник. Имотните, кои пружаат илјада и милиони во сврха на грчкото образување (под Цариградската патријаршија, Р.И.), не само да се равнодушни према националното движење, туку се дури непријателско настроени.⁵⁵⁹ Овој расцеп работел на одвратни појави: поткажувања на турските власти, правење материјални штети од секој вид, подмукли препади и убиства, те така не постојат изгледи нешто да се поправи.

Одвајкаде Аромуните се бореле за големогрчките идеи, биле барјактари на хеленизмот, аромунските учители и лекари умееле да се шират грчкото расположение во аромунски-

⁵⁵⁶ Се потврдува, САМО КАДЕ ИМАЛО РОМАНСКИ ШКОЛИ ВЛАСИТЕ ЗНАЕЛЕ ВЛАШКИ.

⁵⁵⁷ АВТОРОТ ТВРДИ, СЕ РАБОТИ ЗА ЦАРИГРАДСКИ ГРЦИ И БУКРЕШТАНСКИ РОМАНЦИ.

⁵⁵⁸ РОМАНСКИ ШКОЛИ ИМАЛО ВО ОСМАНОВОТО ЦАРСТВО, НО НЕ ВО СРБИЈА, ГРЦИЈА...

⁵⁵⁹ Кај Македонците отсекогаш било обратно. Па тие биле против Цариградската патријаршија, а сакале да ја возобноват Охридската архиепископија, да го повратат тн. старословенски јазик и да ги внесат свите говори. Говорите биле од постледено доба. Со говори само Македонците се етнички народ, не друг.

те, бугарските и албанските места и се подржувани со иста религија во се ова имале успех. Меѓутоа, откако во поново време се одвоил бугарскиот елемент а по своја прилика и она малцинство од Југот на Македонија упркос на сите спритиставени настојувања, се создал страв насекоро да би можело да се одвојат и Аромуни и Албанци поради што се вложуваат очајнички напори од страна на грчката Влада и Силогоса како тоа би се спречило.⁵⁶⁰ Ова може да има изгледи за успех само кај еден дел Аромуни и тие оние кои се упатени на Грција, да ги со-слушаме разлогите кои ги наведуваат овие 'пријатели на Грција'. Кажуваат, што ќе ни е нас, кои живееме од една страна на Пинд, од друга страна во Епир или Тесалија, познавањето на аромунскиот (романскиот, Р.И.) јазик, кој ионака не можеме да го користиме во своите работи ? Или. На што треба да служи нашиот сопствен аромунски јазик ? Тој можда е добар за овчари и керации не и за култура, за неа му недостасуваат зборови. Самите не можеме да опстанеме на нашите планини, сме упатени на грчки равници, значи мораме да учиме грчки, кој е мошне распространет јазик кој нас ни е доволен за цел Ориент, оти тоа е еден стар угледен јазик со чија литература се диви целиот свет. (Значи, грчки јазик бил само коине, Р.И.)

Од овие разлоги се издржуваат сите грчки школи во Загора и во многу села на Пинд на терет трошоци на тие заедници, без помош на државата,⁵⁶¹ а ова се усредсредува со својата снага на повеќе загрозениот Север. Овде е стациониран еден народ чии припадници пронајдуваат средства за издржување на српското и бугарското говорно подрачје или во Романија, на кои, значи, не им е потребен јазик веќе биле наклонето приклучено на ова национално движење. Од останатите разлоги, националната партија го наведува следното: зошто на нашите деца би требало години на одвикнување од грчкиот јазик кога само губиме свое драгоцено време ?⁵⁶²

Грчкиот од книгите е ипремногу тежок, па дури ни ние не го разбираме, иако добро говориме грчки. Ние сме Аромуни (Власи, Р.И.). Не сакаме да го заборавиме (романскиот, Р.И.) јазик кој го научивме од своите мајки. Исто така го волиме нашиот јазик, како и нашите села, нашите планини. Водиме потекло од Римјаните, имаме исто така стара историја како и Грците, можеме исто така да бидеме поносни на своето потекло како и тие. Зошто, тогаш, би се одрекнувале од својот јазик?⁵⁶³ (Глаголот волети е Хомеров, а не српски и германски, Р.И.)

Ако од практично становиште мора да и се даде за право на грчката настроена партија тогаш и од идеално становиште исто така би требало да се слушнат разлогите на националната партија. Кога румунската влада веќе го подржала ова движење (да тоа не го прави, целото движење со еден удар би се распаднал !) Таа ги има, наравно, во вид само нејзините идеални цели, оти не сака да втопување на сродните племиња во останатите народи на Балканскиот Полуостров, сака да се негува чувството на припадноста на големото племе и сака во него да развија национална култура. Меѓутоа, овие преисполнети успеси не стојат во вистинските сразмери со поднесените жртви.⁵⁶⁴ Му покажав колку е мал овој народ кој устоа уште живо распрснат и на податоците на г. Бурад- признат, патриотски настроен човек- колку е мал дел на оние кои се национално настроени. Од кога настанало националното движење процесот на хеленизација уште повеќе е забрзан на грчко тло, оти додека порано не се најдувало ништо лошо во тоа што се користи(говори)аромунски јазик, денес намерно го избегнуваат.

На несреќа за самата национална партија во неа дошло до расцеп, ама на ова место не е умесно да се бават со тоа. Едно е сигурно, наиме дека Аромуните не можат да се одржат на подолго време поради својата изолованост и распрснатос усред оние големи народи кои другчие говорат, дури иако националното расположение би се проширило на сите припадници на овие (овчарски=влашки, Р.И.) популации. Ни самите румунски школи кои го туркаат националното движење, ќе постане фактор на подолг временски период, кој ќе го забрза ова

⁵⁶⁰ Во Битола имало грчки маала, под Цариград, чиј подржувач станала Атина, а до денес Еладската црква е поделена...Таа до денес не може да ги добие црквите во Македонија...,кои се уште се под Цариград

⁵⁶¹ Авторот потврди, државата Елада ништо не инвестирала, туку Власите како Грци припадници на Цариградската патријаршија тие со нивните заедници ги сносле сите трошоци.Спротивно,на Романија.

⁵⁶² Значи,без Елада а Цариград со грчки,кнежествата Србија и Бугарија со својот српски и бугарски јаз.

⁵⁶³ Бидејќи Романија била тн.словенска, дури за германската школа тн.прадомовина на тн.Словени, каде се појавила првата Склавина=Област, со свои Склавинии=Обласници, Рим во Романија го внесол лажното потекло на Романците од Римјаните, од Италија. Истото почнале да го учат и романските Власи.

⁵⁶⁴ Се работи за национална партија на Цариград, Романија, Србија и Бугарија, а не Елада. Без влашко.

растопување на Аромуните. Оти школата ќе воведе еден јазик во младината кој стасува, кој ќе го отупи чуството за аромунскиот (романскиот, Р.И.) мајчин јазик, а само (веке исполено) влијанието на грчкиот, бугарскиот, турскиот и албанскиот јазик, ќе доведе до уште побрзо распаѓање на мајчиниот. Веке сега се приметува таквото влијание и самите политичко односи ќе водат во тој правец да Аромуните се втопат во останатите балкански народи, како и понекој народ пред нив. Ова може само да се жали, ама не и да се спречи. Било баш како што еднаш г. д-р Атакос од Сервија еднаш рекол: 'дека Аромуните се родени под злосреќната све-зда' (стр. 211).⁵⁶⁵

ТРЕТИ ПРИЛОГ

Напомени уз карта

1. Подобрување на топографските, физичките елементи

Невичен со картографските работи, имав доста мака и потрошив полно време да би ја довел во ред приложената карта. Не сакав на некоја од постоечките карти едноставно да внесам распоред на нациите, оти со тоа би изгубил мнозштво топографски и физички елементи. Поради тоа се одлучив одново да изработам цела карта. Сум свесен на тоа дека и оваа нова карта содржи уште многу непрецизности и грешки, ама во однос на бугарската карта на Кривашифа, сектор VII, на австриската и на Киперченовата карта на Епир и Тесалија, Мојата карта ипак содржи толку подобрувања (барем во однос на подрачјето кое сум го посетил), да верувам дека ипак добродошла, без обзир на нејзината вредност како етнографска карта или, поточно, како лингвистичка карта. (Приложена карта нема во двата негови тома, Р.И.)

Гопчевиќевата етнографска карта, мора да се признае, ипак дозволила воспоставување на равноправноста на аромунскиот елемент, бар на Север на оваа област, а од групите едино ја превидел онаа од планината Неагуш и Морава. Меѓутоа, неговите претерувања во поглед на 'српска нација' се просто смешни. Така, на пример, западно од Сервија лежат три села: Ваница, Велиста и Радовишта. На основ на нивните словенски називи тој изведува дека се настанени од Србите, мада во нив живеат Грци. Кај Верија лежи селото Туркохори, за него жителите, наравно, се Турци, мада всушност ова место го настануваат Бугари и Грци, те, измешано население. На основа на информацијата на некој керација, тој го сместува српското подрачје во непосредна близина на Елбасан, мада таму не може да се пронајде ниеден едини Србин. Освен површноста и смелите комбинации, неговата карта не содржи ништо повеќе. (Македонски говори до денес се говорат до северно од Ниш, Р.И.)

Сум ја применувал фонетската транскрипција колку тоа било можно, без воведување на симболични знакови и сите називи одговораат на локалните називи кои се вообичаени, ама ипак воведував и други називи, воколку тие многу останувале од некои познати.

Индекс од Прилогот го олеснува пронајдувањето на двоструките ознаки, кои не можеле да се појават на картите, поради недостаток на простор.

'dh' (во текстот) = б (на картата) е новогрчко б, со еквивалент во англиски 'th' во зборовите: that, mother. V е новогрчко V, еквивалентно 'th' во зборот 'thank'; z (со кука за ж, Р.И.) е француско 'j(ardin)'; 'š' е германско 'sch', ама е исто така 's' во комбинација со палаталниот 'ch'; 'á' (а со обратна кука на š, Р.И.) е исто како и румунско 'á' (со кука, Р.И.) или бугарско 'ъ', значи еден мукли (темен, Р.И.), грлени глас измеѓу 'o' и 'i' во зборовите како: Тарново и Тарколо, можат да се изговорат како Трново и Трколо, значи со вокалот 'C' (латинско ц со обратна кука, Р. И.). Акцентот е ставен во текстот, а само изузетно на картата.⁵⁶⁶

⁵⁶⁵ Значи, се работи само за Цариградско грчко, ништо еладско; Романија и романски јазик, ништо влашко=овчарско; Србија со српско и Бугарија со бугарско; Рим и Виена работат на албанско, што е коинско и катаревуско, латинско и романско, и арнаутско=монголско, само да се уништи тн.словенски јазик на Белците. И следи Вајганд да вели името Герман било тракиско, а и Deutsch=Деут=Теут-а илирско, сеје балкано. Германците не учат, дека Готите биле Германци, односно Траки. А според него, Траки биле Романците, Власите и Албанците, со помасовна употреба на темниот вокал, како што Херодот ги зацртал источно тракиските простори, на кои крстареле и живееле Готите со својот бог Асен, само татарско=скитско. Следи до денес Германците да не лажат, за нивната повеќерасна историја, а за нас злосторничка.

⁵⁶⁶ Авторот е зачетник за аромунски јазик, а тој бил лошо и недонаучен романски јазик, во кого се сите тн.словенски гласови/значи. Според него, Романците биле Траки. Германските традиции биле тракиски.

Во расправа на овие подобрувања ќе почнам од Исток. Уште порано е речено (стр. 251) дека подрачјето на Влахите на Кацајова и Могленитите содржат доста измени. Деталната скица на топографијата на тамошните предели во размер 1:560.000 го содржи мојот Влахомеглен. Проблематичен е уште една положба на аромунското село Ливади и устието на соединувањето на тековите на рекичките во Вардар. Главната река од Бугаромеглена го носи називот Мегленица или Кацајова-Су. Притоки се: Гулема Река (кај Субитско), Северенска Река или Котер, Мартфица, Ѓелица и Слатина.

Водата на реката на Водена постанува река Крема, а Турците ја називаат Водена-Су. Што се однесува за пределите, кои се најдуваат непосредно околу железничката пруга од Солун до Битола, не упатува на користење на карта која е дадена во книгата 'Излет во Македонија' од Голчена. Штета е само тоа дека локалните називи се преземени од званичните турски називи или да мораат да бидат идентични со оние кои Турците неправилно или лошо изговоруваат, така да поедини имиња воопшто не можат да се распознат. Така, на пример, во близина на Флорина (Лерин)⁵⁶⁷ постои Сабреден вместо Забарден, Восене вместо Росна, Мијани вместо Ложани, Пешвеница вместо Псошница, во близината Битола постои Ѓенгопол вместо Нижополе, во Меглен- Сениска вместо Суботско и многу тоа слично.

Ја вцртав положбата на аромунските села на планината Неагуш, од кој најголем број се најдува и на Голченовата карта. Сеља се појавува два пати: еднаш како населба на Карагуните која лежи источно, а вториот пат како населба на Фаршериотите која лежи западно од планината Докса. На иста оваа планина, ама западно, постои турско-бугарско место Граматиково кое лежи во долната, а другото Граматиково се најдува изнад првото и го насељуваат Фаршериотите. Исто така, северно од езерото Острово е Фаршериотската населба Папади. Вместо ова име, исто така се слуша називот Цекури.

Во близината на Битола треба да се примети Маловиште (на бугарската карта стои Валовиште) не се најдува така близу на патот како што е представено, туку 3-4 км. подалеку кон Југ. Гопеш не лежи на иста долина како Смилево, туку е одвоено со едно стрмно возвишение. За непосредна околина на Охридското езеро го користев Заров, карта која мошне е употреблива, отпечатена во Охрид 1887. година во размер 1 : 125.000.

Средниот тек на реката Девол преставува уште секогаш, со најголем дел, неистражено подрачје на Средна Албанија. Мошне веројатно дека неговиот тек е многу завојит и дека треба да се лоцира повеќе на Југ. Планината Камна ја прави вододелницата измеѓу него и реката Шкулт, а потоа следи планината Ламнија чие име е изменето во Веластос на австриската Генералштабна карта од 1885. година. Зошто, не би можел да кажам, ама во секој случај таму е познато името Лениа, додека за името Веластос воопшто не сум слушнал.

Шкулп настанува од источната притока која дојдува од Каливача и западната притока од Лунга. Западната притока е побогата со вода, ама ипак го прати текот источио. Го избришав од картата селото Сецјем оти постои во вид пар распроснати куќи, ама затоа вцртав еден број нови места. Во Мусакија сум ја обогатил топографијата.

На сите карти е представено местото Фрацир, ама тоа, всушност, е ан од Ресковец. Во пределот Томора и Опара се бројни нови населби, ама ипак сум навел само она кое лично го видов. Поегзактно го представив подрачјето околу Корча со податоците за називите нареките. (Глобус Б 61, стр. 24). Областа Грамос изнад Пајомајерија према планината Смолика исто така изискува бројни подобрувања. Смолика потполно припаѓа на речниот слив Вовуса, што значи да не прави вододелница измеѓу сливот на Вовуса и Бистрица, како што можев да приемам уште на своето прво патување. Бистрица исто така е едно мошне возвишение (околу 10 км источно од Самарина) кое го поврзува огранокот Пајомајерија со планината Василица. Измеѓу планината Василица и Смолика влегува водата на реката Самарина во Вовуса, ама нивниот тек и устиесе назначени само приближно, бидејќи морав да се ослонам на описот на пастирите. Значајна притока низ добро обработена долина и се спојува со Венетикос кој се спушта од пл. Миља. И реката од Периволи исто така се вика Венетикос, ама, пред тоа, е називаат Прускиан. (Венетикос, Венети=тн. Словени; Прускиан=Прусија=п Русија=Венетија, Р.И.)

⁵⁶⁷ Значи, Македонците велеле Лерин, а не Флорина. Македонски црковни простори биле до реката Рајна, чии Склавини=Обласници ги покатоличувал Бонифациј (8 век). Нивните традиции биле како на оние што ги наведува Херодот кај Траките, кои биле и македонски. И следи Германците биле Балканци.

Најзначајни измени превзедов во областа на северните на Загора. Како што наведов на страна 142 и 144, положбата на овие села и текови на реката сосема се другчи отколку што претпоставував. На жалост, не можам да наведам податоци за овој сега грчка Загора која порано била аромунско подрачје. Моите вцртувања се засноваат на познатите карти кои, што е можно повеќе, ги всогласував со добиените информации од теренот. Пуквевиловите податоци за оваа област се така конфузни да готово се неупотребливи. За областа Аспропотамос и Саламвијас ги користев Филипсоновите скици на карти ('Расправа' на Друштвото за географија од Берлин, свеска I, 1894. година). Во поглед на Хасија г. д-р Филирсон кажува дека повеќе преставува брежулкаст терен. Тој понатаму тврди дека Камбууниските планини се простираат во правец ССЗ-ЈЛ, што е точно само за јужниот дел, додека северниот дел има ист правец протегање како планината Чапка, што значи СИ-ЈЗ, значи паралелно со текот на реката Бистрица. Називите на највисоките врвови се на север Шубрец, а на југ Мурики. Селата околу Аспропотамос делумно се внесени во картата према информациите кои ги добив од населението Трикала. Бидејќи тие растојанијата не ги исказуваат во километри туку во часови одење, тоа е мошне поуздано за терен испресецкан со клисури и не е никакво мерило, така да и овде има што да се менува.

2. Напомени за етнографијата и јазичните граници

Ако би се споредила етнографската карта пред нас од пораните карти (Лејдин, Киперт) се приметува мошне значајна разлика. Овие разлики дел се засноваат на направените грешки на претходниците, а дел се последица на поместувања кои настанале во меѓувреме. Овие грешки се однесуваат на ширење на Аромуните кои Лејдин и Киперт ги исказале како вишок во Средна Албанија (Опар, Томор), во однос на ширење на центарот на овие области према Југ, а како мањак во однос на нивната распространување према североисток и северозапад. Премногу е, сега, да се влегува во се тоа, бидејќи во Вториот прилог е обработено ширењето на Аромуните.

Понатаму, се повеќе е потискувањето на североисточната грчка јазична граница, бидејќи вистински Грци се сметани оние Бугари кои припаѓаат на грчката партија. Дури Гопчевиќ, кој приближно точно ја повлекол оваа граница, на некои места дал сувише многу Грци. Моите податоци се засноваат на информациите од Верија, значи од самото средиште на спорните области и тоа од луѓе кои сосема точно ги познавале овие села, така да не може да постојат никакви сумњи во веродотојност на овие податоци. (Бугарите се партиски Грци, Р.И.)

Во обимна мера се случиле поместувања во Тесалија, каде турскиот елемент драстично се повлекол и тоа со еден дел во правец на Север на турски терен, а со друг дел во правец Мала Азия, така да некогашното бројно турско население на Тесалиската равница потполно нестанало. Во секој случај, муслуманите далеку побргу се повлекле пред грчката власт, отколку пред бугарската или дури австриската. Овие напуштени села ги превзеле Грци, Аромуни, христијански Албанци или дури и Бугари. Во градовите Триколо и Лариса одвај да има по дваесет муслумански семејства, а во Тесалија Турците повеќе не бројат во илјади, туку во стотини.(Православни Албанци Тоски=Скиптари.Никогаш немало православни Арнаути,Р.И)

Друга појава, која го изменила изгледот на картите, е продорот на албанскиот елемент, што посебно е изразено на Север. Цела Пелагонија е прожекта со албански (и турски) елемент. Западно од Битала потполно се албанизирани пораните бугарски села, како што се: Рамна, Лера, Даленци и Кажани,а знатно бројно јакне албанско-муслуманскиот елемент во Охрид,Ресен и во селата на Преспанско и Вентрочко Езеро.(Албанци=Турци=Муслумани, Р.И.)

На мојата карта не доаѓа до изразување колку е многу измешано населението на поголемите градови, ото мене ми стало да добијам точна слика на ситуацијата на теренот. Поради тоа и посебна тежина е ставена на добивање точни податоци за јазичната граница. При таа прилика како стандард е земен јазикот со кој се говори во домаќинството, ама не е обфатена појавата на билингвизмот и наравно религијата. Значи, населението на Меглене се вцртани како Бугари, мада се муслумани (такозваните 'Помаци'), исто како и муслуманските Валахади кои се преставени како Грци. Посебно се работи за три националности: Бугари, Албанци и Грци.Турци,Аромуни,Цигани,шпански Еvreи, Черкези, Татари, Јирици,⁵⁶⁸ и др.,не прават голем,односно дел маса,како што се првите три наведени народи.(Бугари=Македонци,Р.И)

⁵⁶⁸ Арнаути (Черкези, Татари, Јирици...) се малку. По 1963 година повеќе. Од 1990 година помасовно...

A. Граница на грчкото говорно подрачје према Север

Оваа граница ја прави реката Вардар од нековото устие до притоката Карасмак, потоа со чудни стици на околности покрај новиот а не стариот пат па се до во близина на сама Верија и селата Микрос и Туркохори (кој има мешано население составено од Бугари и Грци), а тогаш долж пругата према Ниауста. Мада тој е бугарски град, ипак е на најдобар пат да биде хеленизиран, оти веќе сега добар дел на популацијата говори со грчки јазик во своите семејства. (Бугарите во Македонија со грчки јазик станале Грци, Р.И.)

Селата Тарман и Аја Марина се бугарски. Значи, грчките гранични села се: Плати, Паљохори (chie население дошло од Кулакја), Гида, Ресна, Пископи (и еден број bug. семејства), Кавашла, Ставрос, Микрос или Микровуци, Туркохори, Јаворница, Рупан и Ниауста. Од двете страни на Вардар е само селото Кулакја грчко, додека Валмаса (Валмадес) е бугарско (Гопчевиќ наведува дека е грчко), исто како и Јанцида, кое Гопчевиќ потполно го заборавил.

Јужно од Бистрица едино село Либаново (има и турско население) и Милово имаат покрај грчко население уште и бугарско.

Чисто бугарско е селцето Низел, ама ипак треба да се примети дека се работи за некој остаток на бугарското население, туку овде лутето се населиле тек од Север⁵⁶⁹ тек во последните декади на овој век. Гопчевиќ уште вцртува бугарско место Лондонос, кое треба да се избрише оти во разрушените колиби обитуваат уште едино аромунските пастири, и тоа зима.

Планинскиот масив Неагуш исклучиво е населен со Аромуни, додека равницата Егрибуџака е чисто турска, Каидар е измешан ама со претежно турски елемент, а потоа доаѓат Бугарите и Албанците па тек тогаш черкески села: Свети Тодури и Новосело.⁵⁷⁰

Грчката јазична граница води на запад од Сервија (со Кожани како најголемо место на Север), потоа неа ја прават Висија населена воглавно со Аромуни која води од Влахоклисурата према Југ и создава граница измеѓу Бугарите и Грците. (Граница во Македонија, Р.И.)

Котлината Кастроја е бугарска, а само Кастроја како и Маврово се грчки односно хеленизирани. Во Хрупишта, додуше, грчката партија е мошне јака, а не може да биде говор за хеленизација. Гоштерац е скоро, а Богацико сосема грчко. Јазичната граница води од Гаштерац, преку мостот Смикси, додека Пишак е на север уште секогаш бугарски, додека Вицони и Бубиште грчки. Долината уз потокот од Грамос со Лмоцк е бугарски, потоа следи Линотопите кои се албански и самите Грамости кои се аромунски. Масивот кај Грамос некогаш бил потполно аромунски, а сега делумно е албанизиран. Меѓутоа, не можев да сознам како понатаму се протега оваа јазична граница измеѓу Грамос и Смолика. Пастирите од Грамос ми говореле дека на Раздал и Паљомајерија воопшто нема села, наиме тамо лето ги напасуваат своите стада албански и фаршериотски пастири. Исто така, за јазичната граница измеѓу Албанците и Грците во Епир можам да известам само по слушање. Сигурно е само едно, дека прво грчко село од двете страни на Смолика е селото Грижбани, кое се најдува во близина на Вовуса. Во Коница населението е двојазично, па ипак јазикот во домаќинството е повеќе албански. Вистинскиот Епир е грчки до пределот Чамур кој се најдува југозападно од Јанина, а самите Чамури претежно се албански. Веројатно дека албанската јазична граница уште оди понатаму на Југ, отколку што сум ја прикажал на картата, барем што се однесува на оние податоци кои ги добив од Албанците од Јанина. Од друга страна, треба да се примети дека знаењето на грчкиот е проширен добар дел према север и во областите на Архинострон, Премет и Колоња.

B. Јазична граница измеѓу Бугарите и Албанците

Планината Грамос е она подрачје каде се допираат грчко, албанско и бугарско говорно подрачје. Девол е потполно на албанско подрачје, ама тоа понатаму се извикшува према Исток преку Дарде до близу Кастроја каде уште едино место Силвен е албанско. Потоа следат селата кои се најдуваат на картата, а на кои би додал уште неколку помали села и бивачи, како: Козират, Трстеник, Тапшишта, Курила, Височишта, Капешица, Биглишта (во кое се населени бугарски и албански семејства), Битинска, Трен (Тárн), Ракицка, Шојц, Прогон,

⁵⁶⁹ Од север кон југ немало преселби, туку Белците говореле еден ист јазик: пелагиски=тн.словенски.

⁵⁷⁰ Се потврди, по Кримската војна во Македонија многу малку се населиле Черкези и Татари. Тие биле колонизирани меѓу Ниш и Шар Планина. Денес Албанци во Р.Македонија се: 90% Геги и 10% Тоски. А трагедијата е во тоа што 90% Геги го изучуваат трорасниот јазик на 10% Тоски, дело на Европа и САД.

Мочуришта, Голобáрдá и Дзвежда, а оттаму во лука према Св. Наум и Охридско Езеро. (Албанци со потекло од места со имиња на тн.словенски јазик, на Белци:а обратна кука на ѕ.Р.И.)

Како што веќе е наведено,јужно од оваа линија постојат уште само две бугарски села: Дреново и Бобошица- јужно од Корча. И самиот југозападен обод на Охридско Езеро е албанско до полуостровото кај Лина. Села кои оттаму се простираат се бугарски во низината, а албански на брдата.⁵⁷¹ Таков распоред исто така се однесува и на долината околу Струга. Албански гранични села се Пискупат, Фаргово, Фадалишча, Заграчани, Октиси (има Бугари) со аромунски јазични острови. Горна и Долна Белица (во која продираат Албанци), потоа тука се селата со измешано население: Подгорци, Велешча, Лабуништа и Боровец. Дабовијени се во место на мостот преку реката Дрим и тоа е чисто албанско, исто како Татеш кое се најдува на повисока надморска висина, заедно со селата Далагашча, Боговица и Песочани. Понатаму на Север се најдува предел околу Дебар во кој Албанците прават брзи поместувања и ги потискуваат Бугарите".⁵⁷²

ГРЦИТЕ, АЛБАНЦИТЕ И ВЛАСИТЕ ВЕШТАЧКИ НАРОДНОСТИ

На Балканот населението говорело еден јазик. Тој бил пелагиски=варварски=тн.словенски. Херодот (5 век п.н.е.) пишел, Платон говорел пелагиски, кој бил варварски. Истото важело за Македонија, а Македонците биле Варвари. Следи истиот јазик да биде тн.Хомеров =тн.Платонов. Грците велат, тие биле Пелазги, што важи за Албанците и Власите. Токму затоа Грците, Македонците, Албанците и Власите биле само еден народ, со пелагиски јазик.

По смртта на Александар Македонски, во Александрија Птолемејците создале дворасен јазик коине, во 19 век тн.старогрчки. Тој бил како арамејскиот и староегипетскиот. Ова било неопходно затоашто на просторите од Месопотамија се до со Египет живееле две раси: Белци (Пелазги) и Семити (Црнци).Најдобар пример била Месопотамија: Сумерите биле Белци со тн.Хомерови традиции и Акдациите само Црнци со семитски традиции. Латинскиот бил од 240 г.п.н.е., кој бил како коине, а во 15 век н.е., кога се завршувало со Цариград, тн.Византијци во латинскиот внесле уште околу 10.000 коински зборови. Следи овие зборови да се со заедничко потекло: коинско (тн.грчко) и латинско. Токму вака тие денес се означени.

Бидејќи коине и латински јазик биле дворасни населението нив не ги разбирало. Тоа останало се до 18 и 19 век, дури и 20 век. А состојбата за Елада била таква и останала непромената, чии жители биле само Ромејци=Римјани со свој народен пелагиски=тн.словенски, а службен црковен јазик бил само тн.византиски, коине, што го потврдил Хан во 1865 година. Според Х.С.Вотсон, се направила грчка држава, ама требало да се создаде и грчка нација. Се појавил компликуван проблем за јазикот во новата држава со новиот вештачки јазик, за кого полемиката траела и во третата четвртина на дваесетиот век. Ова го потврдуваат и други автори. Овде е најбите Вајганд, а според кога е напишана книгата. Тој на стр. 120 за катаревуса вели: "вештачки јазик"... книжевен јазик". Токму затоа грчки (еладски) народ немало.

Меѓутоа, покрај македонскиот коине и катаревуса кој бил реформирани коине со повеќе тн.словенски зборови, бил создаден и понароден јазик димотики со уште повеќе тн.словенски зборови. Па следи поради повеќето тн.словенски зборови димотики бил најразбиралив. Исто така, коине бил со најбогати форми итн., па потоа катаревуса и на крај димотики. Ама најбитни биле падежите, кои создавале тешкотии при учењето: коине бил со шест падежи, катаревуса како германскиот со четири падежи и димотики бил без датив и се настојувало да се избегне генетив. Ова било неопходно затоашто во Долна Македонија...и Елада немало да

⁵⁷¹ Значи, Бугарите биле сточари (говедари свињари) и земјоделци, а Албанците=Власите само овчари.

⁵⁷² Ова е страна 268, која е со текст само 1/4. Следи индекс на страна 269-277, 279 е белешка за авторот. Том II е со страна 1 од I поглавие сé до страна 320. На кратко се пренесува: До I поглавие се наведува писмо до неговите пријатели во Турција, со гласови=букви, кои биле основа да се направи влашка азбука пред неколку години. Следи текст на редакцијата со графеми и изговори,сотн.словенски, македонски, и коински и латински. Во предговорот се говори за племиња. Редакцијата во фуснота 1 одговора: "Вајганд го употребил зборот Stamm (племе) во најширок значење. Кај Аромуните, нема племиња, нити тие се споменуваат во најстарите историски извори". Бидејќи немало племиња, немало влашки народ. Во I поглавје се љубовни песни. Тие биле составени од автори со пелагиски=тн.словенски имиња и презимиња, што важи за во сите други поглавија. Влашкиот јазик е повеќерасен. Сé друго било тн.словенско.

тив. Следи Вајганд на страна 67 да вели: "па дури во грчкиот дијалект често да се изненадите со појавата на словенски зборови", а на стр. 111: "...Тесалија и Мореја, каде грчкиот бил под снажно влијание на словенскиот јазик и со обилни словенски зборови". Со ова се потврдува, луѓето пишеле некоја мешавина на коине со тн.словенски зборови, а подоцна катаревуса со тн.словенски зборови. Така прилично коинската основа се задржувала и во димотики, народниот еладски јазик. Овој во 19 век не бил во употреба: службен црковен и училишен јазик.

Значи, коине како тн.византиски јазик бил прв службен јазик во Елада. Следи создадениот јазик катаревуса од Кораис во Парис 1850 година, кој во Елада како службен јазик бил вклучен дури во 1868 година. Ова било само поради тоа што Цариградската патријаршија катаревуса не го прифаќала. Истото се случило и со српскиот јазик на Вук Карадиќ, кој исто така од Цариградската патријаршија во 1868 година бил прифатен, но не порано. Врската со Цариградската патријаршија се наведува, затоа што во 1767 година била укината Охридската архиепископија/патријаршија, што пред тоа се случило и со Пеќката патријаршија, каде службен јазик бил тн.старословенски. Овој бил службен на цел Балкански Полуостров ...Нпротив, Цариградската патријаршија со коине делувала само на дел од Тракија. Само од 1767 година, никако порано, Цариградската патријаршија делувала на цел Балкански Полуостров. Само оттогаш единствен црковен православен службен јазик станал само коине.

За ова да се потврди, се наведува, дека според сите историски докази се потврдува, денешна Албанија, Епир, Македонија, Тесалија...и Елада биле само под Охридската архиепископија/патријаршија само со тн.старословенски јазик. Затоа селото Атина, денес главен град на Елада, била под варошот Охрид. А и кога била укината Охридската црква, Атина подпаднала под Цариградската патријаршија. Бидејќи црквата Св. Димитрија во Битола станала соборна, Атина во 1836 година била под неа. Се ова говори, Атина и нејзината Елада немале важност за православието. Ова се потврдува и денес, Еладската црква и денес е разделена.

Следи доказот за јурисдикција на Охридската архиепископија/патријаршија и тоа се до 1767 година, кога таа била укината. Ова се гледа на стр. 462, во картата "Јурисдикција на Печката патријаршија околу 1669. година", наведено во делот за "Југословенски народи под туѓинска власт 16-18 век", во OPŠTA ENCIKLOPEDIJA LAROUSSE, Том 3, Парис 1967. година и Белград 1973. Нејзините простори се протегале јужно од Дрим, во Албанија и јужно од Тетово и Штип, до реката Струма. Источно од реката Струма била Цариградската патријаршија со јазикот коине, а под Охрид биле сите јужни балкански простори. Не случајно авторите по секоја цена намерно го одбегнуваат службениот црковен јазик тн.старословенски на Еладите, Власите и Албанците. Значи, сите цркви во денешна Албанија, Македонија и Елада, подигнати се до со 1767 година биле само на тн.старословенски јазик.

За да се потврди исполнетизираноста на историјата се наведува и следниот пример, на авторот Густав Вајганд, во својата книга "Аромуни", Лайпциг, 1895 година, која е преставена во оваа книга. Тој пиши: "Овој I том на моето дело за народот Аромуни содржи извештај за патувањето кое го превзедов во времето од 30. април 1889. до 24. мај 1890. година по Македонија, Албанија, Епир и Грција. Краток престој во Србија, Унгарија и Истри...". Тој при сите посети на наведените простори истакнува премногу цркви, манастири итн. Во ниеден објект тој не наведува, на кој јазик биле написите, на се она што во нив било напишано..., нити на книгите и ракописите, итн., итн. Ова било само затоа што тој не смеел да истакне дека на тие авторови грчки, албански и влашки простори се било само тн.старословенски. Објаснувањето било и останало исто, ако во нивните цркви и манастири било само тн.старословенски не можело да постојат било какви народи, авторови и германски Грци, Албанци и Власи. Овие биле само едно и единствено, само Белци=Пелазги, само со пелазгиски=тн.словенски јазик, ништо друго. Не случајно, на наведените простори од авторот се било уништено, избришано, со малтер покриено, одново нацртано и напишано. Сета документација била уништена, што важи за книги и ракописи, највредното богатство, злостор што го подржува неговата тн.германска, берлинско-виенска школа, злоничечка за навек, што важи за француската, англиската итн. Меѓутоа, авторот некогаш го признава. На страница 30 стои: "Некогаш толку вредната библиотека од манастирот Св.Климент готово во потполност нестанала, останале само нешто примероци на книги. Најголем дел на тое библиотечно благо го укrale самите мештани а потоа го продавале по Атина и Париз"; на страница 66 тој вели: "Од грчка страна се превземало се да се зачврсти положбата. Школите се добро посетени, имаат убави згради и марливи

наставници. Фанатозмот оди така далеку да натписите на бугарски (тн.старословенски, Р.И.) јазик во црквата најпрво се премачкуваат а потоа заменуваат со натписи на грчки јазик. Па ипак во една црква најдов на високата ниша во мракот во која зад олтарот бил насликан за-бранетиот лик на Кирил и Методиј. Конзулот, господина Погачер од Битола, сознал при прилика на еден престој во Кастарија дека владиката дал да се спали еден сандук со бугарски до-кументи кој е пронајден во некоја приватна куќа. Меѓутоа, словенските лични имиња уште секогаш во добра мера се сочувани, па дури во грчкиот дијалект често да се изненадите со по-јавата на словенски зборови.”; на страна 84: “Воопшто не биле ракописи, ама изгледа дека ги има во манастирот Зовистиана, мада самата грчка Влада наредила се тоа да се собере по целата земја и да се испрати за Атина, така да на грчкото тло повеќе не смее да се чинат вакви поклони”; на страна 107 тој истакнува: “Исто така го посетив манастирот св. Марија, кој се најдува на врвот изнад селото, како би ја разгледал библиотеката за која слушнав дека содржи кирилични книги и манускрипти. Нажалост, клучот се најдувал во градот и било веќе касно некој да се испрати по него”. Тоа било во епирска Албанија, македонски Епир и Елада.

Бидејќи друг службен јазик освен тн.старословенски јазик немало, наведените и посетени простори од авторот не можеле да бидат на друг, туку само пелагиски=тн.словенски јазик. На авторовата простори на Грците, Албаните и Власите топонимијата била само пелагиска=тн.словенска. Ова ниеден светски автор не може да го оспори затоа што само со тн.словенски јазик истогласно таа се објаснува, на ниеден друг тн.несловенски јазик. Дека вистината е така, покрај што се на и во црквите и манастирите уништија, што важи за се напишано и нацртано, топонимијата во потполност ја изменија, процес кој денес уште не е завршена. За доказ може да послужи и авторовата Вајгандова книга, чија топонимија е само тн.словенска.

Во прилог е и Max Fasmer (1941), “Die Slaven in Griechenland”). Тој пиши: “Конечно од 15 век...Тој тогаш ја додал забелешката за сродноста на либекските Словени со Зигиотите на Пелопонес”. Како што важело за Словените на Пелопонез и Либек во Германија, истото било за Моравија, во која солунскиот говор бил разбиралив. На Моравија и биле соседи Франките/Германите (Дојчерите). Не случајно, Франките како католици од латински преведувале на словенски јазик, никако на француски различен од словенскиот јазик: Германите биле само венетско-антско-склавинско население. Слично го правеле Македонците од коине преведувале на тн.старословенски јазик на Македонецот Константин Филозоф. Затоа двата синови на македонскиот гувернер (“комитопули”-синови на комесвојводата: комес=кмес=кнес= кнез, ми=мие=ние) Никола, Самоил со свој брат (непознат кој тој бил) кај Франките со Отон I во Кведлинбург разговарале само на тн.словенски јазик. Во Елада секогаш се говорел пелагиски=варварски=тн.словенски, што важело за во Македонија. Тн.словенски јазик бил јазик на Белци, а вакви биле жителите во Тесалија, Елада и во македонски Епир со неговите Албанци.

Макс Фасмер пиши во Елада имало словенски поими од пред да се најдат Словени. Токму затоа немало тн.Словени. Оболенски наведува дека во Грција “денес се сведува на прилично големиот број на топоними со словенско потекло”. Па таму се говорел само пелагиски=варварски=тн.словенски јазик, а населението коине не го разбирало. Оболенски наведува: “Кон крајот на дванаесеттиот век Михаил Хонијат учениот атински митрополит, понижен од открытието дека неговата паства од бедните селани кои зборуваат на народен јазик, не ја разбираат неговата блескава престава за старите Грци, ги запишал следните значајни зборови: “После долгот престој во Атина и самиот станувам варварин”. На 9 страница се наведува што Вајганд вели: “Ако некој дојде во посета, тогаш повеќе се држат на грчкиот кој важи за јазик на образованите луѓе, а во Битола навистина добро се говори, подобро отколку во најголемиот број градови на самата Грција (Елада, Р.И.), а јас повеќе сакам да кажам: во склад со книжевниот јазик. За ова, пред сите, се грижат школите”. Коине го реформирал Кирил Солунски, а тој говорел на склавински=обласен јазик. Па Пелопонез=Мореја бил склавински=тн.словенски. Следи Морејците биле само тн.Словени. Сите најдат во Елада биле само тн.словенски=тн.Хомерови. Таа била под варошот Охрид со својата Охридска архиепископија. Затоа Еладците биле Бугари. Во црквите службен бил тн.старословенски=тн.старобулгарски, а од 1767 година само коине. Следи службен јазик во Елада прво бил коине, па коине и германски, само коине, а од 1868 година катаревуса. Ова било повод, на стр. 111 Вајганд да пиши: “Во овие турски семејства, кои масовно се доселиле тек во последната декада, се го-

вори почист грчки јазик отколку во самите грчки семејства, кои овде се доселиле од Тесалија и Мореја, каде грчкиот бил под снажно влијание на словенскиот јазик и со обилни словенски зборови". Следи Бајгановиот грчки помалку да го знаат жителите на Мореја=Пелопонез отколку авторовите турски семејства кои дошле од Мала Азија, каде Цариградската патријаршија со дел од Тракија владеела со јазикот коине, а овој на Османите им бил трговски и банкарски јазик, зашто пишат и други автори. Од него произлегол катаревуса, кој според Бајганд се викал Ромејка. Значи, авторовите Грци биле Ромејци со главен град само Цариград.

Берлинско-виенска школа го внесла поимот за Словени, кои биле Склавини. Тие, според Ларус, "се непознати на Римјаните до 5 век".⁵⁷³ Следи од 5 век да постои склавинско=обласно уредување. Кога се појавивиле Склавини, имало тн.Словени. А кога немало Склавини, тн.Словени повеќе не постоееле. Антолјак, на стр. 126, истакнува: "Македонските Склавини се споменуваат само до 836- 7 година кога во изворите им изчезнува секоја трага". Значи, оттогаш во Македонија повеќе немало Склавини=тн.Словени. Инаку кажано, тие со појавиле а и изчезнале. Меѓутоа, источно од реката Рајна Склавините=тн.Словени останале се додека тие не биле католизирани.И конечно, ако Склавините би биле тн.Словени, тогаш тн.Словени мораат да бидат сите жители кои живееле во Склавини. А Склавини имало на Арапскиот Полуостров, Северна Африка, Шпанија, источно од реката Рајна, Австроја, Унгарија, Романија, Албанија, Епир, Пелопонез...Меѓутоа, германската школа сите склавини не сака да ги прифати за тн.словенски, оти таа за тоа нема интерес. Следи само поради интерес со коине, латински и готски јазик да се одродат Евроџаните: западно од Германија да се говорат дворасни, а источно од Франција на трорасни: Готите биле Татари. Ама се одродиле и Балканците.

Затоа денешните народности, Грци, Албанци и Власи говорат повеќе расни јазици. Процесот на нивното одродување започнува само по укинувањето на Охридската архиепископија/патријаршија од 1767 година и тоа со црковните службени јазици коине и катаревуса кај Грците; со коине и катаревуса, како и со латински и романски кај Албанците и Власите; кај Албанците и Власите уште дополнителни зборови на Арнаутите,кои биле и се монголски.

Берлинско-виенската школа поради интерес го внесла тракиското потекло на Романците, Албанците и Власите. Ова било поврзано со помасовната употреба на темниот вокал како во Романија и Бугарија. А на тие простори крстареле и живееле Готите=Скитите, кои биле Татари со богот Асен, а вакви биле и татарските Бугари кои биле само народ=булгар. Но најбитно е тоа што Албанците и Власите ги имаат сите тн.словенски гласови, кои се и македонски, што важи и со македонското s, македонската латиница внесена само во 20 век.

Овде е најбитно,што самите Германци не си го познаваат својот корен, кој го ништат.

Се наведува сведоштвото од пишењето на црковниот отец Бонифациј. За него пиши "Ларус ХХ век": "Обичаите на Словените (Склавините, Р.И.) биле во почетокот потполно варварски и ги револтирало странците, кои со нив доаѓале во врска. Според апостолот Бонифациј од 8 век, тие биле: 'најодвратна и најгадна од сите раси'. Живееле на стапински начин заеднички обработувајќи ја земјата, жртвувајќи животни и заробенци за нивните бројни божови, согорувајќи ги мртвите и пратејќи ги погребите со гозби и војни игри. Жените се спалувале на ломачите на своите мажи".

Наведеното било истоветно со Траките, што го пишел Херодот. А исти традиции биле и кај Македонците. Тој по налог на Рим го ширел католицизмот источно од реката Рајна, која била склавинска=обласна под Цариград. Се ова говори, Траките биле балкански, како што биле и Келтите, со фригиска=бригиска писменост...Следи Фригија=Фризија итн.Овие деноноси, пред 20 јули 2009, бил пронајден накит во Охрид. Првата програма на МТВ изјави, дека тој бил донесен од Келтите во 4 век п.н.е. Ама состојбата била обратна. Тој бил од Бригија.

⁵⁷³ За да се потврди, дека поимот Склавини нема ништо заеднички со Словени, што означувал само слово, и Божјо Слово, а Логос се истоветува Слово, авторите говорат, поимот Склавини се однесувал и за робови, од склав=роб. Бидејќи поимот Склавина не бил познат до 5 век н.е., а во Македонија пред 6 век поимот не бил во употреба, оттогаш Македонците не можеле да бидат робови. Македонците=Балканците сами ја возобновиле античка Македонија, тие престолништвото Рим прво ја пренеле во Никомедија на азискиот брег на Мраморно Море, а тек потоа Визант постанал Константинопол, кој бил Втор Рим. Следи, отпаѓа можноста, дека Склавините означувале посебен народ Словени, нити Склавини=робови: склавина=област, склавински=обласен јазик. Русите од роцки народ со слово до Словени, во 860 година.

Римјаните Македонците како колонисти ги населувани низ континентот. Тие биле носени, по патот Via Egnatia=егнација: егнат=е гнат=гонат, гонади, нагон=на гон...прогон=про гон, гон=гјон=ѓон...Да не се изуми, скотската гајда била македонска. Лавот бил македонски од Солунско и Мариовско (Пеонија), кој бил пренесен во Баварска...И грбот на Хамбруг бил два лава...Лавот бил на Англија. Англичаните играле топка, која најповеќе ја сакал Александар Македонски, чие наследство бил и на Маите. Бидејќи Македонците дошле во Америка, чиј јазик и фонетско писмо било во употреба кај Маите во Мексико до 19 век, отпаѓа веројатноста дека Европа не била бригиска=брзјачка, а пошироко и македонска.

Не случајно, Македонците биле генијалци за наука. Тие имале парна машина Херон... и генетика. Европјаните со генетика од 19 и 20 век. Коцаре бил соработникот на Мари Кири за утврдување на променети органи кај човекот...Македонецот Атанасов компјутер 20 век...

Овој генетски потенцијал Македонците да го изразат, тие мора да живеат во својата земја, Македонија, со исхрана од своето подрачје...Во прилог е изворската вода, која е магнетска, а со водотечението тој се губи. Следи својата исхрана да не е преку 50 км подалеку: од извор до вливот на Скамандер=Еригон=Црна Река. Таа била бригиска=европска, со својата Троја. Па Македонците водата да си ја викаат златна вода, сребрена вода, црвена вода...

Ваквата генијалност е и во своите најраскошни облеки и носии, со разни везови, начити... Исто така, со најголем број песни и игри. А токму важи за Македонците следното: во Македонија да не се пее и игра, Македонците сите ќе ги натпеат и надиград. Следи Македонците во музиката да не се надминливи. Пример е и со Македонецот Хербрт фон Кајран, диригент во Берлин и Виена. Пак, берлинско-виенската школа сака нас да не доуништи, што најуспешно го прави и во потполност спроведува.

Теомпус пиши: "Големата држава на Македонците беше креација на Филип, син на Аминтас. Без нарушување на нејзините институции или организација на човечка сила, пред се со зајакнување и проширување на истите, тој воспостави врховен авторитет од Јадран до Црно Море и од Дунав до границите на Лаконија. И покрај брзината со која растеше нацијата, државата имаше моќ да се носи со тешкотиите при освојувањата"... "Македонија се простирала од Пелопонез до Дунав и до Јадран. Македонија била и останала бастион на целиот Балкан". Елијан (3 век н.е.) пиши, скоро илјада и пол години после падот на Троја, дека овој јазик припаѓал на илирските Бриги. Стефан Византиски ("Историја на кавкаските Албанци" I Oxford University, 1961, Лондон, превод Дорест). Тој во своето дело ја оспорува теоријата за локацијата на Троја во Италија и Шлимановата (подоцнежна) теорија за локацијата на Троја во Мала Азија. Во својот опис за уништување на Илиј и градењето на Рим, наведува: "Илиј е завземен на следниот начин: градот бил во земјата на Ахајците, во соседство на Пелопонез, западно од Македонија, во земјата Европа...". Следи Бригија да е Европа, во која не бил Пелопонез, што важело за Елада (тн.Грција), кога Европа неа ја прими во Европската заедница.

Следи само ние, Македонците, ќе ја обединиме бригиска и македонска Европа, со јазикот на Белците, тн.старословенски, а и бригиски=брзјачки од последено доба, гордост на Белците, а вакви биле и се Европјаните. Иако таа го носи името на Бригија=Брзјакија, таа не е доследна. Нејзините закони и принципи не важат само за Македонија и нејзините Македонци. Само тие до денес се уништуваат, процес започнат од 1071 година...во 19 век...непалмбомби...

И нас Европа не ништи со циганска Грција, со индиски музички инструмент бузуки, и дворасниот албански народ составен со пелазгиски=тн.словенски Скиптари=Тоски и монголски Арнаути=Геги. За потврда дека Македонија се ништи, е доказот што македонска Албанија била само македонска, а таа била во македонски Епир, што го пишел и Марин Барлети (16). Тој истакнува, во епирска Албанија во употреба бил илирскиот јазик, кој бил тн.старословенски, а Илирик била Црна Гора... За потврда, дека Албанија била само пелазгиска=тн. словенска се и двете книги на Петар Поповски: "Архимандрит Теофил Аврамов Жунгуловски" (1997) и "Георгија Кастроит-Искендер" (2005). Втората книга се работи за тн.Скендербег, кој бил само Кастроитис, тн.Византиец, а албанските фалсификатори безуспех го бришат завршетокот ис. Во насловот Искендер е на персиски јазик, а ваков бил Османовиот. Тој бил јазик на Мехмед Караман од 13 век, кој во персискиот јазик внесол монголски=турски зборови. Книгата се состои од три дела: историски, за тн.Скендербег и народно творештво во Албанија кое било македонско=тн.словенско. Во овој капитален дел се започнува со песната "Сон сонила кралицата Воисава (1405 г.)" Се работи за мајката на Горѓи Кастроит Епирски...

Во капиталниот дел има и други песни за Македонецот=тн.Византиец Георг Кастроитис. Бидејќи денес Албанците немаат народно творештво за тн.Скендербег, нити епирските Власи, а Вајганд вели, Албанците и Власите биле "браќа", Албанците и Власите бил само македонски изроди, кои се одродиле од пелагискиот=тн.словенски јазик, само по 1767 година. Следи тие да бидат само одродени Белци=тн.Словени.А тие се расипани вкорен,ништат се тн.словенско. Токму затоа тие секогаш биле само во служба на непријателите на Македонците,тн.Словени.

Дека Албанија била македонска и тн.словенска го потврдуваат и други автори. Д.К. Будимовски, "Македонците во Албанија" (1983) истакнува дека низ цела Албанија живеат Македонци. Всушност, тие уште не биле доалбанизирани од трорасниот албански јазик само по 1767 години, затоашто Скилтарите биле 100% Пелазги, значи, тн.Словени. Па тоа го тврдат и самите албански автори. Будимовски наведува: "И според југословенските извори⁵⁷⁴ во 1951 година во Албанија 82% биле Албанци, а останатиот процент (18%) се национални мајчинства. Во Енциклопедијата, во одредниците за Албанија, во рубриката за население, се наведува дека од вкупното население: 65% се муслимани, 21% православни и 10% католици. За останатите 4% не се наведува ништо.

Значи приближно најточен податок за бројот на националните мајчинства во Албанија би бил- дека тој се движи од 18 до 20% од вкупното население. Тој сооднос бил во минатото, а и денес не е многу изменет".

Само дополнување. Никогаш немало Албанци, туку само Арбани, Арбанаси, а Албанија била на Кавказ. Пак, Арбанистите биле тн.Словени. Меѓутоа, тогаш имало верски народи: Муслимани=Турци, Православни и Католоци. Ова се образложува со наводот, дека Муслиманите од ФНРЈ по 1954 година како Турци се селеле во Турција. Тоа биле Босанците, Санџаклиите, Македонците, кои биле тн.Словени. Ова важело за Скилтарите, Арнаутите и Турците.

Потоа тој истакнува: "Најверодостоен податок за бројот на Македонците во Албанија помеѓу двете светски војни, изнесува Божидар Моговац во книгата 'О Албанцима и о Албанија'. Во неа во поглавјето 'Колку и какви народи', тој пишува: 'Во Албанија живеат нешто повеќе од милион луѓе, од тоа преку четири-петини (82,2%) се Албанци. Народ, кој се чувствува за Срби биле (**на пописот**) (подвлечено Д.Б.) пред десет години 65 илјади лица, а сега сигурно ги има нешто повеќе, има доста и **Цинци** или Кучевласи, па Грци и Турци' ". "Издадена во Загреб 1941 година, во изданието на 'Мала книжица сељачке слоге' бр. 4. Во предговорот на оваа книга, кој Б. Муговац му го посветил на својот приятел д-р Милан Шуфлај, се наведува дека податоците во наведената книга се земени од д-р М. Шуфлај, кој 1929-1931 год. подготвува таква книга, а неговото знаење за Албанците 'било заправо големо' .

Во 'Мала енциклопедија Просвета' од Белград, 1969 г. за д-р М. Шуфлај се вели дека 'бил историчар, проф, на Свеучилиштето во Загреб, голем познавач на албанската историја... Дела: Срби и Арбанаси, О арбанашките градови и др'. Од областа на албанологијата многу дела издал на германски јазик. Во предговорот на книгата 'О Албанцима...' Б.М. вели дека М. Ш. спаѓа 'меѓу најголемите албанолози во светот' ". Меѓутоа, во факсимиilot на Б. Маговац постои Албанија, ама не Албанци, туку Арбанаси: "У Албанији живи преку милион душа, од тога е преко четири петини (82,2%) Арбанаса. Народа, кој се осјеча Србином, било е (по попису)...". Значи, Албанија била во 1912-1913 година, кога имало 0% Албанци. Во 1929-1931 година немало Албанци, туку 82,2% Арбанаси, кои биле тн.Словени, за Шуфлај Срби. Следи на мафијашки начин била создадена Скилтарија, чии жители 82,2% Арбанаси=тн.Словени се одродиле од својот јазик на Белци, тн.словенски, а тоа било со трорасниот скилтарски јазик, само дело на Рим и Виена,само во борба против православието и неговиот тн.старословенски јазик. Тој потоа вели: "Енциклопедијата на Лексикографскиот завод на ФНРЈ, издадена во Загреб 1955 година бележи дека 'според пописот од 1941 година Албанија имала 1.105.000 жители, а според проценката од 1951 год. 1.210.000 жители; од тоа Албанци се 82%...православните 21%, католиците 10%, а муслиманите 65%' ". Видливо е дека во Албанија комунистите создавале исламски албански народ со римско-виенскиот трорасен албански јазик.

⁵⁷⁴ "Поморска енциклопедија, изд. Лексикографски завод на ФНРЈ, Загреб, 1954 год., исто и во Енциклопедијата на Лексикографскиот завод на ФНРЈ, Загреб, 1955 г.- во одредницата за Албанија". Секако, зачудува, што податоците кои ги наведува Шуфлај ги добил од Албанија.Следи таа била мафијашка.

Тој вели и: "Авторот на оваа книга за Македонците во Албанија имал можност на три пати да ја посети Албанија во својство на новинар, а и како приватно лице дека во времето од 1945 до 1948 година. Со оглед на неговата приврзаност кон македонските етнички предели во границата на Албанија, од каде потекнуваат неговите дедовци, уште со првите чекори во Албанија 1946 година и средбите со Македонците од Дебарско маало во Тирана, пројавуваше интерес за бројноста на македонската народност во оваа земја како и за условите на нивото живеење. Тогаш, радосните Македонци, пред кои се отвараше преспективата за слободен живот со можноста за афирмација на националноста го информираа авторот дека 'во градот Тирана живеат 15 до 20.000 Македонци' и дека 'во Албанија веднаш по војната се изјасниле 60.000 лица за Македонци'. Но тие објаснуваа дека има уште повеќе затоа што кај некои се уште не била развиена македонската национална свест, некои се плашеле да се изјаснат 'за да не се сврти работата', а меѓу таквите имало многу исламизирани Македонци од Гора, дел од Дебарско и од Пешкопеја, како и од Охридско, во селата кон Елбасан".

Се потврдува, на Македонците без своја држава им недостасувала национална свест. Пак, без национална свест, туку само со православна, биле создадени Србија и Елада, а тек потоа следат нивните Срби и Грци, и на крајот следел српски и грчки јазик, кои од Цариградската патријаршија биле прифатени само во 1868 година. Истото важело и за Арбанасите, т.н. Албанци. Вилкинсон вели дека "Албанците во 1913 г. беа сосема лишени од секакво национално чувство. Само ривалството меѓу Италија, Австроја, Србија и Грција, секоја напреварувајќи се за придобивање на албанските припадници, резултираше со една независност. Италјанско-влијание во Валона, беше постигнато преку романско-католичките Албанци". Наназад се до 1900 г. Австроја и Италија постигнале таен договор за да создадат автономна Албанија. Мировниот договор од Лондон, потписан во мај 1913 г. ги положи границите на новата скиптарска (албанска) држава. Значи, Арбанасите без национална свест биле само т.н. Словени. Со текот на времето тие се одродиле од својот т.н. словенски јазик, а бил наметнат римско-вленскиот трорасен јазик. Овој злостор не бил случаен, тој и денес го подржува Европа и САД.

"На бројката од 60.000 Македонци во Албанија во првите денови по Втората светска војна упатуваат и податоците за Албанија дадени во Поморската енциклопедија. Во одредницата за Албанија, односно во рубриката за населението на оваа земја, стои: 'Албанците сочинуваат 82 проценти од населението; голем број се Срби (65.000) (читај срби, Црногорци и Македонци-заб. Д.Б), Аромуни (55.000), Турци и Грци... По вера најмногу има муслумани (65%), потоа православни (21%), католици (10%); православните се населени на југ, католиците се на север, а муслуманите по целата земја'.

Енциклопедијата на Лексикографскиот завод на ФНРЈ, издадена во Загреб 1955 година, бележи дека 'според пописот од 1941 година Албанија имала 1.105.000 жители, а според проценката од 1951 год. 1.210.000 жители; од тоа Албанци се 82%... православните 21%, католиците 10%, а муслуманите 65%'.

И бројката за постоење на 65.000 Македонци, Црногорци и Срби изнесена во Поморската енциклопедија како и податокот за тоа колкав е процентот на православните жители во Албанија, изнесени во двете горенаведени енциклопедии, наведуваат дека бројот од 60.000 Македонци во Албанија во првите години по II Светска војна може да се земе како најточнедека ја отсликува најобјективно бројноста на македонската народност во Албанија.

Имајќи го изнесеното во предвид и проверувајќи го тоа меѓу Македонците што живееле некогаш не само Тирана, туку и во други места на Албанија, во селата од македонските етнички предели, а сега живеат во Скопје и други места во СР Македонија, и служејќи се со инструментот на демографите- процентот на природниот годишен прираст (во Албанија изнесува 3%), и поаѓајќи од забелешките во личната архива, сметаме дека најобјективниот податок за бројот на Македонците во Албанија би била бројката од над 100.000 припадници на македонското национално малцинство.

Но, математиката е егзактна наука, па најдобро е да се послужиме со неа !

Го изнесовме податокот дека во Албанија природниот годишен прираст е 30 новородени на 1000 луѓе, но во случајот со Македонците нема да оперираме со тој процент туку со процентот од 1,5%, природен годишен прираст, поточно 15 новородени на 1000 лица. Степенувајте ја таа бројка со 36; и, ако во 1945 година во Албанија се декларирале 60.000 Маке-

донци тогаш на крајот на 1981 година таму имало 101.548 лица. Кога би земале во сметката дека природниот прираст е 2%, тогаш бројот на Македонците би бил околу 122.393 лица...

Не сакаме повеќе да пресметуваме иако веруваме дека просекот на природниот прираст на Македонците во Албанија е поголем и од 3%. Но се плашиме званичниците од Албанија да не одговорат дека морталитетот е многу многу поглем од наталитетот...?!

Не треба вечно да се оперира со бројот што некој го утврдил пред 40-50 години или повеќе. Ние самите тој број не би требало да го минимизираме под влијание на албанската пропагандна машинерија која тоа си го постигнувала за цел.

Стои фактот дека дел од Македонците, посебно исламизираните Македонци се албанизирале. Некои се на мислење дека е тоа приличен голем број. Но, во Албанија сите званично се декларираат како Албанци, и нив званичната статистика ги води како такви. Па дали македонскиот народ и од СР Македонија во минатото не бил подложен на такви притисоци да се декларира за туѓа националност и дали не бил принудуван да си го менува името и презимето? А сепак во себе, во семејството, тој ја сочувал својата индивидуалност и националност. Дури националното очеличувал.

Дали треба да се сомневаме дека тоа не се случува и во срцата на Македонците во Албанија?!".

Д.К.Будимовски продолжува со Првиот македонски буквар и училишта...За книгава е најбитен последниот дел, Прилози. Тој пиши: "Професорот Андре Мазон, познат француски научник- лингвист, во 1936 годинаво Париз ја издаде книгата 'Документи, приказни и песни словенски од јужна Албанија'. ('Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du sud').

Запишани на македонски јазик, со латинична азбука и преведени на француски јазик тој објавува писма, приказни и песни што ги собрал во околните села на Корча: Бобошица на 8 км. и Дреновје на 4 км. од Корча. Објавува и делови од преведеното Евангелие на македонски јазик а напишано со грчка азбука, која преведувачите на македонски јазик најдобро ја знаеле; Евангелието го нашол во манастирот Свети Јован во Бобошица, во кој манастир еден од преведувачите, Тодор Икономв бил игумен.

Во книгата, покрај приказните и песните, дава и граматика, лексичка и синтатичка анализа на јазикот на македонското население во јужна Албанија. На крајот од книгата поместен е речник со повеќе од 3.000 зборови од тие краеви и со француски објаснувања.

Овде поместуваме некои приказни и песни од оваа навистина вредна книга, која уште во времето двете светски војни најдобро сведочела за виталноста на јазикот со кој се служат Македонците во Албанија, а кој како дијалект малку останува од денешниот македонски книжевен јазик".

Следи приказна за "Смртта на Крали Марко", песна "Фелка", "Млада жена", "О мор', о мор' невевче калешо", "Нани, нани, нани, дете малечкаво", "Стани, стани, руса Стојно, промени са", "Добро утро на утрото", "Трабена невеста". Тој "забележал начин на изразување на добродојде, на учтивост, на сочувство, на радост од принови и сл."

Будимовски наведе: "На крајот од книгата поместен е речник со повеќе од 3.000 зборови од тие краеви", кои биле тн.словенски. А тн.Словени биле Арбанасите, кои се одродиле од својата бела раса, и тоа со трорасниот скриптарски јазик. Први школи на тој јазик подигнане Рим и Виена. Бидејќи неписмениот Англичанец употребувал 800-1200 збора, а Македонците 3.000 збора, со кои може да се напише една добра книга, Македонците биле преписмени

Според G.Mayer,Ethimologischer Woerterbuch der Albanischen Sprache, IX, von Samlung Indo-germanischer Woerterbuecher,III, Strassburg, 1891, во преводот на книгата на Јон Аргинтеану стои: "од 5.140 албански зборови колку забележал Мајер, 1.420 се влашки, 540 се словенски, 1.180 се турски, 840 се грчки, 400 се индогермански, а останалите непознати". Овде се истакнуваат влашките зборови. Наспроти него, R.Wilkinson, Maps and Politics, Liverpool, 1951, се наведува за картите на Леон Доминиан од 1915 и 1917 година. Овој "истакнуваше дека јазикот по својата форма исклучително Аријан, но истакна дека од 5.140 елементи во Етимолошкиот речник на Албанците на Г.Мајер би можело да се набројат само четири стотини неизмешано индо-европски елементи.Татар-турскиот брои 1.180, романскиот 1.420, грчкиот 840, а словенскиот 540 збора". Се гледа дека влашкиот јазик бил романски. Овде разликата е само во тоа, што книгата на романскиот автор Аргинтеану со дативно тн.словенско презиме во Р.Македонија би-

ла преведена од епирските Власи кои учеле романски во Македонија. Значи, се работи за романски и грчки јазик. Исто така, постои разлика и во 1.180 "турски" или "Татар-турскиот".

Вилкинсон за Г.Лиен (1861) година пиши: "Лиен се однесуваше кон Власите како кон Цинцарите и во голема мера размислуваше за нивното потекло. Тие самите, пишува Лиен, тврдеа дека се потомци на римските војници, кои ја покорија Македонија. Тој мислеше дека ова е одвај веројатно, бидејќи нивниот јазик не беше чисто латински туку повеќе би можело да се каже изведен од латинизираниот дациски (т.е .романски). Тие веројатно преставуваат потомци од Дација дојдени од Мизија. Романците го разбираат нивниот јазик, но тој сепак се разликува од романскиот јазик. Од секој осми влашки збор, само третиот е изведен од латински, два се позајмени муслимански зборови- грчки, турски итн- а три припаѓаат на непознат корен сличен на албанскиот". (Значи, муслимански=турски=албански=арнаутски=монголски зборови, Р.И.)

Се заприметува кај Мајер се преставени помалку тн.словенски зборови на Белци отколку семитски=црнечки и монголски, татаротурски зборови. Следи тие биле само одродени Белци. За Турците се наведува печатот на Георг Кастроит. Тој бил напишан со кирилско писмо, значи на тн.Словени. Се мислено, тој им припаѓал на Османлиите. Францускиот историчар Пејсонел во неговото историско- географско дело пиши дека јазикот на Словените од сите јазици бил еден од најпростран. Таков бил и оној, со кого според него, а врз основа на сведоштвата на Edouarda Brerenwoda во "Scrutinium linquarum", се зборувало на дворот на турските цареви. Според Францискус Мария Апендини (1769- 1837) "по цела Турција, нарочито во војската, во употреба бил словенскиот јазик". Јован Хаџи Василјевич, Муслумани наше крви у Јужној Србији, второ издание, печатница "Света Сава", Белград, 1924 година, говори: "јазикот на јаничарите бил наш српско- хватски јазик, низ целиот 16 и почетокот на 17 век". Значи, јазикот на тн.Турци бил тн.Хомеров=тн.словенски. А за јазикот на кого се говорело, Вајганд вели: "месните луѓе коњари од Тесалија, Турци од Бесарабија, од Мала Азија, Арапите, Персијанците се служат со простонароден турски јазик, распространет насекаде во војската. Имено овој војнички јазик, а не литературен, е наследник на взајмните думи во балканските јазици". Бидејќи најброjni народи биле тн.Словени, во наведените говори најброjni зборови биле тн.словенски. Кога немало турски народ, а Албанците и Власите биле под Османовото=Отомановото Царство, што важело и за Еладците, никогаш не можело да има еладска, албанска и влашка народност. Видлив е заговорот врз православието со Цариград.

Држави кои ја создадале НАТО само ја делеле Македонија, а и ги уништувале Македонците.И следи НАТО во 2001 година врз Р.Македонија да изврши агресија. Тоа било воглавно за свои цели, да се зачврси на овие православни простори кои треба да се доуништат. Нивни сојузник е дворасниот римско-виенска исламскиот албански народ, колонисти од Ниш на југ до Шар Планина, а и во западниот дел на Р.Македонија. А.М.Селишчев, "Словенското население во Албанија", 1936 година, пиши: "Албанските населби во Македонија не се дамнешно потекло. Албанците се насељуваат во текот 18 и 19 век. Областа на старите албански насељби е горниот дел на север од средното течение на Шкумба, во реонот на Мат и на север од него". Продорот на Албанците во Македонија и северно од Р.Македонија, се одвивало се до балканските војни 1912-1913 години. Па тие се православно ограбиле и просвоиле. Затоа нивните имоти не само до 1913 година се без тапии, што продолжува се до денес. Со расистичкиот Рамковен договор се потврди Букрештанскиот договор, со кого сите во Р.Македонија се Македонци. Само така, само Македонците ја губат својата државнотворност, губејќи го само Македонците својот идентитет, тие стануваат Словени (Склавини). Склавините=Германците, кои ги ништел Бонифациус, како тракиски=македонски Франки, си го ништат својот корен.

Иако во Р.Македонија има повеќе Македонци отколку во Франција Французи 50%, и што важи и за Шпанија, а САД е повеќерасен "казан", за нив нема рамковни договори. Исто е со Грција и Албанија, чии народи се фалсификат, само по 1767 година. Па токму за нив нема рамковни договори, а токму такви за нив содејствуваат. За да се потврди злосторот, што го подржува Европа и САД, за Македонците во Албанија не се бара реципрочност. Ако има правилни пописи, а и без заплашување, Македонци во Албанија има многу повеќе отколку во Р. Македонија заедно пелагиските Тоски и монголски Геги. Вториве до денес се со монголски одлики. Тие во Косово ја донеле монголската овца со долга опашка и монголскиот ген во ба-

лканскиот коњ. Следи за Албанците да не е битна финансиската рамка, затоа што тие решиле се православно да уништат, а што без прекин се врши од 1071 година. Дури нивното множење не е својствено за белата раса, не само со нив се пренаселува Р.Македонија, а за неа тие ништо недопринесуваат, само ја разградуваат и плачкаат, со законот за детски додаток кој ќе важи за сите и на цела држава, тие понатаму ќе се множат и прошируваат на сметка на православните што го подржуваат непријателите на македонското православие, Европа и САД, со нивната НАТО. Токму затоа НАТО-вските Албанци не учествуваат 25%, како што тие се прикажуваат со фалсификатите пописи под надзор на НАТО, нити 15% колку што се, нити 10%, па тие останале само исламски паразити. Па тие такви биле се до 1913 година, па се до 1945 година, следи се до 1990 година, и се до денес а без свој завршеток. Злочинот е поголем, што Европа и САД создава дворасен исламски албански народ и тоа вон Албанија, каде 90% се Геги и 10% Тоски. Овој народ го изучува тосканскиот трорасен јазик. Бидејќи албанскиот народ е исламски, значи, турски, Албанци стануваат Македонци, Срби, Црногорци...со исламска вероисповед, што важи и за самите Турци. Следи гревовите на Европа и САД, само за богоатство и многу полесен и поудобен живот, никој не може да им ги оправди, нити нивни Бог.

А Богот не им оправдува ни на Албанците. Тие како муслумани го присвојуваат најголемиот православен борец тн.Скендербег.Тој бил само православен,што се гледа во документите.Тој бил возрасен, поради што тој не можел да биде обрежан за тој да биде муслуман. Исто така, тој бил прогласен католик, што никогаш и не се случило.Следи тој само како православен се борел со православниот тн.византиски двоглав орел, кој ги краси македонските цркви. Се ова на дворасниот исламски албански народ не му пречи, тој со него и двоглавиот орел да ништи цркви и православни, дури за него да подигнува споменици, прекрстувајќи го, како што се прави се во македонската православна Албанија, која била Комненова, а Комнен бил и Георг Кастроитис, наследник на македонското царско семејство Комнен. Бидејќи Албанците се изјаснувале за Турци, и тие како Турци се селеле во Турција, предреко е тие, што важи и со Исламската верска заедница во Р.Македонија, која ја грабнале за свои цели, тие да го присвојуваат тн.Византиец Георг Кастроитис и тн.византиски двоглав орел, кој како православен грб денес е руски, српски итн. Ова говори, тие биле мафијашки народ.

За ова носител е берлинско виенската школа, која многу убаво знае, дека името Герман било тракиско, а и Готите крстареле и живееле во Тракија.Следи школата на Албанците да им го припише тракиското потекло. Ова било поради тоа што и самите балкански Германци биле со тракиско потекло. Исто така, и со илирско, а според Теута до Теутони и Деута до Deutsch, Дојчери. Меѓутоа, Вилкинсон вели дека Словен и Илир е едно исто: "Илир", на пример, беше употребуван како синоним на "Словен", што се поврзува со В. Милер (1842), а "тој го употребува терминот Илир за да означи Словен"...Поимите станале и генетски...Токму затоа се потврдува, поимот Словени станал политички. Скиптарите Илири постанале со А.Стичевиќ, кој во 1974 година ја објавил својата книга "Илирите", Загреб. Со скиптарска државна политика, Скиптарите научиле дека се Илири, дури и монголските Арнаути. Се ова говори, Албанците се само мафијашки исламски народ, кои се само одродени Илири=тн.Словени.

ЛИТЕРАТУРА

Насловот "Грците, Албанците и Власите вештачки народности" е напишан според Густав Вајганд, "Аромуни", Власи. За книгава се користени и делови од авторовиве книги:

1. "Средоземјето прадомовина на Европјаните", формат 5.
  - а. прво издание август во 1998 година, страни 354 (10)
  - б. второ издание март во 1999 година, страни 519 (10)
  - в. трето издание мај во 2007 година, страни 621 (9)
- 2."Нов Александар Македонски" (тн.Скендербег=Георг Кастроит)
  - а. прво издание во март 2001 година, страни 159 (9)
  - б. второ издание во јуни 2003 година, страни 334 (9)
3. "Одродување на Македонците", август 2001 година.
4. "Возобнување на античка Македонија", април 2002 година.
5. "Кавказко- црноморски Албанци- Арнаути", јуни 2002 година.
6. "Власите- т.н.Словени", септември 2002 година.
7. "Завера против античките Македонци", октомври 2002 година.
8. "Грците- вештачки народ", април 2003 година.
9. "Исхрана на говедата", мај 2003 година.
10. "Словените- германски фалсификат", јуни 2003 година.
11. "Германците и Македонците- едно исто", јули 2003 година.
12. "Европјаните потекнале од Балканот и Мала Азија", март 2004 г.
13. "Грците- одродени Славини и Словени", јуни 2004 година.
14. "Македонската Комненова Албанија", август 2004 година.
15. "Хомерова Троја на домородци- т.н.Словени", јануари 2005 година.
16. "Евреите- т.н.Словени", април 2005 година.
17. "Хомерова=тн.словенска Македонија", октомври 2005 година.
18. "Албанците колонисти во Македонија", јануари 2006 година.
19. "Атлантида-фалсификат на Солон и Платон", декември 2006 година.
20. "Бригите=Брзјаците биле постари од Египтјаните", март 2007 година.
21. "Албанците одродени Брзјаци и Мијаци", мај 2007 година.
22. "Бугари=народ биле Татарите=Арнаутите", мај 2007 година.
23. "Хомерови=тн.словенски Морејци=Грци", август 2007 година.
24. "Од Македонци=Православни до Турци=Муслимани", ноември 2007 год.
25. "Белците народ со еден јазик", на германски јазик, 319 страни, 07.03.2008
26. "Македонецот Георг Кастроитис, т.н.Скендербег", 15.04.2008.
27. "Хелас", на германски јазик, 148 страни, 14.06.2008.
28. "Словените фалсификат", 250 страни, 18.09.2008.
29. "Хелените и Грците фалсификат", 199 страни, формат 5, 13.11.2008.
30. "Додунавска Македонија", 296 страни, формат 5, 21.01.2009.
31. "Етнографија на Македонија", на германски јазик, страни 81 формат А4, 24.02.2009.
32. "Од кого постанавме", страни 256 формат А4, 18.05.2009.
33. "Европските злостори врз Македонија", страни 104, 17.06.2009.

НАПОМЕНА: Книгите под 25, 27 и 31, кои се на германски јазик, можат да се најдат на интернет: www.Brigien.com, што важи и за Змејова Дупка, која е наведена во "Илијада" покрај Црна Река, во Демир Хисар, меѓу селата Доленци и Бабино. Истото важи и за книга под 32 и 33. А и оваа 34-та книга е внесена во интернет.

С О Д Р Ж И Н А

Предговор	3
I Поглавие. Пролет 1889	5
II Поглавие. Патување низ Средна Албанија. Лето 1889	23
III Поглавие. Југозападна Македонија, Епир и западна Тесалија. Есен 1889	65
IV Поглавие. Зима 1889/90	91
V Поглавие. Пролет 1890	100
VI Поглавие. Источна Македонија. Доцна пролет 1890	114
Први прилог	129
Втори прилог	138
Трети прилог	161
Грците, Албанците и Власите вештачки народности	165